

EDB-RET

FOR BRUGERE

Redigeret af Mads Bryde Andersen

Teknisk Forlag A/S

Edb-ret for brugere
1. udgave, 1. oplag 1987
Copyright © 1987 Teknisk Forlag A/S
Forlagsredaktion: Søren Møller Christensen
Omslag: Anita Viola Nielsen
Tilrettelægning: Helle Johnsen
Sats: Satsform, Århus
Tryk: Teknisk Forlag A/S
Printed in Denmark 1987

Forlag og redaktør takker administrationsdepartementet,
Dansk Databehandlingsforening og
EDB-systemleverandørernes Forening
for velvilligt at have stillet kontraktsdokumenter
til rådighed som bilagsmateriale til bogen.

ISBN 87-571-1050-6

Teknisk Forlag, Skelbækgade 4, 1717 København V.

Indhold

Kapitelloversigt 7

Forord 13

Anvendte forkortelser 15

- Indledning:* Edb-systemet som juridisk problem,
af Mads Bryde Andersen 17
- Kapitel 1:* Edb-aftalens formål og retsgrundlag, af Ole Bruun Nielsen 23
- Kapitel 2:* Erstatningsansvaret for edb-fejl, af Mads Bryde Andersen 76
- Kapitel 3:* Forsikring af edb-systemet, af Mads Bryde Andersen 100
- Kapitel 4:* Edb-kriminalitet, af Vagn Greve 117
- Kapitel 5:* Edb-systemets retsbeskyttelse, af Hanne Bender 129
- Kapitel 6:* Arbejdsgiverens og den ansattes rettigheder til edb-programmel,
af Strange Beck 158
- Kapitel 7:* Edb og skat, af Eskil Nielsen 179
- Kapitel 8:* Den retlige regulering af private edb-registre,
af Jon Andersen 199
- Kapitel 9:* Reglerne om telekommunikation, af Lars Teisbæk 226

Liste over almen edb-retlig litteratur 235

- Bilag:**
- 1: Købeloven (uddrag) 238
 - 2: Lov om private registre 247
 - 3: Markedsføringsloven (uddrag) 255
 - 4: Ophavsretsloven (uddrag) 256
 - 5: Edb-rådets standardkontrakt om køb 261
 - 6: Edb-systemleverandørernes Forenings standardkontrakt vedrørende system- og programudvikling 265
 - 7: Statens standardkontrakt for edb-totalleverancer 271
 - 8: Cirkulære nr. 12 C af maj 1979: Vilkår for leje af abonnere-de privatledninger og drift af tilsluttet terminaludstyr 286

Forfatterne 289

Stikord 290

KAPITELOVERSIGT

Indledning:	Edb-systemet som juridisk problem
1.	Problemstilling 17
2.	Historisk udvikling 17
3.	Det teknisk-terminologiske problem 19
4.	Juridisk synsvinkel 20
5.	Oversigt over fremstillingen 21
Kapitel 1:	Edb-aftaler
1.	EDB-AFTALENS FORMÅL OG RETSGRUNDLAG 23
1.1.	Hvad er en edb-aftale 23
1.2.	Edb-aftalers formål og indhold 23
1.2.1.	Hoved- og biformål 23
1.2.2.	Aftalens indhold 24
1.2.3.	Standardkontrakter 26
1.3.	Lovgivningsmæssige krav til edb-aftalers udformning og indhold 27
1.4.	Fortolknings- og udfyldningsregler 28
1.4.1.	Behovet for fortolkning og udfyldning 28
1.4.2.	Fortolkning 29
1.4.3.	Udfyldning 31
1.4.4.	Særligt om standardkontrakter 32
2.	INDGÅELSE AF EDB-AFTALER 34
2.1.	Generelle overvejelser 34
2.1.1.	Edb-aftalers særpræg 34
2.1.2.	Edb-ydelsens karakter 35
2.1.3.	Valget af finansieringsform 35
2.1.4.	Standardkontrakt eller individuel aftale 37
2.1.5.	Flere leverandører 37
2.2.	Gennemgang af et konkret anskaffelsesforløb 40
2.2.1.	Fremstillingens udgangspunkt 40
2.2.2.	Anskaffelsens tilrettelæggelse 40
2.2.3.	Aftalesikring af indhold og kvalitet 43
2.2.4.	Leveringssted og -tid 50
2.2.5.	Garantitilsagn 53
2.2.6.	Krav til køberen 54
2.2.7.	Andre bestemmelser 57

- 3. KONTRAKTSBRUD 57**
 - 3.1. Indledning 57**
 - 3.1.1. Hvornår foreligger kontraktsbrud? 57
 - 3.1.2. Kontraktsbrudets konsekvenser 58
 - 3.2. Leverandørens kontraktsbrud 59**
 - 3.2.1. Forsinkelse eller faktisk mangel? 59
 - 3.2.2. Nærmere om forsinkelse 60
 - 3.2.3. Nærmere om faktiske mangler 63
 - 3.3. Køberens kontraktsbrud 73**
 - 3.4. Konfliktløsning 74**

KAPITEL 2: Erstatningsansvaret for edb-fejl

- 1. INDLEDNING 76**
 - 1.1. Edb-ansvarets retsgrundlag 76**
 - 1.1.1. Lovgivning 76
 - 1.1.2. Retspraksis 76
 - 1.1.3. Andet grundlag 77
 - 1.2. Oversigt over kapitlet 77**
- 2. HVEM KAN BLIVE ANSVARLIG FOR EN EDB-FEJL? 77**
- 3. ERSTATNINGSREGLERNES FORMÅL OG INDHOLD 79**
 - 3.1. Erstatningsrettens formål 79**
 - 3.2. Objektive erstatningsregler 80**
 - 3.3. Culpareglen 80**
- 4. CULPAREGLEN OG EDB-ANSVARET 81**
 - 4.1. Culpareglens baggrund 81**
 - 4.2. Almindelig handlemåde 82**
 - 4.2.1. Branchesædvaner 82
 - 4.2.2. Faktisk handlemåde 83
 - 4.2.3. Offentligretlige forskrifter 83
 - 4.3. Handlingens samfundsmæssige værdi 84**
 - 4.3.1. Edb-systemets databehandlingsegenskaber 84
 - 4.3.2. Edb-systemets fysiske egenskaber 85
 - 4.4. Subjektive momenter 85**
 - 4.4.1. Den subjektive uforsvarlighedsvurdering ved systemudvikling og -anvendelse 86
 - 4.4.2. Subjektiv undskyldelighed 88
 - 4.5. Kausalitets- og adækvanssynspunktet 88**
 - 4.6. De involverede værdier 89**
- 5. SPECIELLE ERSTATNINGSREGLER MED BETYDNING FOR EDB-ANSVARET 90**
 - 5.1. Hvad er en speciel erstatningsregel? 90**
 - 5.2. Objektive erstatningsregler vedrørende teknologiske frembringelser 91**
 - 5.3. Arbejdsgiveransvaret 92**
- 6. DET AFTALTE ERSTATNINGSANSVAR 93**
 - 6.1. Aftalefrihedens grundsætning 93**
 - 6.2. Hvornår foreligger en aftalt erstatningspligt? 94**
 - 6.3. Tredjemandsvirkninger 94**

- 7. SÆRLIGT OM PRODUKTANSVAR OG EDB 95**
 - 7.1. Produktansvarets grundlag 95**
 - 7.2. Produktansvaret som objektiv ansvarsregel 96**
 - 7.3. Den „sædvanlige forbrugsproces“ 96**
 - 7.4. Lovforslag om produktansvar 97**
 - 7.5. Edb-systemet som „produkt“ 98**

KAPITEL 3: Forsikring af edb-systemet

- 1. Indledning 100**
 - 1.1. Problemstillingen 100**
 - 1.2. Sikring eller forsikring? 101**
 - 1.3. Hvilke tab kan opstå ved edb-nedbrud? 102**
 - 1.3.1. Selve edb-systemet 102**
 - 1.3.2. Virksomhedens øvrige aktiver 102**
 - 1.3.3. Virksomhedens økonomiske interesser 102**
 - 1.4. Forsikringsmulighederne 103**
- 2. EDB-KASKOFORSIKRINGER 104**
 - 2.1. Edb- og svagstrømsforsikringen 104**
 - 2.2. Meromkostningsforsikringen 105**
 - 2.3. Databærerforsikringen 105**
 - 2.4. Undtagelser 105**
 - 2.5. Almindelige betingelser 107**
 - 2.6. Hvem kan tegne forsikringerne? 108**
- 3. PERSONKASKOFORSIKRINGER 109**
- 4. ERHVERVS- OG PRODUKTANSVARSFORSIKRINGER 109**
- 5. EDB-MISBRUGSFORSIKRINGEN 111**
- 6. BACK-UP AFTALER 111**
 - 6.2. Behovet for alternativ juridisk sikring 111**
 - 6.2. Den gensidige back-up aftale 112**
 - 6.3. Back-up center aftalen 114**
 - 6.4. Generelle bestemmelser 115**

KAPITEL 4: Edb-kriminalitet

- 1. INDLEDNING 117**
- 2. GENERELLE STRAFFEBETINGELSER 118**
 - 2.1. Hvem og hvad kan straffes? 118**
 - 2.2. Tilregnelsen 119**
 - 2.3. Straffrihedsgrunde 120**
 - 2.4. Princippet om ingen straf uden lov 120**
- 3. DE ENKELTE FORBRYDELSER 121**
 - 3.1. Forbrydelser mod selve edb-systemet 121**
 - 3.1.1. Hacking 121**
 - 3.1.2. „Brugstyveri“ 122**
 - 3.1.3. Forstyrrelser 122**
 - 3.1.4. Kopiering og anden udnyttelse 124**
 - 3.1.5. Ændring af programmel eller data 124**
 - 3.2. Kriminalitet ved hjælp af edb 125**
 - 3.2.1. Databedrageri 125**

3.3. Kriminalitet på grund af edb 127

KAPITEL 5: Edb-systemets retsbeskyttelse

- 1. INDLEDNING 129**
- 2. LOVGRUNDLAGET 129**
 - 2.1. Baggrund 129**
 - 2.2. Patent 130**
 - 2.3. Ophavsret 131**
- 3. DEN OPHAVSRETLIGE BESKYTTELSE 132**
 - 3.1. Betingelserne for ophavsret 132**
 - 3.1.1. Værkshøjdekravet 133**
 - 3.1.2. Statuering af ophavsret 134**
 - 3.1.3. Katalogreglen 134**
 - 3.2. Hvorledes opnås beskyttelsen? 135**
 - 3.3. Hvad er beskyttet? 136**
 - 3.3.1. Hvilke elementer? 137**
 - 3.3.2. Fremtrædelsesformer 137**
 - 3.3.3. Ændringer 137**
 - 3.3.4. Bearbejdningen fører til et nyt værk 137**
 - 3.3.5. Selvstændig ret til bearbejdningen 138**
 - 3.3.6. Skærbilledet 138**
 - 3.3.7. Kladder og udkast 139**
 - 3.3.8. Dokumentation og brugermanualer 139**
 - 3.4. Beskyttelsens indhold 140**
 - 3.4.1. Eksempplarfremsstilling 140**
 - 3.4.2. Fremførelse, spredning og visning 143**
 - 3.4.3. Dispositionsretten 144**
 - 3.4.4. Droit moral-rettigheder 144**
 - 3.5. Indskrænkninger i ophavsretten 145**
 - 3.5.1. Offentliggørelse og udgivelse 145**
 - 3.5.2. Eksempplarfremsstilling 146**
 - 3.5.3. Spredning 147**
 - 3.5.4. Citatret m.v. 148**
 - 3.6. Hvem tilkommer ophavsretten? 148**
 - 3.7. Ophavsrettens udstrækning 150**
 - 3.7.1. Tidsmæssigt 150**
 - 3.7.2. Geografisk 150**
 - 3.8. Overdragelse af eksemplarer 151**
 - 3.8.1. Ophavsretslovens § 27 151**
 - 3.8.2. Ophavsretslovens § 28 152**
 - 3.9. Sanktioner 152**
 - 3.9.1. Straf 152**
 - 3.9.2. Forbud 152**
 - 3.9.3. Inddragelse 153**
- 4. ØVRIGE BESKYTTELSESÅDER 153**
 - 4.1. Markedsføringsloven 153**
 - 4.1.1. Generalklausulen i § 1 153**
 - 4.1.2. Beskyttelse af erhvervshemmeligheder 153**

- 4.2. Varemærkeloven 154
- 4.3. Straffeloven 154
- 4.4. Aftalemæssig beskyttelse 154
- 5. BESKYTTELSE AF CHIPS 155
- 6. BESKYTTELSE AF DATABASER 156

KAPITEL 6: Arbejdsgiverens og den ansattes rettigheder

til edb-programmel

- 1. INDLEDNING 158
- 2. OPHAVSRETSLOVENS UDGANGSPUNKT 159
- 3. OVERDRAGELSE AF OPHAVSRET TIL EDB-PROGRAMMER 162
 - 3.1. Overdragelse ved udtrykkelig aftale mellem arbejdsgiver og arbejdstager 162
 - 3.2. Stiltiende aftale om overdragelse 164
 - 3.2.1. Hovedspørgsmålet 164
 - 3.2.2. Om retten til ændring og videreoverdragelse 167
 - 3.2.3. Særligt om free-lance forhold 168
 - 3.3. Overdragelse i kraft af en sædvane 168
- 4. UDENLANDSK RET 169
- 5. RETSPOLITISKE OVERVEJELSER 172
- 6. DEN ANSATTES UDNYTTELSE AF OPHAVSRET OG KNOW-HOW 174
 - 6.1. Under ansættelsesforholdet 174
 - 6.2. Efter ansættelsen 175
 - 6.3. Konkurrenceklausuler 176

KAPITEL 7: Edb og skat

- 1. INDLEDNING 179
- 2. FRADRAG, NEDSKRIVNING OG AFSKRIVNING 180
 - 2.1. Fradrag 180
 - 2.2. Leje 181
 - 2.3. Aktiveringspligt 181
 - 2.4. Aktiveringsret 183
 - 2.5. Nedskrivning 184
 - 2.6. Afskrivning 185
 - 2.6.1. Afskrivningslovens regler 186
 - 2.6.2. Statsskattelovens § 6 a) 189
 - 2.6.3. Ligningslovens § 8 B 191
 - 2.6.4. Lov om Særlig Indkomstskat § 15 192
 - 2.7. Særligt om sontringen lejede/ejede aktiver 193
- 3. FRIGIVELSE AF INVESTERINGSFONDSMIDLER M.V. 194
- 4. BESKATNING AF INDTÆGTERNE FRA ET EDB-SYSTEM 195
 - 4.1. Den skatteretlige hovedregel 195
 - 4.2. Lov om Særlig Indkomstskat § 2, nr. 4 og 5 195
 - 4.3. Genvundne afskrivninger 196
 - 4.4. Periodiseringsspørgsmål 197
 - 4.4.1. Ligningslovens § 27 A 197

- 4.4.2. Lov om Særlig Indkomstskat § 17, nr. 1. 197
- 5. SAMMENFATNING 197

KAPITEL 8: Den retlige regulering af private edb-registre

- 1. LOVGIVNINGENS BAGGRUND, FORMÅL OG KARAKTER 199
 - 1.1. Behovet for lovregulering 199
 - 1.2. Registerlovgivningen 200
- 2. PRIVATE PERSONREGISTRE 202
 - 2.1. Anvendelsesområdet for LPR 202
 - 2.2. Oprettelse af registre 203
 - 2.2.1. Kreditoplysningsbureauer og edb-servicebureauer 203
 - 2.2.2. Advarselsregistre 204
 - 2.2.3. Registrering af telefonnumre 205
 - 2.2.4. Edb-behandling i udlandet 206
 - 2.3. Hvilke oplysninger må registreres? 206
 - 2.4. Oplysningerne skal være rigtige og dækkende 209
 - 2.5. Brugen af de registrerede oplysninger 211
 - 2.5.1. Intern anvendelse 211
 - 2.5.2. Videregivelse 212
 - 2.6. Pligt til at afbøde skadevirkninger af uberettiget videregivelse 216
 - 2.7. Registerindsigt 217
 - 2.8. Tilsyn og straf 218
- 3. OFFENTLIGE MYNDIGHEDERS REGISTRE 219
 - 3.1. Lovens anvendelsesområde 219
 - 3.2. Oprettelse af registre 220
 - 3.3. Registerforskrifter 221
 - 3.4. Lovens rammer 221
 - 3.4.1. Oplysninger af betydning for myndigheden 221
 - 3.4.2. Berigtigelse og sletning 222
 - 3.4.3. Registerindsigt 222
 - 3.4.4. Intern anvendelse 223
 - 3.4.5. Tilsyn 225

KAPITEL 9: Reglerne om telekommunikation

- 1. DATAKOMMUNIKATION VIA DET OFFENTLIGE TELENET 226
- 2. TELEVÆSENETS OPBYGNING 226
- 3. LOVGRUNDLAGET 226
 - 3.1. Koncessionerne 227
 - 3.2. Abonnementsvilkårene 228
 - 3.3. Enerettens indhold i relation til terminaludstyr 229
 - 3.4. Udviklingstendenser 230
- 4. VALGET AF TRANSMISSIONSNET 231
 - 4.1. Datatransmission over telefonnettet 231
 - 4.2. Det offentlige datanet 231
 - 4.3. Udlejede kredsløb 232
- 5. VALUE ADDED NETWORK SERVICES (VANS) 232

Forord

En bog om edb-ret vil enten kunne henvende sig til jurister eller til edb-folk. Ofte defineres målgruppen ikke. Forhold af praktisk karakter vil da bestemme læserkredsen. Der er derfor stor forskel på emnevalget i bøger om edb-ret og ingen egentlig tradition at bygge videre på.

Da arbejdet med denne bog påbegyndtes, skete det under den arbejdstitel, der også er blevet bogens. Den skulle skrives for edb-brugeren og præsentere de edb-juridiske spørgsmål, der opstår for denne betydningsfulde gruppe af praktikere, deres edb-samhandelspartnere og ansatte. Derfor måtte bogen først og fremmest antage en form, så den kunne tjene som praktisk vejledning for læsere uden juridisk uddannelse.

Dette sigte er tilgodeset på forskellig vis. Juridiske begreber er enten undgået eller forklaret. Hvert afsnit er forsynet med en liste over litteratur med yderligere vejledning enten af generel karakter eller om mere specielle spørgsmål. Fremstillingen af de praktisk relevante problemer er prioriteret forud for juridisk-teoretiske diskussioner.

Problemområder – f.eks. de monopolretlige spørgsmål – der kun har betydning for ganske få leverandører og brugere er ikke behandlet. Det samme gælder de retsspørgsmål, der primært opstår for den juridiske rådgiver. Dette gælder f.eks. spørgsmål om edb-revision, om tilladeligheden af edb-baserede bevismidler under retssager og om anvendelse af juridiske informationssystemer.

Omvendt indeholder bogen ikke som vanligt i edb-juridiske fremstillinger en indledende edb-teknisk redegørelse. Derimod en generel edb-juridisk præsentation.

Meningen med at skrive bøger om „edb-ret“ må være at omtale de problemer, der ikke uden videre kan besvares ved henvisninger til den almindelige juridiske litteratur. Når de førnævnte brugerhensyn tages i betragtning, består der navnlig et behov for en behandling af de retsspørgsmål, der særligt præges af den involverede edb-teknologi, og af de, hvorom der allerede er indført edb-retlige regler.

Edb-retten er i disse år inde i en rivende udvikling. Overblikket mistes let i takt med, at nye regler og problemområder kommer til. For flere væsentlige retsområder – herunder navnlig ophavsretten og telekommunikationsområdet – foreligger allerede ved bogens trykning udkast til nye regler. Også antallet af afsagte domme stiger. Dertil kommer den betydning, udenlandsk edb-lovgivning har for de hjemlige retsforhold.

Flere af kapitlerne indeholder den første juridiske behandling herhjemme af disse spørgsmål. Dette gælder f.eks. kapitlerne om ansvaret for edb-fejl, om skattespørgsmål og om telekommunikation.

Derfor kan bogen også anvendes af læsere med juridiske forudsætninger - advokater, revisorer eller andre rådgivere – i forbindelse med undersøgelser om edb-juridiske spørgsmål. Det udførlige stikordsregister er netop udarbejdet med dette sigte.

Bogen kan kun gøre status for, hvortil retsudviklingen er nået. Fremstillingen er ført a jour pr. 1. august 1987. Retsstof, der foreligger efter denne dato – lovgivning, domspraksis og litteratur – er derfor – med enkelte undtagelser – ikke medtaget. Viser der sig et behov for en bog af denne karakter, er det tanken at udsende reviderede udgaver, når retsudviklingen skaber behov for det.

Som ansvarlig for bogens redigering har jeg stået for emneafgrænsning og -tilrettelæggelse og de hensyn, der følger heraf: at anvende ensartede terminologier og at undgå dobbeltbehandling af problemer m.v. Selv om bogen tilsigter at fremstå som en enhed, bærer forfatterne til de enkelte kapitler selv ansvaret for indholdet.

København, i august 1987

Mads Bryde Andersen

Anvendte forkortelser

AFTL	Aftaleloven: lovbekendtgørelse nr. 600 af 8. september 1986
Afskrivningsloven	Lovbekendtgørelse nr. 368 af 6. juni 1986 om skattemæssige afskrivninger m.v.
EDBR	Edb-rådets rapport (se litteraturliste)
ERA	Edb-retlige afgørelser (se litteraturliste)
GSR	Grosserer-Societetets Responsum
H	Højesteretsdom
Investeringsfondsloven	Lovbekendtgørelse nr. 422 af 15. august 1984 om investeringsfonds som ændret ved lov nr. 257 af 22. maj 1986
J	Juristen (tidsskrift)
KBL	Købeloven: lovbekendtgørelse nr. 28 af 21. januar 1980
Ligningsvejledningen	Statsskattedirektoratets Ligningsvejledning (1986)
LL	Ligningsloven: lovbekendtgørelse nr. 405 af 2. september 1985 om påligning af indkomst- og formueskat til staten som senest ændret ved lov nr. 697 af 17. oktober 1986
LOR	Lov om offentlige myndigheders registre: lov nr. 294 af 8. juni 1978 som ændret ved lov nr. 383 af 10. juni 1987
LPR	Lov om private registre: lov nr. 293 af 8. juni 1978 som ændret ved lov nr. 383 af 10. juni 1987
LSI	Lov om særlig indkomstskat: lovbekendtgørelse nr. 440 af 22. august 1984
LSR	Landsskatterettens kendelser

MFL	Markedsføringsloven: lovbekendtgørelse nr. 55 af 28. januar 1987
NIR	Nordisk Immaterielt Rättsskyd (tidsskrift)
Ophl.	Ophavsretsloven: lovbekendtgørelse nr. 130 af 15. april 1975 om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker som senest ændret ved lov nr. 274 af 6. juni 1985
RÅB	Registertilsynets Årsberetning (siden 1979)
SH	Dom afsagt af Sø- og Handelsretten
SpO	Skattepolitisk Oversigt (tidsskrift)
Statsskatteloven	Lov nr. 149 af 10. april 1922 om Indkomst- og formueskat til Staten med senere ændringer
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap (tidsskrift)
U	Ugeskrift for Retsvæsen. Tidsskrift og domssamling. Er bogstavet B anført, henvises til en juridisk afhandling (kaldet litterær afdeling). Bogstaverne B, Ø, V, SH eller H angiver da den dømmende instans.
U ... B ...	
V	Dom afsagt af Vestre Landsret
Ø	Dom afsagt af Østre Landsret

INDLEDNING

Edb-systemet som juridisk problem

1. Problemstilling

Der foreligger kun få retsregler, der tager sigte på edb-anvendelse. De fleste edb-juridiske spørgsmål må derfor behandles med udgangspunkt i dansk rets almindelige regler, der da må søges tillempet bedst muligt.

Denne tillempning kan give anledning til særegne vanskeligheder, der på forskellig vis kan begrunde, at edb-systemets retsforhold gøres til genstand for en særlig – edb-retlig – omtale.

Edb-teknologien har for det første manifesteret sig i vidt forskelligartede fænomener og gennem et relativt kort udviklingsforløb. Derfor findes der ingen klar forestilling om, hvad edb „er“, og hvorledes edb giver sig til kende. Herom nedenfor 2.

Dernæst er edb-anvendelsen endnu præget af en terminologisk uklarhed. Det stiller særlige krav til den, der – f.eks. i en juridisk sammenhæng – vil beskrive den, se nedenfor 3.

Edb-juristen må derfor finde en terminologi og synsvinkel, der er egnet til at beskrive edb-teknologien i dens forskelligartede fremtrædelsesformer. Herom nedenfor under 4.

2. Historisk udvikling

Edb-teknologien er udviklet i løbet af ca. 40 år. Ser man på nogle veldefinerede forbrugsprodukter fra teknologiens verden – f.eks. bilen og radioen – er dette udviklingsforløb kort. Forløbet må nemlig vurderes i forhold til teknologiens markedsmæssige udbredelse og betydning.

I sine første godt og vel 20 år foregik den edb-teknologiske udvikling hovedsagelig omkring de teknisk-videnskabelige miljøer der frembragte de første edb-systemer. I disse mere eller mindre lukkede kredsløb opstod edb-juridiske problemer sjældent – og når de gjorde det, da oftest som patentretlige sager. Der findes ingen dansk edb-retlig lovgivning eller domspraksis fra denne periode.

Men i nyere tid er der sket en kommerciel udbredelse af edb-systemet,

der har ført til en billiggørelse, decentralisering og „folkeliggørelse“ af edb-anvendelsen. Udviklingen, der foreløbigt er kulmineret med den personlige computer, har på forskellig vis rejst behovet for en juridisk regulering af edb-systemers udvikling, omsætning og anvendelse.

Den teknologiske udvikling indebærer, at der produceres stadigt større og mere komplekse systemer. De *udviklingsomkostninger*, der er forbundet med at udvikle et nyt edb-system er overordentligt store og står ikke i forhold til de omkostninger, der medgår ved produktionen af det enkelte eksemplar af systemet. Dermed er skabt et væsentligt behov for sikring af disse investeringer. Dette stiller bl.a. krav om en veldefineret retsbeskyttelse af den anvendte teknologi. Dernæst har det stor betydning, hvilke skattemæssige konsekvenser, der følger af en sådan investering.

Fremkomsten af stærkere og billigere edb-systemer har endvidere ført til, at edb-systemer anvendes i stigende omfang og under former, hvor der knyttes stadigt større *tillid* til deres uddata.

I en stor undersøgelse vedrørende datasikkerheden i danske virksomheder [3] svarede 61 % af de adspurgte virksomheder, at et ophør af adgangen til edb-behandlede og edb-lagrede data ville få alvorlige eller katastrofale konsekvenser. Dette indtryk underbygges af en række konkrete eksempler, navnlig fra udlandet, hvor virksomheder – banker, speditørfirmaer og advokatkontorer – er gået konkurs som følge af edb-problemer.

Selvom vi vistnok ikke har haft tilsvarende dramatiske tilfælde herhjemme, findes der en lang række eksempler på, at indkøringsproblemer og systemfejl har medført betydelige tab, navnlig for mindre virksomheder. Allerede heri består derfor et behov for juridisk regulering, f.eks. gennem placeringen af det ansvar, der fastslår erstatningspligten i skadestilfælde. Ansvarer kan enten følge af en kontrakt, af en forsikring eller af almindelige retsregler, se herom kapitel 1 – 3.

Betydningen af alle disse problemer fremhæves, når det tages i betragtning, at edb-anvendelse i dag er andet end PC'ere og mainframes. Mange sammenhænge fremtræder end ikke som „edb“ for brugeren. Talrige af de processorstyrede kontrol- og styringsmekanismer, der i dag er indbygget i f.eks. fotografiapparater, hårde hvidevarer, telefoner, kontorudstyr og transportmidler, består af edb-systemer. Den teknologiske udvikling vil utvivlsomt føre til en udvidelse af disse systemers antal og betydning.

Edb-udviklingen er dermed kommet så vidt, at teknologien på den ene side indtager en dominerende plads i samfundslivet, men at den samtidig

fremtræder i vanskeligt gennemskuelige funktioner og fænomener. For edb-juristen betyder dette, at den opgave, der består i og med beskrivelsen af den juridiske sags faktum har fået en helt særegen og selvstændig karakter.

3. Det teknisk-terminologiske problem

Edb-teknologiens kompleksitet og hastige udvikling reflekteres bl.a. i vanskeligheden ved at fastlægge entydige terminologier. Den tid er forbi, hvor man kunne nøjes med at sondre mellem „hardware“ og „software“. Alene vanskelighederne med at indplacere den såkaldte „firmware“-komponent under den traditionelle sontring mellem hardware og software, vidner herom.

Lige så vanskeligt er det at afgrænse, hvem der med rimelighed skal betragtes som „edb-brugere“. Hvis han eller hun alene kendetegnes i kraft af de funktioner, der udføres i et ikke nærmere defineret edb-system, kan der strengt taget inddrages så mange personer, at formålet med en overordnet juridisk behandling vil forsvinde. Hvad har den, der hæver penge i en pengeautomat, f.eks. til fælles med den, der telefonerer via en digital telefoncentral? Eller hvilken forskel består der mellem brugeren af et elektronisk tekstbehandlingsanlæg og af en mekanisk skrivemaskine? Eksemplerne taler for sig selv.

Problemet – der for så vidt er generelt for edb-verdenen – forstærkes i en juridisk sammenhæng ved, at edb-folk og jurister sjældent taler samme sprog.

Som faggruppe betragtet har juristerne ry for at være vanskelige at forstå. Men som en amerikansk distriktsdommer sarkastisk bemærkede i en af de første sager om edb-kontrakter, står denne beskyldning ikke i forhold til den, der kan rettes mod edb-jargon'en:

„After hearing the evidence in this case the first finding the court is constrained to make is that, in the computer age, lawyers and courts need no longer feel ashamed or even sensitive about the charge, often made, that they confuse the issue by resort to legal „jargon“, law Latin or Norman French. By comparison, the misnomers and industrial shorthand of the computer world make the most esoteric legal writing seem as clear and lucid as the Ten Commandments or

the Gettysburg Address; and to add to this Babel, the experts in the computer field, while using exactly the same words, uniformly disagree as to precisely what they mean". (Dommer Edenfield i Honeywell, Inc. v. Lithonia Lighting, Inc. 317 F. Supp. 406).

Sprogvaner har det som andre vaner: de lader sig sjældent diktere ovenfra. Når de ændrer sig, skyldes det snarere magelighed end nødvendighed. Derfor er der ingen grund til at tro, at edb-verdenens forvirrede sproganvendelse pludselig vil ændre sig.

I stedet må edb-juraen tilpasse sig den edb-teknologiske virkelighed. Først og fremmest må der findes en terminologi der ikke nødvendigvis falder sammen med de betegnelser, der – måske mere eller mindre tilfældigt – anvendes om edb-teknologiens frembringelser, men som kan danne grundlag for tværfaglige dialoger. Denne terminologi må knytte sig til synsvinkler med blivende betydning trods teknologiens vekslende fremtrædelsesformer.

4. Juridisk synsvinkel

Det er ikke sigtet med denne bog at udfinde eller forsvare en sådan metode eller terminologi. Om dette overhovedet er muligt med gyldighed for hele edb-juraen er i sig selv et spørgsmål.

Derimod kan der fastlægges nogle udgangspunkter for den juridiske emnebehandling:

Edb-systemer er for det første menneskeskabte produkter hvis funktion er at beregne, sammenligne og lagre data. Denne funktion udfører de med høj effektivitet ved anvendelse af elektroniske medier og komponenter. Men det vil altid være personer, der afgør, hvorledes de pågældende data skal behandles og hvilken værdi, de skal tillægges.

Dette indebærer, at et edb-system – forstået som den afgrænsede enhed, der frembringer databehandlingsresultatet – aldrig foretager noget af sig selv. Det kan derfor heller ikke gøres ansvarligt for eller være berettiget til noget. Der vil altid være defineret en sammenhæng af en person, eventuelt den, der optræder som repræsentant for et selskab eller en anden juridisk ansvarsbærer. Denne sammenhæng vil være afgørende for den juridiske vurdering, d.v.s. for fastlæggelsen af en juridisk ret og pligt.

Juridiske spørgsmål opstår f.eks., når edb-data danner grundlag for

handlingsvalg, eller når edb-systemer omsættes kontraktsmæssigt. Det kan være spørgsmål om kvalitetskrav, om skatteretlig behandling eller om retsbeskyttelse over for udenfor stående.

For de fleste juridiske synsvinkler vil edb-anvendelse kunne beskrives som en afgrænset helhed – eller en del heraf – hvori indgår:

- *komponenter*, der måske udgør isolerede sammenhænge, men som i alle tilfælde virker i overensstemmelse med forud fastsatte
- *regler* (såvel tekniske som sociale, herunder juridiske) hvis overholdelse giver grundlag for en heraf følgende
- *funktion* i henseende til behandlingen af et datamateriale.

Denne terminologi er søgt anvendt gennem bogens fremstilling.

En programpakke vil f.eks. i visse henseender blive betragtet som en komponent (f.eks. som en programdel i et større system), i andre henseender som en funktion (f.eks. tekstbehandlingsfunktionen i et administrativt system) og i atter andre som et samlet system. Afgrænsningen er heller ikke sammenfaldende med, hvad man ofte betegner henholdsvis som hardware og software.

En sådan synsvinkel kaldes systemteoretisk (se herom [1]). Den tager udgangspunkt i abstrakt formulerede sammenhænge. Ikke i konkret begrundede termer. Synsvinklen er både lagt til grund, hvor der findes „edb-retlige“ regler, og hvor edb-juraen arbejder med retssystemets almindelige regler.

5. Oversigt over fremstillingen

Som anført i forordet er denne bog afgrænset efter flere, uafhængige kriterier.

For det første behandles en række traditionelle retsregler, som rejser særlige juridiske spørgsmål i relation til edb-anvendelsen, jfr. bemærkningerne i det foregående. Dette gælder f.eks. kapitel 1 om edb-aftalens formål og retsgrundlag, kapitel 2 om erstatningsansvaret for edb-fejl, kapitel 5 – 6 om de immaterialretlige spørgsmål og kapitel 7 om edb og skat.

Derudover behandles – hvor det er muligt – den særlige lovgivning, der

regulerer visse former for edb-anvendelse m.v. Selvom disse regler endnu er fåtallige, vil udviklingen uden tvivl frembringe stadigt flere af slagsen. Indtil nu findes sådanne regler i relation til edb-kriminalitet (kapitel 4) og inden for registerområdet (kapitel 8).

Og endelig er omtalt nogle af de aftaleformer, der er opstået omkring edb-anvendelsen. Dette gælder dels de aftaler, der angår udvikling og overdragelse af edb-systemer (kapitel 1), dels forsikringsområdet (kapitel 3), og dels vilkårene for offentlig telekommunikation (kapitel 9).

LITTERATURLISTE

Edb-teknologiens juridiske og samfundsmæssige betydning er bl.a. behandlet følgende steder:

1. Mads Bryde Andersen: Nogle betragtninger om en ny teknologi og dens terminologi, *PC-World*, Oktober 1987, s. 106 ff.
2. Peter Blume: *Retsinformationssamfundet* (1986), s. 17 – 38.
3. Dansk Databehandlingsforening: *Datasikkerhed i danske virksomheder*. Rapport nr. 30.
4. Peter Seipel: *Computing Law – perspectives on a new Legal Discipline* (Stockholm, 1977).
5. Peter Seipel: *Introduktion til Rättsinformatikken* (Stockholm, 1982).
6. Joel Shurkin: *Engines of the Mind* (New York, 1985) – Indeholder en historisk præsentation af edb-teknologien. Bogen indeholder en udførlig henvisning til yderligere litteratur om dette emne.
7. Joseph Weizenbaum: *Computer Power and Human Reason – from judgment to calculation* (New York, 1976).

KAPITEL 1

EDB-aftaler

1. EDB-AFTALENS FORMÅL OG RETSGRUNDLAG

1.1. Hvad er en edb-aftale?

Når man i juridisk sammenhæng taler om edb-aftaler, edb-kontrakter eller lignende, er der ikke tale om en éntydig størrelse. Betegnelsen anvendes om forskelligartede kontraktsforhold, hvor edb indgår som en del af ydelser: En edb-aftale kan vedrøre køb af en hjemmecomputer, af et større edb-system eller af standard- eller specialprogrammel. Den kan også angå vedligeholdelse af programmel, brug af en database eller konsulentytelser. Ved beskrivelsen af edb-aftaler må man derfor tage udgangspunkt i de karakteristika, som præger den konkrete anskaffelsessituation, jfr. nedenfor i afsnit 2.1.

Edb-aftalen har hidtil i praksis været et forsømt område, hvilket mest har været til skade for køberne. Som dette kapitel vil vise, kan en edb-køber opnå væsentlige fordele ved en gennemtænkt kontrakt.

1.2. Edb-aftalers formål og indhold

1.2.1. Hovedformålet med en aftale er at fastlægge parternes indbyrdes forpligtelser samt at fastlægge de konsekvenser, som knyttes til en misligholdelse (d.v.s. en manglende opfyldelse, jfr. nærmere afsnit 3). Aftalen virker herved konfliktforebyggende og eventuelt konfliktløsende. Den „gode“ edb-aftale kan dertil opfylde en række yderligere formål:

- Ved anskaffelse af større edb-systemer er det nødvendigt for en gnidningsløs gennemførelse, at leverandør og køber bistår hinanden i et til tider kompliceret samarbejde. Dette samarbejde kan man med fordel klarlægge og regulere i edb-aftalen. Nedenfor i afsnit 2 gennemgås, hvorledes dette gøres hensigtsmæssigt.
- Ved udarbejdelsen af en skriftlig aftale kan en grundig og systematisk revurdering af anskaffelsen ofte afsløre punkter, som ikke har været diskuteret tilstrækkeligt grundigt i forbindelse med anskaffelsesovervejelserne. F.eks. kan leverancens indhold være fastlagt, men ikke

efteruddannelsen af køberens personel. Eller man kan have aftalt, at leverandøren skal vedligeholde og revidere programmet løbende, uden at have gjort sig klart, hvor hyppigt denne vedligeholdelse m.v. skal finde sted.

- En skriftlig aftale vil endvidere bidrage til, at parterne gør sig klart, hvilke forudsætninger, funktionskrav, forbehold og lignende, som ligger til grund for anskaffelsen. Det er af væsentlig betydning for leverandørens muligheder for at opfylde aftalen, at sådanne forhold klarlægges. En klarlægning af forudsætninger m.v. kan dernæst få væsentlig betydning, såfremt en opstået konflikt bliver sat på spidsen og ender ved domstolene.

Som det ses indeholder en god edb-aftale en række muligheder, som er med til at sikre, at parterne undgår skuffelser. Medaljen har imidlertid den bagside, at jo flere formål, man forfølger i kontrakten, jo større og mere uoverskuelig vil den også blive. Det er derfor vigtigt at overveje, hvor kompleks anskaffelsen i grunden er, hvor stor sandsynlighed der er for, at en konflikt vil opstå og hvordan det eksisterende forhold mellem parterne er. Eksempelvis kan et godt og langvarigt forretningsforhold mellem parterne mindske behovet for en alt for detaljeret regulering.

1.2.2. Indholdsmæssigt vil en edb-aftale typisk vedrøre tekniske, økonomiske og juridiske forhold. De tekniske og økonomiske forhold er grundlaget for aftalen og aftalens indhold vedrørende disse punkter vil derfor typisk afhænge af den konkrete anskaffelsessituation, uden at det er muligt at give væsentlige vejledende retningslinier af generel karakter.

Når det drejer sig om juridiske forhold, er det derimod muligt at opstille generelle regler, som man kan anvende som udgangspunkt i det konkrete tilfælde, jfr. mere detaljeret nedenfor i afsnit 2.

Helt overordnet kan man kræve af en kontraktteknisk god aftale, at den er juridisk og formuleringsmæssigt gennemarbejdet og forankret i den konkrete anskaffelsessituation.

Denne overordnede målsætning medfører navnlig følgende *krav til edb-aftalen*:

- Kontrakten skal som nævnt virke som redskab til forebyggelse af konflikter og som middel til løsning af eventuelle konflikter. Dette hoved-

formål bør give sig udslag i, at man søger at beskrive parternes forudsætninger og forpligtelser af enhver art på et så objektivt (måleligt) grundlag som muligt. Man må i den forbindelse overveje, hvilke konsekvenser der skal være knyttet til ikke-opfyldelse af forpligtelser. I det omfang, aftalen alene skal tjene som styringsinstrument for samarbejdet mellem parterne, behøver man ikke nødvendigvis at knytte konsekvenser til overtrædelse af disse regler.

- Den tekniske sprogbrug skal være konsekvent og entydig. Edb-branchen er plaget af en udstrakt brug af fagudtryk og/eller fremmedord, som typisk ikke har nogen éntydig mening. Problemet bliver ikke mindre af, at mindre seriøse sælgere forsøger at imponere køberne med komplicerede og velklingende tekniske ord og betegnelser, som køberne ikke forstår indholdet af – og som det ikke er meningen, at de skal forstå. Som køber bør man derfor udvise en speciel omhu med at få det præcise indhold af edb-tekniske betegnelser fastlagt.
- Den juridiske sprogbrug skal ligeledes være klar og entydig. Eksisterende kontrakter er ofte præget af, at de er udarbejdet af personer, som ikke er fortrolige med juridisk sprogbrug. Det ses ikke sjældent, at kontrakter indeholder bestemmelser, som er helt eller delvis modstridende. Et tilsvarende problem opstår, når juridiske udtryk tillægges en betydning, som de ikke har efter traditionel juridisk sprogbrug. Eksempelvis vil udtrykket „ansvar“ i juridisk sprogbrug typisk betyde „erstatningsansvar“, mens det ofte i edb-kontrakter tillige anvendes som udtryk for parternes forpligtelser. Det siges for eksempel, at „leverandøren er ansvarlig for at give anvisninger om, hvorledes strømforsyningen skal være indrettet“. Sådanne uklarheder kan give anledning til betydelige problemer, hvis der senere opstår erstatningsretlige tvister.
- Aftalen bør genspejle den afvejning, som må foretages mellem på den ene side ønsket om en overskuelig kontrakt, og på den anden side ønsket om en tilbundsgående juridisk-teknisk regulering. I denne afvejning må man navnlig se på, hvor kompleks leverancen er, hvor stort økonomisk omfang den har, og hvilket forhold parterne har til hinanden, herunder hvilket kendskab de har til hinanden. Disse momenter må sammenlignes med retstilstanden på området generelt.
- Aftalen skal kunne administreres i praksis. Aftalen bør ikke lægge op til f.eks. styringsordninger, som det vil være umuligt eller vanskeligt at gennemføre i praksis. Aftalen bør endvidere tage højde for, at det i

forbindelse med det videre samarbejde mellem parterne kan vise sig nødvendigt at foretage ændringer i eller føje tillæg til den. Aftalen bør afspejle den dynamik, som er en forudsætning for en vellykket overgang til edb, jfr. nedenfor i afsnit 2.2.2.

- Set fra en juridisk synsvinkel må man endelig kræve, at aftalen er afbalanceret, sådan at den ikke favoriserer en af parterne på den andens bekostning. På den anden side skal der tillige være plads til forretningsmæssig dygtighed. Denne afvejning er ganske vanskelig og kommer klarest frem i tilfælde, hvor den ene part søger at få aftalen tilsidesat under henvisning til en rimelighedsbetragtning, jfr. nærmere i afsnit 1.3. og 2.1.4.

1.2.3. Edb-området har været præget af en lang række **standardkontrakter**, d.v.s. kontrakter, der indgås ved anvendelse af formularer, som er udarbejdet på forhånd med henblik på at skulle anvendes i typesituationer. Sådanne kontrakter er typisk udarbejdet af leverandørerne og har ofte været præget af en høj grad af ensidighed til fordel for disse. Dette har navnlig givet sig udtryk i solide ansvarsfraskrivelser. Kontrakterne har endvidere været præget af, at leverandørerne typisk er uvillige til at ændre eller tilføje i kontrakterne. Dette har betydet, at mange af disse kontrakter i virkeligheden dels ikke har været fuldt dækkende for den aftale, som var indgået, dels har indeholdt betydelige mængder af overflødig tekst.

Større edb-firmaer med udenlandske ejerforhold har ofte anvendt standardkontrakter, som har udgangspunkt i amerikansk ret. Da amerikansk kontraktsret er væsentligt forskellig fra skandinavisk, har dette givet anledning til yderligere problemer.

Disse forhold har ført til, at der er udarbejdet en række standardkontrakter, som i højere grad søger at skabe lighed. De første initiativer hertil blev taget af Administrationsdepartementet, hvilket blev fulgt op af EDB-rådet, der i slutningen af 70'erne udarbejdede kontrakter om henholdsvis køb, leje og vedligeholdelse af databehandlingsudstyr. EDB-rådet har senere udgivet „modelbetingelser for aftaler om standardprogrammel“ (EDBR 26/1984) og „modelkontraktsbetingelser for køb af edb-materiel“ udarbejdet af CECUA (EDBR 28/1984). Især de førstnævnte kontrakter har vundet betydelig udbredelse i branchen, idet de hidtil har været de eneste af slagsen. Det må imidlertid fremhæves, at en aftale, som er indgå-

et ved hjælp af EDB-rådets standardaftaleformular, ikke nødvendigvis er i orden. Dels er aftalerne ufuldstændige i den forstand, at der er en væsentlig række retlige problemer, som ikke behandles i dem. Dels kan kontraktsformularerne ikke stå alene, idet de væsentligste grundlæggende aftalepunkter af konkret karakter findes i en række bilag, hvor der er rig mulighed for at leverandørerne fraskriver sig ansvar.

Inden for det offentlige område har man anvendt standardkontrakter vedrørende køb, leje og vedligeholdelse af databehandlingsudstyr, som i hovedsagen svarer til EDB-rådets. Administrationsdepartementet har i september 1987 udsendt en ny standardkontrakt til brug ved anskaffelse af nøglefærdige edb-systemer, d.v.s. systemer, der indeholder såvel maskinel som standard- og specialprogrammel. Kontrakten, der er udarbejdet i samarbejde med Kammeradvokaten, kan på en lang række punkter kan give væsentlig inspiration.

Som eksempel på en standardkontrakt, udarbejdet af en brancheforening, kan endelig nævnes Edb-Systemleverandørernes Forenings standardkontrakt vedrørende system- og programudvikling.

Som bilag til denne bog er medtaget følgende standardkontrakter:

- „edb-råd (køb)“: EDB-rådets standardkontrakt om køb af databehandlingsudstyr (1978).
- „ESF's kontrakt“: Edb-Systemleverandørernes Forenings standardkontrakt vedrørende system- og programudvikling.
- „Statens kontrakt“: Statens standardkontrakt for edb-totalleverancer – samtidig anskaffelse af materiel, special- og standardudviklet programmel (Administrationsdepartementet, september 1987).

1.3. Lovgivningsmæssige krav til edb-aftalers udformning og indhold

Dansk kontraktsret bygger på et princip om aftalefrihed: Parterne kan frit aftale hvad som helst, i den form de vil. Der er således ikke krav om, at aftaler skal foreligge skriftligt; mundtlige aftaler er lige så bindende. Men i tilfælde af uenighed om indholdet af en sådan aftale skal man vel at mærke kunne bevise, hvad man har aftalt. Ved aftaler af blot nogenlunde kompleksitet bør der derfor altid foreligge en skriftlig aftale. Selve den omstændighed, at der i et sådant tilfælde ikke er udarbejdet nogen skriftlig aftale, vil ofte kunne indicere, at der slet ikke er indgået nogen bindende aftale.

I aftalefriheden ligger også, at der ikke opstilles ret mange krav i lovgivningen til aftalens indhold. Der findes nogle få regler, der har til formål at beskytte svagere parter mod udnyttelse. Princippet i sådanne bestemmelser genspejles navnlig i aftalelovens § 36:

„En aftale kan tilsidesættes helt eller delvis, hvis det vil være urimeligt eller i strid med redelig handlemåde at gøre den gældende. Det samme gælder andre retshandler.

Stk. 2. Ved afgørelser efter stk. 1 tages hensyn til forholdene ved aftalens indgåelse, aftalens indhold og senere indtrufne omstændigheder.“

Er der tale om forbrugerkøb, er der opstillet visse yderligere krav til indholdet af en aftale, jfr. KBL § 1, stk. 2, der indeholder en regel om, at en række bestemmelser i købeloven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Efter KBL § 4 a er forbrugerkøb et køb, som en køber (forbruger) foretager hos en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, når det købte hovedsagelig er bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse for køberen, og sælgeren vidste eller burde vide dette.

Det kan endelig nævnes, at lov om køb på kredit stiller en række formkrav, som skal overholdes, for at en aftale om kreditkøb er gyldig. Eksempelvis kan nævnes, at der i § 8 stilles krav om, at kreditomkostninger m.v. skal angives i forbindelse med kreditkøbet. Hvis disse oplysninger ikke gives, afskæres sælgeren som udgangspunkt fra at få dækket kreditomkostningerne, jfr. kreditkøbelovens § 38, stk. 2. På tilsvarende måde opstilles der specielle krav for tilfælde, hvor sælgeren ønsker at bevare sin ejendomsret til genstanden, indtil hele købesummen er betalt. Disse regler findes i kreditkøbelovens §§ 17 og 18.

1.4. Fortolknings- og udfyldningsregler

1.4.1. Utilstrækkelige kontrakter findes på alle (handels)livets områder. Når det drejer sig om edb-aftaler får problemerne imidlertid en speciel dimension, fordi edb-aftaler ofte indeholder dele, som enten er uklare, eller som ikke er udtømmende, fordi edb-udstyr typisk er kostbart, og fordi edb-systemet ofte vil indtage en central position hos køberen – en position, der ikke sjældent er omvendt proportional med køberens kendskab til edb. Det er derfor væsentligt at være klar over, hvilke **principper**

man skal anvende på konflikter, der udspringer af sådanne ufyldstgørende kontrakter.

Mange ikke-jurister har den opfattelse, at der må findes lovgivning, som løser sådanne problemer. Den juridiske virkelighed er imidlertid mere indviklet end som så. Ganske vist findes der i købelovgivningen dels enkelte regler, som er ufravigelige, dels en lang række udfyldende regler, som man kan falde tilbage på, hvis den foreliggende aftale ikke løser problemet. Betingelserne for, at disse udfyldende regler – der langt fra er udtømmende! – kan anvendes, er opregnet i KBL § 1:

Denne lovs bestemmelser kommer kun til anvendelse, for så vidt andet ikke er udtrykkeligt aftalt, eller må anses for indeholdt i aftalen eller følger af handelsbrug eller anden sædvane.

Stk. 2: I forbruger køb, jfr. § 4 a, kan § 4 a, § 42, stk. 1, ... og ... dog ikke fraviges til skade for køberen.

Det følger af denne regel, at udgangspunktet skal søges i den konkrete aftale; man vil søge de pågældende parter formodede formål med aftalen. Denne virksomhed kaldes *fortolkning*. Hvis man ikke ved fortolkning kan finde parternes konkrete formål, vil man falde tilbage på *udfyldning*, d.v.s. en række generelle regler, som er udtryk for mere gennemsnitlige afvejninger af parternes interesser.

1.4.2. Ved fortolkning anvender man en række fortolkningsprincipper eller fortolkningsmomenter. Det er væsentligt, at man gør sig klart, at det ikke er muligt at opstille nogen præcis indbyrdes rangordning mellem disse momenter. Hvorledes de enkelte momenter indgår i fortolkningen, beror på en konkret vurdering i de enkelte tilfælde.

Udgangspunktet for fortolkningen vil altid være *ordlyden* i den konkrete aftale. Hensynet til omsætningen vil typisk medføre, at man anvender den sædvanlige forståelse af uklare ord eller vendinger i aftalen. Den part, som argumenterer for, at uklare ord eller vendinger skal forstås på en usædvanlig måde, vil derfor have bevisbyrden for denne opfattelse. Når man skal vurdere betydningen af tvetydige formuleringer og lignende er man imidlertid ikke begrænset til kontraktens ordlyd. Der findes en række hjælpemidler, som eventuelt kan afklare, hvad meningen har været. Som eksempel kan nævnes de forhandlinger, som er gået forud for kon-

traktens afslutning, eventuelle tidligere kontrakter mellem parterne, brevvekslinger mellem parterne i forbindelse med kontraktsforhandlingerne, det aftalte vederlag o.s.v.

Især i standardkontrakter, som bygger på udenlandske forlæg, finder man ind i mellem klausuler, som har til formål at afskære, at man i fortolkningen inddrager andre fortolkningsmomenter end selve kontraktens ordlyd. Sådanne aftaler kan f.eks. have følgende indhold:

„Nærværende aftale med tilhørende bilag udgør hele aftalen og erstatter og afløser aftaler, brevvekslinger og forhandlinger af enhver art, afvigende oplysninger i tilbudsmateriale m.v., som ligger forud for denne aftale.“

Sådanne klausuler er almindelige i engelsk og amerikansk kontraktsret, hvor selve det skriftlige dokument repræsenterer den fulde og endelige aftale mellem parterne. I dansk ret er en sådan aftale imidlertid ikke gyldig, idet det anses for fuldt tilladeligt, at materiale uden for kontrakten kan inddrages, såfremt en uklarhed i kontrakten ikke kan afklares på grundlag af kontraktens ordlyd sammenholdt med „almindelig sprogbrug“.

Også *aftalens formål* er et væsentligt fortolkningsmoment – hvis formålet da lader sig bringe på det rene. Formålet kan især have betydning, når det drejer sig om edb-aftaler, hvor køberen tilsigter at opnå en bestemt administrativ fordel. Køberen er i så fald mindre interesseret i, hvordan denne målsætning opfyldes, herunder hvordan systemet teknisk er sammensat. Leverandøren – der typisk har hovedindflydelsen på kontrakten – vil derimod være interesseret i, at leveringsforpligtelsen tager sigte på et bestemt angivet maskinel og programmel, og ikke på det overordnede formål med anskaffelsen. I sådanne tilfælde vil han formelt have opfyldt kontrakten, når han har leveret det angivne maskinel og programmel, selvom køberens formål måske ikke er opfyldt herved. Ved eventuelle konflikter opstår der vanskelige fortolkningsproblemer, hvor man bl.a. må vurdere, hvor klart køberens formål har været angivet over for leverandøren. Kravsspecifikationen kan i denne forbindelse komme til at spille en meget væsentlig rolle, jfr. nedenfor afsnit 2.2.3.

1.4.3. Hvis fortolkning ikke løser problemet, må man falde tilbage på **udfyldning**. Ved udfyldning forstås man som nævnt en virksomhed, som har til formål at ramme det „gennemsnitligt rimelige“. Selvom der er tale om flydende overgange mellem fortolkning og udfyldning, vil udfyldning ikke være så tæt forankret i den konkrete kontrakt, som fortolkningen er.

Ved udfyldning gennemføres *først* en undersøgelse af, om problemet kan løses ved anvendelse af *sædvaner, kutymmer, handelsbrug eller lignende*. Sådanne sædvaner findes på en lang række områder, såvel i form af sædvaner vedrørende konkrete spørgsmål, som i form af almindelige og af alle parter accepterede kontraktsformularer og kontraktsbetingelser. Regler af sidstnævnte karakter kaldes undertiden „formularretlige“.

Et praktisk eksempel på en formularret findes bl.a. i reglerne om bygningsentreprise, hvor man hyppigt anvender „almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed 1972“ (AB 72).

Et andet eksempel er aftalepraksis omkring kompliceret teknisk og mekanisk udstyr, hvor reglerne „Almindelige betingelser for levering af elektrisk og andet mekanisk udstyr i Danmark, Norge, Sverige og Finland samt inden for disse lande“ (NL 79) er gældende.

Som et tredje eksempel kan nævnes transportretten, som i det hele bygger på standard-certepartier og konnossementer.

Det er karakteristisk for disse brancheområder, at der findes en gennem lang tid opbygget og udviklet tradition for sammenhængende, udførlige og afbalancerede kontraktsdokumenter. Disse er oftest udarbejdet ved et samarbejde mellem leverandører og brugere, og begge grupper vil typisk være tjent med at anvende reglerne.

På edb-området findes der – endnu – ikke sædvaner af nævneværdig betydning. (Se herom kapitel 2, 4.2.1.). Det er muligvis et mønster, som er under ændring. Man kan måske forvente, at der i de kommende år i stigende grad kan findes hjælp til konfliktløsning i kutymmer og sædvaner. Oplysning om eventuelt gældende sædvaner kan opnås gennem responsa fra branchens organisationer. Selv rimeligt afbalancerede standardkontrakter er på nuværende tidspunkt sjældent af en sådan karakter, at de umiddelbart vil kunne lægges til grund i konflikttilfælde. Efter omstændig-

hederne kan de overvejelser, som ligger bag kontrakterne, dog øve indflydelse, nemlig for så vidt købeloven henviser til de konkrete forhold, som præger et retsområde.

Hvis problemet ikke løses gennem sædvanen m.v., er udfyldningens *næste trin* en undersøgelse af, om man i *lovgivningen* kan finde vejledning for problemløsningen. Den primære kilde er reglerne i købeloven. Som nævnt er disse regler udfyldende, og de må derfor suppleres med rimelighedsovervejelser, som tager sit udgangspunkt i det konkrete kontraktsområdes karakter og særpræg.

Ofte kan købeloven ikke stå alene. Den må da suppleres med regler, som hentes i andre kontraktsområder. Baggrunden herfor er, at der i aftaler om edb indgår ydelser af vidt forskellig karakter, jfr. nærmere nedenfor i afsnit 2.1.2. Man vil derfor kunne finde såvel køberetlige, entrepriseretlige og arbejdsretlige reguleringer i en edb-kontrakt.

1.4.4. Den særlige problemstilling, der består i, at edb-leverandørerne ofte i **standardkontrakten** fraskriver sig ansvaret i stort omfang findes også på andre kontraktsområder. Her har man opstillet en række regler, som kan anvendes til at luge de største urimeligheder ud af kontrakterne. Som køber bør man dog aldrig acceptere en standardkontrakt i tillid til, at domstolene senere vil censurere den til fordel for én. Selvom standardkontrakten skulle blive censureret, vil den ofte – f.eks. på andre områder – stadig være fordelagtig for den, der har affattet den.

Urimelige standardkontrakter er blevet angrebet fra flere vinkler i praksis:

- I en række tilfælde har domstolene valgt helt at se bort fra standardvilkår. Denne model er navnlig anvendt i tilfælde, hvor specielt byrdefulde vilkår har været skjult i kontraktens – ofte omfattende og uoverskuelige – afsnit med småtryk. I sådanne tilfælde har domstolene indtaget det standpunkt, at vilkåret overhovedet ikke er vedtaget – d.v.s. at det ikke er en del af aftalen.

Omvendt vil et byrdefuldt vilkår, som er specielt fremhævet, og som findes i en overskuelig kontrakt, i almindelighed anses for vedtaget. I kontrakter, som ligger imellem disse to yderpunkter, må man forsøge at løse konflikten ved at afveje de momenter, som er nævnt. I denne afvejning vil man ud over de nævnte momenter navnlig se på, om den pågæl-

dende bestemmelse er sædvanlig og almindelig kendt på det pågældende forretningsområde.

- I tilfælde, hvor standardvilkåret ikke kan underkendes på grundlag af vedtagelsesovervejelser, er det principielt gældende. Er standardvilkåret uklart formuleret, således at det kan forstås på forskellige måder, har domstolene undertiden anvendt en særlig fortolkningsregel, kaldet „uklarhedsreglen“. Herefter vil uklare kontraktsbestemmelser blive fortolket til skade for den person, som har formuleret dem. Dette er velbegrundet, idet det typisk er den stærkeste part, som har udarbejdet standardkontrakten. Den pågældende har derfor haft god tid til at overveje formuleringen. Uklarhedsreglen vil endvidere ramme de tilfælde, hvor den tvetydige formulering måske er bevidst valgt.
- I tilfælde, hvor vilkåret ikke kan censureres i medfør af de ovennævnte regler, vil man i sjældne tilfælde kunne anvende reglen i aftalelovens § 36, der er refereret ovenfor i afsnit 1.3. Reglens betingelser er dog af en sådan karakter, at den kun sjældent vil finde anvendelse, idet dens kriterier i vidt omfang er sammenfaldende med de kriterier, som ligger til grund for reglerne om vedtagelse og for uklarhedsreglen.

Inden for edb-aftaleretten findes der flere eksempler på, at urimelige standardbestemmelser er blevet tilsidesat.

I sagen ERA 1, s. 72 havde leverandøren fraskrevet sig ethvert erstatningsansvar i forbindelse med mangler og forsinkelse. Leverancen blev stærkt forsinket på grund af leverandørens forhold. Ved domstolene fortolkede man ansvarsfraskrivelsen indskrænkende, idet man fandt, at den ikke dækkede leverandørens ansvar for fejl og mangler, som var udsprunget af alvorlige forsømmelser, som måtte tilregnes leverandøren. Køberen fik derfor erstatning.

I den afgørelse, som findes i ERA 1, s. 119 havde leverandøren begrænset sit ansvar til afhjælpning af fejl. Da anlægget var mangelfuldt, forsøgte leverandøren gentagne gange forgæves at reparere det. Domstolen udtalte i dette tilfælde, at ansvarsfraskrivelsen måtte forudsætte, at afhjælpningen fandt sted inden for en rimelig tid. Da denne tidsfrist fandtes overskredet, kunne køberen hæve købet.

2. INDGÅELSE AF EDB-AFTALER

2.1. Generelle overvejelser

2.1.1. Selvom edb-ydelser på mange områder har ligheder med andre former for ydelser, som f.eks. indviklet teknisk maskineri, findes der alligevel en række **specielle forhold**, som er særegne for edb-ydelser.

- Edb vil ofte få en central placering i kundens daglige virksomhed. Kunden vil derfor få en stor afhængighed af systemet – og vil dermed blive meget sårbar ved sammenbrud, driftsforstyrrelse og lignende, jfr. indledningskapitlet under 2.
- Fejl i et edb-system kan altså få alvorlige følger. Ikke desto mindre er det et særtræk ved edb-ydelser, at fejl af forskellig karakter altid vil forekomme. Dette gælder ikke mindst tilfælde, hvor der skal ske programmering.

Jo mere kompliceret programmeringen er, jo flere fejlkilder vil der være. Det er derfor nødvendigt, at der sker en løbende fejlretning, ikke alene i indkøringsperioden, men også bagefter. Der opstår derfor en stor afhængighed af leverandøren, idet det typisk kun vil være denne, der er i stand til at yde vedligeholdelse af programmet på et rimeligt økonomisk grundlag.

Selv ganske ubetydelige fejl kan have meget vidtrækkende konsekvenser for brugeren. Eksempelvis kan nævnes dommen i ERA 1, s. 32. Her var en indikator blevet angivet ved 1 i stedet for 0. Denne fejl gav anledning til ganske betydelige tab og besværligheder, idet et stort antal fakturaer måtte udfærdiges manuelt.

- Et specielt problem opstår, hvis leverandøren ikke opfylder sine vedligeholdelsesforpligtelser. Det vil kun være praktisk og økonomisk muligt for køberen at få vedligeholdelse fra anden side, såfremt han er i besiddelse af kildeprogrammet. Dette problem er beskrevet mere indgående nedenfor under 2.2.3.

Selvom systemet måske fungerer fejlfrit, vil en løbende tilpasning til ændrede interne eller eksterne krav stadig være nødvendig og forudsætte leverandørens medvirken. En sådan tilpasning kan eksempelvis forekomme, når kundens procedure for informationsbehandling ændres, el-

ler i tilfælde, hvor skatte-, told- eller selskabslovgivningen stiller nye krav til eksempelvis regnskaber.

- Det sidste moment, som skal fremhæves her, er betydningen af kundens medvirken: Kunden får en væsentlig rolle såvel i forbindelse med beskrivelsen af sin egen virksomhed, som i forbindelse med samarbejdet med leverandøren i leveringsperioden og tiden herefter, jfr. nærmere nedenfor i afsnit 2.2.2., 2.2.3. og 2.2.6.

2.1.2. Et edb-system vil ofte indeholde en række **væsensforskellige ydelser**, hvilket også er medvirkende til at adskille edb-aftaler fra flertallet af andre kontraktstyper. Disse ydelser **vil ofte have forskellig juridisk karakter med forskellige retsvirkninger**. Det er derfor såvel i forbindelse med kontraktskrivningen, som ved behandlingen af eventuelle konflikter vigtigt at holde rede på, hvilken type ydelse, man har at gøre med.

Køber man f.eks. et edb-system, hvor der skal ske udvikling af nyt programmel, og hvor leverandøren endvidere skal yde konsulentbistand, må nogle spørgsmål behandles efter køberetlige regler, andre efter entreprisretlige regler og atter andre efter regler om personligt arbejde. Endvidere vil ophavsretten have betydning, idet der i de fleste leverancer indgår programmel.

For så vidt angår de køberetlige og ophavsretlige regler findes der en lovregulering i KBL og Ophl., mens der for entreprisforhold og arbejdsforhold ikke eksisterer en tilsvarende fast lovgivning. Det må dog erindres, at KBL og Ophl. i vidt omfang kan fraviges ved aftale. Disse spørgsmål uddybes i afsnit 2.2. og 3.

2.1.3. Principielt kan den samme ydelse **finansieres** på en række forskellige måder. Man kan vælge at købe et system kontant eller på kredit. Man kan vælge at leje eller lease systemet. Og man kan vælge at lade databehandlingen foregå på et servicebureau. *Valget af finansieringsform får derfor naturligvis indflydelse på de juridiske overvejelser.* De overvejelser, man bør gøre sig i forbindelse med et køb er anderledes, end de overvejelser man bør gøre sig, såfremt man vil have sin databehandling foretaget af et servicebureau.

Hvis man vælger en løsning, hvor der indskydes en trediepart som financier, opstår der et specielt ansvarsproblem. Leasing er det typiske eksem-

pel på denne finansieringsform. Et leasingforhold er tilrettelagt således, at køberen får leasingelskabet til at finansiere købet ved, at leasingelskabet indtræder som køber i forhold til sælgeren og herefter udlejer det købte til brugeren i en fastsat minimumsperiode. Leasingelskabet vil typisk fraskrive sig ethvert ansvar over for brugeren for fejl og mangler og vil samtidig give brugeren adgang til at gøre sådanne indsigelser gældende direkte mod sælgeren. I forhold til leasingelskabet vil brugeren derfor være forpligtet til at betale leasingydelsen i den aftalte periode, selvom det måske viser sig, at systemet er så mangelfuldt, at det er uanvendeligt. Ganske vist vil sælgeren i et sådant tilfælde være ansvarlig for det tab, som brugeren lider ved at skulle betale leasingydelsen, men hvis sælgeren er usolid, er dette krav måske illusorisk.

Problemet har foreligget i flere sager.

Ved afgørelsen ERA 1, s. 139, konstaterede Østre Landsret, at brugerens forudsætninger for købet var bristet såvel med hensyn til leveringstid, som med hensyn til leveringsprisen, således at brugeren – såfremt handelen havde været indgået uden leasing – havde været berettiget til at hæve købet. (Da der imidlertid var indskudt et leasingfirma som financier, udelukkede dette som udgangspunkt, at køberen kunne hæve i forhold til dette firma). Landsretten fandt alligevel, at leasingelskabet, der havde indgået flere leasingaftaler til finansiering af leverandørens salgsaftaler, var nærmere til at bære risikoen ved leverandørens klare misligholdelse af købet end brugeren var. Leasingelskabet kunne derfor ikke støtte ret på leasingaftalen i forhold til brugeren. Afgørelsen er i modstrid med sædvanlig praksis og er antagelig for vidtgående.

I en senere sag (ERA 2, s. 228) procederede brugeren ligeledes på, at leasingelskabet ud fra identifikationssynspunkter måtte bære risikoen for, at det anskaffede anlæg ikke fungerede optimalt, og at selskabet derfor måtte være forpligtet til at finansiere en udvidelse. I byretten frifandtes brugeren for leasingelskabets krav (d.v.s. at retten foretog en vidtgående identifikation mellem leasingelskab og leverandør), mens Østre Landsret nåede det modsatte resultat under henvisning til, at det oprindeligt leverede anlæg måtte anses for mangelfrit, og idet man herefter – i hvert fald i det foreliggende tilfælde – afviste identifikationssynspunktet.

Den sidstnævnte afgørelse er i overensstemmelse med den sædvanlige praksis for leasingområdet. Hvis man får finansieret sin anskaffelse gennem et leasingselskab må man derfor være forberedt på, at indsigelser om mangler m.v. ikke kan gøres gældende mod leasingselskabet, men kun mod leverandøren.

2.1.4. Køberen af edb-ydelser vil oftest blive præsenteret for en færdigudformet standardkontrakt fra leverandørens side og dermed for spørgsmålet, om han ønsker en **standardkontrakt eller en individuel kontrakt**. Ovenfor i afsnit 1.4. er der beskrevet en række problemer, som knytter sig til sådanne standardkontrakter. Ud over disse problemer vil man yderligere – såfremt man accepterer leverandørens standardkontrakt – spille sig et vigtigt kontraktpsykologisk kort af hænde. Især når det drejer sig om større leverancer er det væsentligt, at køberen på forhånd ikke alene gør sig overvejelser om, hvilke krav han vil stille til ydelsens funktionalitet, men tillige overvejer de kontraktsretlige krav. Hvis køberen er i stand til at præsentere et gennemarbejdet kontraktsudkast, vil han allerede af denne grund opnå væsentlige fordele: For det første må leverandøren konkret tage stilling til de enkelte punkter, således at det fremtræder krystalklart for køberen, *hvor* der sker fravigelser fra kontrakten i den efterfølgende forhandling. For det andet indebærer arbejdet med udformningen af kontrakten, at køberen sættes i stand til at vurdere de enkelte led i leverancen, således at kontraktsarbejdet får funktion som en ekstra sikkerhedsventil, jfr. ovenfor under pkt. 1.2.1.

2.1.5. I tilfælde, hvor der er tale om leverancer, som indeholder forskelligartede ydelser, sker det, at ydelserne skal leveres af flere forskellige leverandører. Situationen kan forekomme enten fordi køberen har valgt at henvende sig til forskellige leverandører, eller fordi den valgte leverandør anvender underleverandører. Især i det førstnævnte tilfælde vil styringen af leverancen kræve en ganske betydelig sagkundskab fra køberens side.

Ud over disse praktiske problemer opstår der også væsentlige juridiske problemer. Følgende eksempel illustrerer problemstillingen: Maskindelen af systemet skal leveres af leverandør A og programdelen af leverandør B. Efter leveringen er sket viser det sig, at programdelen er så mangelfuld, at systemet er uanvendeligt. Køberen kan derfor uden problemer hæve handelen for så vidt angår programdelen, men hvordan stiller sagen sig for så

vidt angår maskindelen? Kan køberen også over for leverandør A gøre gældende, at leverandør B's produkt var mangelfuldt, med den konsekvens, at han leverer maskindelen tilbage, eller er han afskåret fra at gøre denne indsigelse gældende?

I tilfælde, hvor køberen kun har kontraheret med én leverandør, kan han gøre alle indsigelser gældende over for denne, uanset om leverandøren har valgt at anvende underleverandører.

Problemerne opstår således kun i tilfælde, hvor der over for køberen optræder flere leverandører som kontraktsparter. I sådanne tilfælde må man som udgangspunkt lægge vægt på, i hvis interesse opdelingen er sket. Har køberen i egen interesse valgt at kontrahere med flere leverandører vil det derfor være vanskeligt for ham at gøre indsigelser, som vedrører forholdet til den ene leverandør, gældende over for andre leverandører.

På baggrund af afgørelsen i ERA 1, s. 139 antyder Nørager-Nielsen, at man undtagelsesvis kan forestille sig, at køberen kan gøre sådanne indsigelser gældende i tilfælde, hvor de deltagende leverandører ved, at der er tale om et samvirke mellem flere leverandører ([12], s. 52). Rækkevidden af afgørelsen ERA 1, s. 139 er dog overordentlig tvivlsom, og det er derfor svært at være uenig med Nørager-Nielsen i, at synspunktet ikke kan strækkes for vidt.

En speciel variant af problemstillingen foreligger i de ikke sjældne tilfælde, hvor en maskinleverandør markedsfører systemløsninger (f.eks. brancheløsninger), således at programdelen heri leveres (og eventuelt tilrettes/videreudvikles) af en selvstændig leverandør.

Et leverandørforhold af denne karakter (hvilket brugeren først blev klar over efter underskrivelsen af maskinelkontrakten) forelå i sagen ERA 2, s. 14 (U 1985.334 H), hvor brugeren efter underskrivelsen af maskinelkontrakten erfarede, at hans forudsætninger vedrørende prisen for udvikling af programmel, der kunne opfylde hans krav, slet ikke holdt stik. Højesteret fandt (i modsætning til Vestre Landsret), at brugeren var berettiget til at hæve maskinelkontrakten. Såvel landsret som højesteret ville lade maskinleverandøren bære risikoen for programmelleverandørens forhold under hensyn til, at det ikke over for brugeren udtrykkeligt var tilkendegivet, at

der var tale om to forskellige leverandører. Forskellen på landsrettens og Højesterets resultat lå i vurderingen af køberens uforsigtighed, hvor landsretten fandt, at køberen burde have været klar over, at forudsætningerne var problematiske, og alligevel underskrev maskinelkontrakten uden at tage noget forbehold herom.

Selvom det på forhånd var blevet klarlagt for brugeren, at der var tale om to selvstændige leverandører, vil det forhold, at det købte blev markedsført som en systemløsning, i sig selv være et stærkt argument for Højesterets resultat, idet anlægget netop på grund af markedsføringen fremtrådte som en enhed.

Det sagte gælder kun, hvor parterne ikke har truffet nogen udtrykkelig aftale om forholdet. Hvis der optræder flere leverandører, vil det være mest favorabelt for køberen, hvis han er i stand til aftalemæssigt at koble kontrakterne sådan sammen, at de gensidigt er afhængige af korrekt opfyldelse. En sådan sammenkædning vil være rimelig i tilfælde, hvor der er en tæt sammenhæng mellem leverandørerne, som det eksempelvis var tilfældet i afgørelsen ERA 2, s. 14. Hvis leverandørerne derimod intet har at gøre med hinanden, vil de formentlig ikke acceptere en sammenkædning. I sådanne tilfælde kan man reducere problemet ved, at der i aftalerne indbygges en ret for køberen til at udskyde leverancen, såfremt leverancen fra andre parter i forholdet forsinkes. En sådan aftale må kombineres med pligt til løbende orientering mellem parterne om leverancernes fremadskriden, således at køberne og de andre parter sættes i stand til at koordinere leverancerne.

Eksempelvis findes sådanne bestemmelser i § 9 i statens og EDB-rådets standardkontrakter om køb.

Bestemmelsen har følgende formulering:

„Brugeren er berettiget til ansvarsfrit at udskyde den aftalte overtagelsesdag med et tidsrum, hvis længde fastsættes i bilag 2. Samme sted er varslet herfor fastsat.“

I bilagsvejledningen til statens kontrakt udtales det: „Der angives det antal dage, f.eks. 180, som brugeren har ret til at udskyde den aftalte overtagelsesdag med. Endvidere angives det antal dage, f.eks. 90, der skal være varslet for denne udskydelse.“

2.2. Gennemgang af et konkret anskaffelsesforløb

2.2.1. Udgangspunktet for det følgende er anskaffelse af et „nøglefærdigt“ **edb-system**, d.v.s. et system, som anskaffes til at løse angivne behov, og som består af såvel maskinel som standard- og specialprogrammel (en totalleverance). Endvidere vil der ofte være tale om, at der ydes konsulentbistand fra leverandørens side, eller eventuelt fra anden side. Totalleverancen er endvidere karakteriseret ved, at den økonomisk set ikke hører til i den billigste ende af skalaen.

Formålet med fremstillingen er at illustrere de hensigtsmæssige overvejelser, som køberen bør foretage i forbindelse med de fleste større edb-leverancer, samt at anvise forskellige retlige muligheder i denne forbindelse. Selvom udgangspunktet er totalleverancen, vil de synspunkter som findes i det følgende være anvendelige ved andre typer af leverancer. Der er tale om principielle overvejelser, som indgår med større eller mindre vægt i de fleste typer af edb-leverancer, afhængigt af disse leverancers karakter og størrelse.

2.2.2. Et hensigtsmæssigt anskaffelsesforløb kan karakteriseres ved, at køberen er aktiv: Han vurderer selv, hvilke problemer virksomheden har og opstiller selvstændigt de krav, som han ønsker opfyldt ved indførelse af edb. Han medvirker under implementeringen og vurderer herunder løbende, om de valgte løsninger nu er hensigtsmæssige.

De fleste vil formentlig kunne acceptere denne beskrivelse. Ikke desto mindre viser det sig i praksis, at køberne i mange tilfælde forsynder sig herimod. Man har ofte indtrykket af, at køberne lige så meget handler ud fra en følelse af at „so ein Ding muss ich auch haben“, og herefter henvender sig til en leverandør, uden at have gjort sig helt klart, hvad systemet egentligt kan anvendes til. Leverandøren får herved alt for stor indflydelse på det valgte løsning, uden at dette indebærer nogen garanti for, at køberen bliver tilfreds – tværtimod vil denne anskaffelsesform ofte volde køberen større eller mindre skuffelser, som kunne være undgået.

I det følgende beskrives meget summarisk en model, som kan anvendes som grundlag for en edb-anskaffelse. Denne model er ikke den eneste, som er anvendelig, men den illustrerer forskellige principielle typer af overvejelser, som man bør foretage. I øvrigt henvises til den efterhånden righoldige litteratur, hvoraf en del er angivet i litteraturfortegnelsen ([10] og [13]).

Det første skridt i forbindelse med en eventuel edb-anskaffelse består i, at køberen – på egen hånd eller i samarbejde med en uafhængig virksomhedskonsulent – analyserer virksomheden og forsøger at fastlægge, hvilke problemer den har. Når man har fastlagt virksomhedens hovedproblemer, bør man overveje, på hvilken måde de skal løses. Edb kan være et velegnet redskab i forbindelse med en ændring af virksomhedens informationsbehandling, men det er ikke givet! Selvom man i dag er udsat for et massivt pres, som beskriver fordelene ved anvendelse af informationsteknologi, er det vigtigt, at man i denne fase holder hovedet klart og vurderer, om edb nu er den bedste løsning på de aktuelle problemer.

Hvis man herefter beslutter sig for at fortsætte med at overveje indførelse af edb, bør man udarbejde en udførlig beskrivelse af de krav, som man stiller til systemet (en kravsspecifikation). Denne beskrivelse skal tage udgangspunkt i de funktioner, som edb-systemet skal opfylde. Man skal derimod ikke begynde at opstille tekniske krav. Sådanne krav må opstilles af leverandøren på baggrund af de funktionelle krav, som køberen stiller i kravsspecifikationen. De indholdsmæssige krav til denne specifikation behandles mere udførligt i afsnit 2.2.3.

På grundlag af kravsspecifikationen udarbejdes et udbudsmateriale, der sendes til et antal leverandører. På grundlag af de indkomne tilbud fra de forskellige leverandører skal køberen træffe sit valg.

Når man har valgt en bestemt løsning skal der udfærdiges en kontrakt. I forbindelse med kontraktudformningen skal man nøje overveje tidsplanen for indførelsen af edb, ligesom omfanget af køberens bistand i indførelsesfasen skal præciseres. Køberen må endvidere forvente et betydeligt arbejde med at forberede sin egen organisation på de ændringer, som indførelsen af edb medfører. Han må herunder vurdere og kontrollere uddannelsesplanlægning af personale, han må overveje, hvilke sikkerhedskrav der skal stilles til systemet, og han må overveje alternative procedurer ved et eventuelt system- eller maskinsammenbrud, se herom nedenfor i kapitel 3. Det må endelig nævnes, at det – selv i tiden efter at systemet er godkendt og taget i brug – er nødvendigt med en opfølgning, der sikrer, at det løbende tilpasser sig virksomhedens organisation, og ikke modsat. Det er endvidere vigtigt at sikre sig, at systemet til stadighed teknisk fungerer tilfredsstillende, og at programdelen til stadighed er opdateret. For at sige det kort: Det er nødvendigt, at systemet hele tiden udvikler sig dynamisk. Et statisk system vil gøre organisationen helt eller delvis statisk.

Som tidligere nævnt må kontrakten afspejle det konkrete tilfælde. Det er endvidere vigtigt, at den er overskuelig, og at den respekterer anskaffelsens naturlige kronologi: Den må begynde ved begyndelsen og slutte ved enden af anskaffelsesforløbet. Hvis den ikke er opbygget på denne måde, mindskes dens værdi som redskab til at styre selve indførelsen af edb.

Ved udfærdigelse af edb-kontrakter er det vigtigt at gøre sig klart, at der ofte vil være en stor forskel på køberens og leverandørens viden om edb-forhold. Selv i tilfælde, hvor køberen er fortrolig med edb, mangler han oftest grundlaget for at kunne vurdere de individuelle systemer og komponenter i forhold til hinanden. Ved fordelingen af arbejdsforpligtelser og ansvar mellem køber og leverandør må tages hensyn til denne forskellighed. Kontrakterne bør principielt være udformet således, at parterne er forpligtet til at give oplysninger om de områder, som de har de bedste forudsætninger for at beskrive. En vigtig konsekvens heraf er, at køberen må være ansvarlig for at beskrive sin egen organisation og de krav, denne stiller til systemet, mens leverandøren må være ansvarlig for den tekniske udfyldning af køberens kravsspecifikationer.

Hvis eksempelvis køberen har forlangt, at systemet skal kunne udskrive 200 blanketter af en bestemt type i timen, er det leverandørens ansvar, at det rent faktisk har denne kapacitet. Typisk vil køberen være ligeglad med, om man vælger den ene eller anden måde at løse problemet på, blot han får en løsning, som er praktisk anvendelig.

Selv om en kravsspecifikation tager sit udgangspunkt i køberens funktionelle krav til systemet, vil en god kravsspecifikation forudsætte et grundlæggende kendskab til edb. Har køberen ikke dette kendskab, kan det gøre ham meget afhængig af leverandørens rådgivning. Der er en indbygget konflikt mellem denne rådgivningsfunktion og leverandørens interesser som leverandør. Dette modsætningsforhold bliver ikke mindre problematisk, når leverandøren forsøger at fremtræde som en objektiv rådgiver, eksempelvis når sælgere benævnes som „konsulenter“ eller „salgskonsulenter“. Som en konsekvens heraf har man i retspraksis pålagt leverandøren et særligt ansvar i tilfælde, hvor han har optrådt som en slags sagkyndig rådgiver. Leverandørens forpligtelser til at yde rådgivning og vejledning over for en køber, som ikke har edb-kundskab, vil blive grundigt beskrevet nedenfor i afsnit 3.2.3. om faktiske mangler ved edb-systemer.

Forskellen på brugers og leverandørs vidensniveau og de krav til edb-kundskaber, som en god kravsspecifikation forudsætter, har ført til en diskussion af, hvorvidt man kan pålægge køberne at anvende konsulentbistand i sådanne sager med den konsekvens, at forhold – som burde have været medtaget i kravsspecifikationen – ikke senere kan gøres gældende over for leverandøren, jfr. [4], s. 224-25.

Dette synspunkt er dog ikke accepteret i retspraksis, hvor domstolene tværtimod har anset edb-leverancer for at være mangelfulde, selvom en konsulent ville have „fanget“ problemet på forhånd.

Eksempelvis kan nævnes afgørelsen ERA 2, s. 14 (jfr. ERA 1, s. 69), hvor brugeren udelukkende havde lavet en ufuldstændig kravsspecifikation og i øvrigt i det væsentlige havde henvist til, at det ny anlæg skulle kunne det samme som det eksisterende, uden at firmaets rutiner blev ændret. En edb-konsulent kunne på forhånd have gennemskuet, at brugerens forventninger herom ikke ville kunne opfyldes indenfor det foreliggende tilbud, som brugeren accepterede. Brugeren ansås alligevel for at være berettiget til at hæve.

I ERA 2, s. 56 og ERA 2, s. 155 findes afgørelser, der når tilsvarende resultater.

2.2.3. Det væsentligste problem, man som køber af et edb-system har, er, hvordan man sikrer sig, at de forventninger man har til edb-leverancens anvendelighed opfyldes.

Det er en forudsætning for, at køberen undgår skuffelser, at han på forhånd gør sig klart, hvilke krav han stiller til leverancen. Denne beskrivelse bør – eventuelt udbygget med en redegørelse for køberens forventninger – indgå i kontrakten.

En sådan præcisering har betydning umiddelbart i forhold til leverandøren: Leverandøren er ikke i stand til at tage hensyn til køberens forventninger, medmindre de er synlige for ham.

Dernæst i forbindelse med leveringsprøven og endelig såfremt der senere opstår tvister om, hvorvidt systemet er fejlfrit eller ej.

Kravsspecifikationen er som nævnt køberens præsentation af sine problemer og sine krav til løsningsmodeller. I forbindelse med udarbejdelsen af kravsspecifikationen bør køberen tilstræbe, at den får en sådan udform-

ning, at den uden yderligere bearbejdning kan indgå i kontrakten, sædvanligvis som et bilag.

Som eksempel på elementer, som kan indgå i kravsspecifikationen, gives i det følgende en kravsspecifikation fra [8], s. 213. En anden måde at opstille kravene på findes i [12], s. 63 ff.

I *Databehandlingsbehov og anskaffelsens formål.*

En angivelse af formålet med anskaffelsen vil kunne tjene som dokumentation for kundens fundamentale forudsætninger for købet, og derved bl.a. være af betydning ved eventuelle fortolkningsproblemer.

II *Funktionskrav.*

En beskrivelse af, hvilke databehandlingsfunktioner kunden forudsætter, at systemet i det mindste skal have.

III *Kapacitet.*

Her specificeres kravene f.eks. til regnehastighed, gennemløbstid, svartider, skrivehastigheder, lagerkapacitet o.s.v. Beskrivelsen skal ikke tage udgangspunkt i edb-tekniske muligheder men i kundens behov. Når man taler om systemets lagerkapacitet, bør kunden således angive, at behovet f.eks. er at kunne lagre oplysninger om 4.000 kunder med en præcisering af, hvilke oplysninger, der ønskes lagret. Ikke at behovet er x antal kilobytes.

IV *Driftseffektivitet.*

Kravene til anlæggets pålidelighed og driftsstabilitet vil ofte blive angivet ved et krav om en vis driftseffektivitet.

I EDB-rådets kontrakt om køb udtales det f.eks. i § 2, stk. 5:

Driftseffektiviteten er udtryk for brugerens faktiske mulige udnyttelse af anlægget i forhold til det forventede. Driftseffektiviteten kan udtrykkes således:

$$\text{Driftseffektivitet} = \frac{\text{faktisk driftstid}}{\text{aftalt driftstid}} \times 100\%$$

Tilsvarende bestemmelser findes i de fleste andre kontrakter. Se eksempelvis Statens kontrakt, § 12.

V *Grænseflader.*

Navnlig hvis det nye system skal kunne kobles sammen med eller bruges sammen med udstyr eller programmel, som kunden allerede har, er det vigtigt, at disse krav specificeres. Det er endvidere vigtigt at gøre sig klart, hvilke muligheder der findes for at koble systemet sammen med andre systemer eller enheder nu eller senere. Man må i den forbindelse overveje såvel de enkelte elementers fysiske egenskaber, protokoller eller andre funktionelle egenskaber som er af betydning for grænsen mod andre systemer.

VI *Udvidelsesmuligheder.*

Krav til systemets udvidelsesmuligheder, fortrinsvis med sigte på at øge kapaciteten og eventuelt hastigheden.

VII *Vedligeholdelse og videreudvikling.*

Køberen må angive, hvilke forudsætninger han har med hensyn til leverandørens vedligeholdelsestjenester, i hvert fald inden for de nærmeste år. Da programmernes anvendelsesområder typisk ændres over tid er det endvidere ofte aktuelt at stille krav om, at leverandøren skal påtage sig videreudviklingsopgaver.

VIII *Uddannelses- og informationskrav.*

Nye edb-systemer vil oftest forudsætte en større eller mindre oplæring af personale. Det er vigtigt at gøre sig oplæringsbehovet klart og at få præciseret, hvilke tilbud leverandøren er i stand til at give, både for så vidt angår elementær oplæring som for så vidt angår supplerende specialiserede kurser. Det er ligeledes vigtigt at overveje, om man har behov for at få løbende information om nye produkter fra leverandørens side.

IX *Miljøforhold.*

Miljømæssige krav er blevet stadig mere centrale og bør overvejes i en kravsspecifikation. Dette er ikke mindst vigtigt, når det drejer sig om små og relativt enkle anskaffelser som f.eks. printere og terminaler. Man må overveje eksempelvis spørgsmål om ergonomiske krav, om krav til støjdæmpning, om krav til udluftning af printere, om stråling fra skærme o.s.v.

X *Leverandørens faglige kompetence, økonomiske forhold og lignende.*

Edb-markedet er præget af et stort antal små virksomheder, som kun eksisterer i kort tid. Da man som køber har en betydelig afhængighed af leverandøren også efter leveringen, er det vigtigt at sikre, at leverandøren ikke er en døgnflue. Det er ligeledes vigtigt at forsøge at sikre sig, at leverandøren har en rimelig faglig kompetence. Sådanne undersøgelser kan foretages på mange måder. En af de nemmeste måder er at få en referenceliste fra leverandøren over tidligere udførte installationer og eventuelt tage kontakt med disse kunder for at høre om deres erfaringer.

Kravsspecifikationen danner grundlaget for leveringen men giver ingen garanti for, at systemet kan opfylde køberens krav til funktioner m.v. Dette kan først konstateres efter ibrugtagning. For at reducere antallet af fejl, som dukker op på et u hensigtsmæssigt tidspunkt, vil man derfor typisk afslutte leveringen med en *leveringsprøve*, der således er et vigtigt supplement til kravsspecifikationen.

Leveringsprøven er leverandørens dokumentation over for køberen af, at systemet opfylder kravsspecifikationen. Leveringsprøven bør derfor tilrettelægges sådan, at leverandøren gennemfører den på grundlag af et testmateriale, som udarbejdes af køber og leverandør i fællesskab.

Først når leveringsprøven er gennemført, har køberen en rimelig sikkerhed for, at hans kvalitetskrav er blevet opfyldt. Leveringsprøven vil derfor ofte have den retlige konsekvens, at køberen først overtager anlægget, når denne er gennemført, jfr. nærmere nedenfor i afsnit 2.2.4. Endvidere bør betalingsbetingelserne være udformet således, at den sidste rate af kontraktssummen først erlægges, når leveringsprøven er godkendt, jfr. nærmere nedenfor i afsnit 2.2.6.

En fornuftig edb-kontrakt bør indeholde nærmere regler om leveringsprøven, herunder om:

- *Hvornår prøven skal foretages.*
- *Hvorlænge prøven skal foregå.* Jo længere tid prøven kører, jo større er chancen for at opdage fejl.
- *Prøvens praktiske gennemførelse.* En prøve, der gennemføres under forhold, der ligner de, systemet senere skal virke under, øger sandsynligheden for, at eventuelle fejl registreres. I denne forbindelse vil det bedste selvfølgelig være at teste systemet i en periode med almindelige funktioner. Se eksempelvis afgørelsen i ERA 1, s. 101, samt statens kontrakt, § 10.
- *Den konkrete fremgangsmåde, hvis leveringsprøven er mislykket.* Det må beskrives, hvor hurtigt leverandøren skal gennemføre en korrekt leveringsprøve, og hvilke mislighedsbeføjelser, der nu eller senere kan anvendes af køberen. Se som eksempel på sådanne bestemmelser statens kontrakt, § 10, stk. 3.

Især når det drejer sig om større leverancer, hvor leverandøren eventuelt skal udvikle nye systemer, er det almindeligt, at der er børnesygdomme. Kunden bør indkalkulere dette i sin planlægning af kontraktsforløbet. I sådanne tilfælde vil det være rimeligt for leverandøren at forbeholde sig en noget større frihed til at foretage fejlretninger og gennemføre en efterfølgende ny leveringsprøve.

Den omstændighed, at man typisk vil afslutte leveringen af en større edb-anskaffelse med en leveringsprøve, er ind imellem blevet ført i marken som et argument for, at køberen efter dennes gennemførelse og godkendelse ikke kan rejse indsigelser af nogen art mod leverandøren. Synspunktet er imidlertid ikke holdbart: Leveringsprøven kan i det højeste blokere for indsigelser vedrørende forhold, som burde være opdaget under prøven. Ved vurderingen må bl.a. prøvens karakter og tilrettelæggelse indgå. En prøve, der består i, at leverandøren efter opstillingen prøver systemet ved hjælp af sit eget standardtestprogram, vil sædvanligvis ikke have nogen særlig betydning (jfr. eksempelvis afgørelsen i ERA 1, s. 11), hvorimod en prøve, der bygger på et materiale hidrørende fra brugeren, eventuelt vil kunne tillægges større betydning. Hvis brugeren ikke har handlet direkte uforsigtigt, vil domstolene dog næppe anlægge en streng

vurdering af, om en mangel „burde“ være opdaget under prøven med den konsekvens, at manglen ikke kan gøres gældende. Spørgsmålet har ikke været klart fremme i retspraksis, men resultatet kan underbygges ved at se på praksis vedrørende tilfælde, hvor der i lovgivningen stilles krav til købere. Der er indenfor edb-kontrakter en tendens til, at disse krav opblødes, jfr. eksempelvis når det drejer sig om krav til reklamationer. (Se afsnit 3.2.3. i slutningen). Da brugerens forpligtelse til at reklamere over f.eks. en mangel minder meget om forpligtelsen til at „opdage“ en mangel, kan princippet om en lempelig bedømmelse overføres til det foreliggende område.

I kontraktspraksis findes der talrige måder at udforme reglerne om leveringsprøve på. Se eksempelvis „edb-råd (køb)“, § 4 og statens kontrakt, § 10. Statens kontrakt indeholder – i modsætning til de fleste andre kontrakter – en detaljeret beskrivelse af kravene til afprøvningen, og forudsætter bl.a. gennemførelsen af tre forskellige prøver: Dels en installationsprøve, dels en overtagelsesprøve før overtagelsesdagen og endelig en driftsprøve i tiden efter systemet er sat i drift. Denne måde at gennemføre en leveringsprøve på virker særdeles gennemtænkt og sikrer, at flest mulige fejl opdages så tidligt som muligt.

Ud over disse punkter bør kontrakten angive, hvilke krav man stiller til *dokumentationen for leverancen*. Ved leverancer af edb-systemer er det en forudsætning for disses anvendelse, at brugeren har kendskab til opbygning og funktionalitet m.v. Ellers kan de ikke anvendes efter formålet. Manualmateriale og andet instruktionsmateriale må derfor anses for at være en egentlig bestanddel af systemet.

Udover sædvanlige manualer m.v. vil køberen have interesse i at sikre sig, at han under visse omstændigheder kan få *adgang til kildeprogrammet*. Hvis der er mangler ved det leverede programmel, vil køberen normalt kunne kræve naturalopfyldelse i form af afhjælpning af manglerne. Skulle det imidlertid ske, at leverandøren enten ikke vil eller ikke kan afhjælpe manglen, vil køberen normalt ikke være særlig godt hjulpet med adgangen til at hæve og kræve erstatning. Skadevirkningerne ved opgivelsen af den etablerede edb-løsning vil typisk være så betydelige, at køberen næppe nogensinde vil blive kompenseret fuldt ud gennem et

erstatningskrav mod leverandøren. Dette skyldes bl.a., at køberen normalt ikke vil kunne opnå kompensation for det ofte meget betydelige tidsforbrug, som er forbundet med etablering af et edb-system, herunder tid til forhandlinger med leverandøren, omorganisering af personalet, efteruddannelse m.v. For køberen af programmet er det derfor afgørende at sikre sig muligheder for afhjælpning af mangler, eventuelt bistået af trediemand.

Selvom en afhjælpning undertiden kan foretages med udgangspunkt i køberens objektkode (d.v.s. et maskinlæsbart programeksemplar), vil dette under alle omstændigheder være meget omkostningskrævende. Det er derfor typisk en forudsætning for afhjælpning, at køberen har adgang til det kildeprogram, der har dannet baggrund for hans objektprogrameksemplar. Kildeprogrammet vil imidlertid som hovedregel befinde sig hos leverandøren, idet køberen kun har opnået en brugsret til objektprogramversionen, mens leverandøren har beholdt alle andre rettigheder.

Parterne vil normalt søge at løse dette problem ved en kontraktsbestemmelse om, at leverandøren skal „deponere“ et eksemplar af kildeprogrammet med tilhørende dokumentation hos en uvildig part. For at få en hensigtsmæssig regulering heraf, er det nødvendigt at overveje følgende spørgsmål:

- Hvilken juridisk model skal vælges, for at bruger kan opnå den ønskede sikkerhedsret over kildeprogrammet?
- Hvordan sikres det, at det pågældende materiale er ajourført?
- Hvorledes udformes betingelserne for, at køberen kan betjene sig af sin sikkerhedsret?
- Til hvilket formål er køberen i påkommende tilfælde berettiget til at anvende det sikrede materiale?

Den juridiske diskussion, som disse fire spørgsmål giver anledning til, er omfattende. Spørgsmålene er især behandlet i [1], s. 73 ff. i [12], s. 376 ff., samt i [4], s. 229-31.

Det forekommer endvidere i edb-kontrakter, at der stilles krav om *gensidig tavshedspligt* mellem parterne. Dette kan især for køberen være velbegrundet, idet leverandøren ofte vil få et indgående kendskab til køberens forretningsmæssige forhold.

Det forekommer ligeledes, at man stiller mere generelle *krav til leveran-*

dørens kapacitet, f.eks. i form af leveringsdygtighed vedrørende reservedele i et vist tidsrum efter leverancens gennemførelse.

2.2.4. Det er hensigtsmæssigt at træffe præcise aftaler om leveringssted og leveringstid: For det første af hensyn til parternes muligheder for at indrette sig. Dernæst for at mindske diskussionen om, hvorvidt der er sket korrekt opfyldelse. Og sidst – men ikke mindst – fordi en række retlige konsekvenser typisk vil være knyttet til leveringstidspunktet: Her kan navnlig fremhæves forhold som forfaldstidspunktet for betalingen, tidspunktet for risikoens og ejendomsrettens overgang og tidspunktet for garantiperiodens påbegyndelse. Disse retsvirkninger bør være knyttet til et tidspunkt, som ligger efter leveringen, idet man må erindre, at leveringen – når det drejer sig om edb-systemer – oftest vil være leveringsprøvens gennemførelse og godkendelse og ikke den fysiske levering.

I de fleste kontrakter findes der mere eller mindre fyldestgørende bestemmelser om leveringstid og leveringssted. Når det drejer sig om større edb-systemer er det specielt vigtigt at gøre sig klart, at rettidig levering er afhængig af et samspil af mange faktorer, herunder ikke mindst af samarbejdet mellem leverandør og køber.

Den bedste måde at sikre en rettidig levering er at udarbejde en *udførlig leveringsplan*. I denne plan skal man ikke alene præcisere tidspunkterne for levering af de enkelte bestanddele af systemet, men tillige tidspunkterne for køberens opfyldelse af sine forpligtelser, som f.eks. indretning af lokaler eller de tidspunkter, hvor der skal foreligge testmateriale. Ved større leverancer vil det endvidere være hensigtsmæssigt at indbygge en slags milepæle i leveringsplanen, således at f.eks. forpligtelsen til at betale dele af købesummen knyttes sammen med, at leveringsplanen overholdes. Hvis leveringsplanen indeholder sådanne milepæle, bør man endvidere overveje, hvilke konsekvenser, der skal være knyttet til, at leverandøren overskrider disse tidspunkter. Det er tillige vigtigt, at man overvejer, hvor langt tid der kan forventes at gå med nødvendige tilpasninger af standardprogrammel eller med udvikling af nyt programmel. Især dette punkt er problematisk, idet disse arbejder typisk synes at tage længere tid end leverandøren oprindeligt har forudset. Man kan ikke ganske frigøre sig fra den tanke, at visse leverandører bevidst kalkulerer med en for kort tidsperiode til dette arbejde, ud fra den betragtning (og praktiske erfaring), at køberne er tilbøjelige til at acceptere forlængelser, når de først er inde i anskaffelsesforløbet.

En situation af denne art forelå øjensynlig i afgørelsen ERA 1, s. 72. Sagen vedrørte et tilfælde, hvor leverandøren den 4.7.1978 havde forpligtet sig til inden for 5 måneder at levere et komplet system. Kontrakterne indeholdt bl.a. vidtgående bestemmelser om fraskrivelse af ansvar for leverandøren for enhver forsinkelse, som kunne opstå. Kontrakten blev senere forlænget flere gange, idet den aftalte leveringstid ikke kunne overholdes. Da køberen den 9.4.1980 mistede tålmodigheden, var væsentlige dele af programmet endnu ikke leveret. Det fremgik af leverandørens forklaringer i retten, at han var opmærksom på, at „det tidsmæssige forløb for levering og indkøring af software normalt ville strække sig over et længere tidsrum....“. Leverandøren påstod som følge deraf, at køberen burde have indset dette og derfor ikke var berettiget til at hæve handelen og i hvert fald ikke til at få erstatning, hvis ophævelsen fandtes begrundet. Retten havde imidlertid et noget andet syn på sagen. Den fandt, at ophævelsen var berettiget på grund af leverandørens væsentlige forsinkelse med leveringen, og at han på grund af sine alvorlige forsømmelser var afskåret fra at påberåbe sig ansvarsfraskrivelsen. Formentlig tænkes bl.a. på hans manglende oplysninger om det sandsynlige leveringstidspunkt.

I alle de standardkontrakter, som er optrykt som bilag til denne fremstilling, findes der bestemmelser om udarbejdelse af en tidsplan.

Til illustration af, hvorledes kontrakten kan opbygges på dette punkt, henvises til statens kontrakt. Der opereres heri såvel med en hovedtidsplan, som med en betalingsplan, der er kædet sammen med hovedtidsplanen. Statens kontrakt er i øvrigt opbygget således, at den så vidt muligt følger hovedtidsplanen: I § 2.2. omtales systembeskrivelsen og det tidspunkt, hvor leverandøren skal forelægge forslag hertil. I § 2.6. fastslås det antal dage inden det pågældende skal leveres til installation i henhold til hovedtidsplanen, hvor kunden kan forlange forhandlinger om ændringer af konstruktionen. I § 3. fastslås, at leverandøren i god tid inden de i hovedtidsplanen fastsatte datoer skal kontrollere, om køberen har indrettet lokaler og installationer m.v. I § 7 gives regler om leveringstid og i punkt 9 fastslås sammenhængen mellem hovedtidsplanen og betalingsplanen.

I de få tilfælde, hvor der ikke er truffet udtrykkelig aftale om leveringstiden, må man falde tilbage på de udfyldende regler i købelovgivningen og i entrepriseretten. Medmindre det drejer sig om ganske simple leverancer, hvor leverandøren ikke kan forventes at skulle yde nogen form for bistand, vil de entrepriseretlige regler formentlig være afgørende. Leverandøren vil herefter være forpligtet til at levere hos køberen, ligesom levering først vil blive anset for at være gennemført, når systemet er klart til gennemførelse af en afleveringsprøve, jfr. [12], s. 57 f.

Kun når det drejer sig om de omtalte ganske simple leverancer gælder KBL: Leveringsstedet er som udgangspunkt hos sælgeren, jfr. reglerne i lovens §§ 9-11, leveringstiden fastslås ved påkrav, og den fysiske overlevering indebærer samtidig, at risikoen for salgsgenstanden overgår til køberen, jfr. lovens § 17.

Afgørelsen ERA 1, s. 101 illustrerer forskellige problemer, som kan opstå i forbindelse med fastlæggelsen af leveringstiden. Sagen vedrørte et tilfælde, hvor et hospital havde bedt om tilbud på forskelligt periferiudstyr, herunder bl.a. et interface til brug for tilslutning af en prægemaskine til systemet. På grundlag af køberens oplysninger fremsendte leverandøren et tilbud, som køberen accepterede. I tilbuddet hed det bl.a., at leverandøren forpligtede sig til at yde service uden beregning i 3 måneder efter leveringen. Det viste sig efterfølgende, at det standard interface, som leverandøren på baggrund af køberens oplysninger havde forudsat kunne anvendes, ikke var anvendeligt, men at der skulle udvikles et specielt interface. Efter fornyede forhandlinger traf parterne bl.a. aftale om, at leverandøren skulle levere to interfaces, og at garantiperioden på 1 år skulle løbe fra den dato, hvor mangelfri levering havde fundet sted. Efter at leverandøren havde leveret begge interfaces, afviste køberen at betale under henvisning til, at systemet ikke fungerede tilfredsstillende.

Retten måtte under sagen tage stilling til, dels hvornår levering havde fundet sted, dels fra hvilket tidspunkt den 3 måneders gratis serviceperiode skulle løbe, og endelig fra hvilket tidspunkt garantiperioden på 1 år skulle løbe.

Det blev under sagen oplyst, at interfacenes funktionstid skulle overstige 90% i en prøveperiode på 3 måneder, for at leverancen

kunne betragtes som fejlfri. Denne bestemmelse fandtes dog ikke i kontrakten.

I sine præmisser lagde retten bl.a. til grund, at mangelfri levering var sket den 1. september 1981, på hvilket tidspunkt leverandøren meddelte køberen, at maskinerne i perioden 1. maj til 1. august 1981 havde haft en driftseffektivitet på over 90%. Retten fandt endvidere, at den lovede gratis service på 3 måneder måtte løbe ikke fra den fysiske levering, men fra tidspunktet for fejlfri levering, d.v.s. ligeledes fra den 1. september 1981.

2.2.5. Et garantitilsagn (eller – med en anden betegnelse – en tilsikring eller en indeståelse) er leverandørens erklæring om, at leverancen vil besidde særlige egenskaber. Denne erklæring kan f.eks. vedrøre systemets funktionssikkerhed eller ansvaret for skjulte mangler, hvilket ikke sjældent vil forekomme i forbindelse med programmeringen.

Konsekvensen af, at de tilsikrede egenskaber ikke er tilstede, vil sædvanligvis være, at leverancen anses for at være mangelfuld. Se eksempelvis statens kontrakt, § 14.1. Garantierklæringer har således betydning både ved afgørelsen af, om der overhovedet foreligger en mangel, og ved afgørelsen af, hvilke beføjelser køberen eventuelt vil kunne benytte sig af.

En garantierklæring bør beskrive:

- Garantiens omfang og indhold.
- Garantiperiodens varighed.
- De procedurer, som kunden skal anvende i forbindelse med påberåbelse af garantien.
- Konsekvenserne, hvis leverandørens garantiforpligtelser ikke bliver opfyldt.

I edb-forhold vil garantiforpligtelserne typisk forpligte leverandøren til at foretage afhjælpning af manglerne. Samtidig vil de typisk bestemme, at køberen afskæres fra at gøre andre misligholdelsesbeføjelser gældende, d.v.s. at kræve erstatning, at hæve aftalen o.s.v.

Som tidligere set afskærer leverandøren sig fra at påberåbe sig sådanne ansvarsfraskrivelser, hvis han handler culpøst, eller hvis han ikke drager omsorg for, at afhjælpning foretages inden for den rimelige tid, som køberen på baggrund af kontraktsforholdet har ret til at forvente.

Efter markedsføringslovens § 4 må garantibenævnelsen kun anvendes i tilfælde, hvor modtageren reelt får en bedre retsstilling end den, han har efter lovgivningen. Denne regel skal derfor sammenholdes med reglen i KBL § 54, hvorefter køberen som hovedregel har en reklamationsfrist på 1 år, såfremt han ønsker at påberåbe sig en mangel.

Som eksempel på en gennemarbejdet – og for køber acceptabel – garantibestemmelse kan nævnes statens kontrakt, § 13., der er opdelt i fire underpunkter. I underpunkt 1 findes en generel garanti, hvorunder leverandøren bl.a. garanterer, at der i udviklingen af specielt programmel er anvendt designmetoder, programmeringssprog og programudviklingsværktøjer i overensstemmelse med god praksis inden for edb-branchen, således at programmeringen er foretaget på en sådan måde, at den senere programafvikling kan gennemføres teknisk hensigtsmæssigt uden uforholdsmæssig stort forbrug af edb-ressourcer. I underpunkt 2 fastslås hæftelsen for underleverandører. I underpunkt 3 findes bestemmelser om garanteret driftseffektivitet og garanterede svartider. Og i underpunkt 4 fastlægges garantiperioden.

2.2.6. Det vigtigste krav til køberen er naturligvis at få fastlagt, hvilket beløb han skal betale, og på hvilket tidspunkt betalingen skal finde sted.

Dette lyder umiddelbart, som om det ikke skulle kunne give problemer. Ikke desto mindre opstår der ofte problemer omkring såvel vederlagets størrelse som forfaldstidspunktet.

Når det drejer sig om *vederlagets størrelse* opstår problemerne, fordi der indgår elementer af ganske forskelligartet karakter i leverancen. Typisk vil hovedparten af komponenterne være prissat hver for sig, således at det f.eks. angives særskilt, hvad henholdsvis maskinel og programmel skal koste, og hvad eventuelle tilretningsopgaver vil løbe op i.

Alligevel volder det ofte problemer at bestemme det samlede vederlag. Dette kan f.eks. skyldes, at parterne ikke har taget stilling til, i hvilket omfang de ofte forekommende ændringer i bestillingen skal resultere i ændringer af vederlaget. Eller leverandøren kræver ekstrabetaling for assistance ved installation af systemet, for tillægsudstyr som kabler og lignende, for hjælp til montering o.s.v.

Tvivl om det aftalte vederlags størrelse må løses ved fortolkning. Ud-

gangspunktet er, at brugeren har en beføjet forventning om at modtage en leverance som er funktionsklar, således at han umiddelbart vil kunne tage den i brug til den oprindeligt aftalte pris.

Problemer af en lidt anden karakter opstår, når der for enkelte af leverancens bestanddele ikke er aftalt nogen pris. Dette vil især forekomme for så vidt angår de forskellige tillægsydelser, som f.eks. uddannelse, konsulentbistand og lignende, som parterne vel er opmærksomme på, men hvorom man „i kampens hede“ glemmer prisfastsættelsen. Især når det drejer sig om uddannelse af personale, er det væsentligt, at man er opmærksom på, at det formentligt ikke er udelukket at få en eller anden form for uddannelse vederlagsfrit i forbindelse med kontraktsindgåelsen, mens man – såfremt man efterfølgende ønsker den samme uddannelse – må betale betydelige beløb for den. Da uddannelse af personalet, som tidligere nævnt, er en forudsætning for, at indførelsen af edb forløber rimeligt gnidningsløst, er det også budgetmæssigt vigtigt, at man allerede før kontraktskonciperingen får overblik over de omkostninger, der må forventes at løbe på i denne forbindelse.

I edb-kontrakter forekommer ofte *prisændringsklausuler*. Det kan være som forbehold om valutajusteringer, såfremt kursen på den valuta, som danner grundlag for leverandørens indkøb af leverancen eller dele heraf, ændres, eller som pristalsreguleringer i forbindelse med løbende ydelser. Sådanne klausuler kan være rimelige, navnlig ved kontraktsforhold, som løber over lang tid. På den anden side kan de gøre dispositionens økonomiske konsekvenser for køberen uklare. I tilfælde, hvor leverandøren skal levere et edb-system indenfor kort tid, og hvor systemet består af standardkomponenter, vil en prisændringsklausul sjældent være rimelig.

Se som eksempel „edb-råd (køb)“ hvor det i § 7 bestemmes, at begge parter kan kræve prisændringer indtil den aftalte overtagelsesdag som følge af ændringer i valutakursen efter forudsat nærmere fastsatte regler. I statens kontrakt, § 8, stk. 1 findes en for køber favorabel bestemmelse, hvorefter alle priser som udgangspunkt er faste og kun skal reguleres, såfremt der sker prisnedsættelser eller lignende til gunst for køberen.

Spørgsmålet om *betalingstidspunktet* er ligeledes sædvanligvis reguleret i

kontrakten, uden at dette giver de store problemer. Især når det drejer sig om større leverancer bør køberen sikre sig, at der er en sammenhæng mellem betalingen og leverancens gradvise opfølgelse, f.eks. på den måde, som den har fundet udtryk i statens kontrakt, hvor der forudsættes udarbejdet en hovedtidsplan og en betalingsplan, der relaterer sig til hovedtidsplanen. Selvom der ikke er truffet udtrykkelig aftale herom, vil køberen sædvanligvis have ret til at holde betalingen tilbage, såfremt sælgeren ikke har opfyldt sine forpligtelser. Denne tilbageholdsadgang behandles nærmere nedenfor under 3.2.2.

Det er flere gange ovenfor nævnt, at køberen har en række *andre forpligtelser* i forbindelse med indførelse af et edb-system. Køberen har navnlig vidtrækkende forpligtelser til at give leverandøren oplysninger om sit driftsmiljø, således at leverandøren sættes i stand til at vurdere, hvilket omfang leverancen skal have, og hvorledes leverancen gennemføres mest hensigtsmæssigt. Køberen må herunder give oplysning om sine administrative og forretningsmæssige rutiner, om de lokaler, hvori systemet skal installeres, om datamængder af forskellig karakter og om det maskinel, som køberen eventuelt allerede har, og som skal anvendes i forbindelse med det nye system.

Såfremt køberen ikke giver behørig oplysninger, kan dette få retlige konsekvenser. I ERA 1, s. 44 ansås køberen uberettiget til at annullere handelen bl.a. på grund af, at han havde givet utilstrækkelige oplysninger om de påregnede datamængder. I ERA 1, s. 104 blev leverandøren i et tilsvarende tilfælde frifundet for køberens krav om et forholdsmæssigt afslag i købesummen. I ERA 1, s. 101 havde køberen angivet en forkert typebetegnelse på sit maskinel, hvilket bevirkede, at han fik leveret perifert udstyr, som ikke kunne fungere sammen med maskinellet. Køberen blev derfor pålagt at betale meromkostningen ved den nødvendige korrektion af det perifere udstyr.

Ud over oplysninger om sit eksisterende driftsmiljø skal køberen ofte i forbindelse med leverancen medvirke til, at der etableres et driftsmiljø, og at der i øvrigt skabes det grundlag for leverancens gennemførelse, som fremgår af leverandørens anvisninger. Køberen må navnlig sikre, at der er de fornødne personalemæssige ressourcer tilstede, ligesom det kan være

nødvendigt at sikre lokaleindretning, kommunikationsmuligheder o.s.v. Det påhviler endvidere ofte køberen at fremskaffe testdata til leveringsprøven, ligesom køberen selv må bearbejde sine data, således at disse kan anvendes på edb-systemet.

I mange kontrakter bliver køberen pålagt at følge bestemte procedurer, såfremt han vil fremkomme med mangelsindsigelser og lignende. I „ESF’s kontrakt“ anføres det eksempelvis under § 8, at køberen, såfremt han ikke kan godkende programmets rette funktionsmåde, skal fremlægge mangelsliste samt anføre manglernes konsekvens med hensyn til hans anvendelse af programmet eller programmerne. I samme kontrakt bestemmes i § 10, at kunden ved konstateringen af mangler efter afleveringen skriftligt over for leverandøren skal specificere manglen og dennes konsekvenser for udnyttelsen af programmet eller programmerne. Sådanne betingelser kan være rimelige for at give leverandøren et indtryk af manglens karakter. Hvis køberens forpligtelser ikke er meget præcist fastlagt, vil klausuler af denne karakter imidlertid kunne anvendes til at forsinke afhjælpningen, idet en præcis beskrivelse af manglen og dens konsekvenser kan være vanskelig at foretage. Man må derfor overveje indholdet af sådanne klausuler nøje.

2.2.7. Ud over de ovennævnte væsentlige bestemmelser findes der i de forskellige typer edb-kontrakter et stort antal mere eller mindre **hensigtsmæssige vedtagelser**, der kan inspirere til nærmere overvejelser i det konkrete tilfælde. Herom henvises til de kontrakter, som er optrykt som bilag til denne fremstilling. Yderligere inspiration kan man få gennem speciallitteraturen, som f.eks. [5], [7], [8], [9], [12], [14] og [16].

3. KONTRAKTSBRUD

3.1. Indledning

3.1.1. **Kontraktsbrud foreligger**, når den ene af parterne ikke præsterer, hvad han eller hun er forpligtet til ifølge kontrakten – medmindre årsagen til, at man ikke opfylder kontrakten, skyldes den anden parts forhold. I så fald taler man om fordringshavermora. Fordringshavermora bevirker, at den part, der er i mora – d.v.s. er skyld i den anden parts manglende opfyldelse – dels afskærer sig fra at kunne påberåbe sig den manglende

opfyldelse som et kontraktsbrud, dels selv kan mødes med en påstand om kontraktsbrud.

Købere af edb-systemer kan have ganske store forpligtelser såvel i forbindelse med udfærdigelse af en kravsspecifikation som i forbindelse med selve gennemførelsen af leveringen. Det vil derfor jævnligt være relevant at diskutere, om en manglende opfyldelse fra leverandørens side skyldes køberens forhold. Det er således en jævnligt forekommende påstand, at når det leverede edb-udstyr ikke fungerer efter hensigten, skyldes det, at køberens personale ikke forstår at bruge det. En sådan påstand kan dog sjældent stå alene. Hvor det er muligt at pege på mere konkrete momenter, som f.eks. at køberen ikke har præciseret sine forudsætninger tilstrækkeligt over for leverandøren (hvilket resultat landsretten kom til i afgørelsen ERA 2, s. 14), eller hvor køberen har fejlbedømt den fremtidige udvikling i sit firma (hvilket var en af grundene til, at edb-systemet ikke kom til at fungere i afgørelsen ERA 1, s. 44), vil dette kunne være vægtige argumenter for leverandøren.

Vurderingen af, om der foreligger kontraktsbrud, tager udgangspunkt i den konkrete kontraktssituation. Grunden til, at der opstår konflikter, er imidlertid ofte, at kontrakten ikke er udfyldende nok, f.eks. i beskrivelsen af leverancens kvalitet. Vurderingen vil derfor undertiden forudsætte en ganske omfattende fortolkningsvirksomhed, førend man måske ender med at falde tilbage på de udfyldende regler, se herom ovenfor under 1.4.2. og 1.4.3.

3.1.2. Konsekvenserne af et kontraktsbrud må ligeledes i første omgang søges fastlagt på grundlag af den konkrete aftale, der oftest indeholder korrektioner af de sanktionsmuligheder, som findes i købe- og entrepriseretten.

Sanktionerne i købe- og entrepriseretten står i relation til misligholdelsen: Jo alvorligere – eller jo mere væsentlig – misligholdelse der er tale om, jo mere drastisk sanktion kan komme i anvendelse. De sanktioner, som er knyttet til de enkelte former af kontraktsbrud, gennemgås nedenfor i afsnit 3.2.

For at illustrere dette princip kan man se på reglerne om mangler. Købeloven giver køberen følgende sanktionsmuligheder:

- tilbageholdelse af betalingen, indtil manglen er udbedret,

- forholdsmæssigt afslag,
- krav om, at leverandøren afhjælper manglen,
- ophævelse,
- erstatning.

Da ophævelse er meget indgribende, er det i lovgivningen forudsat, at ophævelse kun kan finde sted, når manglen er væsentlig.

For edb-systemer vil en ophævelse typisk være lidet hensigtsmæssig, idet såvel leverandør som køber har anvendt betydelige ressourcer, der i så fald vil gå til spilde. Kontrakterne på dette område vil derfor ofte indeholde bestemmelser, som begrænser køberens adgang til at hæve, f.eks. således at leverandøren skal have ret og pligt til at forsøge at afhjælpe manglerne i en vis periode, før ophævelse kan finde sted.

Et andet aspekt ved edb er, at selv ganske ubetydelige fejl kan give anledning til ganske betydelige skader. Et klassisk lærebogseksempel er en historie om, at en programmeringsfejl, hvor et kolon blev til et semikolon, resulterede i, at en rumsonde forsvandt ud i verdensrummet. I edb-kontrakter vil man ofte se, at ansvaret for fejl og mangler begrænses enten til et fast beløb, eller til de direkte omkostninger, som har været forbundet med anskaffelsen.

En tredje gruppe af ansvarsfraskrivelser findes som force majeure-klausuler. Heri fraskrives typisk ansvaret for forhold, som man ikke med rimelighed er herre over, eller som i øvrigt ikke skyldes fejl eller forsømmelser fra partens side (se f.eks. „edb-råd (køb)“, § 11).

Det er ovenfor i afsnit 1.4.4. omtalt, at sådanne ansvarsfraskrivelser – hvis de findes i énsidige standardkontrakter udfærdiget af leverandøren – i en række tilfælde kan tilsidesættes.

3.2. Leverandørens kontraktsbrud

3.2.1. Kontraktsbrud fra leverandørens side vil typisk foreligge enten som en forsinkelse eller som en faktisk mangel. Man taler om mangler, hvis ydelsen ikke har de faktiske egenskaber, som er betinget i kontrakten, eller garanteret af sælgeren, eller som køberen har grund til at forvente. En forsinkelse foreligger, når leverandøren ikke opfylder eller gennemfører leverancen i overensstemmelse med de aftalte tidsplaner. D.v.s. enten at ydelsen kommer for sent eller slet ikke leveres. Afgrænsningen mellem

forsinkelse og mangler kan have væsentlig betydning, idet der er forskellige retlige regler knyttet til de to begreber, jfr. nærmere [12], s. 111-113. En misligholdelse, der består i, at kontrakten ikke er opfyldt, vil som udgangspunkt være en forsinkelse. I tilfælde, hvor leverandøren erklærer, at der er opfyldt kontraktsmæssigt eller opgiver yderligere afhjælpning og lignende, skal misligholdelsen dog bedømmes efter mangelsreglerne.

I det følgende beskrives de regler, som gælder for forsinkelse og for faktiske mangler, idet disse typer af misligholdelse er de oftest forekommende. Andre typer af misligholdelse fra leverandørens side findes beskrevet i speciallitteraturen, se f.eks. [12].

3.2.2. Man taler som nævnt om **forsinkelse**, hvis leverandøren ikke opfylder sine forpligtelser til den aftalte tid og på det aftalte sted, jfr. ovenfor i afsnit 2.2.4. For en umiddelbar betragtning synes det nemt at konstatere, om leverandøren har opfyldt på rette tid og sted. Men besvarelsen af spørgsmålet er ofte mere kompliceret end som så. Det kan være vanskeligt såvel at fastslå, om der overhovedet foreligger en forsinkelse, som at finde ud af, hvilke beføjelser den giver køberen. Grunden til disse problemer skal dels søges i den komplekse karakter, som edb-ydelser typisk har, dels i at forsinkelsesspørgsmålet ikke er knyttet til den fysiske levering men vil være kædet sammen med afleveringsprøven.

Den præcise fastlæggelse af, hvornår der foreligger en forsinkelse, tager sit udgangspunkt i den konkrete aftale. Det er derfor vigtigt, at man i kontrakten dels beskriver præcist, hvornår forsinkelse indtræder, dels fastlægger hvilke retsvirkninger, der skal være knyttet til den.

I alle de tre kontrakter, der er optaget som bilag til denne fremstilling, findes mere eller mindre udførlige regler om forsinkelse. De mindst detaljerede regler findes i „edb-råd (køb)“, § 8. Mere udfyldende regler findes i „ESF’s kontrakt“, § 9 og i statens kontrakt, § 15 og § 16. Navnlig statens kontrakt indeholder en fornuftig disponering af problemerne, som kan give inspiration.

I tilfælde, hvor der ikke er truffet nogen udtømmende aftale, må man anvende købelovgivningens og entrepriserettens udfyldende regler. De misligholdelsesbeføjelser, som står til købers disposition i tilfælde af leverandørens forsinkelse, vil som udgangspunkt være følgende:

- *Tilbageholdelse af betalingen.*

Ved gensidigt bebyrdende kontrakter er det hovedreglen, at parterne skal udveksle ydelserne samtidig, jfr. for køberettens vedkommende KBL §§ 14-16. Reglerne gælder imidlertid kun, når parterne ikke har truffet aftale om andet.

Når det drejer sig om levering af et edb-system, vil parterne typisk have truffet aftale om, at betalingen skal erlægges i passende rater, som er sat i forhold til, hvordan opfyldelsen skrider frem. Køberen vil herefter kunne tilbageholde aftalte rater, hvis leverandøren ikke overholder den vedtagne tidsplan.

- *Naturalopfyldelse.*

Både ved køb og entreprise er det hovedreglen, at køberen kan få dom til naturalopfyldelse, såfremt aftalen ikke opfyldes. En dom til naturalopfyldelse indebærer, at man umiddelbart kan få fogedrettens bistand til gennemtvungelse af en forpligtelse, typisk derved, at fogedretten tillader, at arbejdet udføres af trediemand, således at der kan gøres udlæg for omkostningerne herved. Hvis det derimod drejer sig om aftaler om personlige arbejdsydelser, som f.eks. rådgivning, kan man ikke direkte få dom til naturalopfyldelse, men man kan stadig få erstattet de omkostninger, som løber på, ved at arbejdet udføres af trediemand. I dette tilfælde skal erstatningen fastlægges af de almindelige domstole og ikke af fogedretten.

Når det drejer sig om sammensatte ydelser af den karakter, som vi har at gøre med inden for edb-området, spiller adgangen til naturalopfyldelse ikke nogen stor rolle. Hvis leverandøren nægter at opfylde sine forpligtelser, vil køberen typisk lade manglen afhjælpe ved en anden, og herefter kræve erstatning hos leverandøren. Problemet er snarere, om leverandøren kan modsætte sig en ophævelse under henvisning til, at han har afhjælpningsret. Dette spørgsmål behandles nærmere nedenfor i afsnit 3.2.3.

- *Ophævelse.*

Konsekvensen af en ophævelse er, at forholdene mellem parterne nulstilles, d.v.s. at begge parter skal tilbagelevere de ydelser, de har modtaget. Ophævelse er således en ganske alvorlig konsekvens for leverandøren. Derfor er ophævelse betinget af, at der skal foreligge en kvalificeret misligholdelse. Dette er i KBL udtrykt på denne måde, at der skal foreligge en væsentlig misligholdelse, jfr. KBL § 21, stk. 2 og 3, ligesom

ydelsen i det væsentlige skal kunne leveres tilbage (jfr. principperne i KBL §§ 57 og 58).

Når det drejer sig om et edb-system, hvori der ofte vil være et væsentligt element af individuelt arbejde for leverandøren, vil en ophævelse være specielt belastende. Der gælder derfor en række modifikationer til det køberetlige udgangspunkt. Den væsentligste modifikation er, at leverandøren har adgang til at forsøge at afhjælpe inden for en vis frist. Hvis denne afhjælpning lykkes, kan der ikke ske ophævelse. Se i øvrigt nærmere [12], s. 117 ff., og nedenfor i afsnit 3.2.3.

Spørgsmålet om ophævelse på grund af forsinkelse har foreligget i en lang række sager, dog typisk samtidig med, at der har foreligget mangler ved det leverede. Som eksempler kan nævnes afgørelserne ERA 1, s. 11 (ophævelse blev tilladt), ERA 1, s. 72 (ophævelse blev ligeledes tilladt, bl.a. på grund af leverandørens grove uagtsomhed) og ERA 2, s. 131 (hvor leverandøren nåede at afværge ophævelse ved at afhjælpe).

- *Erstatning.*

En forudsætning for, at en kontraktspart kan kræve erstatning er dels, at der foreligger et ansvarsgrundlag, dels at parten har lidt et tab. Det er derimod ikke en betingelse for at kræve erstatning, at man kan hæve. Erstatningsbeføjelsen kan anvendes såvel i tilfælde, hvor man vælger at fastholde handelen, som i tilfælde, hvor der hæves.

Når man skal beskrive *ansvarsgrundlaget*, må man tage udgangspunkt i culpareglen (se herom kapitel 2, afsnit 4): Et ansvar foreligger herefter, når forsinkelsen kan lægges leverandøren til last som en forømmelse. Udgangspunktet for, om der foreligger forømmelse, er en gennemsnitsvurdering af, hvad man sædvanligvis kan påregne, at en kontraktspart i en tilsvarende situation vil præstere for at opfylde sine forpligtelser. Se nærmere herom [12], s. 137 ff. I en række tilfælde vil man dog i edb-forhold være ansvarlig på et strengere grundlag end culpareglen, idet man vil være ansvarlig, medmindre opfyldelse er umulig af forskellige nærmere angivne årsager. Vedrørende detaljerne heri henvises ligeledes til [12], s. 136 ff.

I edb-kontrakten vil leverandøren typisk forsøge at regulere sit erstatningsansvar. Sådanne reguleringer kan foreligge i form af mere eller

mindre éntydige force majeure-klausuler. Det er endvidere normalt at søge at regulere erstatningens størrelse med regler om bod, f.eks. således at der skal betales en bod af en bestemt størrelse pr. dag leverancen er forsinket.

I domspraksis findes en række eksempler på, at leverandøren er pålagt at betale erstatning. Eksempelvis kan nævnes afgørelsen ERA 2, s. 131, hvor køberen ikke fik medhold i en påstand om ophævelse, men hvor leverandøren blev pålagt at betale erstatning. I ERA 1, s. 72 fik køberen såvel medhold i en påstand om, at han var berettiget til at ophæve kontrakten, som i en påstand om, at en ansvarsfraskrivelse skulle tilsidesættes. I ERA 2, s. 155 fik køberen erstattet ydelser, som han havde betalt til et leasingselskab. I ERA 2, s. 181 fastsattes en skønsmæssig erstatning. I ERA 2, s. 201 findes et eksempel på, at der kun ydes delvis erstatning på grund af køberens medansvar for manglerne.

Det er en almindelig forudsætning for at gøre misligholdelsesbeføjelserne gældende, at man *reklamerer* (d.v.s. giver meddelelse) over for leverandøren om, at man vil fastholde sine rettigheder. Konsekvensen af en for sen reklamation er, at man fortaber retten til at gøre beføjelserne gældende. I købelovgivningen kræver man typisk en hurtig reklamation af hensyn til parternes muligheder for at indrette sig. Når det drejer sig om edb-systemer bevirker den tætte kontakt mellem parterne, at kravene om hurtig reklamation svækkes. Typisk vil den blotte omtale af, at der er problemer med leverancen, være tilstrækkelig.

I praksis findes der mange eksempler på, at kravene til reklamation ikke er strenge. Se eksempelvis ERA 1, s. 72, ERA 2, s. 155 og ERA 2, s. 181, hvor man i alle tilfælde antog, at der forelå en behørig reklamation. I ERA 1, s. 34 forsøgte køberen sig bl.a. med en påstand om, at leverandøren ikke havde givet alle nødvendige oplysninger. Denne påstand blev dog tilsidesat, allerede fordi der ikke forelå nogen rettidig reklamation.

3.2.3. En faktisk mangel foreligger som nævnt, når leverancen ikke har de faktiske egenskaber, som enten er betinget i kontrakten, eller garanteret

af sælgeren, eller som køberen dog har ret til at forvente.

Når det drejer sig om forbrugerkøb, findes der i KBL §§ 76-86 forholdsvis udførlige bestemmelser om mangler. For andre former for køb findes bestemmelserne i KBL §§ 42-54.

Bedømmelsen af, om en leverance er mangelfuld, er således særdeles konkret. Udgangspunktet er den foreliggende kontrakt, samt de konkrete oplysninger om kontraktens indgåelse (kontraktssituationen). I bedømmelsen indgår navnlig momenter som parternes tilkendegivelser og adfærd, herunder kravsspecifikationens indhold, brevvekslinger, garantier om effektivitet og lignende. Også undladelse af at give rimelige oplysninger kan indgå i bedømmelsen, navnlig på den måde, at undladelsen tillægges skadevirkninger, jfr. nærmere nedenfor. I bedømmelsen kan endvidere indgå generelle momenter, som eksempelvis oplysninger om, hvad der er normalt i branchen (idet en fravigelse af en normal fremgangsmåde, som medfører fejl, vil være et argument for ansvar), eller om, hvad der må anses for at være almindelig god standard for systemer i en prisklasse, som det foreliggende.

For en detaljeret gennemgang af mangelsbegrebet [12], s. 176 ff.

Når det drejer sig om større edb-systemer, er det karakteristisk, at køberen ofte har en række forventninger, som ikke har fundet helt klart udtryk over for leverandøren. En væsentlig opgave er derfor at fastlægge, hvornår køberen kan få medhold i en påstand om, at disse forventninger har haft en sådan karakter, at sælgeren burde have indset deres betydning. Den retlige beskrivelse af denne konflikt er oftest formuleret som en risikoafvejning: Hvem bærer risikoen for, at systemet ikke lever op til køberens forventninger. Det forekommer dog mere hensigtsmæssigt at vende problemstillingen om, d.v.s. se på, hvilke reelle forpligtelser, leverandøren har til at forsøge at tage hensyn til køberens forventninger. Hvis leverandøren ikke opfylder disse forpligtelser, er leverancen mangelfuld.

På baggrund af praksis kan man opstille nogle tendenser, som kan spille ind i forskellige typer af sager:

- Leverandøren vil typisk have en vis *vejledningspligt*. Omfanget af denne forpligtelse vil – i hvert fald ved større edb-systemer – normalt være afklaret i kontrakten, bl.a. ved regler om, at leverandøren skal præstere en vis uddannelse af brugerens personale, samt om at han skal præstere en tilfredsstillende dokumentation.

Selvom leverandørens vejledningspligt ikke reguleres kontraktsmæssigt, vil man ofte på grundlag af en fortolkning af aftalen kunne nå til, at leverandøren er forpligtet til at yde hjælp til at få systemet til at fungere, herunder til at levere manualer o.lign.

I det omfang vejledning er en forudsætning for, at køberen kan anvende edb-systemet til det formål, hvortil det er anskaffet, vil aftalen først være rigtigt opfyldt, når vejledningen er gennemført. Denne løsning er overensstemmende med praksis på andre områder, hvor det drejer sig om ikke-ukomplicerede tekniske anlæg (jfr. fra dansk praksis eksempelvis afgørelserne U 1952.932 Ø og U 1964.363 GSR, der begge vedrørte landbrugsmaskiner. I begge tilfælde antoges der at foreligge en kutyme for, at sælgeren var forpligtet til at bistå med at få maskinerne til at fungere).

Indenfor edb-området har spørgsmålet om leverandørens vejledningspligt klart været fremme i afgørelsen ERA 2, s. 155. Denne sag drejede sig om et vekslerersystem, som blev leveret til et vekslerersfirma, hvor ingen havde edb-erfaring. Vestre Landsret lagde til grund, at leverandøren ifølge aftalen var forpligtet til at sørge for den fornødne instruktion af køberens personale. Ifølge ordrebekræftelsen skulle leverandøren levere „fornødne brugervejledninger“. Disse vejledninger var – trods køberens rykkere, og selvom køberens problemer måtte stå klart for leverandøren – dels ca. 1 år forsinket, dels ikke fyldestgørende. Dette medvirkede til, at køberen ikke fik overblik over systemet, hvilket i væsentlig grad forringede systemets brugsværdi for ham. Køberen fik derfor medhold i, at leverandøren ikke havde opfyldt sin forpligtelse til at yde fornøden instruktion, og at køberens ophævelse af aftalen derfor var berettiget.

- Reglerne om vejledningspligt glider let over i reglerne om den *loyale oplysningspligt*: Leverandøren skal give kunden oplysning om forhold, som har betydning for hans bedømmelsen af genstanden, og som leverandøren kendte eller burde kende. Indenfor edb-området indebærer dette eksempelvis, at leverandøren skal give køberen oplysning om eventuelle mangler ved leverancen, eller at leverandøren skal give køber oplysning om usikkerhed med hensyn til prisfastsættelse og leveringstid, når det drejer sig om udvikling af specialprogrammer. I sagen

ERA 1, s. 139 havde leverandøren ikke givet sådanne oplysninger, hvilket medførte, at køberens forudsætninger for købet ansås for at være bristede. Han var derfor berettiget til at hæve.

Hverken reglerne om vejledningspligt eller om den loyale oplysningspligt pålægger leverandøren af egen drift at foretage undersøgelser i forbindelse med aftalen. Reglerne om den loyale oplysningspligt er ikke påberåbt direkte i det foreliggende sagsmateriale. Dette betyder ikke, at reglerne er uinteressante. De har formentlig en betydelig indirekte virkning derved, at en tilsidesættelse af den loyale oplysningspligt påvirker mangelsbedømmelsen. Se [12], s. 176, og den nævnte afgørelse i ERA 1, s. 139.

- Med begrundelse i det misforhold, som typisk vil være mellem leverandørens og brugerens viden om edb, vil leverandøren ofte få en *rådgivningsforpligtelse, der er videre end de ovennævnte forpligtelser*. Rådgivningsforpligtelsen adskiller sig bl.a. og navnlig fra disse derved, at der pålægges leverandøren pligt til at undersøge køberens forhold. Denne forpligtelse er af væsentlig praktisk betydning.

Det nærmere omfang af rådgivningsforpligtelsen afhænger af forholdets karakter. På grundlag af praksis kan man dog pege på nogle tendenser, nedenfor a)-c):

a) Leverandøren skal yde rådgivning om sådanne letgennemskuelige tekniske forhold hos køberen, som han umiddelbart eller dog uden de store undersøgelser kan opdage, og som køberen ikke selv burde være opmærksom på.

Synspunktet er kommet klart til udtryk i afgørelsen ERA 2, s. 56. I sagen ERA 1, s. 119 fandtes leverandøren som den sagkyndige at være nærmest til at give anvisninger vedrørende styring af luftfugtigheden i det lokale, som anlægget var opstillet i (leverandøren havde anført, at fejl ved anlægget stod i forbindelse med luftfugtigheden). Da leverandøren havde et nøje kendskab til lokaleforholdene, og da spørgsmålet havde været konkret fremme overfor leverandørens personale, havde leverandøren ikke opfyldt sin rådgivningsforpligtelse blot ved at udlevere de trykte installationsforskrifter.

I ERA 1, s. 34 måtte brugeren selv bære risikoen for, at et spørgsmål vedrørende lagermediets format ikke var reguleret i kontrakten,

idet leverandøren ikke havde haft anledning til at gå ud fra, at lagermediets format havde været af betydning for brugeren.

b) Leverandøren kan endvidere have en vis forpligtelse til at medvirke til at tilrettelægge en hensigtsmæssig plan for leverancens gennemførelse, og herunder til at sætte sig ind i brugerens behov og ønsker. Begrundelsen for denne forpligtelse skal bl.a. søges i, at leverandøren som sagkyndig har kendskab til den normale procedure ved anskaffelse af edb-udstyr. En fravigelse af denne kan således komme ham til skade.

Der findes i dansk praksis ikke sager, som direkte er afgjort på dette grundlag. I ERA 2, s. 14 findes i Højesterets dom et udførligt referat af, hvad der ville have været den normale procedure i et tilfælde, som det, der forelå til bedømmelse. Det fremgår heraf, at kunden ville have haft fortrydelsesret i et normalt tilfælde, hvilket han ikke havde i det konkrete tilfælde. Det fremgår ikke udtrykkeligt af dommens præmisser, hvilken betydning, man tillagde denne udtalelse, men en henvisning til de „foreliggende omstændigheder“ sigter formentlig også hertil.

I ERA 2, s. 131 findes der ligeledes (på s. 143-145) en udførlig redegørelse for den sædvanlige procedure. Retten fandt, at leverandøren ikke tilstrækkeligt grundigt havde sat sig ind i, hvilke behov og ønsker brugeren havde med hensyn til edb-systemet. Heller ikke i denne sag henvises der udtrykkeligt til den sædvanlige procedure, men det er nærliggende at gå ud fra, at oplysningerne herom er indgået i rettens vurdering.

c) I forbindelse med leverandørens rådgivning påhviler der ham en vidtgående forpligtelse til at have kendskab til indholdet af de produkter, han markedsfører. Dette synes umiddelbart indlysende, men ikke desto mindre er det jævnligt forekommende, at leverandøren henviser til, at han ikke har detailkendskab til produktet. I sagen ERA 2, s. 19 skrev leverandøren eksempelvis til brugeren, at „... det specielle i Deres sag er, at De har valgt det sidste nye, der er fremkommet på markedet, og at vi derfor ikke kan have den fulde ekspertise og erfaring ...“ Set fra leverandørens side er udsagnet utvivlsomt rigtigt, men

dette udelukker ikke, at han i forhold til køberen er forpligtet til at have kendskab til indholdet af produktet.

Synspunktet er i dansk praksis kommet klarest frem i ERA 2, s. 14, hvor Højesteret fastslog, at leverandørerne måtte være bekendt med det tilbudte programmels muligheder og begrænsninger og derfor måtte bære risikoen for, at man ikke havde fundet det fornødent at foretage nærmere undersøgelser til oplysning om brugerens behov. Med andre ord: Leverandøren burde have indset, at brugerens ønsker ikke umiddelbart kunne opfyldes indenfor den tilbudte løsning og derfor have undersøgt brugerens behov nøjere.

Når det drejer sig om de *misligholdelsesbeføjelser*, som står til køberens disposition i forbindelse med mangler, vil han som udgangspunkt have de samme beføjelser som ved forsinkelse:

- *Tilbageholdelse af betalingen*

Samtidighedsgrundsætningen gælder også, når det drejer sig om mangler. Hvis afleveringsprøven dokumenterer, at systemet er behæftet med graverende fejl, kan køberen undlade at betale. Hvis afleveringsprøven viser mindre fejl, må køberen være berettiget til at tilbageholde de nødvendige beløb til udbedring.

En bestemmelse af indholdsmæssig samme karakter findes i statens kontrakt § 9, hvor det hedder: „For alle betalinger, der finder sted, indtil driftsprøve er godkendt af kunden, er det en betingelse for udbetaling, at leverandøren forud har stillet fuld anfordringsgaranti fra et anerkendt pengeinstitut. Kunden skal godkende garantiens nærmere udformning. Garantien frigives, når driftsprøven er skriftligt godkendt af kunden.“

- *Forholdsmæssigt afslag*

Hvis der foreligger værdiforringende mangler, kan køberen efter almindelig kontraktsretlige regler (jfr. princippet i KBL §§ 42 og 43) kræve et forholdsmæssigt afslag i sit vederlag. Den eneste betingelse for at kræve forholdsmæssigt afslag er blot, at manglen er værdiforringende. Rene bagateller giver ikke adgang til at kræve afslag. Et forholdsmæssigt af-

slag er således – i modsætning til erstatningsbeføjelsen – uafhængig af, om der findes et ansvarsgrundlag.

Når det drejer sig om edb-systemer vil situationen ofte være den, at fejlen medfører, at systemet som sådant ikke fungerer efter formålet. I sådanne situationer kan køberen ikke være interesseret i et forholdsmæssigt afslag. Hvis fejlen derimod opstår i periferiudstyr, f.eks. printere eller terminaler, stiller sagen sig anderledes.

I afgørelsen ERA 1, s. 104 påstod køberen sig tillagt et forholdsmæssigt afslag som følge af, at det samlede system ikke fungerede hensigtsmæssigt. Køberen fik medhold i sin påstand af et mindretal i landsretten, mens flertallet havde den modsatte opfattelse.

- *Leverandørens afhjælpningspligt*

Det er flere gange nævnt, at afhjælpning af mangler spiller en hel speciel rolle, når det drejer sig om edb-systemer. For begge parter vil det gennemsnitligt være den mest hensigtsmæssige løsning, at man forsøger at få leverancen til at fungere frem for at hæve aftalen. Afhjælpning, d.v.s. afhjælpningspligt og afhjælpningsret for leverandøren, må derfor opfattes som den primære beføjelse, når det drejer sig om disse systemer.

Køberens afhjælpningspligt er fastslået i en række kontrakter. Se eksempelvis statens kontrakt, § 14. Afhjælpningspligten og afhjælpningsretten hænger tæt sammen, og det antages derfor, at leverandøren er berettiget til at afhjælpe inden for de samme grænser, som gælder for pligten, selvom kontrakten kun omtaler pligten og ikke retten.

Kontrakten bør ud over at fastslå selve afhjælpningsretten beskrive, hvilke andre misligholdelsesbeføjelser, som udelukkes. Endvidere bør det aftales, hvor lang tid en afhjælpningsperiode skal løbe.

I retspraksis er der ikke afgørelser, som direkte fastslår, at der eksisterer en afhjælpningspligt og -ret. Imidlertid er afhjælpningsret og -pligt forudsat i en række sager, uden at spørgsmålet har været gjort til genstand for særlig diskussion. Hovedparten af sagerne er først anlagt på et tidspunkt, hvor der har været foretaget forgæves afhjælpningsforsøg.

Fra praksis kan nævnes:

ERA 1, s 11: Leverandøren fik ikke medhold i en påstand om afhjælpningsret.

ERA 1, s. 92: Sagen vedrørte bl.a. spørgsmålet, om leverandøren ved særlig aftale havde fået en almindelig afhjælpningsret. Det havde han ikke, hvorfor køberens ophævelse var berettiget.

ERA 1, s. 113: Sagen vedrørte et forbrugerkøb, omfattet af KBL § 78, stk. 3, jfr. stk. 1. Leverandøren havde efter fire forgæves omleveringer ikke krav på flere forsøg.

ERA 1, s. 119: I kontrakten fandtes en ansvarsfraskrivelse, hvorefter ansvaret var begrænset til afhjælpning af fejl. Leverandøren antoges at have afhjælpningsret, men kun i en vis periode, idet køberen stedse havde betonet, at systemet skulle være færdig til et bestemt tidspunkt. Da dette tidspunkt var passeret, var køberens ophævelse berettiget.

ERA 2, s. 78: Forbrugerkøb. Leverandøren havde ikke yderligere afhjælpningsret efter tre omleveringer.

ERA 2, s. 117: Leverandøren tilbød at afhjælpe mod betaling. Køberen ville kun betale, hvis manglen skyldtes brugerfejl. Derpå gik konflikten i hårdknude. Ved den senere retssag ansås leverandøren ikke for at have udvist den fornødne vilje til afhjælpning.

ERA 2, s. 181: Køberen havde tilladt flere afhjælpningsforsøg og havde allerede i sommeren 1984 krævet omlevering. Køberen var derfor berettiget til at kræve omlevering endnu en gang senest den 1.12.84 og til at hæve, da leverancen først forsøgtes gennemført den 4.12.

- *Ophævelse*

Betingelserne for, at køberen kan ophæve på grund af mangler, er i princippet de samme som de, der gælder ved forsinkelse. Det er altså en forudsætning, at der foreligger en væsentlig misligholdelse, ligesom det er nødvendigt, at køberen er i stand til at stille kontraktsgenstanden til leverandørens disposition i væsentlig samme stand og mængde, som da han modtog den.

Den indgribende betydning, som ophævelse vil have for leverandøren, får bl.a. konsekvenser i forbindelse med væsentlighedsvurderingen. Det må således antages, at en ophævelse sædvanligvis må forudsætte, at køberen har givet leverandøren adgang til at forsøge at afhjælpe konstaterede mangler. Endvidere vil væsentlighedsvurderingen kunne påvirkes af, om manglen kan tilregnes leverandøren. Endelig

spiller det også ind, i hvilket omfang den modtagne leverance med den konstaterede og ikke afhjulpne mangel overhovedet kan tjene brugere-rens formål.

I retspraksis findes der ikke afgørelser, som principielt tager stilling til dette spørgsmål. Imidlertid ses det i de sager, som kommer til retten, at disse betingelser de facto typisk vil være opfyldt.

I den foreliggende praksis har mangler været diskuteret i en lang række tilfælde.

ERA 1, s. 11: På grund af en mindre fejl i programmeringen fungerede programmet ikke korrekt. Systemet ansås for at være behæftet med en væsentlig mangel, således at ophævelsen var berettiget.

ERA 1, s. 34: Formattering af et kassettebånd på anden måde end forudsat af køberen blev ikke anset for at være en mangel, idet leverandøren ikke havde haft nogen chance for at kende køberens forudsætninger.

ERA 1, s. 44: Problemerne ved systemet skyldtes dels, at maskindimensioneringen var forkert, navnlig på grund af udviklingen af køberens behov efter købet, dels at programudnyttelsen ikke var effektiv på grund af køberens personales manglende kendskab til edb. Systemet blev ikke anset for at være mangelfuldt.

ERA 1, s. 92: Standardsystem behæftet med væsentlige mangler. Ophævelse berettiget.

ERA 1, s. 104: På trods af skønsmandens udtalelse om det modsatte, nåede rettens flertal til, at leverancen ikke var mangelfuld.

ERA 1, s. 113 og s. 119: I begge tilfælde var der tale om væsentlige mangler, som kunne begrunde en ophævelse.

ERA 2, s. 103: Køberen reklamerede over mangler i standardprogrammel. Fejlene blev ikke anset for væsentlige, også under hensyn til, at køberen vedblev med at anvende systemerne i ca. 1 år efter ophævelsen.

ERA 2, s. 117: Væsentlige mangler ved hardware og software, som kunne begrunde ophævelse.

ERA 2, s. 131: Efter at leverandøren havde forsøgt afhjælpning, var manglerne ikke længere væsentlige. Køberen var derfor ikke berettiget til at hæve.

ERA 2, s. 155: Køberen anset berettiget til at hæve, da leverandøren ikke præsterede fornødne brugervejledninger.

ERA 2, s. 181: Et planlægningssystem kunne ikke bringes til at fungere trods flere forsøg herpå. Ophævelse anset berettiget.

Se endvidere [12], s. 204 ff.

- *Erstatning*

Reglen svarer i princippet til de regler, som gælder for forsinkelse. Der henvises derfor til 3.2.2. ovenfor.

Selvom der foreligger en mangel, findes der en række *forhold, som udelukker køberens misligholdelsesbeføjelser*:

I køberetten gælder som et generelt princip, at en part ikke kan påberåbe sig defekter ved leverancen, som han kendte eller burde have kendt på det tidspunkt, hvor parterne indgik aftalen.

Disse regler om *køberens påpasselighedspligt* spiller ikke nogen væsentlig rolle i edb-retten, hvor man på grund af leverancens specielle karakter har stillet meget få krav til køberen. I trit med, at udbredelsen af og kendskabet til edb øges, vil man formentlig stille større krav til køberens påpasselighedspligt. I ERA 2, s. 14 anså landsretten – i modsætning til Højesteret – køberen for at have handlet letsindigt ved ikke at få sine forbehold indføjet i kontrakten, selvom det måtte være klart for ham, at det demonstrerede system ikke opfyldte hans behov. Han kunne derfor ikke gøre misligholdelsesbeføjelserne gældende.

Leverandørens afhjælpningsret vil kunne afskære misligholdelsesbeføjelserne. Afhjælpningspligten og -retten er omtalt ovenfor. Konsekvensen af en afhjælpningsret vil typisk være, at man afskærer andre misligholdelsesbeføjelser i afhjælpningsperioden. Køberen har dog stadig adgang til at kræve erstatning for den skade, som lides på trods af afhjælpningen, som f.eks. driftstab og lignende. I kontraktspraksis er dette typisk formuleret som en bestemmelse om, at leverandøren er forpligtet til at betale bod, indtil der foreligger en mangelfri levering.

Køberen er som ved forsinkelse forpligtet til at *reklamere over manglerne*. I forhold til de almindelige køberetlige regler, som typisk kræver, at man reklamerer straks, vil man typisk i forbindelse med aftaler om edb-systemer anlægge en relativt lempelig bedømmelse af, om køberen har opfyldt sin reklamationspligt. Man vil således typisk ikke kræve, at købe-

ren skal være i stand til at angive præcist, hvori manglen består, men blot at man anser systemet for at være mangelfuldt. Reklamationsfristens længde udstrækkes endvidere sådan, at reklamationen blot skal ske inden rimelig tid efter det tidspunkt, hvor det stod eller dog burde have stået klart for køberen, at der forelå en mangel.

I praksis har man accepteret denne lempelige fortolkning af reklamationsreglerne i ERA 1, s. 11, hvor reklamationen ansås for at være rettidig, selvom køberen først havde undersøgt systemet på det for driften naturlige tidspunkt, som lå betydeligt efter leveringen.

I ERA 2, s. 92 ansås reklamationen ligeledes rettidig. Parterne havde under et møde aftalt, at køberen skulle have en kort betænkningstid. Køberen hævdede herefter telefonisk 2 måneder senere og først skriftligt ca. 5 måneder fra det tidspunkt, hvor man havde aftalt betænkningstiden.

I ERA 2, s. 155 forelå et tilfælde, hvor problemerne med systemet først viste sig efter at det havde været i drift et stykke tid. Reklamationen blev ligeledes anset for rettidig.

3.3. Køberens kontraktsbrud

Misligholdelse fra købers side kan foreligge både som en undladelse af at betale rettidigt, og som en misligholdelse af de andre forpligtelser, han har.

Køberens manglende opfyldelse af andre forpligtelser end betalingspligten vil i praksis ofte komme til udtryk på den måde, at køberen forsøger at få aftalen ophævet under henvisning til, at leverandøren har misligholdt sine forpligtelser, men at denne ophævelse betragtes som uberettiget på grund af køberens misligholdelse af sine egne forpligtelser.

Der foreligger dog ikke misligholdelse fra køberens side, når køberens manglende gennemførelse af betalingen eller manglende opfyldelse af øvrige forpligtelser skyldes leverandørens forhold eller en hændelig begivenhed, som leverandøren bærer risikoen for.

De misligholdelsesbeføjelser, som står til leverandørens disposition, tager udgangspunkt i kontrakten. Misligholdelsesbeføjelserne svarer i princippet til de beføjelser, som køberen har i de modsatte situationer, d.v.s. at leverandøren kan holde leverancen tilbage, kan kræve vederlaget betalt, kan hæve aftalen eller kan kræve erstatning. For så vidt angår det

nærmere indhold af disse beføjelser henvises dels til det ovenfor under 3.2. nævnte, dels til [12], s. 249 ff.

3.4. Konfliktløsning

Konfliktløsningen kan i mange tilfælde lettes, såfremt man dels søger at få uoverensstemmelser synliggjort på så tidligt et tidspunkt som muligt, dels anvender en hensigtsmæssig fremgangsmåde til at behandle konflikterne på.

Et middel til at gøre uoverensstemmelser mere synlig kan være at lade mindre styregrupper være ansvarlige for systemets indførelse.

For tilfælde, hvor konflikter ikke kan løses mellem parterne indbyrdes, findes i de fleste edb-kontrakter voldgiftsklausuler, hvorefter afgørelsen af eventuelle konflikter skal ske endelig ved en voldgift. Se f.eks. „edb-råd (køb)“, § 19, statens kontrakt, § 27 og „ESF's kontrakt“, § 20.

En voldgift kan i mange tilfælde være hensigtsmæssig, idet den dels sikrer en hurtig sagsbehandling, dels at der er en rimelig sagkundskab tilstede. Man må imidlertid være opmærksom på, at voldgiftsklausuler indeholder væsentlige ulemper. Dels afskærer de domstolsprøvelse, herunder prøvelsen ved to instanser. Dels er voldgiftssager typisk dyrere end sager ved domstolene. Og endelig vil kravet om sagkundskab kunne tilgodeses ved, at man vedtager Sø- og Handelsretten som værneting.

I langt de fleste sager, som ender ved domstolene, vil retten søge bistand hos en sagkyndig syn- og skønsmand. Denne sagkyndige får til opgave at besvare en række spørgsmål, som parterne principielt i fællesskab skal finde ud af at stille. Formuleringen af disse spørgsmål har derfor en væsentlig betydning. En instruktiv redegørelse for syn- og skønsmandens pligter i disse sager findes i [15].

LITTERATURLISTE

1. Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Ret og informationsteknologi, 1987.
2. Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Edb-retlige afgørelser 1, 1984.
3. Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Edb-retlige afgørelser 2, 1986.
4. Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Edb-kontrakter – nogle betragtninger i anledning af en ny bog, U 1987 B.221-132.
5. Peter Blume: Retsinformationssamfundet, 1986.

6. Peter Blume: EDB-kontrakter – et unikt område? Nordisk Årbok i rettsinformatik, 1986 s. 22-35.
7. Jørgen Bull: Edb-kontrakter, Oslo 1981.
8. Odd-Einar Christophersen og Arve Føyen: Edb-afskaffelser; fremgangsmåte og avtaleutforming, Oslo 1981.
9. Jacob Helge Kolrud: EDB-kontrakter – regulering av mislighold, Nordisk Årbok i rettsinformatik, 1986, s. 36-45.
10. Ivan Munk: Mikrodatamater; anskaffelse og anvendelse, 1984.
11. Ole Bruun Nielsen: Edb-leverandørens „uskrevne“ rådgivnings- og vejledningsforpligtelser, Nordisk Årsbok i rettsinformatik, 1987.
12. Jacob Nørager-Nielsen: Edb-kontrakter, 1987.
13. Flemming Rasmussen: Små datamater til administrativ databehandling, 1983.
14. Peter Seipel: ADB-avtalens fallgropar (Nordisk Årbok i rettsinformatik, s. 11-21).
15. Syn og skøn og edb, en vejledning. EDB-rådets rapport nr. 25, 1982.
16. Hanne Østerby: Kompendium i EDB-ret, Del 1: Edb-kontrakter, 1986.

KAPITEL 2

Erstatningsansvaret for edb-fejl

1. INDLEDNING

I dette kapitel behandles reglerne om erstatning for tab, der er opstået på grund af fejlagtige eller utilsigtede uddata fra et edb-system.

Kapitlet angår den del af juraen, der kaldes erstatningsretten. En hjemmel for erstatning – i juraen kaldet et erstatningsgrundlag – kan følge af lovgivningen, af retspraksis eller af en aftale, indgået mellem den skadelidte og skadevolderen. I andre af bogens kapitler behandles sådanne edb-retlige retskilder i anden sammenhæng. Derfor har dette kapitel berøringsflader hertil. Reglerne om erstatning ved misligholdelse af kontrakter er f.eks. behandlet i forrige kapitel. Det efterfølgende kapitel behandler de særlige forsikringsaftaler, der tager sigte på edb-skader.

1.1. Edb-ansvarets retsgrundlag

1.1.1. Der findes ingen **lovgivning**, der direkte afgrænser de skadessituationer, der opstår ved anvendelsen af edb-systemer. Sådanne regler findes på andre områder – f.eks. for motorkøretøjer, fly og elektricitetsanlæg. Se herom nedenfor under 5.

Det vil sikkert også være forbundet med store og principielle vanskeligheder at gennemføre en almindelig „edb-erstatningslov“. Edb-teknologien er præget af en **generalitet**, der indebærer næsten ubegrænsede anvendelsesmuligheder. Den kan principielt anvendes ved alle aktiviteter, hvor anvendelse af data og informationer har betydning. Lige fra tekniske maskiner, administrative systemer og til forskellige former for professionelle bistandsydelser. Lovteknisk vil det være særdeles problematisk at knytte generelle ansvarsfølger til alle disse anvendelsesområder.

1.1.2. Til dato har der kun været ganske få retssager – såvel herhjemme som i vore nabolande – hvor ansvaret for skader som følge af data fra edb-systemer har været i fokus. Erfaringen fra andre ansvarsområder viser, at der skal mange domme til, førend **retspraksis** etablerer specielle erstatningsregler. Ingen er imidlertid i tvivl om, at edb-erstatningsretten med

tiden vil opnå en selvstændig status, hvad enten det sker gennem retspraksis eller på anden måde. Udbredelsen af stadigt flere edb-baserede beslutningssystemer rejser behov for juridisk afklaring af ansvarsforholdene.

Problemet har været berørt i enkelte straffesager, bl.a. i en meget omtalt sag, hvor spørgsmålet var, om en orlogskaptajn var strafansvarlig for en utilsigtet missil-affyring. Men strafferetlige synspunkter gælder ikke på samme måde i relation til erstatningsretlige problemer. Se herom nedenfor i kapitel 4.

1.1.3. I mangel af et detaljeret retsgrundlag må edb-erstatningsretten søge at foregribe de tankemønstre, der må antages at være afgørende for fremtidige juridiske vurderinger. De relevante dele af erstatningsretten må derfor indplaceres blandt de talrige aspekter af edb-anvendelsen.

1.2. Oversigt over kapitlet

Kapitlet behandler som udgangspunkt kun den del af erstatningsretten, der ikke udspringer af aftaler mellem den skadelidte og den ansvarlige. Den eneste aftaleretlige problemstilling, kapitlet inddrager, findes nedenfor under 2.4. om erstatningsansvar ifølge aftale.

Under 2. gennemgås først nogle grundlæggende begreber. Gennemgangen leder over i en redegørelse om erstatningsreglernes formål og fremtrædelsesformer (3.). Denne redegørelse munder ud i den for praktikerens væsentlige gennemgang af dansk rets almindelige erstatningsregel – culpa-reglen – i relation til edb-anvendelse (4.). Afsnit 5., 6. og 7. gennemgår herefter nogle særlige erstatningsretlige regler, således som de fremtræder henholdsvis i lovgivningen, gennem aftaleforhold og i den retspraksis, der findes om det såkaldte produktansvar.

2. HVEM KAN BLIVE ANSVARLIG FOR EN EDB-FEJL?

Den generation af edb-teknologien, vi for øjeblikket oplever, manifesterer sig bl.a. i systemtyper, der i stigende grad fremtræder som beslutningstagende. Sker der en fejl, er det en nærliggende følelse, at det er systemet, der er „ansvarlig“ for de tab, der måtte følge heraf.

Når man fastholder den afgrænsning af edb-systemets begreb, der er gjort i indledningskapitlet, se under 4, følger heraf, at et edb-system aldrig kan være bærer af noget juridisk ansvar – altså heller ikke af noget erstat-

ningsansvar. Når talen er om erstatningsansvar må dertil føjes, at edb-systemer som udgangspunkt heller ikke kan forvolde fysisk skade. De producerer kun data. Først når personer nedsætter deres egen agtpågivenhed i tillid til disse data, opstår risikoen for skader og tab. Dette kan enten ske i form af beslutninger på grundlag af de pågældende data eller ved, at der tilkobles anordninger, der pr. automatik udfører en given aktivitet.

Skal edb-systemet bedømmes efter en juridisk erstatningsregel, må det derfor ske gennem henvisninger til de personer, der står bag. Ansvar for edb-anvendelsen bør derfor mest korrekt beskrives som ansvar for edb-fejl. Dette gælder uanset om fejlen befinder sig på hardware- eller softwaresiden.

Ethvert skadesforløb – d.v.s. række af hændelser, der resulterer i en skade – kan betragtes som funktion af den sammenhæng, hvori de enkelte hændelser indgår. En edb-skade vil derfor udspringe af den sammenhæng, hvori edb-systemet indgår sammen med en potentiel (menneskelig) ansvarsperson: Det kan være den, der har behandlet dataene, leveret systemet, implementeret eller programmeret det, eller den der blot vælger at drive virksomhed under anvendelse af edb.

Ofte vil flere af disse funktioner blive udført af en og samme person, ligesom samme funktion kan udøves af flere personer. Derfor kan man ikke regne med at formelle betegnelser som f.eks. „leverandør“ og „bruger“ også indikerer veldefinerede ansvarsformer. Det er f.eks. ikke givet at den, der leverer et edb-system, allerede af denne grund ifalder en særlig type ansvar. Har brugeren insisteret på, at systemet skulle besidde en given egenskab, overtager han dermed i et vist omfang det ansvar, leverandøren ville have haft for valget af denne egenskab.

Derfor er det mere hensigtsmæssigt at tale om forskellige typer af ansvarssituationer og på dette grundlag udpege de relevante ansvarspersoner. Dette kan f.eks. være

- Ansvar for den beslutning, der træffes indenfor en organisation om, at et specifikt system skal anvendes i en given sammenhæng. Sådanne beslutninger træffes f.eks. når virksomheder analyserer deres behov for at anvende edb. Et sådant ansvar kan siges at angå *den overordnede edb-strategi*.
- Ansvar for fastlæggelsen af de lovmæssigheder – f.eks. i en programdel – der tilføjer edb-systemet en funktion. I et givet edb-system vil

denne funktion altid forudsætte nogle givne faktiske forhold, som brugeren har et større eller mindre kendskab til. Et sådant ansvar kan siges at angå den tekniske *systemfunktion*.

- Ansvar for overholdelsen af de forskrifter, der gælder for systemanvendelsen. Sådanne forskrifter kan enten komme til syne under systemdialogen eller fremgå af brugervejledninger, kontraktmateriale m.v. De pågældende forskrifter gælder typisk for brugerens kommunikation med edb-systemet. Derfor kan man tale om et ansvar for *systemdialogen*.
- Ansvar for sammensætningen af de enkelte komponenter i edb-systemet – det være sig hardware såvel som softwarekomponenter. Den, der ifalder et sådant ansvar – det kan enten være en leverandør eller en bruger – siges at være ansvarlig for *system-implementeringen*.

Med denne foreløbige inddeling skal vi nu se nærmere på de forskellige typer af retsregler, der regulerer erstatningsansvarets placering.

3. ERSTATNINGSREGLERNES FORMÅL OG INDHOLD

3.1. Erstatningsrettens formål

Juridiske regler opstår ikke ud af den blå luft, uanset om de er formuleret i lovgivningen, i retspraksis eller i aftaler mellem private parter. Der vil altid kunne peges på bagvedliggende *formål*. Ved at studere formålet vil det ofte være lettere at *fortolke* reglen. I visse tilfælde kan formålet ligefrem være en del af reglen. Er dette tilfældet kan man *afgøre reglens anvendelighed* gennem en formålsanalyse.

Erstatningsretten varetager først og fremmest det formål, der består i at *fordele eller genoprette* de økonomiske konsekvenser af *indtrufne skader*. Dette formål tilgodeses ved, at der sikres skadelidte en økonomisk *oprejsning* på skadevolderens bekostning. Denne oprejsning går ud på, at der betales et *erstatningsbeløb*. Derfor forudsætter al tale om erstatningspligt et økonomisk måleligt tab.

Da skadevolderen typisk vil opleve erstatningspligten som en ubehagelig sanktion, tjener erstatningsreglerne også til at forhindre, at skader indtræder. Forsåvidt opfylder erstatningsreglerne tillige et *handlingsdirigerende formål*.

I de (mangfoldige) tilfælde, hvor en skade udspringer af en uønsket

aktivitet, er der sammenfald mellem den genoprettende og den handlingsdirigerende funktion. Dette gælder f.eks. for de skader, der ofte indtræder p.g.a. spirituskørsel, voldelig adfærd eller hærværk.

Andre aktiviteter kan derimod indebære risici for skader uden at være uønskede. Når samfundet ikke ønsker at modvirke sådanne handlinger men alligevel vil sikre erstatning til de, der måtte lide skade herved, har man ofte – enten i lovgivningen eller i retspraksis – udviklet regler, der knytter et såkaldt „objektivt“ ansvar til sådanne særligt farlige aktiviteter. Et objektivt ansvar kompletteres i praksis med forsikringsmuligheder. Nogle regler af denne karakter er præsenteret nedenfor under 5 og 7. Nogle af de forsikringsmuligheder, der står til rådighed på edb-området, omtales i kapitel 3.

3.2. Objektive erstatningsregler

Objektive erstatningsregler er karakteriseret ved at pålægge erstatningspligt, uanset om skaden kan bebrejdes skadevolderen. Den objektive erstatningsregel træder i funktion, når det godtgøres, at skaden udspringer af den aktivitet, der er beskrevet i reglen. Typisk er der tale om en farlig aktivitet, jfr. herom nedenfor under 5. Reglen kan da anvendes, når blot det godtgøres, at denne aktivitet har påført skadelidte et tab. Dermed undgår skadelidte at skulle føre det – ofte vanskelige – bevis for, at skadevolderen ikke har handlet som han burde have gjort i den konkrete situation.

3.3. Culpareglen

Culpareglen eller skyldreglen (ordet culpa betyder „skyld“ på latin) går ud på, at en skadevolder skal betale erstatning, hvis han kan *bebrejdes* noget omkring skadesforløbet. Den kaldes vor almindelige erstatningsregel, fordi den rammer alle tilfælde, der ikke er reguleret af specielle ansvarsregler. Den finder anvendelse for alle skadesforløb, der kan henføres til personers færden, d.v.s. handlinger og i visse tilfælde også undladelser – og uanset om man er indenfor eller udenfor kontraktsforhold.

Selvom culpareglen har samme virkning som en lov, har den ikke hjemmel i en enkelt lov. Der er tale om en retsopfattelse, der efterhånden har fæstnet sig i domspraksis og i talrige lovgivningssammenhænge gennem de sidste århundreder.

Reglens tankegang er ganske elementær og iøvrigt i overensstemmelse

med forestillinger, som de fleste vil kunne tilslutte sig: skadevolderen skal betale erstatning til den sagesløse skadelidte, når han kunne og burde have undgået skaden. Og omvendt: skadelidte skal have erstatning, når han ikke kunne have undgået denne skade.

4. CULPAREGLEN OG EDB-ANSVARET

4.1. Culpareglens baggrund

Ligeså bredt culpaeglen er defineret, ligeså upræcist angiver den, hvornår skadevolderen „kunne og burde“ have undgået at forvolde skaden.

At der overhovedet er indtrådt en skade *antyder* vel, at der er begået noget uforsvarligt. Men i juridisk forstand er skaden i sig selv ikke ensbetydende med, at der skal betales erstatning. Ved man f.eks. ikke, at der står en kostbar vase, som man vælter på gulvet ved at åbne en dør, skal vasens ejer ikke have erstatning, selvom det forsåvidt er uforsvarligt at vælte vaser på gulvet. Vasens ejer kan f.eks. selv have handlet uforsvarlig, nemlig ved at lade den så bag en dør, der kan åbnes. Har han det, må han selv dække sit tab.

Denne vurdering kan imidlertid give anledning til stor tvivl i grænsetilfælde. Til vejledning for den erstatningsretlige bedømmelse opstiller man derfor et grundlæggende krav om, at den skadevoldende adfærd skal være „retsstridig“. Heri ligger, at handlingen ikke kan forenes med den beskyttelse af formueværdierne, samfundet er indrettet på.

Hvilke værdier, der beskyttes, afgør culpaeglen ikke. Den henviser blot til en sammenligning med den skadevoldende adfærd, der må betegnes som „forsvarlig“ i det miljø, hvori skadesforløbet er realiseret. Dette forudsætter en *afvejning* af en række involverede hensyn.

Den *erstatningsretlige afvejning* af sådanne hensyn er helt central ved afgørelsen af erstatningsretlige spørgsmål. Den er i og for sig enkel at håndtere. Blandt de – delvis overlappende – hensyn, der kan få betydning i edb-relaterede skadessituationer, kan navnlig peges på følgende:

- Den praksis, der normalt følges på det pågældende område (4.2).
- Den samfundsmæssige værdi af den aktivitet, der har forårsaget skaden (4.3).
- Skadevolderens mulighed for at afværge skaden (det subjektive moment) (4.4).

- Den tids- og årsagsmæssige nærhed, der består mellem den skadevoldende handling og den indtrådte skade (kausalitets- og adækvanssynspunktet) (4.5).
- Muligheden for at foretage en fordeling af tabets økonomiske konsekvenser (4.6).

I det følgende gennemgås disse enkelthensyn med udgangspunkt i de ansvarssituationer, der har betydning i relation til edb-fejl, jfr. afgrænsningen ovenfor under 2. Flere af de fremhævede hensyn kan have erstatningsretlig betydning under samme sag, hvor de kan tale for hver sit resultat. Derfor kan de enkelte hensyn ikke læses isoleret.

4.2. Almindelig handlemåde

Almindelige forestillinger om, hvad der i en given sammenhæng er uagtsomt og forsvarligt har stor erstatningsretlig betydning. Disse forestillinger kan udspringe enten af en faglig sædvane (4.2.1.), af et indarbejdet handlemønster (4.2.2.) eller af en ikke-erstatningsretlig retsforskrift (4.2.3.).

4.2.1. Indenfor en række brancher findes der **sædvaner** for, hvad der regnes som „forsvarlig“ adfærd. Men det er ikke tilfældet indenfor edb-branchen. Dette skyldes nok den hastighed, hvormed edb-teknologien udvikler sig. Med fremkomsten af stadigt nye og uprøvede teknologier er det vanskeligt at opretholde nogen blivende og veldefineret forestilling om „god skik“ m.v.

Edb-rådet publicerede i 1980 et sæt såkaldte „Ethiske regler for Datamatikere“ – se EDBR 25, s. 31 f. Reglerne fremtræder under overskrifter som „Faglig kompetence“, „Brugerhensyn“, „Åbenhed og upartiskhed“, „Almindelig hæderlighed“ og „Specialforpligtelser“, og selve reglerne er formuleret med en tilsvarende sprogbrug. Det siger sig selv, at sådanne programmerklæringer ikke kan indeholde megen konkret anvisning for erstatningsretlige vurderinger. Navnlig kan der ikke tages højde for den mangfoldighed af aspekter, hvormed edb-teknologien kan anskues.

Under erstatningsretlige sager belyses den fremgangsmåde, der er sædvanlig indenfor det pågældende område ofte med sagkyndige erklæringer. Dette gælder også i sager, der har at gøre med edb. Sådanne erklæringer må imidlertid bedømmes ud fra bevidstheden om, at der på det pågælden-

de område måske slet ikke findes nogen sædvane. Man kan med andre ord risikere, at den sagkyndige erklæring alene gengiver skønsmandens personlige vurdering, der ikke nødvendigvis er identisk med den erstatningsretligt relevante vurdering.

4.2.2. Ofte kan en **faktisk udbredelse** af et edb-system eller af en applikation **danne normer** for forsvarlig edb-anvendelse. Dette kan f.eks. tænkes i relation til graden af den edb-sikkerhed, brugeren – efter tidens standard – er forpligtet til at opretholde i sin organisation.

I amerikansk ret har det bl.a. været diskuteret, om man ligefrem skulle pålægge visse typer af virksomheder en erstatningssanktioneret pligt til at anvende edb-systemer. Et sådant ansvar for undladt teknologianvendelse har amerikansk retspraksis blandt andet statueret for redere, hvis skibe forårsagede haverier, der kunne være undgået ved anvendelse af sædvanlige faciliteter til radiokommunikation.

Som udgangspunkt angår erstatningsreglerne imidlertid kun aktive handlinger. Ansvar for undladelse kræver særlig hjemmel. Ved bedømmelsen af ansvaret for undladt teknologianvendelse må det imidlertid tages i betragtning, at visse handlinger – lige fra opsendelse af raketter til forskellige medicinske behandlingsformer – i dag slet ikke kan udføres uden anvendelse af højteknologi, herunder edb-teknologi. Den, der indlader sig på sådanne aktiviteter er derfor for så vidt forpligtet til også at anvende den teknologi, der kan sikre imod skader. Hvis den pågældende aktivitet er pligtmæssig, kan den heraf følgende edb-anvendelse derfor for så vidt også siges at være det.

Udenfor disse tilfælde kan det efter dansk ret vanskeligt tænkes, at undladt edb-anvendelse påfører et selvstændigt erstatningsansvar. Dette skyldes navnlig vor udbredte tradition for veludviklede lovreguleringer af de skadesrisici, der opstår ved anvendelse af komplicerede anlæg og teknologier. Uanset hvor almindeligt det f.eks. bliver at anvende edb-baserede navigationssystemer i lystfartøjer, kan det ikke uden særlig hjemmel antages, at en skade, der kunne være undgået ved en sådan anvendelse, alene af den grund pådrager erstatningsansvar.

4.2.3. Hermed er også antydnet, at indholdet af en **offentligretlig forskrift** efter omstændighederne kan have betydning for den erstatningsretlige afvejning.

Visse typer af forskrifter kan virke som målestok for, hvad der indenfor et givet område udgør forsvarlig handlemåde. Dette kan skabe en „almen forventning“, som man kan handle i tillid til og dermed nedbringe risiciene for skader og tab.

Regler af denne karakter findes f.eks. indenfor elektricitetslovgivningen (stærkstrømsregulativet), indenfor motorkøretøjslovgivningen (færdselsloven med tilhørende bekendtgørelser), i luftfartslovgivningen og for de forskellige regler, der regulerer anvendelsen af faste ejendomme og virksomheder (miljøbeskyttelsesloven, arbejdsmiljøloven). Den, der f.eks. markedsfører et edb-baseret navigationssystem til fly, kan derfor være undergivet en erstatningsretligt sanktioneret pligt til at sikre, at systemet opfylder de normer, luftfartsmyndighederne stiller til forsvarlig navigation.

4.3. Handlingens samfundsmæssige værdi

Den værdi, den skadevoldende handling må tillægges i et overordnet samfundsmæssigt billede, har ligeledes betydning for erstatningsvurderingen. Skadevoldende handlinger, der ikke har gavnlige samfundsmæssige virkninger, vil i højere grad pådrage ansvar end handlinger, der ikke har denne egenskab. Dette kan føre til, at der under den erstatningsretlige bedømmelse må foretages en slags erstatningsretlig „cost/benefit-analyse“: Et retssystem, der vil sikre udnyttelsen af grundigt og samvittighedsfuldt udforskede teknologier kan ikke samtidigt erstatningssanktionere de skader, der følger heraf, men som var ukendte efter selvsamme teknologier.

Ud fra dette hensyn har retspraksis f.eks. fastslået, at skadevoldende bivirkninger af lægelige behandlingsmetoder og -præparater, der på skadestidspunktet var ukendte for videnskaben, ikke pådrager erstatningsansvar. Dette „*udviklingsskadesynspunkt*“ implicerer, at et langsigtet hensyn til teknologiens udvikling undertiden må gå forud for hensynet til skadelidte.

Det varierer fra land til land, hvorledes risikoen for sådanne skader fordeles. Efter en skandinavisk tankegang er der almindeligvis enighed om, at udviklingsskader bør bæres af samfundet og løses ad politisk vej. Den nyligt gennemførte lovgivning om erstatning til ofre for psykiatrisk behandling med stoffet LSD er et eksempel herpå.

4.3.1. Udviklingsskadesynspunktet vil formentlig sjældent kunne finde an-

vendelse i relation til **edb-systemets databehandlingsegenskaber**. For det første er der slet ikke brug for synspunktet, da ansvaret for disse egenskaber almindeligvis vil følge culpareglen. Dernæst manifesteres den edb-tekniske udvikling på programområdet oftest ved frembringelsen af produkter, der inddrager æstetiske eller praktisk betonedede brugerhensyn. Hertil er ikke knyttet nogen skadeevne.

4.3.2. Ser man derimod på **edb-systemets fysiske egenskaber** kan man ikke udelukke, at fremtiden vil vise, at tilsyneladende harmløse egenskaber ved edb-anvendelsen viser sig skadevoldende.

Et praktisk eksempel udgør problematikken om risikoen ved udstrålingen fra edb-skærme, hvor vi endnu ingen klar teknisk viden har om de involverede helbredsrisici. Skulle fremtiden vise, at skærmarbejde er sundhedsskadeligt, vil udviklingsskadesynspunktet tale for, at der ikke indtræder erstatningsansvar. Det vil herved kunne få betydning, at området nøje overvåges af arbejdsmiljømyndighederne, og at den eksisterende skærmt teknologi ikke har givet anledning til udstedelse af arbejdsmiljøregler herom.

4.4. Subjektive momenter

Vi har tidligere set, at det efter culpareglens udgangspunkt har afgørende betydning, hvorledes skadevolderen har kunnet *influere* på og *kontrollere* det forløb, der resulterer i skaden.

Denne vurdering vil være en funktion af skadevolderens *faktiske muligheder* for at influere på skadesforløbet og hans *subjektive kendskab* til disse muligheder. Disse faktorer kan ikke altid udskilles. Sagkyndige har bedre muligheder end lægfolk for at håndtere farlige egenskaber af en given aktivitet. Dette beror på uddannelsesmæssige og for så vidt subjektive faktorer. Alligevel betegnes lægmandens manglende muligheder i så henseende oftest som overvejende faktisk. Det antages almindeligvis, at ansvaret for professionelle bistandsydere er strengere end det, der gælder for lægfolk, der befatter sig med samme aktiviteter.

I det følgende omtales først nogle faktiske udslag af culpareglens subjektive forudsætning navnlig i relation til skader forvoldt ved programudvikling, -implementering og anvendelse, 4.4.1. Dernæst omtales kort reglerne om ansvarsfrihed under henvisning til subjektivt undskyldelige grunde, 4.4.2.

4.4.1. Hvilke konkrete muligheder, brugeren har – og navnlig ikke har – indenfor rammerne af et edb-system, afhænger af det pågældende system og dets placering i den skadevoldende sammenhæng. For den, der med rimelighed kan forudsætte, at der senere i forløbet udøves en selvstændig forsvarlig kontrol – f.eks. af et datamateriale – nedsættes kravene til agtpågivenhed. Og omvendt: jo „tættere“ man er på skaden, des mere skærpes de.

Fordi edb-systemets skadevoldende egenskaber udspringer af sammensætningen og anvendelsen af dets uddata, får det betydning for erstatningsansvaret, hvorledes den potentielt ansvarlige har kunnet influere på indholdet af disse data. En sådan kontrol kan antage forskelligartede former. Brugeren kan have mulighed for at bremse systemet i et forløb, der vil resultere i skader. Dette kan f.eks. ske gennem en uformel advarsel til kolleger eller systemansvarlige om risiciene ved særlige anvendelsesformer. Systemudvikleren kan advare gennem den instruktion, der meddeles brugeren under systemdialogen eller i det skriftlige materiale, jfr. herom straks nedenfor.

Tidsmomentet kan komme til at spille en betydelig rolle. Hvis et skadesforløb udspiller sig indenfor tidsrammer, der ikke giver mulighed for menneskelige beslutningsvalg, ligger heri en faktisk begrænsning af senere kontrolmuligheder. Funktioner, der gennemløbes internt i edb-systemet, vil brugeren f.eks. i praksis være afskåret fra at kontrollere. I konsekvens heraf vil ansvarsvurderingen i givet fald angå de, der har udviklet, aftestet eller implementeret systemet med disse begrænsninger, jfr. herom nedenfor.

For den, der er ansvarlig for *udviklingen* af et edb-system har det væsentlig erstatningsretlig betydning, hvilke advarsler, der er indlagt i systemet. Sådanne advarsler kan enten fremgå af skærmttekster eller lydsignaler eller de kan være nedfældet som instruktioner i dokumentations-, manual- eller kontraktmateriale. Jo større værdier, der vil være impliceret i en given skade, des større krav vil man stille til den tydelighed, hvormed advarslen er præsenteret for den, der skal anvende systemet.

Fremgår det omvendt, at systemet under givne omstændigheder med sikkerhed kan tilvejebringe en given funktion, kan dette efter omstændighederne give brugeren grund til at nedsætte agtpågivenheden. Heraf følger omvendt et skærpet ansvar for leverandøren til at sikre brugeren mod sådanne situationer.

I alle tilfælde forudsætter et ansvar for leverandøren og/eller hans hjemmelsmand (f.eks. systemudvikleren) at han var eller burde være opmærksom på den pågældende konkrete risiko og at han desuagtet har undladt at informere herom. Men kravene til denne viden slækkes jo mere „tillidsvækkende“ systemet præsenteres.

Implementeringen giver mulighed for en yderligere kontrol. Viser det sig herigennem, at systemet vil afgive data, som brugeren med urette vil handle i tillid til og dermed risikere skader og tab, har den, der er sat til at teste, en erstatningssanktioneret pligt til at informere herom.

Et beslægtet ansvar gælder for den *bruger*, der fra sin tidligere anvendelse af systemet har kendskab til en særegen – og potentielt skadevoldende – funktion, jfr. ovenfor. Undlader han i en sådan situation at tage forholdsregler mod skader, der kan forudses ved fremtidige identiske kørsler, vil dette indebære et culpøst forhold, der i givet fald falder tilbage på den arbejdsgiver, der har ansvaret for driften af det pågældende system.

I begge tilfælde vil muligheden for at få kendskab til – og dermed kontrol over – disse risici stige i takt med omfanget af en test, respektive anvendelse. Omvendt vil kravene til aftenningen falde proportionalt med de involverede tabsrisici; jo større værdier, des større pligt til at teste.

Den, der leverer et *værktøj* til programudvikling vil sjældent have mulighed for at vurdere risiciene for brugeren af den endelige applikation. Den, der desuagtet udsættes for tab som følge af fejl eller u hensigtsmæssigheder i værktøjet, vil derfor næppe kunne gøre leverandøren heraf ansvarlig. Hertil måtte i givet fald kræves uagtsomhed af en grovhed, der nærmer sig forsæt.

Et sådan ansvar kan derimod efter omstændighederne komme på tale overfor den, der har udviklet eller implementeret et system. Dette gælder navnlig hvis den pågældende har givet slutbrugeren grund til at nedsætte sin egen påpasselighed overfor sådanne fejl i tillid til applikationen. Er et edb-system til styring af en kemisk proces ligefrem opbygget således, at brugeren slet ikke kan frakoble systemet i faresituationer, vil ansvaret kunne nærme sig det objektive, når dette resulterer i skader, brugeren ikke kunne afværge under en sædvanlig forbrugsproces.

Ofte vil det få betydning, om programudviklerens muligheder for at undgå sådanne situationer er begrænset af tekniske faktorer (systemet besidder ikke en given funktion) eller om der gælder ressourcemæssige græn-

ser (der er f.eks. ikke bevilling eller budget til yderligere aftestning). Ofte vil sidstnævnte situation være aktuel. Selvom værktøjet ikke rummer en given kommando, vil det typisk være muligt at opnå dens funktion gennem alternative kommandoer. Se om denne vurdering nedenfor 4.6.

4.4.2. Skadevolderens mulighed for at afværge en skade kan også have sammenhæng med psykologisk betingede faktorer, d.v.s. forhold i hans egen bevidsthed. I juraen sammenfattes denne problemstilling almindeligvis som spørgsmålet om skadevolderens „**tilregnelighed**“.

Skadevoldere, der som følge af sjælelige egenskaber m.v. er ude af stand til at overskue konsekvenserne af deres handlinger, skal som udgangspunkt ikke betale erstatning. Dette har betydning for ganske små børn. For personer, der som følge af forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand manglede evnen til at handle fornuftsmæssigt i skadesøjeblikket giver Myndighedslovens § 64 mulighed for nedsættelse af erstatningen.

Disse tilfælde har dog næppe den store betydning i relation til edb-ansvaret. Arbejdet med edb-systemer forudsætter vistnok typisk en vis grad af psykisk nærværelse.

4.5. Kausalitets- og adækvanssynspunktet

I erstatningsretten plejer man at opstille en regel om, at erstatningspligten forudsætter, at skaden er „forårsaget“ af skadevolderens handling. Hvis et skadesforløb udvikler sig på en måde, der ikke har sammenhæng med skadevolderens handling, fører dette kausalitetssynspunkt til, at han allerede af denne grund er ansvarsfri.

På baggrund af den foregående gennemgang er dette krav ikke overraskende. Det fremgik heraf, at culpavurderingen kun angår sådanne skadesforløb, som ansvarspersonen kan kontrollere.

Har skadesforløbet en mere kompleks karakter – f.eks. på grund af en involveret teknologi – må dette udgangspunkt imidlertid nuanceres. Sådanne skadesforløb kan dels udgøre dele af ganske omfattende og komplicerede overordnede sammenhænge, dels selv kunne rumme sådanne sammenhænge.

Derfor opstilles ofte en yderligere betingelse om, at den indtrådte skade skal besidde en vis *nærhed* i forhold til den skadevoldende handling. Man taler om, at skaden skal være „påregnelig“ og „adækvat“ i forhold til det

forløb, skadevolderen havde overblik (kontrol) over.

Også denne vurdering inkorporerer i hovedsagen de subjektive faktorer, der er gennemgået ovenfor under 4.4.1. Heraf fremgik, at formodningen for erstatningspligt bliver mindre jo flere efterfølgende kontrol-led, der er placeret mellem skadevolderens handling og den indtrådte skade. Adækvanssynspunktet behandler samme problemstilling med udgangspunkt i hele forløbet: det erstatningsretlige søgelys må først rettes mod de ansvarspersoner, der er placeret nærmest den indtrådte skade.

4.6. De involverede værdier

Karakteren af de værdier, der er involveret i skadesforløbet, henholdsvis på skadevolderens og skadelidtes side, kan på forskellig vis påvirke ansvarsvurderingen. Vi har allerede set (ovenfor under 4.3.), hvorledes udsigten til et uforholdsmæssigt stort tab efter omstændighederne kan skærpe målestokken for, hvor farlig eller acceptabel, den pågældende handling skal anses. Men også udenfor disse tilfælde kan forholdet mellem den skadevoldende handling og den indtrådte skade begrunde særlige hensyn.

I erstatningsretten tales undertiden om, at der gælder en *proportionalitetsgrundsætning*, hvorefter ansvaret lempes hvis skaden er størrelsesmæssigt ude af forhold til karakteren af den begåede fejl. Grundsætningen har sit væsentligste anvendelsesområde i relation til fejl, der følger af den almindelige culparegel. Men den kan efter omstændighederne også få betydning for kontraktsmæssige forpligtelser.

Tankegangen forudsætter, at der findes visse „typiske“ skade og hertil hørende former for uagtsomhed. Når skaden da udvikler sig mere voldsomt end det typiske, er der behov for justering. Med dette indhold rummer grundsætningen ikke stort andet end, hvad der allerede er sagt ovenfor under 4.4.

Visse skader opstår erfaringsmæssigt i sammenhænge, hvor den typiske skadevolder har bedre mulighed for at afdække de økonomiske konsekvenser af skaden, end den typiske skadelidte har. Navnlig når den erstatningspådragende fejl føles mindre graverende, vil gennemførelsen af et erstatningskrav kunne virke stødende.

Blandt andet med sigte på sådanne situationer opstiller erstatningsansvarsloven følgende regel i § 24:

„Erstatningsansvar kan nedsættes eller bortfalde, når ansvaret vil virke urimeligt tyngende for den erstatningsansvarlige, eller når ganske særlige omstændigheder i øvrigt gør det rimeligt. Ved afgørelsen skal der tages hensyn til skadens størrelse, ansvarets beskaffenhed, skadevolderens forhold, skadelidtes interesse, foreliggende forsikringer samt omstændighederne iøvrigt.

Stk. 2.: Under tilsvarende betingelser som angivet i stk. 1 kan der ses helt eller delvis bort fra skadelidtes medvirken til skaden. Ved krav om erstatning til den, der har mistet en forsørger, gælder det samme om afdødes medvirken“.

Bestemmelsen, der både omfatter culpaansvar og ansvaret efter særlig lovgivning, er ifølge lovens forarbejder tænkt som en ren undtagelsesbestemmelse. Se nærmere hertil [3], s. 145.

Herudover fastslår lovens § 19, at der ikke er erstatningsansvar i det omfang en skade er dækket af en tingsforsikring eller en driftstabsforsikring, medmindre den erstatningsansvarlige har forvoldt skaden forsætligt eller ved grov uagtsomhed eller skaden er forvoldt ved udøvelse af offentlig eller erhvervsmæssig virksomhed eller virksomhed, der kan sidestilles hermed. Om forsikringsmulighederne i relation til produktskader henvises til kapitel 3.

5. SPECIELLE ERSTATNINGSREGLER MED BETYDNING FOR EDB-ANSVARET

5.1. Hvad er en speciel erstatningsregel?

Som allerede sagt findes der ingen særregler vedrørende ansvaret for edb-fejl. I det følgende omtales derimod nogle af de særregler, der på forskellig vis kan have betydning ved anvendelsen af edb-systemer.

Sådanne erstatningsregler er karakteriserede ved at tage sigte på afgrænsede skadessituationer m.v. Det *juridiske* kendetegn ligger derfor i reglens – mere eller mindre specifikke – *sproglige formulering*.

Herudover kan sådanne erstatningsregler efter deres nærmere indhold:

- gentage dansk rets *almindelige erstatningsregel* (culpareglen)
- regulere *afvejningen* af de involverede erstatningsretlige hensyn

- fastlægge *beviskravene* for særlige skadestilfælde
- definere et *objektivt erstatningsansvar*

Specielle erstatningsregler følger undertiden af retspraksis. Domstolene har f.eks. statueret omvendt bevisbyrde i situationer, hvor den skadelidte ellers ville have særligt svært ved at bevise skadevolderens skyld i den indtrådte skade.

Men oftest vil den specielle regel fremgå af en lov. Sådanne regler vedtages ofte ud fra politiske ønsker om at sikre skadelidte erstatning, hvor det kan være særligt vanskeligt at føre *bevis* for den culpøse adfærd, hvor der skønnes særlige behov for en *social* udligning af tab eller hvor den erstatningsretlige normering iøvrigt sker i sammenhæng med *anden juridisk regulering*.

Derfor indføres sådanne regler hyppigt sideløbende med regler om obligatorisk eller sædvanemæssig forsikring. Ved fortolkningen af en særlig erstatningsregel har formålet og forsikringsmuligheden væsentlig betydning.

5.2. Objektive erstatningsregler vedrørende teknologiske frembringelser

Objektive erstatningsregler findes på vidt forskelligartede områder. De særlige tilfælde af lovgivning vedrørende „udviklingsskader“ er allerede omtalt ovenfor under 4.3. Dernæst findes nogle mere traditionsprægede love og endelig en række love, der udspringer af internationale konventionsvedtagelser.

Færdselsloven indeholder et objektivt ansvar for skader, forvoldt ved brugen af motorkøretøjer. Ansaret påhviler ejeren eller brugeren af det køretøj, der er impliceret i skaden.

Ifølge *luftfartsloven* bærer ejeren af et luftfartøj – eller den, for hvis regning, luftfartøjet benyttes – et objektivt erstatningsansvar for skade på person eller ting udenfor fartøjet, der indtræder som følge af luftfartøjets benyttelse til luftfart. Erstatningspligten bortfalder dog, såfremt det oplyses, at den skadelidte selv ved forsæt eller grov uagtsomhed har hidført skaden.

Efter *loven om elektriske stærkstrømsanlæg*, skal den, der driver et sådant anlæg erstatte den skade på person eller gods, som forvoldes af anlægget. Erstatningspligten kan dog nedsættes eller bortfalde hvis det oplyses, at skadelidte selv forsætligt eller ved uagtsomhed har hidført skaden, eller at denne ikke kunne være afværget ved den agtpågivenhed og omhu,

som driften af sådanne anlæg udkræver såvel i henseende til driftsmåden som til materiellet.

Den, der alene leverer „elektrisk materiel“ til et sådant anlæg, bærer ikke et tilsvarende ansvar men må bedømmes efter reglerne i den almindelige erstatningsret, herunder reglerne om produktansvar. Efter omstændighederne kan dette ansvar imidlertid også nærme sig det objektive, se herom nedenfor 7. Hertil henregnes ifølge loven „maskiner, apparater og materiel af enhver art, der indgår i stærkstrømsanlæg“.

Selvom man først i nyere tid for alvor har haft skadesrisiciene ved *nukleare anlæg* inde på livet, har der eksisteret erstatnings- og sikkerhedsregler herom siden begyndelsen af 1960'erne. Reglerne findes idag i en lov fra 1974 om erstatning for atomskader (nukleare skader), der pålægger *indehaveren* af et nukleart anlæg objektivt ansvar for skade forvoldt ved en ulykke i anlægget. Ansaret gælder derimod ikke for leverandøren af komponenter til anlægget, når disse komponenter ikke indeholder nukleare substanser. Loven giver derfor ikke grundlag for et ansvar for den, der leverer edb-systemer til et sådant anlæg.

Alle de nævnte skadestilfælde udøves idag under anvendelse af edb. Man kan derfor på sin vis sige, at alle disse regler er særregler om edb-ansvar.

En sådan betragtning er dog ikke rammende. For det første knyttes ansvaret netop ikke til edb-anvendelsen men derimod til de pågældende aktivitetsformer. Dernæst gælder de objektive ansvarsregler kun i forholdet mellem den tilskadekomne og udøveren af den pågældende aktivitet. Det edb-retligt interessante spørgsmål angår derimod forholdet mellem leverandøren af det edb-system, der måske var årsag til skaden og den part, der som følge af det objektive ansvar nødsages til at udrede erstatningsbetalingen. Dette ansvar regulerer de pågældende love typisk ikke. Spørgsmålet vil typisk være afklaret i en kontrakt og/eller gennem forsikringstegning.

5.3. Arbejdsgiveransvaret

Det har stor praktisk betydning for ansvaret for edb-fejl, at *arbejdsgivere* ifalder objektivt ansvar for ansattes culpøse skadesforvoldelse. Arbejdsgiverens ansvar fremgår af en gammel bestemmelse i Danske Lov (3-19-2), der fortsat er gældende. En virksomhed, der leverer et fejlagtigt og skadevoldende edb-produkt, kan derfor ikke skyde ansvaret ind under, at fejlen

hidrører fra arbejde udført af en ansat. Den ansattes eget ansvar overfor skadelidte er derimod ikke reguleret af Danske Lov. Da bestemmelsen forudsætter, at den ansatte har handlet culpøst, vil han som hovedregel også være bærer af et selvstændigt ansvar. Sådanne erstatningskrav gennemføres sjældent i praksis. Ifølge § 23 i loven om erstatningsansvar kan erstatning, som en arbejdsgiver har måttet udrede som følge af arbejdstagers uforsvarlige adfærd, dertil kun kræves betalt af denne „i det omfang, det findes rimeligt under hensyn til den udviste skyld, arbejdstagerens stilling og omstændighederne iøvrigt“. Ansvarer kan endvidere nedsættes eller bortfalde.

6. DET AFTALTE ERSTATNINGSANSVAR

6.1. Aftalefrihedens grundsætning

Som det fremgår af redegørelsen i kapitel 1, 1.3. bygger dansk ret på et princip om aftalefrihed: Man kan som altovervejende hovedregel indgå de aftaler man vil og med det indhold, man ønsker.

Derfor kan man også – med fuld gyldighed – aftale sig til et erstatningsansvar. Et sådant aftalebaseret erstatningsansvar er karakteriseret ved alene at have hjemmel i den indgåede aftale, d.v.s. det (mundtlige eller skriftlige) tilsagn en part afgiver overfor en anden.

Foreligger en sådan aftale, træder dens indhold og retsvirkninger i stedet for den almindelige culparegel. Dette er ikke overraskende, hvis skadevolderen alligevel var ansvarlig. Men er han ikke det, får aftalen selvstændig betydning. De millionbeløb, forsikringselskaberne dagligt udbetaler i erstatning, har heller ikke andet grundlag end netop en indgået forsikringsaftale.

Aftalefriheden gælder tilsvarende for aftaler om ansvarsfrihed. Er det aftalt, at der *ikke* skal betales erstatning, er en sådan aftale gældende mellem de parter, der har indgået den. Den almindelige culparegel fortrænges i så fald til fordel for aftalens bestemmelse.

Muligheden for at indgå aftaler af denne karakter spiller stor rolle ved overdragelse af edb-systemer. Her gælder (indtil nu) en udbredt praksis for, at leverandører søger at fraskrive sig ethvert ansvar for afledte tab m.v. Herom henvises til gennemgangen i kapitel 1, hvor også mulighederne for at tilsidesætte sådanne aftaler behandles.

6.2. Betingelserne for den aftalte erstatningspligt

Det er ofte vanskeligt at afklare, hvornår der er aftalt pligt til at betale erstatning og dermed et objektivt ansvar for opfyldelsen af denne pligt.

Er forpligtelsen formuleret som en „indeståelse“, „garanti“ eller som en anden uforbeholden pligterklæring, vil den som udgangspunkt rumme et aftalt (og dermed *objektivt*) erstatningsansvar. Beskriver bestemmelsen derimod alene en teknisk tilstand (f.eks. indeholdt i en dokumentationsbeskrivelse eller funktionsbeskrivelse af systemets egenskaber, der er inkorporeret i aftalen) kan dette højst give grundlag for et *culpaansvar* for tilvejebringelsen af den pågældende egenskab. Heraf følger som udgangspunkt kun en pligt til at gøre, hvad der står indenfor rimelighedens grænser for at opnå den beskrevne funktion.

Der gælder ingen almindelige betingelser for, hvilken form en kontraktsmæssig forpligtelse kan antage. Den kan f.eks. foreligge i et skriftligt nedfældet kontraktsdokument, i en verbal ytring eller i en håndbevægelse. Kan det blot godtgøres, at der foreligger et kontraktstilsagn med et givet indhold, er det uden betydning, hvorledes dette tilsagt iøvrigt er kommet til udtryk.

Vurderingen tager udgangspunkt i, hvordan der nu engang handles indenfor det pågældende miljø. I et auktionslokale vil en given håndbevægelse afføde ganske andre retsvirkninger end hvis den foretages i en købmansbutik. Burde den disponerende have haft kendskab til disse normer, er der ingen betænkelighed ved at lade forpligtelsesvirkningen indtræde, selvom han ikke har haft noget detaljeret kendskab til indholdet. Dette gælder navnlig i relation til handlingsnormer, der ikke indeholder uforholdsmæssigt hårdhændede retsvirkninger men efter omstændighederne også selvom dette er tilfældet. Man må nu engang affinde sig med de normer for forsvarlighed og forpligtelse, der er gyldige indenfor et miljø, man selv har valgt at placere sig i.

6.3. Tredjemandsvirkninger

Det er kendetegnende for det kontraktsretlige ansvar, at det alene gælder i forholdet mellem parterne i et kontraktsmellemværende. Personer, der står udenfor mellemværendet kan som udgangspunkt ikke støtte ret på kontrakten. Hvis kontrakten fastlægger udtrykkelige retsvirkninger for tredjemand og hvis tredjemand efter særlige regler opnår kendskab hertil, indtræder sådanne „tredjemandsvirkninger“. Disse tilfælde har ikke den

store praktiske betydning for den problemstilling, der er til behandling i dette kapitel.

Det har derimod den omvendte problematik. Af det sagte følger nemlig, at en ansvarsfraskrivelse også kun kan gøres gældende i forholdet mellem de parter, der har indgået den. Har leverandøren af et produkt fraskrevet sig det ansvar, der følger af skader og tab, forvoldt ved brugen, har dette derfor som hovedregel ingen betydning for en tredjemand, der kan rejse et erstatningskrav på andet grundlag.

7. SÆRLIGT OM PRODUKTANSVAR OG EDB

7.1. Produktansvarets grundlag

Reglerne om produktansvar angår skader, forvoldt af et produkt på person eller ting som følge af farlige egenskaber. I produktansvarsretten betegnes den farlige egenskab som en defekt ved produktet. Produktansvaret er en speciel ansvarstype, dels fordi reglerne kun angår en type af skadessituationer: de såkaldte *defektilfælde*, dels fordi de efter omstændighederne enten pålægger den ansvarlige et *objektivt* erstatningsansvar eller regulerer kravene til skadelidtes bevis for skyldforholdene. Navnlig muligheden for erstatningsansvar uden skyld indebærer, at produktansvarets regler rejser særlige juridiske spørgsmål i relation til edb-fejl.

Produktansvar har fået stigende betydning i takt med samfundets industrialisering. Industriprodukters farlige egenskaber skyldes ofte et samspil mellem en lang række aktører i produktionsprocessen. Farligheden kan f.eks. være opnået gennem emballeringen, brugsvejledningen, produktets fysiske konsistens eller gennem egenskaber, der først viser sig ved produktets ofte tilfældige sammenstilling med andre produkter.

Erfaringen viser, at det ikke er praktisk muligt at opnå fuldstændig sikkerhed mod sådanne skader. Ofte opstår den farlige egenskab som resultat af en række i sig selv ganske ufarlige og „ikke-culpøse“ handlinger, der først i deres kombinationssammenhæng resulterer i en farlig defekt.

Samfundsmæssigt føles det på den ene side u hensigtsmæssigt at modvirke avancerede produkter, der ofte har gavnlig betydning for samfundet. På den anden side er der behov for at beskytte den forbruger, der uden skyld pådrager sig en alvorlig og måske lemlæstende produktskade. Dette argument har særlig vægt i de tilfælde, hvor der er mulighed for at opnå forsikringsdækning for sådanne skader. Herved vil udgiften til at udrede

erstatning i realiteten blive udjævnet som en driftsomkostning i produktionsprocessen.

Ofte realiseres produktskaden først længe efter, at produktet har forladt samlebåndet: Den defekte bremse forårsager f.eks. først trafikuheldet flere år efter salget. Skal culpareglen – og herunder reglen om skadelidtes bevisbyrde – have mening i disse tilfælde, må forbrugerens bevismuligheder lettes. Derfor har man i retspraksis accepteret, at beviset for produktets defekt er tilstrækkelig grund til at antage et erstatningsforpligtende forhold.

7.2. Produktansvaret som objektiv ansvarsregel

Produktansvarets regler er både herhjemme og i udlandet blevet til gennem en gradvist udviklet retspraksis. Det er herigennem statueret, at producenten eller leverandøren af et defekt produkt kan gøres ansvarlig for produktskader, der har årsag i en fejlagtig eller u hensigtsmæssig produktionsproces. Ansvarer gælder efter omstændighederne uanset om producenten eller leverandøren aktuelt havde kendskab til produktets farlighed.

Dele af produktansvarsretten må derfor karakteriseres som objektive erstatningsregler. Helt „objektivt“ er ansvaret dog ikke. Det forudsætter, for det første at der er sket en fejl et eller andet sted i produktionsprocessen. Dernæst forudsættes mindst ét kontraktsmellemværende nemlig det, de bringer produktet ud i omsætningen. Begge disse forudsætninger har grænseflader til såvel culpareglen som kontraktsansvaret.

7.3. Den „sædvanlige forbrugsproces“

Produkter bliver først „farlige“, når de indplaceres i sammenhænge, hvor personer eller ting kan lide skade. Skadevolderens person vil ofte være afgørende for denne farlighed. Sprængstoffer anses f.eks. farlige i hænderne på børn eller terrorister. Håndteres de derimod af personer med forudsætninger for at kontrollere deres sprængningsegenskaber, kan de derimod være nyttige. I virkeligheden gælder dette for alle fænomener. En sten, der ligger på jorden, anses ikke farlig i denne sammenhæng. Omvendt derimod, hvis den kastes mod et vindue.

I almindelighed kan man sige, at et produkts farlighed vil være en funktion af dets *fysiske egenskaber*, af den måde hvorpå disse egenskaber *fremtræder* overfor forbrugeren og i konsekvens heraf af dets *håndtering*.

Produktansvaret tager udgangspunkt i en forestilling om, hvad der ud-

gør en „sædvanlig forbrugsproces“ for det pågældende produkt. Ansvar et hviler på den forudsætning, at forbrugeren som hovedregel ikke behøver udvise anden opmærksomhed under anvendelsen af produktet end den, der følger af en helt sædvanlig udøvelse af disse aktiviteter. For fødevarer falder forbrugsprocessen f.eks. sammen med det menneskelige fordøjelsessystem; for transportmidler med trafikale sammenhænge det være sig for biler, cykler og løbehjul.

Reglerne om produktansvar, gælder ikke hvis produktet er omdannet, mishandlet eller håndteret på en måde, der falder udenfor det sædvanlige for de pågældende produkter. Kun den farlighed, der ikke imødegås gennem en omhyggelig håndtering, kan give grundlag for et produktansvar.

7.4. Lovforslag om produktansvar

Et udtrykkeligt objektivt produktansvaransvar vil blive indført i lovgivningen, hvis Justitsministerens forslag til en lovgivning om produktansvar gennemføres. Forslaget er fremsat på grundlag af et EF-direktiv, som Danmark er forpligtet til at gennemføre. Der er derfor stor sandsynlighed for, at det vedtages.

Ifølge lovforslagets § 6, stk. 1 skal en producent erstatte „skade, der er forårsaget af en defekt ved et produkt, som er produceret eller leveret af denne“, idet det ifølge stk. 2 alene påhviler skadelidte at føre bevis for „skaden, defekten og årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden“. Forsåvidt indeholder reglen et objektivt ansvar. Lovforslaget undtager dog ansvar for udviklingsskader, § 7, stk. 1, nr. 4, jfr. om denne skadetype ovenfor under 4.3.

Efter lovforslagets § 3 defineres et produkt som „enhver løsøregenstand, hvad enten denne er forarbejdet eller er et naturprodukt, og uanset om genstanden er indføjet som en bestanddel af en anden løsøregenstand eller en fast ejendom“. Det tilføjes, at „(r)eglerne om produkter (også) omfatter elektricitet“.

Der er endnu ikke taget stilling til fortolkningen af dette løsørebegreb i relation til softwaresystemer. I bemærkningerne til lovforslaget hedder det, at begrebet ikke omfatter tjenesteydelser, hvorfor der – trods ønske herom fra flere forbrugerorganisationers side – ikke er stillet forslag om objektivt ansvar for sådanne ydelser. I overensstemmelse med de konklusioner, der er udviklet ovenfor under 4, kan det derfor ikke antages, at lovforslaget vil etablere et objektivt ansvar for software-leverandører.

7.5. Edb-systemet som „produkt“

Skal man overføre begrundelsen for det almindelige produktansvar til edb-anvendelsen må „farligheden“ knytte an til det, der karakteriserer „edb-produktet“.

For såvidt angår de edb-systemer, der er indbygget i dagligdagens forbrugsprodukter (fotografiapparater, hårde hvidevarer etc.), vil produktansvaret tage udgangspunkt i produktet (apparatet) som sådant; altså ikke til edb-systemet. Ansvar er altså det samme, uanset om skaden skyldes en edb-baseret eller en mekanisk komponent.

For edb-systemer, der fungerer i kraft af en systemdialog med brugeren, er forholdene formentlig anderledes, da disse systemer kun producerer data. Ansvar har derfor nødvendigvis relation til de omstændigheder, der angår edb-brugerens større eller mindre agtpågivenhed overfor edb-systemets – muligt fejlagtige – uddata. Grundlaget for denne vurdering svarer i hovedsagen til de hensynsafvejninger, der er gennemgået under behandlingen af det almindelige edb-ansvar, ovenfor under 4.

Der er derfor gode grund til foreløbigt at konkludere, at der ikke efter nutidens teknologi er grundlag for at operere med *objektive* ansvarsformer for edb-fejl, der realiseres under bruger-rettede databehandlingsprocesser. Hertil må enten kræves udtrykkelige aftaler, en klar og veludviklet retssædvane eller en udtrykkelig lovgivning.

LITTERATURLISTE

1. Jan Brøndum: Revisors erstatningsansvar overfor kredit- og långiver. (FSR 1984).
2. Børge Dahl: Produktansvar (1973).
3. Bernhard Gomard & Ditlev Wad: Erstatning og godtgørelse efter erstatningsansvarsloven og voldsofferloven (1986).
4. Jørgen Hansen: Sælgerens ansvar for skade fovoldt af ting med farlige egenskaber (1965).
5. Jørgen Hansen: Produktansvarets begrundelser og udvikling. Fællesmarkedets direktiv om produktansvar (1985).
6. Ulf Hanson: Datakonsulters ansvar. En problemgenomgang (ADBJ-rapport 1983:2).
7. Ulf Hanson: Datakonsulters ansvar. Praktiska inblickar. (ADBJ-rapport 1983:5).

8. Ulf Hanson: Produktansvar inom ADB-området (ADBJ-rapport 1979:14).
9. Ulf Hanson: Ansvar för information från databaser (Nordisk Årbok i Rättsinformatik 1985, s. 90 ff.).
10. Jan Hellner: Skadeståndsansvar vid dataverksamhet (ADBJ-rapport 1974-5).
11. Stig Jørgensen & Jørgen Nørgaard: Erstatningsret (1976).
12. A. Vinding Kruse: Advokatansvaret, 5. udg. (1985).
13. A. Vinding Kruse: Erstatningsretten. 4. udg. under medvirken af Jens Møller (1986).
14. Jacob Nørager-Nielsen: Edb-kontrakter s. 291 – 317 (1987).
15. Jørgen Trolle: Risiko & skyld i erstatningspraksis, 2. udg. (1969).

KAPITEL 3

Forsikring af edb-systemet

1. INDLEDNING

1.1. Problemstillingen

Det kan være risikabelt at overlade data og arbejdsrutiner til edb-systemer. Talrige edb-retlige spørgsmål har netop sammenhæng med den fejlbarlighed, der knytter sig – og formentlig længe endnu vil knytte sig – til edb-teknologien.

Det fremgår af kapitel 2, at der i praksis kun er begrænsede muligheder for at inddække sådanne tab gennem erstatningskrav mod leverandører eller andre. Af kapitel 1 fremgik dertil, at leverandørerne som regel fraskriver sig ethvert ansvar i så henseende. Derfor er edb-brugeren ofte både i faktisk og juridisk henseende „nærmest“ til at inddække sådanne tab.

Hermed er problemstillingen lagt for nærværende kapitel; brugerens muligheder for at forsikre sig mod de praktiske, administrative og økonomiske følger af edb-nedbrud.

Spørgsmålet har forskellig betydning for forskellige typer af brugere. For visse virksomheder – f.eks. banker og vekselererfirmaer – er edb-systemet så vitalt, at virksomheden slet ikke kan drives gennem længere tid uden. Selvom det var muligt at rejse erstatningskrav for heraf følgende tab – f.eks. tabet ved virksomhedens konkurs – vil sådanne krav kun have interesse, hvis skadevolderen kan betale. Kan han ikke det, vil kravet blot føre til en ny konkurs: skadevolderens. Herved sikres ingen erstatning til den skadelidte.

Det kan være vanskeligt at afgøre, om det overhovedet er nødvendigt at tegne forsikring. Dækningen vil altid være beløbsmæssigt begrænset og forsikringen i alle tilfælde kun en del af virksomhedens tiltag for at undgå følgerne af edb-nedbrud.

En analyse kan meget vel vise, at der i *juridisk* henseende ikke består noget forsikringsbehov, og/eller at betingelserne for forsikring er så skrappes, at det er mere *økonomisk* blot at ofre de nødvendige ressourcer på at opfylde disse krav.

Derfor kan det være nødvendigt at rådføre sig med eksterne rådgivere – revisor, advokat, edb-konsulent eller forsikringskonsulent – når virksomhedens forsikringsbehov undersøges. Forskellige brancheorganisationer, f.eks. Industrirådet, har ligefrem afdelinger, der yder bistand i så henseende. Dette kapitel kan i sagens natur ikke gøre det ud for en sådan risk management-analyse. Der tilsigtes kun en oversigtsmæssig gennemgang af forsikringsformerne.

1.2. Sikring eller forsikring?

Muligheden for at forsikre sig mod følgerne af en uforudset hændelse, f.eks. et edb-nedbrud, kan ikke træde i stedet for brugerens egne forholdsregler.

Kravene hertil vil variere med databehandlingsbehov og -risici. Enhver agtpågivende bruger vil f.eks. sørge for, at der løbende udføres *sikkerhedskopiering* af programmer og data. Virksomheder, der er vitalt afhængige af edb-data bør altid udarbejde en katastrofeplan – undertiden kaldet „disaster recovery plan“ – i overensstemmelse med en overordnet risk management-politik.

For visse programmer kan det høre til forsvarlig praksis at opretholde en *vedligeholdelseskontrakt*. Dette kan modvirke de ekstraordinære retableringsudgifter, der påløber, når udefra kommende edb-teknikere ellers først skal lære systemets opbygning at kende, før fejlen afhjælpes.

Edb-kaskoforsikringerne (se nedenfor under 2.) forudsætter, at forsikringstageren og de ansvarlige medarbejdere holder det forsikrede og dets tilbehør i god og driftssikker stand og straks lader fejl eller mangler, som kommer til deres kundskab, afhjælpes. Hertil hører ligeledes udførelse af reparationer og ændringer, som brugeren anser nødvendige.

Dertil er forsikringstageren forpligtet til under hele forsikringens løbetid at opretholde en gyldig og sædvanlig vedligeholdelseskontrakt, der sikrer, at anlægget regelmæssigt bliver efterset og vedligeholdt.

Endelig skal han overholde de forskrifter, myndighederne stiller til edb-systemet og de anvisninger, som leverandør eller fabrikant giver om systemets betjening, benyttelse, belastning og vedligeholdelse.

1.3. Hvilke tab kan opstå ved edb-nedbrud?

Virksomhedens forhold danner udgangspunktet for dens forsikringsbehov. Derfor må det undersøges, hvilke tab, der kan opstå i tilfælde af edb-nedbrud.

I almindelighed vil disse omkostninger enten angå *selve systemet* (nedenfor 1.3.1.), virksomhedens *øvrige aktiver* (1.3.2.) og/eller dens *økonomiske interesser* (1.3.3.)

1.3.1. Selve edb-systemet kan beskadiges på sin hardware og software, ligesom data og periferidele m.v. kan blive ødelagt. Bortset fra selve anskaffelsesudgifterne vil der under anskaffelsesprocessen påløbe kontraktsumkostninger, herunder gebyrer, advokatombkostninger og eventuelle udgifter til konsulentassistance.

Genanskaffelse af software kan give anledning til særlige problemer. Softwareleverandørerne følger forskellig praksis omkring pligten til at genbetale en systemanskaffelse på grund af mediets undergang. Som udgangspunkt vil indholdet af den indgåede kontrakt og parternes forudsætninger være afgørende for, om denne ret består. Har man – som det f.eks. gælder for mange programpakker – ret til at erhverve nye versioner mod betaling af et opdateringsgebyr, må formodningen være for, at man mod et tilsvarende gebyr kan erhverve et allerede leveret programsystem, når dets medie er gået til grunde. Har brugeren afholdt hovedparten af omkostningerne ved systemudviklingen, vil formodningen ligeledes være for, at der kun betales et arbejdsvederlag for dets retablering.

Herudover kan virksomheden påføres ekstra løn- og administrationsudgifter i forbindelse med retablering af data. Der kan herved f.eks. påføres ekstra lønomkostninger, udgifter til kontorvikarer og anden teknisk medhjælp eller eksterne revisionsudgifter eller konsulentudgifter.

1.3.2. Blandt skaderne på virksomhedens øvrige aktiver må navnlig fremhæves de, der rammer produktionsmidler eller varelagre. Dernæst kan der påløbe udgifter til retablering af lokaliteter ved geninstallation af større systemer. Herved adskiller edb-skader sig ikke afgørende fra andre skadestyper.

1.3.3. Virksomhedens økonomiske interesser er de, der – uden at falde indenfor de foregående tabsposter – influerer på et økonomisk resultat.

Skade på produktionen realiseres f.eks. i produktionstab. Hvor omfattende den slags udgifter bliver, afhænger af det beskadigede system og af den betydning, dets data har for virksomheden. Tidsfaktoren har stor betydning for, hvor omfattende den slags skader bliver.

En anden slags økonomisk tab viser sig, når der rejses krav af tredje- mand – hvad enten kravet har grundlag i kontraktsforhold (se herom ovenfor i kapitel 1) eller på andet grundlag (ovenfor i kapitel 2).

En tredje – og mere langsigtet – tabstype består i såkaldte goodwill-tab, d.v.s. tab, der skyldes en nedsættelse af virksomhedens forretningsmæssige omdømme. Sådanne tab er særdeles vanskelige at opgøre. Det vil ofte være nødvendigt at foretage et skøn.

1.4. Forsikringsmulighederne

Man kan ikke tegne en generel edb-forsikring, der dækker alle former for sådanne tab. De eksisterende edb-forsikringer dækker kun visse nærmere specificerede udgiftstyper, som følger af et edb-nedbrud.

Dette skyldes bl.a., at edb-forsikringerne er blevet til som knopskydninger på allerede eksisterende forsikringsformer, herunder navnlig tings- skade-, bygnings-, og ansvarsforsikringen. Selvom der har været drøftelser herom i en række større selskaber, har man endnu ikke nået enighed om nogen „edb-pakke“ på forsikringsområdet. Man må derfor kombinere de dækningsområder, der omfattes af de sædvanlige virksomhedsforsikringer, med de særlige edb-forsikringer, der findes på markedet.

Erhvervsmæssige edb-brugere kan f.eks. opnå dækning for visse tab gennem driftstabs- eller ansvarsforsikringer. En gennemgang af alle disse forskellige forsikringstyper vil sprænge rammerne for kapitlet. Derfor er opmærksomheden koncentreret omkring de rent edb-orienterede forsikringsformer og visse særlige forsikringstyper, der i funktion minder herom. Læsere, der ønsker en generel indføring i forsikringsretten og i de mest udbredte forsikringstyper henvises i stedet til de litteratursteder, der er angivet bagest i kapitlet; [7], [9], [12] og [14].

I en mellemgruppe mellem de „sædvanlige“ forsikringer og de særlige edb-forsikringer er de forsikringsaftaler, der tegnes i form af tilføjelser til virksomhedens brand-, tyveri-, ansvars- og driftstabsforsikringer. Tilføjelser af denne karakter vil som regel være skræddersyede efter forholdene i den enkelte virksomhed, hvad angår såvel dækningsbeløb som skadesårsager. Dette gælder ligeledes de forsikringer der kan tegnes for bærbare

PC'ere, og som minder om forsikringer vedrørende mobiltelefoner og kostbart fotoudstyr. Sådanne forsikringer er ikke omtalt i det følgende.

De forsikringer, der omtales, bygger på standardbetingelser. De anvendes som sådanne af de fleste forsikringsselskaber herhjemme. Betingelserne udspringer af international forsikringspraksis og svarer derfor i hovedsagen til tilsvarende policevilkår, der gælder for forsikringer af denne karakter i udlandet.

Til gengæld for disse begrænsninger behandler kapitlet ikke kun de egentlige forsikringsformer. Nedenfor under 6. gennemgås nogle af brugerens muligheder for at sikre sig mod tab som følge af edb-nedbrud gennem særlige aftaler, såkaldte back-up aftaler.

2. EDB-KASKOFORSIKRINGER

En kaskoforsikring giver forsikringstageren dækning for skader på en forsikret genstand. Der findes tre standardiserede forsikringer af denne karakter på forsikringsmarkedet. De benævnes almindeligvis „edb- og svagstrømsforsikringen“ (2.1.), „meromkostningsforsikringen“ (2.2.) og „databærrforsikringen“ (2.3.). Under 2.4. omtales de generelle undtagelser fra disse forsikringer.

2.1. Edb- og svagstrømsforsikringen

Edb- og svagstrømsforsikringen dækker „skade på de forsikrede genstande ved pludselige og uforudsete hændelser af en hvilken som helst årsag“. Dette indbefatter f.eks. skader, forårsaget af kortslutning, lynnedslag og mekaniske fejl. Dækningen forudsætter, at systemet er færdigmonteret på forsikringsstedet, prøvekørt og tilfredsstillende afleveret.

Dækningsområdet er dermed defineret på samme måde som for de traditionelle maskinkaskoforsikringer, og begge forsikringstyper tegnes da også ofte under samme police. Undtagelserne er imidlertid formuleret forskelligt.

Ifølge de almindelige forbehold, se herom nedenfor 2.4., omfatter edb- og svagstrømsforsikringen ikke skader, „der er en følge af forkert programmering, tastning, isætning, tekstning eller som følge af slid på, sletning af eller anden beskadigelse af skrevne data“. Den dækker altså kun de materielle systemkomponenter, jfr. ligeledes ordlyden: „de forsikrede genstande“.

2.2. Meromkostningsforsikringen

Meromkostningsforsikringen udgør en overbygning til edb- og svagstrømsforsikringen svarende til den, maskindriftstabsforsikringen udgør for maskinkaskoforsikringen.

Forsikringen dækker „sådanne nødvendige, rimelige og dokumenterede meromkostninger, som forsikringstageren måtte pådrage sig i dækningsperioden udover normale omkostninger for at undgå – eller forkorte – afbrydelse eller forstyrrelse i driften“. Forsikringsbetingelserne forudsætter, at skaden er omfattet af dækningen ifølge edb- og svagstrømsforsikringen.

Forsikringen dækker følgende udgifter:

1. flytteudgifter til og fra midlertidige lokaler
2. udgifter i forbindelse med benyttelse af andet anlæg eller andre faciliteter
3. forøgede afgifter og lejeudgifter
4. lønninger til ekstra personale
5. overtidbetaling

Derimod ydes ingen dækning for afledte tab. Hermed sigtes navnlig til det, der ovenfor under 1.3.3. betegnes som tab knyttet til virksomhedens økonomiske interesser.

2.3. Databærforsikringen

Databærforsikringen dækker skader, der lides som følge af, at indlæste data og programmer må reproducere. Som nævnt kan en væsentlig del af den heri liggende dækning imødegås gennem sikkerhedskopieringer m.v. Dette kan derfor give grundlag for nøje overvejelser om behovet for en sådan forsikring.

Ligesom for meromkostningsforsikringen forudsættes, at systemet iøvrigt er dækket af en edb- og svagstrømsforsikring.

2.4. Undtagelser

En forsikringsaftale er opbygget i hovedregler og undtagelser. Når den tegnes, har forsikringstageren ofte snarere hovedreglerne end undtagelserne i tankerne. Det hænder derfor, at vigtige dækningsområder er afskåret gennem undtagelsesvilkår, forsikringstageren ikke var opmærksom på.

Denne risiko har formentlig stor aktualitet for edb-forsikringernes område.

Fælles for de ovenfor gennemgåede forsikringer gælder følgende undtagelser:

- skade som følge af forstyrrelser i anlæggets funktioner, medmindre sådanne forstyrrelser er en direkte følge af en erstatningsberettiget skade
- skade, der skyldes mangelfuld pasning eller ikke behørig vedligeholdelse, for så vidt dette kan lægges forsikringstageren eller dennes ansvarlige medarbejdere til last,
- skade, der skyldes, at maskinerne overbelastes eller ikke anvendes efter deres bestemmelse eller konstruktion,
- skade, der skyldes fejl eller mangler, som forelå ved forsikringens tegning og var eller burde være forsikringstageren eller dennes ansvarlige medarbejdere bekendt,
- skade, for hvilken en leverandør eller transportør er ansvarlig iflg. kontrakt eller lov,
- skade, der er en følge af vand-, syre- og andre aggressive dampe, såfremt virksomhedens art normalt betinger tilstedeværelsen af sådanne dampe,
- skade ved tyveri, der ikke kan betegnes som indbrudstyveri,
- skade, der er en følge af forkert programmering, tastning, isætning, tekstning eller som følge af slid på, sletning af eller anden beskadigelse af skrevne data, medmindre dette er en følge af en erstatningsberettiget skade,
- skade, der indtræder som en direkte eller indirekte følge af jordskælv, andre naturforstyrrelser, krig, krigslignende operationer, neutralitetskrænkelser, foranstaltninger til værn imod sådanne, borgerkrig, oprør eller borgerlige uroligheder,
- skade, der direkte eller indirekte står i forbindelse med atomkernereaktioner, f.eks. kernespaltning (fission), kernesammensmeltning (fusion) og radioaktivt henfald, hvad enten sådant tab indtræder i krigstid eller i fredstid. (Uanset denne undtagelse dækkes skader, som direkte eller indirekte er forårsaget af eller sker i forbindelse med kernereaktioner, anvendt til sædvanligt industrielt, medicinsk eller videnskabeligt formål, og anvendelsen heraf har været forskriftsmæssig og ikke har stået i forbindelse med reaktor- eller acceleratordrift),

- tab af fortjeneste eller tab af good-will
- kontraktbøder for udeblevne, eller forsinkede, leverancer
- elektroniske databærende medier, medmindre de – med værdi i uskrevet stand – er omfattet af edb- og svagstrømsforsikringen
- enhver værdi iøvrigt, der knytter sig til skrevne/indkodede data, (dette gælder dog ikke for så vidt der er tegnet databærerforsikring)
- omkostninger eller udgifter pådraget i forbindelse med genfremstilling af data fra andre records end elektroniske databærende medier.

Følgende skadesårsager er endvidere forsikringen uvedkommende:

- Normal slitage, gradvis forringelse, rust, tæring, oxydering, skrammer i malede eller poplerede flader, brud på glas og vedligeholdelsesudgifter af enhver art.

En særlig væsentlig af de citerede undtagelser er – som allerede nævnt – den, der angår skader, „der er en følge af forkert programmering, tastning, isætning, tekstning eller som følge af slid på, sletning af eller anden beskadigelse af skrevne data“. De pågældende udgifter erstattes kun, hvis de følger af en „erstatningsberettiget skade“. Det vil der f.eks. være tale om, hvis en database forsvinder, fordi mediet brænder eller udsættes for vandindtrængen.

De talrige tilfælde, hvor et edb-nedbrud har årsag i data- eller kodningsmateriale, falder derfor udenfor skadesforsikringernes dækningsområde. Dette indebærer, at alle tre typer af edb-skadesforsikringer ikke hjemler dækning for det, der utvivlsomt er den mest typiske edb-skade; de program-betingede edb-nedbrud m.v.

Ønsker man en sådan forsikringsdækning er det derfor nødvendigt at indgå særlig aftale med selskabet. Det er nok tvivlsomt, om selskaberne vil påtage sig sådanne forsikringsopgaver. Ikke mindst vil årsagsforholdene ofte være vanskelige at afklare, når skaden er sket. En særlig „skræddersyet“ løsning vil derfor uden tvivl indebære en høj præmiebetaling herfor.

2.5. Almindelige betingelser

Som allerede anført er edb-forsikringerne underlagt nogle almindelige betingelser for deres anvendelse.

Der stilles herunder krav om, at forsikringstageren opretholder en fornøden vedligeholdelseskontrakt, overholder offentlige krav, afhjælper fejl og efterkommer leverandøranvisninger m.v. Derudover er forsikringstageren forpligtet til at give skriftlig underretning til selskabet, hvis systemet flyttes, eller hvis der foretages forandringer i „det forsikrede anlægs konstruktion eller anvendelsesmåde, herunder udvidelser og ombygninger af anlægget“.

Derimod stiller policerne ingen krav til proceduren omkring sikkerhedskopiering m.v.

Et sådant krav følger navnlig ikke af pligten til at holde systemet i „god og driftssikker stand“: sikkerhedskopieringen påvirker jo ikke den funktionelle drift. Heller ikke culpapreglen – se herom ovenfor kapitel 2, afsnit 4 – giver grundlag for en sådan pligt. Gode grunde taler for ikke at undtage dækningen i sådanne tilfælde. Med standardpolicernes tradition for omfattende undtagelsesbestemmelser må der kræves noget særligt for at indfortolke så generelt et forbehold. Dertil kommer, at databærerforsikringen (se ovenfor 2.3.) netop angår de udgifter der kunne være afværget gennem back-up procedurer.

2.6. Hvem kan tegne forsikringerne?

Edb-forsikringer kan som udgangspunkt tegnes af alle virksomheder. Det er ikke almindeligt at selskaberne foretager nogen analyse af, hvilke risici af mere konkret karakter, der kan antages at bestå for, at skader af den omhandlede type indtræder i virksomheden. Præmieberegningerne bygger på gennemsnit.

Præmien beregnes almindeligvis som en promilledel af det beløb hvormed man ønsker virksomheden dækket (forsikringssummen). Promilledelen er variabel alt efter hvilken af de tre forsikringsformer, der er tale om og efter størrelsen af forsikringstagerens selvrisiko.

Det kan være vanskeligt at fastsætte den korrekte dækningssum. Viser det sig, at „den faktiske nyværdi“ af det forsikrede er højere end forsikringssummen, foreligger såkaldt *underforsikring*. Regler herom gives i forsikringsaftaleloven, se dennes § 40. Skaden erstattes i så fald kun med et forholdsmæssigt beløb. Med et edb-marked, hvor priserne typisk går nedad, vil denne situation dog kun sjældent være aktuel. Det kan den derimod være for ansvarsforsikringernes vedkommende, jfr. herom nedenfor under 3 – 5. For at imødegå sådanne vanskeligheder kan det være

tilrådeligt at søge bistand hos virksomhedens eksterne revision, når forsikringen tegnes.

3. PERSONKASKOFORSIKRINGER

I nyere tid er forsikringsselskaberne begyndt at tilbyde dækning for virksomhedens økonomiske interesse i, at en nøgleperson forbliver i en arbejdsfunktion. Da sådanne forsikringer for så vidt dækker skader på sådanne personer på samme måde som edb-kaskoforsikringerne dækker systemets materielle dele, kan man anvende betegnelsen „personkaskoforsikring“ herfor.

Sådanne nøglepersonforsikringer sikrer forsikringstageren mod risikoen for, at centrale medarbejdere bliver uarbejdsdygtige eller afgår ved døden. Af gode grunde kan man derimod ikke forsikre sig mod, at dygtige medarbejdere finder mere attraktiv beskæftigelse.

For edb-brugere har nøglepersonforsikringen særlig betydning, når edb-systemer udvikles indenfor huset, således at virksomheden i særlig grad er afhængig af den tekniske viden, enkelte medarbejdere har erhvervet. Forsikringen forudsætter derfor, at den eller de pågældende medarbejdere identificeres. Det sker typisk på policen.

Nøglepersonforsikringen kan tegnes på forskellig vis.

Vælges forsikringen som en *sumforsikring*, aftales et forsikringsbeløb, som udbetales til arbejdsgiveren så længe nøglepersonen har mistet sin arbejdssevne i det pågældende erhverv. Summen udbetales da uden hensyntagen til, hvor stort virksomhedens faktiske tab har været som følge af den pågældende medarbejders fravær. Der sættes dog i alle tilfælde en maksimumperiode, almindeligvis på enten 12 eller 24 måneder. Der kan ligeledes tilknyttes en dækning ved medarbejders død og udarbejdsdygtighed m.v.

Tegnes forsikringen derimod som *driftstabsforsikring*, er det kun det dokumenterede driftstab og de udgifter, der positivt afholdes for at reducere dette tab, der erstattes.

4. ERHVERVS- OG PRODUKTANSVARSFORSIKRINGER

Hvor en skadesforsikring dækker de tab, virksomheden måtte lide på egne formuegoder, dækker ansvarsforsikringen det tab, der opstår, når virksomheden pålægges et juridisk ansvar fordi der er indtrådt tab på tredje-

mands værdier, se herom i kapitel 2. Som anført ovenfor under 1.4. findes endnu ingen standardforsikring, der generelt dækker ansvaret for edb-fejl. Derfor må den del af virksomhedens ansvar, der har årsag i edb-anvendelsen i givet fald rubriceres under de almindelige erhvervs- og produktansvarsforsikringer.

Disse forsikringer tegnes som regel under en fællespolice med tilknyttede betingelser. For produktansvarsforsikringens vedkommende angiver policen udtrykkeligt det geografiske område, forsikringen dækker. Dertil er forsikringsselskabets maksimale hæftelse – der varierer efter præmiebetalingen – anført.

Erhvervsansvarsforsikringen dækker det ansvar en erhvervsdrivende kan pådrage sig under udførelse af sit erhverv. Hvis erhvervet udøves under anvendelse af edb, kan forsikringen få betydning. En sådan dækning forudsætter imidlertid, at der er begået en fejl i forbindelse med selve edb-anvendelsen. En revisor har f.eks. p.g.a. en indtastningsfejl foretaget en gal skatteberegning. En ejendomsmægler udarbejder en forkert salgsoptilling.

Produktansvarsforsikringen dækker det erstatningsansvar, den erhvervsdrivende pådrager sig, ved at hans produkter forvolder skade på trediemands person eller ejendom. Kun de „produkter og ydelser“, der er særligt angivet til forsikringsselskabet, og accepteret af dette, dækkes.

Dækningen forudsætter ifølge produktansvarsforsikringerne, at skaden har materialiseret sig som en egentlig produktskade, se herom ovenfor i kapitel 2, afsnit 7.

Heraf følger to væsentlige begrænsninger i dækningsområdet. Når dækningen kun omfatter skade tilføjet personer eller ting ligger heri, at skade på selve produktet ikke dækkes, og at krav vedrørende ikke-opfyldelse af aftaler heller ikke gør det. End ikke når en indtrådt omstændighed (f.eks. en forsinkelse) fører til en senere tingsskade (f.eks. ødelæggelse af et forðærligt varelager) dækker forsikringen. For at undgå en indsigelse om, at et erstatningskrav i virkeligheden har udspring i en aftalevedtagelse, bør virksomheden derfor indhente forsikringsselskabets godkendelse af de almindelige salgs- og leveringsbetingelser, der anvendes.

For begge forsikringsers vedkommende gælder, at skader på virksomheden selv ikke er dækket. Derimod gælder forsikringen, uanset om den skadevoldende fejl er begået af virksomhedens indehaver eller af ansatte.

De eksisterende produktansvarsforsikringer er for tiden under revision.

Men heller ikke de foreslåede nye udkast må forventes at indeholde en særlig dækning for skader med årsag i edb-systemet. Ønsker en virksomhed at tegne en egentlig edb-ansvarsforsikring, forudsættes en „skræddersyet“ ordning med forsikringsselskabet.

5. EDB-MISBRUGSFORSIKRINGEN

Edb-misbrugsforsikringen er et forholdsvis nyt skud på stammen af edb-forsikringer.

Forsikringen dækker de skader, virksomheden lider ved medarbejderes misbrug af edb-systemet. Dækningen forudsætter derfor, at der er konstateret en egentlig forbrydelse mod systemet, se herom i næste kapitel. Dernæst forudsættes det, at forsikringstageren ved, hvem der har begået denne forbrydelse: forsikringen tegnes således for enkeltpersoner.

Er disse betingelser opfyldte, dækker forsikringen – med de sædvanlige undtagelsesregler m.v. – virksomhedens direkte tab, defineret som data-misbrugerens udbytte af forbrydelsen. Indirekte tab, f.eks. driftstab, dækkes altså ikke.

Edb-misbrugsforsikringen har nok størst interesse for større virksomheder indenfor handel, industri og service med store og vitale edb-systemer og generelt høje forsikringssummer, f.eks. virksomheder indenfor den finansielle sektor.

6. BACK-UP AFTALER

6.1. Behovet for alternativ juridisk sikring

Fra brugerens synspunkt lader de eksisterende forsikringsformer meget tilbage at ønske. Talrige edb-forårsagede skadestilfælde kan (endnu?) ikke forsikres som sådanne. De må indplaceres under de skitserede forsikringsmuligheder. Indenfor de områder, hvor sådanne muligheder består, er dækningsområderne ofte afgrænset snævert. Kun de opregnede skadestilfælde dækkes. De bygger dernæst på forældede terminologier, der navnlig ikke tager højde for edb-teknologiens immaterielle aspekter. Dette bl.a. fordi de ikke er genstand for en løbende opdatering, der står i forhold til edb-udviklingen.

Derfor kan der være grund til se på mulighederne for ad anden juridisk vej at imødegå følgerne af en edb-skade. Ser man bort fra hele den proble-

matik, der angår edb-sikkerhed, samles opmærksomheden navnlig om forskellige former for såkaldte „back-up aftaler“.

Computer back-up aftalerne er en forholdsvis ny aftaleform. Som mange andre edb-aftaler, er de oprindeligt dukket op i USA. Her betegnes de ofte med det lange ord: „computer back-up and disaster recovery agreements“, jfr. [5].

Aftaler af denne karakter kan f.eks. omfatte edb-brugere, der – i klubber eller organiseret som et løbende samarbejdsforhold – aftaler, at deres edb-systemer skal stå til rådighed for hinanden i nedbrudstilfælde. Nogle aftaler er rent kommercielle. Andre back-up aftaler er af en mere uforpligtende karakter: „gentleman’s agreements“, tilsagn om bistand m.v. Anskuet under ét – i formål og indhold – minder aftalerne forbløffende om de aftaler, der findes indenfor landbrugsområdet (brugsaftaler vedrørende maskiner, andelssamvirker m.v.).

Der kan i hovedsagen sondres mellem to hovedtyper af back-up aftaler: Den gensidige back-up aftale (nedenfor 6.2.), og back-up center aftalen (nedenfor 6.3.). Efter en gennemgang af disse aftaleformer følger en generel oversigt over forhold, der må iagttages, når man indgår en back-up aftale (nedenfor 6.4.).

6.2. Den gensidige back-up aftale

Ifølge en gensidig back-up aftale forpligtes en eller flere brugere til at stille deres systemer til hinandens brug i tilfælde af nedbrud. Aftalen indgås ofte blot som en uformel vedtagelse. I denne form er den utvivlsomt den hyppigst anvendte back-up aftale. Men sådanne „gentleman’s agreements“ kan være problematiske at have med at gøre. Som det fremgår nedenfor, vil de ofte være særdeles vanskelige både at fortolke og gennemtvinge, når der er brug for det. Derfor bør back-up aftaler altid indgås skriftligt.

Systemets specifikationer i henseende til kompatibilitet og access er back-up aftalens fællesnævner. Disse forhold må derfor præciseres i detaljeret form. Det er vigtigt at tage højde for, at en back-up aftale nødvendigvis vil forpligte brugeren til at anvende den systemtype, aftalen definerer. Da en sådan teknologibinding kan være u hensigtsmæssig over længere tidsrum, bør aftalens længde og opsigelsesvarsel vurderes grundigt. Afgørelsen af dette spørgsmål kan indgå i virksomhedens overordnede strategier. Allerede af denne grund må back-up aftalen underskrives på det ni-

veau i virksomheden, hvor ansvaret for sådanne beslutninger ligger.

En principiel vanskelighed ved den gensidige back-up aftale angår håndhævelsen. Uanset hvor utvetydigt en forpligtelse er formuleret, kan den forpligtede stille faktiske hindringer i vejen for opfyldelsen: Nægter han f.eks. medkontraahenten adgang til virksomheden og/eller edb-systemet, når uheldet er ude, vil der sjældent være tid eller ressourcer til at rekvirere fogedbistand m.v. Dernæst kan en foged kun gennemtvinge aftalens forpligtelser, ved at pålægge tvangsbøder. En væsentlig grad af tillid er derfor forudsætningen for at indgå en sådan aftale.

Er der mere end to kontraktsparter, bør der tages stilling til, hvem der skal have adgang til hvilke øvrige anlæg og i hvilken rækkefølge. Da de edb-nedbrud, der giver grundlag for back-up aftaler heldigvis er forholdsvis sjældne, er denne problematik ikke den mest presserende.

Det kan være vanskeligt at formulere, hvornår aftalen giver ret til back-up systemet. Brugeren af et fungerende system kan befinde sig i en situation, hvor det er vitalt for ham at benytte det netop på det tidspunkt, hvor den anden part melder sig. Dette kan give anledning til vanskelige afgørelser af, hvis interesser der da må vige.

Navnlig fastlæggelsen af, hvornår der overhovedet foreligger et „havareret“ system eller en „katastrofesituation“ giver anledning til problemer. Aftalen bør f.eks. ikke formuleres, således at den blot træder i kraft ved „edb-nedbrud“. Hvad er det? Det må præciseres, hvor funktionelt omfattende et nedbrud er, f.eks. ved angivelse af antallet af funktionsudygtige terminaler. Ligeledes kan det være hensigtsmæssigt at sætte nedbrudet i forhold til den situation, virksomheden befinder sig i, når nedbrudet indtræffer. Dertil må der sættes en tidsramme. Kan et nedbrud forventes afhjulpet indenfor et døgn, bør dette ikke give ret til back-up systemet. I tilfælde af tvivl herom kan man efter omstændighederne lægge vægt på det skøn, der anslås af en hidkaldt sagkyndig assistance.

Et andet problem angår fejl, der i henseende til teknisk opståen og faktisk/økonomisk betydning kan tilskrives den pågældende brugers uagtssomme adfærd. Det vil ikke udtrykke aftalebalance, hvis en fejl, der kunne være rettet under en afhjælpende vedligeholdelse, skal beslaglægge et andet system, der netop fungerer i kraft af en sådan vedligeholdelse. Derfor vil det være naturligt at indsætte bestemmelser, der forpligter aftalens parter til at holde en sådan vedligeholdelsesaftale i kraft.

Som allerede sagt bygger en back-up aftale nødvendigvis på en forudsat

kompatibilitetsgrænseflade. Derfor er det vigtigt at sikre, at disse krav i det hele taget er opfyldte. Dette bør ske ved en test-kørsel inden aftaleindgåelsen. Testkørslen bør gentages hver gang, der er sket ændringer af systemprogrammet i blot ét af systemerne. Da en testkørsel indebærer, at virksomheden må åbne sine døre for udefra kommende, bør der tages hensyn til de sikkerhedsmæssige problemer, der kan følge heraf, jfr. nedenfor under 6.4.

Der er intet til hinder for, at samme virksomhed har forskelligartede back-up aftaler i relation til forskelligartede systemtyper.

6.3. Back-up center aftalen

I de senere år er flere såkaldte back-up centre dukket op på edb-markedet. Hvor den gensidige back-up aftale angår allerede eksisterende systemer angår back-up center aftalen noget, der tilvejebringes som følge af aftalen, og som aftalen giver speciel rådighed til: centret.

Sådanne centre findes i to hovedformer. Det „varme“ center, som vistnok endnu ikke findes i Danmark, rummer såvel lokaliteter som maskinel. Det „kolde“ center stiller derimod alene driftsklare lokaliteter til rådighed tillige med el-forsyning, køleanlæg og transmissionslinjer. Brugeren af et koldt center må derfor sørge for at indgå udtrykkelige aftaler med sin system-leverandører om maksimale leveringstider med henblik på installationen af det nødvendige udstyr.

Et koldt back-up center forudsættes at træde i funktion i tilfælde af en fysisk ødelæggelse af den lokalitet, der huser brugerens edb-system, f.eks. ved brand eller anden omfattende ødelæggelse. Uden en sådan aftale kan det f.eks. være nødvendigt at tilvejebringe midlertidige bygninger, telte m.v. Tilslutningen af elektricitets- og kommunikationsledninger kan imidlertid være tidkrævende, ligesom klimatiske forhold kan tale imod at installere edb-systemer på denne vis.

Ved vurderingen af et koldt back-up center, må det undersøges, hvilke konkrete faciliteter, der stilles til rådighed. Bortset fra de rent fysiske rammer må køle- og ventilationsforholdene f.eks. kunne opfylde kravene til det pågældende system. Dertil må de sikkerhedsmæssige rammer omkring centret – f.eks. adgangsforhold og afskærmning – nødvendigvis give mulighed for opfyldelse af de forskrifter herom, der gælder for brugervirksomheden.

Et varmt center sigter derimod typisk på korterevarige nedbrud. Som

sådan kan denne sikringsform have betydning for virksomheder, som er afhængige af hurtig databehandling, f.eks. vekselererfirmaer.

For begge back-up center aftaler gælder den generelle begrænsning, at samme center principielt kan være optaget af flere brugere på samme tid. Aftalen giver typisk ingen sikkerhed mod, at denne situation opstår. Derfor får det betydning, om centret prioriterer større brugere frem for mindre, eller om den, der kommer først til mølle først får malet. Antallet af øvrige brugere med adgang til centret må derfor tages i betragtning.

6.4. Generelle bestemmelser

En del af de generelle bestemmelser, der bør være indeholdt i en back-up aftale er allerede omtalt ovenfor under 6.2. Hvorledes en back-up aftale nærmere skal udformes vil afhænge af de involverede brugeres ønsker. Her har mulighederne frit spil. Det vil f.eks. være et spørgsmål om temperament og holdning, hvorvidt der i en gensidig back-up aftale skal indgå betalingsforpligtelser. Ligeledes vil de formelle procedurer omkring skadesanmeldelser m.v. give talrige muligheder for variationer.

Der findes ikke – som det gælder på forsikringsområdet -- fast indarbejdede back-up aftale formularer. Derfor, og fordi aftalerne har så stor økonomisk betydning må det anbefales, at man gør brug af juridisk bistand ved indgåelsen.

Enkelte generelle synspunkter kan dog anføres:

Skal aftalen have praktisk anvendelighed på længere sigt, er det som allerede nævnt nødvendigt, at parterne – eventuelt indenfor visse frister – binder sig til *ikke at udskifte deres systemer* eller ændre konfigurationen. Dertil vil det i almindelighed være hensigtsmæssigt, at der indgås aftaler om løbende aftenninger, prøvekursler m.v., herunder med angivelse af de tidsrammer, indenfor hvilke sådanne tests må – respektive skal – finde sted.

Ligeledes er det nødvendigt, at back-up aftaler pålægger pligt til *hemmeligholdelse* af enhver oplysning, parterne måtte komme i besiddelse af vedrørende andre aftaleparter, enten i forbindelse med aftalens indgåelse eller opfølgning eller i skadestilfælde. Sådanne bestemmelser bør suppleres med forskrifter, der fastlægger omfanget og tilrettelæggelsen af brugernes *fysiske adgang* henholdsvis til hinandens virksomheder og til back-up centrets lokaliteter.

LITTERATURLISTE

1. Roland Breuer: Computer-Schutz durch Sicherung und Versicherung (2. Auflage), München 1984.
2. Børge Dahl: Produktansvar (1973) s. 471 – 506.
3. Odd-Einar Christophersen: Forsikringsbehov og -muligheter ved leveranse og drift av dataanlegg. Nordisk Årbok i rettsinformatik 1985, s. 141 ff.
4. J. P. Elmgreen: Katastrofeplanlægning, (Kap. 11.2 i Jens Schou-Christensen (red.): Edb i Virksomheden, abonnementssystem, Børsens forlag, 1987).
5. David A. Feldheim: Computer back-up and disaster recovery agreements. Jurimetrics Journal, vol. 24, s. 210 ff. (1984).
6. Jørgen Hansen: Produktansvar s. 123 – 142 (1985).
7. Walther Højer og Ib Nielsen: Håndbog om erhvervsforsikringer (1983).
8. Industrirådet: Industriens produktansvar og -forsikring (1981).
9. Preben Lyngsø: Dansk Forsikringsret, 4. udg., (1981).
10. Marianne Moesby: Når anlægget går ned, er det godt at have venner. Computerworld 16/1987, s. 32 f.
11. Jacob Nørager-Nielsen: Edb-kontrakter (1987) s. 313 – 317.
12. Jens Schou-Christensen: Forsikring (kap. 14.1. i Jens Schou-Christensen (red.): Edb i Virksomheden, Abonnementssystem, Børsens forlag, 1980).
13. Peter Seipel: ADB-försäkringar. Nordisk Årbok i rettsinformatik 1985, s. 150 ff.
14. Ivan Sørensen: Virksomhedsforsikring og forsikringsretten i grundtræk (1986).

KAPITEL 4

Edb-kriminalitet

1. INDLEDNING

To nyere sager fra Danmark kan illustrere en del af de strafferetlige problemer, som kan opstå for ejere og brugere af edb-systemer:

En ung mand arbejdede ved Post & Telegrafvæsenet. Hans arbejde bestod i at overføre penge fra P&T til forskellige modtagere. Hovedparten af pengene havnede de rette steder, men desuden overførte han uberettiget 1,3 mio. kr. til sine egne bankkonti. Det foregik på den måde, at han skrev et bilag til sit eget, ganske almindelige danske navn og lagde det ind i stakken. Derefter ordnedes det hele rent maskinmæssigt. Først da hans bank undrede sig over hans voksende formue og henvendte sig til P&T, blev manden afsløret.

T havde en virksomhed, som leverede en del programmel til en organisation, O. S var free-lance programmør og arbejdede for T. Samarbejdet mellem T og O var en tid så godt, at T blev ansat som forretningsfører i O. Det blev slutningen på det gode samarbejde. Godt to måneder efter opsagde T sin stilling, og måneden efter – den 13. juli – fratrådte han. Dagen derpå slettede T ved hjælp af et telefonmodem et program i organisationens edb-system, så der ikke længere kunne udskrives checks til medlemmerne. Den følgende dag gav T S ordre til at sørge for, at organisationen heller ikke kunne skrive breve til medlemmerne. Det opnåede S ved at flytte en user file directory „LABLE“ fra den master file directory, som den lå under, til en anden master file directory. Samtidig ændrede S dens navn fra „LABLE“ til „OLE“. T gav endvidere S besked på at sørge for, at edb-systemet blev gjort ubrugeligt. Dette gjorde S ved at oprette og aktivere et program, som efter den 25. august skulle slette et større antal filer. Nogle nyansatte edb-kyndige blev imidlertid opmærksom på den mærkelige dato – men uden at opdage dens betydning – og neutraliserede den. Den 28. august var de imidlertid så

uforsigtige at bruge en nedkopieret back-up, der var taget før neutraliseringen af datoen. Virkningen var, at 120 filer blev slettet. T regnede med, at O eventuelt ville klare sine problemer ved at låne programmer i en anden organisation, P. T fik derfor S til at ændre P's program, således at dette ved brug i O's anlæg ville slette dele af O's programmer. O lånte ganske rigtigt P's program, og ved kørselen slettedes 111 filer (U 87.216 Ø).

Det forekommer ret klart, at der i sådanne situationer er begået noget strafbart. Derimod er det ikke lige så klart, hvordan man skal finde ud af, hvad man skal kalde det. Og hvor grænsen går mellem det strafbare og de handlinger, som ikke kan straffes – men derimod måske medfører erstatningspligt, jfr. herom ovenfor i kapitel 2.

Den almindelige strafferet opstiller en række generelle betingelser for, hvornår der kan straffes. De gennemgås kort nedenfor under 2. I de følgende afsnit gennemgås de særlige edb-forbrydelser.

2. GENERELLE STRAFFEBETINGELSER

2.1. Hvem og hvad kan straffes?

Den første betingelse for at straffe er, at personen er fyldt 15 år. Børn kan aldrig straffes. Hvis en hacker på 12 år sælger ulovligt kopierede bånd, ændrer andres databaser o.s.v., må man i stedet gå til de sociale myndigheder i kommunen og få dem til at gribe ind. Man kan heller ikke straffe forældrene for deres uopdragne børns handlinger.

Man kan kun straffe mennesker. Det vil sige, at lovovertrædelser, der er begået inden for eksempel et aktieselskab, må forfølges mod direktøren eller mod de ansatte, der har været medvirkende til lovovertrædelser. (F.eks. S i det indledende eksempel). Dette er dog kun en hovedregel. I en række love findes der – som regel i en af de sidste paragraffer – særbestemmelser om, at aktieselskaber, anpartsselskaber o.l. kan straffes for de lovovertrædelser, som deres folk har begået i tjenesten. Det gælder f.eks. ved overtrædelser af ophavsretsloven.

At man kan straffe selskabet medfører ikke, at de ansatte bliver straffri. De kan blive straffet ved siden af virksomheden. De ansatte kan heller ikke blive fri for straf ved at henvise til, at de havde fået ordre af en overordnet til at begå lovovertrædelser. S fra det indledende eksempel

bliver derfor straffet, selv om han følte sig forpligtet til at gøre, hvad T sagde.

Hvis flere er sammen om at begå en forbrydelse, kan de alle straffes. Den, der overtaler en anden (f.eks. T), kan straffes lige så vel som den, der faktisk udfører forbrydelsen (S). Den, der giver fidusen eller udlåner værktøjet, kan straffes på samme måde som den, der foretager den strafbare handling.

2.2. Tilregnelsen

Det er ikke nok, at en person har foretaget en handling, der er beskrevet som en forbrydelse i loven. Handlingen skal også kunne „tilregnes“ ham. Hvis en person går ind i en andens kontor og tager en printer, som står der, kan det være straffrit, f.eks. hvis det er hans egen, som han skal have med hjem. Det kan også være tyveri, hvis det f.eks. er en andens printer, som han vil sælge på det nærmeste værtshus.

Inden for strafferetten deler man straffebestemmelserne op i *dem*, der kræver forsæt, *dem*, der kan medføre straf, hvad enten der foreligger forsæt eller uagtsomhed, og *dem*, der kan hjemle straf, selv om der hverken foreligger forsæt eller uagtsomhed.

I den første kategori findes alle overtrædelser af straffelovens såkaldt „specielle“ del – medmindre bestemmelsen selv siger det modsatte.

I den sidste kategori findes et lille antal straffebestemmelser i forskellige love, som udtrykkeligt siger, at der kan straffes, „selv om overtrædelsen ikke kan tilregnes ham som forsætlig eller uagtsom“. Der tales her om et „objektivt ansvar“, sml. ovenfor i kapitel 2, afsnit 3.2.

Den kategori, hvor der både kan straffes, når der foreligger forsæt, og når der er uagtsomhed til stede, er i praksis langt den hyppigste. Den omfatter alle lovovertrædelser i andre love end straffeloven – medmindre bestemmelsen selv siger noget andet. Sådanne strafferegler kaldes normalt uagtsomhedsdelikter.

Forsæt findes, når en person direkte ønsker at udføre en bestemt forbudt handling. Det findes også, hvor en person ikke direkte prøver at hidføre forseelsen, men hvor han gør noget, som han ved sandsynligvis vil have den virkning. Grænsen herfor går normalt ved 50%; med andre ord, hvis han mener, at det er mere sandsynligt, at det ulovlige resultat bliver følgen af handlingen, end at det ikke gør det.

Forsæt er således betinget af, at gerningspersonen har gjort sig nogle

forestillinger (ønsket, vidst, indset etc.). I modsætning hertil afhænger uagtsomhedsbegrebet af andres vurderinger. En person har handlet uagtsomt, når en dommer mener, at hans handlinger har været uacceptabelt skødesløse, sjuskede eller sløse. Dommeren må derfor sammenligne personens faktiske handlinger med den handlemåde, dommeren mener, burde være den normale, eller rettere, som han mener, burde danne bundgrænsen.

2.3. Straffrihedsgrunde

Selv om en person har begået en forbrydelse med den fornødne tilregnelser, er det ikke givet, at han vil blive dømt. Der kan foreligge særlige omstændigheder i den konkrete sag, som gør, at der alligevel skal ske frifindelse.

Ovenfor blev det nævnt, at ung alder er en straffrihedsgrund. Det samme gælder, hvis personen har været utilregnelig på grund af sindssygdom eller åndssvaghed. Derimod medfører selv en høj grad af beruselse kun meget sjældent straffrihed.

Det blev også nævnt, at gerningspersonen ikke slipper fri, blot fordi han handler efter ordre. Hvis det derimod er „offeret“ selv, som har accepteret det skete, kan „gerningspersonen“ ikke straffes. Hvis indehaveren af en ophavsret har givet en anden person lov til at kopiere programmel, pådrager den kopierende sig ikke et strafansvar ved at gøre det. Samtykket ændrer bedømmelsen.

Personen kan også blive straffri på grund af efterfølgende omstændigheder. Strafansvaret for de fleste berigelsesforbrydelser forældes på 5 år og for de fleste af de øvrige edb-forbrydelse på 2 år. Se nærmere herom straffelovens kapitel 11.

2.4. Princippet om ingen straf uden lov

Sidst, men ikke mindst: gerningspersonen skal have foretaget en handling, som er udtrykkeligt forbudt, eller have undladt at foretage en handling, som er udtrykkeligt påbudt. Der skal med andre ord være lovhjemmel. I straffelovens §§ 1 og 2 er det fastslået, at ingen kan straffes, hvis det pågældende forhold ikke er kriminaliseret i en lov (i den almindelige borgerlige straffelov – kaldet straffeloven – eller i en anden lov).

I princippet er der ingen grænser for, hvad der kan begås af forbrydelser ved hjælp af edb. Hvis en hacker bevidst eller uagtsomt forvolder forstyr-

relser i et hospitals databank, kan han have gjort sig skyldig i forsætligt eller uagtsomt drab. Hvis en person ved hjælp af et edb-system kommunikerer en trussel til en anden, kan det f.eks. være et (forsøg på) røveri eller voldtægt. Det er i det hele taget karakteristisk for den danske strafferet, at lovgivningen ikke har formuleret snævre og præcise bestemmelser, men i stedet anvendt brede og generelle udtryk. Vi har derfor f.eks. ingen speciel bestemmelse om tyveri af edb-udstyr. De fleste strafferetlige spørgsmål inden for edb-området kan og vil blive løst ved hjælp af de generelle bestemmelser.

Den tekniske udvikling har dog betydet, at der er blevet afdækket nogle huller i den strafferetlige beskyttelse, og man har derfor i et vist omfang gennemført nye bestemmelser for at forebygge edb-misbrug.

I det følgende afsnit gennemgås nogle særligt relevante straffebestemmelser. Det er ikke muligt at gøre en sådan beskrivelse udtømmende inden for rammerne af den foreliggende fremstilling. Derfor har det mange steder været nødvendigt at skrive så kortfattet og generelt, at en del undtagelser er forbigået.

3. DE ENKELTE FORBRYDELSE

3.1. Forbrydelser mod selve edb-systemet

3.1.1. Hacking er en af de forbrydelser, som man ikke tænkte på, da man vedtog straffeloven i 1930. Man har derfor i 1985 indføjet en særbestemmelse om „fredskrænkelser“ i straffelovens § 263, stk. 2:

„Med bøde, hæfte eller fængsel indtil 6 måneder straffes den, som uberettiget skaffer sig adgang til en andens oplysninger eller programmer, der er bestemt til at bruges i et anlæg til elektronisk databehandling.“

Herved kriminaliseres altså det at skaffe sig adgang. Det er ligegyldigt, på hvad måde det sker. Det er også ligegyldigt, hvad formålet er. En person, som for sjov prøver, om han kan hacke sig ind i en banks datalagre, kan straffes for forsøg på overtrædelse af § 263, og for fuldbyrdet forbrydelse, så snart der er skabt forbindelse. Også, selv om der ikke sker mere. Og også, selv om han til glæde for en journalist blot vil vise, hvor lemfældig datasikkerheden er. Under „programmer“ hører også programdokumen-

tation. Det er ligegyldigt, om programmerne er maskinlæsbare, eller om de f.eks. er skrevet ned på papir i en skuffe. Straffen bliver strengere, hvis hackingen er et middel til at krænke systemejerens interesser, jfr. straffelovens § 263, stk. 3:

„Begås de i stk. ... 2 nævnte forhold med forsæt til at skaffe sig eller gøre sig bekendt med oplysninger om en virksomheds erhvervshemmeligheder eller under andre særlig skærpende omstændigheder, kan straffen stige til fængsel indtil 2 år.“

En ganske tilsvarende bestemmelse findes i straffelovens § 263 om aflytning af datakommunikation.

3.1.2. Uberettiget brug af andres anlæg m.m. straffes efter den almindelige regel om „brugstyveri“ i straffelovens § 293, stk. 1:

„Den, som uberettiget bruger en ting, der tilhører en anden, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 1 år. Under skærpende omstændigheder ... kan straffen stige til fængsel i 2 år.“

Det er ligegyldigt, om personen sidder ved siden af maskinen, eller om der er tale om en hacker, som på lang afstand bruger den. Er der tale om en hacker, som fra ét land bruger et system i et andet, kan begge lande retsforfølge og straffe. Det betyder heller ikke noget, om den uberettigedes brug hindrer eller generer de berettigedes brug. Selv om ingen opdager noget, er det alligevel en overtrædelse af straffelovens § 293.

Den uberettigede brug skal have en vis grovhed. Ellers vil den ikke være strafbar. At ansatte i et firma leger med systemet eller i øvrigt bruger det på en anden måde, end det egentlig var meningen, er ikke nødvendigvis strafbart.

3.1.3. Der kan voldes **forstyrrelser** på mange måder. Standsning af et edb-system er også strafbar. Hvilken straffebestemmelse, der skal anvendes, afhænger af systemets størrelse. De største og vigtigste systemer beskyttes af straffelovens § 193:

„Den, som på retsstridig måde fremkalder omfattende forstyrrelse i

driften af ... databehandlingsanlæg ... straffes med hæfte eller med fængsel indtil 4 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

Stk. 2. Begås forbrydelsen uagtsomt, er straffen bøde eller hæfte.“

Denne bestemmelse er efter sin ordlyd ganske generel. Den er imidlertid placeret i et kapitel om „almenskadelige handlinger“. Heraf følger, at der skal være tale om særlig vigtige edb-systemer. I forarbejderne til bestemmelsen nævnes som eksempler Værdipapircentralen, Kildeskattedirektoratet og politiets motorregister. Bestemmelsen stiller ikke krav om, at der skal anvendes bestemte midler. Imidlertid er det ikke alle forstyrrelser, som er retsstridige. Hvis driften standser på grund af en lovlig strejke blandt personalet, er vi uden for bestemmelsens område. Det er mere tvivlsomt, hvad der gælder ved ulovlige strejker.

Kun de færreste edb-systemer er så samfundsvigtige, at standsninger kan henføres under § 193. Rammer forbrydelsen andre (mindre) systemer, må man falde tilbage på andre bestemmelser. Det vil i nogen grad afhænge af situationen, hvilken bestemmelse der skal bruges. I det indledende eksempel blev systemet ødelagt gennem en udslettelse og flytning af nødvendige programmer. Dette element blev gjort til det vigtigste i anklageskriftet og dommen. Det betød, at man kunne straffe efter straffelovens § 291, der lyder:

„Den, som ødelægger, beskadiger eller bortskaffer ting, der tilhører en anden, straffes med bøde, hæfte eller med fængsel indtil 1 år.

Stk. 2. Øves der hærværk af betydeligt omfang ... kan straffen stige til fængsel i 4 år.

Stk. 3. Forvoldes skaden under de i stk. 2 nævnte omstændigheder af grov uagtsomhed, er straffen bøde, hæfte eller fængsel indtil 6 måneder.“

Hvis brugen af systemet hindres på en anden måde, f.eks. en kortvarig fjernelse af vigtige komponenter eller en blokering af dørlåse, kan § 291 ikke bruges. I stedet kan der straffes efter § 293, stk. 2:

„Den, som lægger hindringer i vejen for, at nogen udøver sin ret til at råde over eller tilbageholde en ting, straffes med bøde eller hæfte

eller under skærpende omstændigheder med fængsel indtil 6 måneder.“

3.1.4. Kopiering og anden udnyttelse, f.eks. industrispionage, kan rammes af en række straffebestemmelser. Det afgørende er ikke resultatet, men de anvendte midler.

Hvis den kopierende lovligt har købt den eller det pågældende system, systemkomponent eller programdel i den almindelige handel, kan man ikke forbyde ham at undersøge struktur, opbygning m.m. Det samme gælder for viden opnået under en rundvisning eller lignende. Derimod kan der være forbud mod kopiering og udnyttelse af den viden, som han har fået, i lovgivningen om ophavsrettigheder, patenter m.m. Herom henvises til gennemgangen nedenfor i kapitel 5.

Industrispionage kan rammes af de almindelige regler om hacking (ovenfor under 3.1.1.). Reglerne om husfredskrænkelse kan anvendes, hvis spionen kommer udefra og anvender ulovlige midler til at erhverve sin viden. En ansat, som under eller efter sin ansættelse sælger eller selv bruger sin specialviden, kan straffes efter forskellige bestemmelser i markedsføringslovens §§ 9 og 19, se herom nedenfor kapitel 5, afsnit 4.1. og kapitel 6, afsnit 6.

En videregivelse af de data og informationer, som behandles i systemet, kan være en krænkelse af en tavshedspligt. Offentligt ansatte må ikke – hverken under eller efter ansættelsesforholdet – videregive eller udnytte fortrolige oplysninger, som de har fået kendskab til. Det er nok, at en enkelt person får det at vide. Hvis offentlige data behandles af private virksomheder, f.eks. Datacentralen, udvides tavshedspligten til også at omfatte de privat ansatte gennem straffelovens § 152 a.

I registerlovgivningen er der endvidere forbud mod, at edb-servicebureauer anvender private oplysninger til andet end til udførelsen af den opgave, som aftalen vedrører. Se herom nedenfor kapitel 8, afsnit 2.5.

3.1.5. En ændring af programmel eller data kan, som nævnt, bedømmes som en ødelæggelse af disse eller som en standsning af edb-anlæggets drift. I så fald skal de ovennævnte paragraffer bruges. I mange tilfælde kan det dog være mere naturligt at se indgrebet som et første skridt hen mod et ulovligt resultat af en anden art. Det er karakteristisk for dansk strafferet, at der er meget vide muligheder for at straffe forsøgshandlinger. Sker æn-

dringen af de pågældende data f.eks. for at systemet skal udskrive urigtige eksamensbeviser, kan ændringen i sig selv være et strafbart forsøg på en dokumentforbrydelse. Se nedenfor om berigelsesforbrydelser begået gennem datafusk.

3.2. Kriminalitet ved hjælp af edb

Ovenfor er behandlet de strafbare angreb på edb-systemet som sådant og på dets enkelte dele. Det er også blevet nævnt, at man ved hjælp af edb eller på grund af edb kan begå snart sagt alle forbrydelser. En tysk operatør tog i 1973 et bånd med vigtige data fra sin arbejdsgiver. Han krævede et beløb på omkring 100.000 DM for at give det tilbage. Arbejdsgiveren betalte, eftersom det trods alt var det billigste for virksomheden. Dette er juridisk set et ganske banalt eksempel på afpresning (straffelovens § 281), og det vil blive bedømt efter de helt almindelige regler. Edb har dog også skabt muligheder for at begå forbrydelser, som ikke tidligere kunne begås, eller som måtte have en anden form. De vigtigste eksempler på dette er blevet kriminaliseret gennem registerlovgivningen (se nedenfor i kapitel 6) og i en ny bestemmelse om databedrageri.

3.2.1. Bedrageri har været kriminaliseret længe. Straffeloven af 1930 (som stadig gælder) indeholder en almindelig bestemmelse herom. Den var og er imidlertid formuleret på en måde, så den er svær at bruge på personer, der har „snydt“ en datamat. Den forudsætter nemlig, at der fremkaldes en vildfarelse hos en person, og det sker jo ikke, hvor hele transaktionen foregår maskinelt. I 1985 indsatte man derfor en bestemmelse om databedrageri i straffeloven som § 279 a:

„For databedrageri straffes den, som for derigennem at skaffe sig eller andre uberettiget vinding retsstridigt ændrer, tilføjer eller sletter oplysninger eller programmer til elektronisk databehandling eller i øvrigt retsstridigt søger at påvirke resultatet af sådan databehandling.“

I §§ 285-287 findes bestemmelserne om, hvilke straffe der skal anvendes over for lovovertræderne. De går fra én dagbod (mindst 2 kr.) til fængsel i 8 år.

§ 279 a findes i et kapitel i straffeloven, der handler om berigelsesfor-

brydelser. Det betyder, at det er et krav, at handlingen er foretaget for at skaffe gerningspersonen (eller en anden) en økonomisk fordel på offerets bekostning. Hvis handlingen alene er foretaget for at drille eller genere offeret, kan bestemmelsen ikke bruges. Men så kan man som regel bruge de tidligere omtalte paragraffer.

Handlingen skal være retsstridig. Dette er et ganske generelt forbehold, som blot indebærer, at mange konkrete omstændigheder kan gøre det lovligt at slette data o.s.v. Det kan f.eks. være tilladt for en person, som får returneret et udleaset edb-system, at slette alt det indlæste, selv om den tidligere leaser derved kommer til at lide et tab.

Den kriminaliserede handling i det første led er at ændre, tilføje eller slette oplysninger eller programmer. Der kan manipuleres med mindre dele eller med det hele. Det kan være ombytninger og suppleringer. Det kan også være totale sletninger. Der stilles ikke krav om, at gerningspersonen skal anvende bestemte midler. Det kan også være strafbart, at en person slukker for klimaanlægget, så centralenheden kører varm.

Andet led er ganske generelt og temmelig vagt. Det omfatter personer, som i øvrigt søger at påvirke resultatet af en sådan databehandling.

Der er en ganske flydende overgang mellem første og andet led. Hvis edb-chefen i en virksomhed afleverer nogle ganske uigennemskuelige bilag til indtastning hos kontorpersonalet, er hans forhold omfattet af 1. led. Hvis det er en udenforstående, er det snarere omfattet af 2.

Hvis gerningspersonen giver rigtige oplysninger til systemet, med den hensigt at få en uberettiget berigelse (f.eks.: „indsæt én million kr. på min konto!“), ligner forholdet egentlig ikke bedrageri. Det var dog formålet med bestemmelsen, at den skulle omfatte de fleste former for edb-fusk i berigelseshensigt. Så sådanne tilfælde skal også føres ind under den.

En typisk sag fra § 279 a's område er følgende utrykte danske landsretsdøm:

T havde ansvaret for et lønningsområde. Han opfandt en lønmodtager med et navn, der lignede hans eget, og med en tidligere ansats CPR-nummer. I en bank åbnede han en lønkonto på det opdigtede navn, men anvendte sit eget CPR-nummer. Ved lønoverførsler fra virksomheden anvendtes et internt lønnummer, men ikke CPR-nummeret. Han overførte løn 7 gange (70.000 kr.) og angav, at modtageren havde frikort fra skattevæsenet. Derpå slettede han den re-

levante del af båndet, så overførslen ikke kom til at fremgå af årsopgørelsen. Og endelig slettede han det øvrige materiale. (Vestre Landsrets dom af 9. februar 1972).

Det er vigtigt for den juridiske bedømmelse, at tabet skal lides som følge af datafusket. Hvis indgrebet sker for at skjule, at der er begået fusk på et tidligere tidspunkt, kan man ikke bruge § 279 a. Dette illustreres af en sag fra USA:

Nogle ansatte i et jernbaneselskab lod et stort antal jernbanevogne køre ud på et sidespor. Her blev de malet om i et konkurrerende selskabs farver, hvorefter de blev solgt til dette. En person, der var ansat i det første selskab, sørgede for, at vognene blev slettet i registre. I dette tilfælde skal de personer, som udrangerer vognene, straffes for tyveri. Og den person, der laver fusk med registre, skal straffes for medvirken til tyveri.

3.3. Kriminalitet på grund af edb

Det forekommer ikke sjældent, at der begås fejl under edb-behandlingen, og der er næppe tvivl om, at kontrollen med den post, der forlader edb-anvendende virksomheder m.m., er blevet langt mere lemfældig i dag, hvor mange har en ubegrundet tillid til de tekniske systemers ufejlbarlighed.

Der forekommer især to former for fejl. Den ene er, at en person, som ikke længere opfylder de betingelser, der bibringer ham en given kvalifikation, f.eks. ikke bliver slettet af et udsendelsesregister. For et par år siden blev det således opdaget, at en ansat ved et københavnsk teater fik sin månedsløn udbetalt to år efter, at han var fratrådt.

Den anden typiske fejl er, at et beløb bliver indtastet forkert. Der har f.eks. været tilfælde, hvor en person har skullet indtaste 1.267 kr. Medens han er i gang, bliver han forstyrret og glemmer, at han allerede har indtastet de første tal. Han begynder forfra igen. Det overførte beløb kan så blive til 1.267.267 kr. i stedet for til 1.267 kr.

Hvis modtageren i disse tilfælde ved, at der er tale om en fejl, allerede på et tidspunkt, hvor postbudet bringer ham pengene, eller hvor han hæver dem i virksomhedens kasse, skal han straffes for bedrageri efter den

almindelige bedrageribestemmelse (straffelovens § 279). Opdager han først fejlen efter modtagelsen af pengene, f.eks. hvor pengene er blevet sat ind på hans egen bankkonto, eller da han kommer hjem med beløbet, kan forholdet ikke bedømmes som bedrageri. Det må i stedet bedømmes som underslæb (straffelovens § 278). Man har brugt nogle penge, som man havde i sin besiddelse, men som tilhørte en anden.

LITTERATURLISTE

For ikke-jurister er de bedste indføringer i de almindelige strafferetlige principper og grundbegreber:

Vagn Greve: Hovedlinier i erhvervsstrafferetten, 2. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag 1987.

Vagn Greve: Strafansvar, 2. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag 1984.

De særlige edb-strafferetlige problemer behandles især i:

Vagn Greve: Edb-strafferet, 2. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag 1986. Heri findes (s. 90 ff.) en udførlig liste, der bl.a. omfatter udenlandsk litteratur.

Bent Carlsen og Michael Elmer: Datakriminalitet, Juristen 1986 s. 295 ff.

Straffelovrådets betænkning nr. 1032/1985 om datakriminalitet.

KAPITEL 5

Edb-systemets retsbeskyttelse

1. INDLEDNING

Edb-systemets retsbeskyttelse rejser såvel tekniske som juridiske problemstillinger.

I det følgende gennemgås alene de juridiske spørgsmål om lovgrundlaget og det aftalemæssige grundlag for beskyttelsen. Hvorledes man fysisk kan beskytte et program mod at blive kopieret, f.eks. ved at indbygge kopibeskyttelsesordninger, vil derimod ikke blive behandlet. Herudover gennemgås kort reglerne for beskyttelse af chips og databaser.

2. LOVGRUNDLAGET

2.1. Historisk baggrund

Diskussionen om den retlige beskyttelse af edb-programmel kom først rigtig i gang i begyndelsen af 1970'erne i de internationale immaterialretlige organisationer WIPO og UNESCO, i EF-regi, i Det Internationale Handelskammer og i OECD. Det var fremkomsten af standardiserede styresystemer og PC-industrien, der for alvor satte skub i diskussionen. Begge dele gav på en gang en langt bredere mulighed for piratkopiering, end man havde kendt hidtil.

Den internationale diskussion udsprang af et generelt ønske om ensartethed i de nationale regler på dette område. Dels for at forhindre konkurrenceforvridende forskelsbehandling, dels for at undgå problemer ved anvendelse af edb på tværs af landegrænserne.

Overvejelserne har centreret sig om, hvorvidt edb-programmel burde inddrages under den ophavsretlige eller under den patentretlige beskyttelse og dermed under de konventioner, der allerede findes på disse områder. Der er derimod ikke blevet gjort så meget ud af muligheden for at lave en speciel lov og en speciel konvention omkring spørgsmålet.

2.2. Patent

Patentbeskyttelsen kan opnås for opfindelser, der repræsenterer tekniske nyskabelser. Patentretten beskytter både selve opfindelsen og ideen bag den.

Hvis en opfindelse er patentbeskyttet, kan en anden tilsvarende opfindelse ikke patenteres. Dette gælder uanset om opfindelse nummer to beviseligt er gjort uden kendskab til opfindelse nummer et. Opfindelse nummer to vil heller ikke kunne udnyttes kommercielt ved produktion eller markedsføring, idet der derved ville ske en krænkelse af patenthaverens rettigheder.

Patent opnås ikke automatisk. Man skal indgive en ansøgning til patentdirektoratet, der herefter kontrollerer, at opfindelsen er en nyhed, og at den i øvrigt opfylder lovens krav. Er dette tilfældet, registreres patentet, og den berettigede har herefter eneret til at udnytte det. Når et patent registreres, bliver det offentliggjort. Det betyder i praksis, at alle og enhver kan få kendskab til opfindelsen og de ideer, der ligger til grund for den.

Det tager ofte et par år at få et patent registreret. Det betyder, at den patentretlige beskyttelse som hovedregel er uinteressant for edb-programmer, der ikke har en generel karakter. Den lange registreringsperiode betyder nemlig, at et edb-program ofte vil være forældet allerede inden det når at blive beskyttet.

Der betales en årlig afgift for at have et patent registreret. Registreringen skal fornyes hvert år, ellers mister man den og dermed beskyttelsen. Registreringen kan maksimalt opretholdes for i alt tyve år.

I Danmark er det ved en lovændring i 1978 fastslået i patentlovens § 1, stk. 2, nr. 3, at edb-programmer ikke kan patenteres i Danmark. Dette er sket på baggrund af den europæiske patentkonvention fra 1973, hvor edb-programmer ligeledes er undtaget den patentretlige beskyttelse. For USA's vedkommende er det ved flere principielle højesteretsafgørelser statueret, at patentretten ikke kan anvendes ved beskyttelse af edb-programmer, men retspraksis i USA er ikke fast, og man diskuterer stadig spørgsmålet om patentrettens anvendelse.

Den danske retstilstand begrundes med, at et edb-program ikke kan betragtes som en teknisk opfindelse men nærmere som en række instruktioner til det menneskelige intellekt ([15], s 78 og [14], s 318).

Retstilstanden kan imidlertid også begrundes ud fra mere praktiske

overvejelser, idet det i praksis ville være vanskeligt at kontrollere, om et program kan siges at have den nyhedsværdi, der kræves i henhold til patentloven. Desuden ville det kunne bremse den tekniske udvikling voldsomt, hvis et edb-program kunne patenteres, idet ideen bag programmet så også ville være beskyttet.

At edb-programmer som udgangspunkt ikke kan patenteres betyder, at hverken kildekode, objektkode eller algoritmen kan patenteres. Dette gælder uanset, at der i en algoritme kan ligge ideer og konstruktioner, der både kan være nye og originale.

Selvom edb-programmer er undtaget den patentretlige beskyttelse, vil patentretten i nogle situationer alligevel kunne blive aktuel. Dette vil være tilfældet, hvor edb-programmer indgår i en patenterbar opfindelse.

Herudover kan patentbeskyttelsen blive aktuel, hvor en i øvrigt patenterbar opfindelse udtrykkes i et edb-program. I sådanne tilfælde vil det ikke ændre ved opfindelsens patenterbarhed, at den er indeholdt i et edb-program.

Problematikken har været drøftet i USA, specielt i relation til de såkaldte spreadsheet-programmer. Man har her i teorien indtaget det standpunkt, at selve spreadsheet ideen var et nyt regnesystem, der udgjorde en teknisk opfindelse på linie med f.eks. en regnemaskine. Programmet kunne derfor nok være blevet patentbeskyttet, hvis man i rette tid havde ansøgt derom ([24], s. 6.).

Noget tilsvarende må antages at gælde i Danmark. Er edb-programmet patentbeskyttet, vil også algoritmen bag programmet være det; ([14], s. 318, [15], s. 78, [23], s. 60 jfr. s. 172).

2.3. Ophavsret

Der er enighed herhjemme om, at edb-programmer er undergivet ophavsretlig beskyttelse.

Hverken i Danmark eller det øvrige Norden er der endnu principielle domme, der fastslår denne retstilstand. Den ophavsretlige beskyttelse er dog lagt til grund af domstolene i enkelte sager, hvor spørgsmålet er blevet bragt op, for eksempel i Københavns byrets dom af 25. oktober 1985, trykt i ERA 2, s. 241.

Bortset fra enkelte lande, som Sovjetunionen og Brasilien, er der også international enighed om, at edb-programmer skal beskyttes efter det ophavsretlige regelsæt, ligesom der er enighed om, at de eksisterende op-

havsretlige konventioner vil kunne anvendes.

Nogle lande har direkte lovfæstet denne retstilstand. Det gælder f.eks. Frankrig, Storbritanien, USA, Vesttyskland og Japan. I Danmark og resten af Norden er der derimod endnu ingen lov, der fastslår, at edb-programmer er ophavsretligt beskyttet, eller hvad der nærmere kan siges at ligge heri.

Et af Kulturministeren nedsat udvalg til revision af ophavsretsloven har i foråret 1986 afgivet en betænkning om ophavsret til edb-programmel, betænkning nr. 1064/1986. Udvalget har lagt til grund, at edb-programmer er ophavsretligt beskyttede og har gennemgået den eksisterende ophavsretslov og dens anvendelighed på edb-programmer. Endvidere fremkommer udvalget med et forslag til ændring af nogle af de eksisterende bestemmelser, så disse bliver klarere og mere anvendelige. Lovforslaget er endnu ikke fremsat i Folketinget.

De andre nordiske lande har udarbejdet tilsvarende betænkninger. Disse betænkninger svarer i det store og hele til den danske. Heller ikke her er der endnu fremsat lovforslag.

Sammenfattende vedrørende det retlige grundlag for beskyttelsen af edb-programmer kan det siges, at edb-programmer nu såvel nationalt som internationalt, med ganske få undtagelser, nyder ophavsretlig beskyttelse.

Det skal nævnes, at begrebet „copyright“ ikke dækker over en speciel og anden beskyttelse end den ophavsretlige, hvilket ofte er anledning til misforståelser. Copyright er blot det engelske ord for ophavsret.

Ved siden af ophavsretsloven kan andre love undertiden have relevans. Det drejer sig om markedsføringsloven, varemærkeloven og straffeloven. Herudover vil ophavsmandens beskyttelse kunne følge af indgåede aftaler. Disse supplerende beskyttelsesformer vil ganske kort blive gennemgået nedenfor under 4.

3. DEN OPHAVSRETLIGE BESKYTTELSE

3.1. Betingelserne for ophavsret

Hovedreglen fremgår af ophavsretslovens § 1, der har følgende ordlyd:

„Den, som frembringer et litterært eller kunstnerisk værk, har ophavsret til værket, hvad enten dette fremtræder som en i skrift eller

tale udtrykt skønlitterær eller beskrivende fremstilling, som musikværk eller sceneværk, som filmværk, som værk af billedkunst, bygningskunst, eller brugskunst, eller det er kommet til udtryk på anden måde.

Stk. 2. Kort samt tegninger og andre i grafisk eller plastisk form udførte værker af beskrivende art henregnes til litterære værker.“

Udviklingen i en række lande peger mod, at edb-programmer betragtes som litterære værker. Det forhold, at programmerne ofte ikke er umiddelbart læselige for det menneskelige øje, ændrer ikke herved. Herhjemme har ophavsretslovsudvalget undladt at tage stilling til edb-programmernes rubricering ([26], s. 43). Det må dog indtil videre antages, at edb-programmer også herhjemme vil blive betragtet som et litterært værk og formentlig hørende til kategorien af litterære værker der er kommet til udtryk på anden måde, jfr. § 1, stk. 1 sidste led.

3.1.1. Man plejer at stille krav om, at det pågældende værk, for at være ophavsretligt beskyttet, skal være udtryk for en „selvstændig skabende indsats“. Er et værk udtryk for en sådan selvstændig skabende indsats, siges det have den **fornødne værkshøjde**, der er en betingelse for den ophavsretlige beskyttelse.

Der stilles derimod ikke krav om, at frembringelsen skal være af en vis kvalitet. Dette hænger sammen med, at kvalitetsbedømmelsen ofte er helt individuel. Selv sagkyndige vil ofte være uenige herom. Et kvalitetsmæssigt dårligt program vil derfor godt kunne være beskyttet. Man plejer at sige, at hvis noget er værd at kopiere, er det også værd at beskytte, og at det dermed har den fornødne værkshøjde.

Ved bedømmelsen af, om et givet værk har den fornødne værkshøjde, vil faktorer som omfang og originalitet veje op mod hinanden. For eksempel vil der kræves større originalitet for, at oversættelsen af en bogtitel er selvstændigt ophavsretligt beskyttet, end for at oversættelsen af en hel bog vil være det. Her vil omfanget af bogen gøre, at kravet til intensiteten af originalitet mindskes.

I sagen U 51.725 H fandt Højesteret, at oversættelsen af titlen på Ernest Hemingways bog „For Whom The Bell Tolls“ til „Hvem ringer klokkerne for“, havde en sådan originalitet, at den var selvstændigt ophavsretligt beskyttet uanset omfanget. Højesteret lagde i sin afgørelse til grund, at

der ikke var tale om en direkte oversættelse, men at der var sket en selvstændig bearbejdelse. Der var blandt andet sket en ændring af sætningskonstruktionen og anvendt flertalsform i stedet for ental.

Det er antaget, at hovedparten af de programmer, der markedsføres i detailhandlen, vil være ophavsretligt beskyttet. Dette gælder, uanset hvad programmet indeholder; om der er tale om underholdningsspil, database-systemer, tekstbehandlingssystemer eller administrative systemer ([26] s. 42). Det må dog kræves for alle programmer, at de til en vis grad rummer nogle nye ideer ([23], s. 51).

En tommelfingerregel for, om et edb-program opfylder kravene om værkshøjde, kan være, om den algoritme, der ligger til grund for programmet kan udtrykkes i flere kildekoder. Er dette ikke tilfældet, vil der ikke ligge noget individuelt skabende i den måde, programmet er udarbejdet på. Kan algoritmen omvendt udtrykkes i flere forskellige kildekoder, vil det valg, der dermed foretages, være udtryk for en selvstændig skabende indsats, og programmet vil derfor have den fornødne værkshøjde. Det ændrer ikke herved, at man ved omformning af algoritmen til kildetekst, vil være bundet af de forskellige programmeringssprog.

Størstedelen af de edb-programmer, for hvilke en ophavsretlig beskyttelse kan have relevans, vil opfylde de krav, der må stilles til værkshøjde og individualitet. Alene helt banale edb-programmer og edb-programmer, der hovedsageligt bygger på gamle velkendte principper, kan tænkes ikke at opfylde kravene om værkshøjde og individualitet.

Om kravet til værkshøjde, se også nedenfor kapitel 6 under 2.

3.1.2. Om et edb-program har den fornødne værkshøjde, vil **først blive fastslået**, hvis der kommer en retssag, hvor spørgsmålet bringes op. Domstolens afgørelse vil være helt konkret og vil blive truffet ud fra en afvejning af den enkeltes behov for at blive beskyttet over for samfundsmæssige overvejelser, navnlig hensynet til den frie erhvervsudøvelse ([26], s. 42).

3.1.3. Det har været diskuteret, om edb-programmer, der ikke har værkshøjde, eventuelt vil kunne beskyttes efter Ophl. § 49, den såkaldte **katalogregel**. Bestemmelsen yder en 10 årig beskyttelse for kataloger, tabeller og lignende arbejder, der sammenstiller et større antal oplysninger. Katalogværnet yder alene en national beskyttelse, i modsætning til den ophavsretlige beskyttelse, der på grund af de forskellige konventioner på områ-

det er international. Det er imidlertid nu antaget, at denne bestemmelse ikke generelt kan anvendes på edb-programmer, men kun i de tilfælde, hvor programmet er en egentlig sammenstilling af oplysninger med informationsindhold. Om katalogreglens indhold henvises i det hele til [19].

Programmer, der ikke opfylder kravene om værkshøjde, kan dog være beskyttet efter andre love; hovedsageligt markedsføringslovens regler, se herom nedenfor under 4.1.

3.2. Hvorledes opnås beskyttelsen?

I Danmark registreres ophavsret ikke som det er tilfældet med patenter. Der stilles heller ikke krav om, at værket skal være mærket med et ©, ophavsmandens navn eller andet. Ophavsretten erhverves automatisk, når værket foreligger udført. Man siger, at værket skal være frembragt, det vil sige på en eller anden måde udtrykt. Det er ikke nok, at man har ideen i hovedet.

Heller ikke i andre europæiske lande stilles der krav om registrering eller mærkning af et værk, for at det er ophavsretligt beskyttet. I USA skal et værk registreres ved „Copyright Office“, for at man kan hævde sin ret over for andre. For at en sådan registrering kan opnås, skal det pågældende værk være forsynet med mærket ©, ophavsmandens navn og årstallet for den første udgivelse.

Når en del ikke-amerikanske værker alligevel er forsynet med det velkendte ©, skyldes det nok, at mærkningen har en ikke ubetydelig præventiv effekt.

Registreringsproblematikken er meget omdiskuteret. På den ene side er det en fordel for ophavsmanden, at et værk er beskyttet straks, når det er frembragt, og at han ikke først skal afvente en ofte både lang og besværlig registreringsproces med de dermed forbundne omkostninger. Specielt for edb-programmer, der så hurtigt forældes, vil den umiddelbare beskyttelse ofte være af stor værdi.

På den anden side ville en registrering give en vis sikkerhed for, at et edb-program rent faktisk var ophavsretligt beskyttet, i modsætning til nu, hvor man strengt taget først får vished herom, når spørgsmålet af den ene eller anden grund bringes op under en retssag, og ophavsretten derved fastslås af domstolene. Hvilken sikkerhed selve registreringen rummer afhænger dog af, hvornår og hvordan registreringsafvisning og tredjemands indsigelser kan ske.

Udover den sikkerhed og vished, der ville være forbundet med en registrering, ville en registrering også kunne virke forebyggende og til en vis grad forenkle retsforfølgelsen af krænkelse.

En række lande, herunder Danmark, har imidlertid valgt at lade de fordele, der er forbundet med den nugældende umiddelbare beskyttelse veje tungest, og har af den grund afstået fra at indføre registreringssystemer.

Det skal nævnes, at der i England i 1984 er dannet et privat registreringsinstitut, „The Software Registry“ hvor edb-programmer kan registreres. Udover at forestå selve registreringen, medvirker instituttet til at holde kontrol med, at de registrerede programmer ikke krænkelse. Hvis der alligevel sker en krænkelse, træder instituttet ind og fører eller støtter retssagen herom. Et tilsvarende institut er ikke oprettet i Danmark.

3.3. Hvad er beskyttet?

Det ophavsretlige værn knytter sig til selve udformningen af programmet; ikke til indholdet. Udformningen er den samling af instruktioner, der får systemet til at udføre de ønskede funktioner. Instruktionerne kan være udtrykt i såvel programsprog som maskinsprog. Ideen bag programmet, algoritmen, er derimod ikke værnet, og disse elementer kan derfor i princippet anvendes frit af andre, medmindre benyttelsen vil være i strid med de konkurrenceretlige regler i markedsføringsloven, se herom nedenfor under 4.1.

Det kan være vanskeligt at forstå, at en så vigtig del af et program som algoritmen ikke kan nyde ophavsretlig beskyttelse. Resultatet følger af en afvejning af de fordele, der ville være for den enkelte ved en beskyttelse, over for en række modsvarende samfundsmæssige ulemper, herunder navnlig risikoen for, at den tekniske udvikling hæmmes. Princippet om, at det er den konkrete udformning og ikke de bagved liggende ideer, der er værnet, gælder internationalt.

Den algoritme, der ligger til grund for et program, vil ofte kunne danne grundlag for flere forskellige kildekoder. Hver af disse vil i så fald være grundlag for en selvstændig ophavsretlig beskyttelse. Kildekoden kan på samme måde undertiden være grundlag for forskellige objekt-koder. Det gælder også her, at hver enkelt af disse objekt-koder kan være selvstændigt ophavsretligt beskyttede, men det er et krav, at der ligger en selvstændig indsats i udarbejdelsen af de forskellige objekt-koder. En rent mekanisk

oversættelse af en kildekode til flere forskellige objekt-koder vil således ikke kunne danne grundlag for selvstændig beskyttelse.

3.3.1. Det er **kun de elementer** i programmet, der tilbageføres til ophavsmandens selvstændigt skabende indsats, der er ophavsretligt beskyttet. Det vil sige, at jo mindre spillerummet har været ved udarbejdelsen af programmet, des færre elementer vil være beskyttet og omvendt. Har en algoritme levnet et bredt spillerum, vil det ophavsretlige værn kunne udstrækkes til at gælde alle dele af programmet.

3.3.2. Udformningen er beskyttet i **alle fremtrædelsesformer**. Det ændrer således ikke ved et programs eller en udformnings beskyttelse, om udformningen fremtræder i skematisk form, maskinsprog eller program-sprog. Det har heller ikke betydning hvilket medie, programmet er lagret på, herunder om det ligger på diskette, bånd eller chips.

3.3.3. Beskyttelsen omfatter retten til at gengive programmet i **oprindelig eller ændret form**. Ændret form kan være en oversættelse, en bearbejdelse eller en gengivelse af værket ved hjælp af en anden teknik, som det f.eks. sker hvor en bog læses ind på et kasettebånd eller filmatiseres. Er ændringen ikke foretaget alene i ens private eksemplar, men i forbindelse med en eksemplar fremstilling, eller med at værket gøres tilgængeligt for almenheden, må ophavsmandens samtykke indhentes. Men selve bearbejdelsen eller oversættelsen af et værk vil kunne danne grundlag for selvstændig beskyttelse.

3.3.4. Hvis et **eksisterende program bearbejdes** så gennemgribende, at der foreligger et nyt værk, vil den, der har bearbejdet programmet, få en selvstændig ophavsret til de tilførte ændringer.

Denne mulighed for at erhverve ophavsret til en bearbejdelse af et ophavsretligt beskyttet værk fremgår af Ophl. § 4, stk. 2, der har følgende ordlyd:

„Ophavsretten til et nyt og selvstændigt værk, som er frembragt gennem fri benyttelse af et andet, er ikke afhængig af ophavsretten til det benyttede værk.“

3.3.5. Bearbejdes eller oversættes et program, kan **bearbejdelsen eller oversættelsen** være genstand for selvstændig ophavsret, jfr ophavsretslovens § 4, stk. 1, der har følgende ordlyd:

„Den, som oversætter, omarbejder eller bearbejder et værk eller overfører det til en anden litteratur- eller kunstart, har ophavsret til værket i denne skikkelse, men han kan ikke råde over det på en måde, som strider mod ophavsretten til originalværket.“

Det er kun de nye elementer i programmet, der erhverves ophavsret til, ikke originalværket, og det forudsættes, at disse nye elementer isoleret opfylder kravene om værkshøjde. Kan de nye dele ikke anvendes uden originalværket, hvilket som regel vil være tilfældet, vil ophavsmanden ikke kunne fremstille eksemplarer af programmet eller gøre det tilgængeligt for almenheden uden den oprindelige ophavsmands samtykke. Samme princip gælder for andre ophavsretligt beskyttede værker, for eksempel for en bog, der oversættes. Her vil oversætteren have ophavsret til oversættelsen, men ikke til bogen, og oversætteren vil derfor ikke kunne råde over den oversatte bog uden forfatterens samtykke.

Om de nye dele i programmet er udtryk for en selvstændig skabende indsats, og dermed har den fornødne værkshøjde, vil blive afgjort efter samme principper, som ved originalværket, jfr. foran 3.3.1. Skal en bearbejdelse være selvstændigt ophavsretligt beskyttet, vil det ikke være nok, at man alene retter enkelte rutiner i programmet. En oversættelse hvor logikken er uændret – hvor der derfor er tale om en rent mekanisk overførsel fra et sprog til et andet – vil ikke opfylde kravene til selvstændig skaberindsats. Dette er i modsætning til oversættelser af litteratur, hvor oversætteren ved ordvalg og formuleringer som hovedregel bibringer det oversatte værk et individuelt præg. Hvis oversættelsen af et program fra et sprog til et andet ikke er en rent mekanisk proces men kræver en tilpasning af kildekoden, vil oversættelsen dog godt kunne tænkes at danne grundlag for en ophavsretlig beskyttelse. Det afgørende er, om den person, der oversætter, må foretage en selvstændig bearbejdelse.

3.3.6. En særlig problematik er, om programmets **skærmbillede** også er undergivet en selvstændig ophavsretlig beskyttelse. For mange programmers vedkommende vil beskyttelsen af kildekoden ikke være tilstrække-

lig, idet programmets konkurrencemæssige styrke er den audiovisuelle fremtræden. En given audiovisuel fremtræden vil typisk kunne fremkomme ved brug af en række forskellige kildekoder. Andre vil derfor kunne eftergøre skærbilledet uden at krænke ophavsretten til programmet.

Det må antages, at et programs specielle audiovisuelle fremtræden vil kunne betragtes som en del af programmet. Er selve programmet ophavsretligt beskyttet, vil en eftergørelse af skærbilledet eller lydsammensætningen være en krænkelse af ophavsretten til programmet. Ophavsretten vedrører hele programmets struktur og er ikke begrænset til de litterære dele.

Beskyttelsen af skærbilledet eller lydsammensætningen som et selvstændigt ophavsretligt værk er mere tvivlsom. Beskyttelsen vil have relevans i de tilfælde, hvor programmet ikke i sig selv opfylder kravene til værkshøjde. Man kan fremsætte den indvending, at skærbilledet og lydsammensætningen ikke er et udtrykt værk men alene nogle flygtige elektriske signaler. Det må imidlertid antages, at et programs audiovisuelle fremtræden må kunne danne grundlag for en selvstændig ophavsretlig beskyttelse, og at eftergørelse af et programs fremtræden, uden at kildekoden er eftergjort, kan være en ophavsretlig krænkelse. Princippet er fastslået ved flere afgørelser i USA, hvor spørgsmålet for tiden debatteres livligt, men det har ikke været prøvet af de danske domstole ([22], s. 5, [21], s. 1.20 – 1.21 og [9], s. 593 – 594). En eftergørelse af programmets audiovisuelle fremtræden vil også kunne være i strid med de konkurrenceretlige regler i markedsføringsloven.

3.3.7. Kladder eller udkast til kildekoden og objekt-koden, vil også kunne være selvstændigt ophavsretligt beskyttede, forudsat at de opfylder kravene om værkshøjde.

Er udkastet til kildekoden, programbeskrivelsen, udarbejdet så detaljeret, at der ikke er levnet rum for programmørens selvstændigt skabende indsats, vil udarbejdelsen af et program på grundlag af beskrivelsen kunne repræsentere en krænkelse af ophavsretten til programbeskrivelsen.

3.3.8. Dokumentation og brugermanualer vil være beskyttet ophavsretligt som selvstændige litterære værker på linie med andre tekniske håndbøger og beskrivelser.

3.4. Beskyttelsens indhold

Ophavsmandens rettigheder kan opdeles i to kategorier; de økonomiske og de ideelle rettigheder.

Ophavsmandens økonomiske rettigheder er beskrevet i Ophl. § 2, stk. 1, der har følgende ordlyd:

„Ophavsretten medfører, med de i denne lov angivne indskrænkninger, eneret til at råde over værket ved at fremstille eksemplarer af det og ved at gøre det tilgængeligt for almenheden, i oprindelig eller ændret skikkelse, i oversættelse, omarbejdelse i anden litteratur- eller kunstart eller i anden teknik.“

Den, der har fremstillet et ophavsretligt beskyttet værk, vil således have den fulde ret til at;

- Fremstille eksemplarer af værket (jfr. 3.4.1.), og
- Gøre det tilgængeligt for almenheden (jfr. 3.4.2.).

3.4.1. Ophavsmandens eneret til **eksemplar fremstilling** dækker dels den direkte fremstilling af kopier, dels den eftergørelse der ligger så tæt på, at der er tale om et plagiat, og endelig overførsel af programmet til et medie der kan gengive det.

En direkte kopifremstilling vil for eksempel være kopiering af en diskette. En plagiering vil være en eftergørelse, hvor der ikke er foretaget så væsentlige ændringer, at der er tale om en bearbejdelse. Overførsel af værket til et medie, der kan gengive det, vil f.eks være et program der indlæses i systemets centralenhed.

Eneretten til eksemplar fremstilling er det absolut centrale i relation til edb-programmer. Den beskytter ophavsmanden mod det altovervejende problem: piratkopiering og plagiering.

Da hovedparten af programmer er skabt på baggrund af allerede eksisterende programmer, er det relevant at få fastslået, hvor tæt man må gå på andres programmer, før der foreligger en krænkelse af ophavsmandens ret til eksemplar fremstilling.

Er de to programmer identiske, er der tale om en krænkelse. Det afgørende vil være, om der i programmet ligger noget nyt, der adskiller det fra andre programmer. Ved identitetsprøvelsen vil der blive taget udgangs-

punkt i algoritmen bag programmet. Så selv om algoritmen ikke nyder selvstændig beskyttelse, vil den have reflekterende ophavsretlig betydning i denne sammenhæng ([14], s. 323).

Det vil ikke være en krænkelse af eneretten til eksemplarfremsstilling, at man på baggrund af objekt-koden slutter sig frem til kilde-koden eller algoritmen, og heller ikke hvis man finder frem hertil ved en direkte dekompi-lering, idet der som udgangspunkt ikke vil være identitet med den oprin-delige kilde-kode. En selvstændig bearbejdelse vil derfor være nødvendig ([23], s. 64). Skulle det imidlertid ske, at der er direkte identitet med den oprindelige kilde-kode, vil der være tale om en krænkelse.

Problemstillingen har dog ikke den store praktiske relevans. Uanset at anvendelsen af andres programmer ikke vil være i strid med ophavsretslo-ven, vil anvendelsen kunne komme i konflikt med de konkurrenceretlige regler i markedsføringsloven, jfr. herom 4.1.

Selve brugen af et edb-program rejser forskellige spørgsmål i relation til ophavsmandens eneret til eksemplarfremsstilling. I forbindelse med pro-grammets brug, vil der under opstarten ske en indlæsning af programmet. Denne indlæsning er en indlæsning brugeren har kontrol med, og hvor der sker en fiksering af programmet i den interne hukommelse. Indlæsningen giver også mulighed for fremsstilling af kopier ved udlæsning på en anden diskette, et bånd eller lignende. Den kopiering, der sker ved indlæsnin-gen, vil være en eksemplarfremsstilling i ophavsretslovens forstand ([23], s. 63 og [26] s. 48-49). Da indlæsningen er et naturligt led i anvendelsen af programmet, må der dog kunne indfortolkes en tilladelse til denne kopie-ring implicit i det forhold, at ophavsmanden markedsfører programmet.

Ophavsretsudvalget har på denne baggrund ikke foreslået, at der indfø-res særlige lovbestemmelser om eksemplarfremsstilling ved kørsel af pro-grammer ([26] s. 50).

Er der tale om privat brug af programmet, vil retten til den eksemplar-fremsstilling, der sker, følge af Ophl. § 11, stk. 1, jfr. 3.5.2.

Sker der en kopiering af det indlæste program over på en anden disket-te, et bånd eller en anden centralenhed, vil der imidlertid foreligge en krænkelse af ophavsmandens enerettigheder. Denne kopiering vil nemlig ikke længere være et nødvendigt led i anvendelsen.

Fra systemets interne hukommelse hentes de enkelte programdele ind i den logisk-aritmetiske enhed (processoren). Spørgsmålet er nu, om denne sidste indlæsning også har karakter af programkopiering.

Indlæsningens flygtige karakter – typisk i tidsrum af brøkdele af sekunder – og den omstændighed, at brugeren ikke selv har herredømme over hvorledes og hvornår indlæsningen finder sted, taler imod, at der skulle være tale om en egentlig kopiering. Hertil kommer, at indlæsningen er en forudsætning for, at programmet overhovedet kan udnyttes. Uden for de tilfælde, hvor der foreligger netværks-anvendelse kan man derfor sige, at en tilladelse ligger i og med markedsføringen af programmet. Meget taler derfor for ikke at lade denne udnyttelse falde inden for rettighedshaverens eneret til eksemplarfremsstilling. Et forbud mod en sådan udnyttelse – navnlig i netværkssammenhænge – kan dog følge af andre regler. Se herom [26] s. 48-49 og [23], s. 63-64.

Et relevant spørgsmål er, i hvilket omfang køberen har adgang til at tage sikkerhedskopier af programmet eller i øvrigt tage andre fornødne kopier til privat brug.

Ud fra en formel fortolkning af ophavsretsloven vil en sikkerhedskopiering være en krænkelse af ophavsmandens eneret til eksemplarfremsstilling. Ofte vil køberen dog i købeaftalen være tillagt en ret hertil, og er det ikke direkte udtrykt, vil man formentlig i praksis strække sig langt for at indfortolke en sådan kopieringsadgang ([23] s. 84-85).

Er køberen en privatperson, der ikke skal anvende programmet erhvervsmæssigt, vil retten til at tage de nødvendige kopier, herunder sikkerhedskopier, følge af Ophl. § 11, stk. 1, jfr. herom 3.5.2. Retten kan dog være begrænset i den købeaftale, der ligger til grund for køberens erhvervelse af programmet.

Retten til eksemplarfremsstilling i Ophl. § 11, stk. 1 angår kun kopier til privat brug. Programmer, der er erhvervet som et led i en erhvervsvirksomhed, er ikke omfattet af bestemmelsen, og det vil ofte være netop i disse tilfælde, at en ret til at tage sikkerhedskopier er vigtig.

Retten til at tage sikkerhedskopier har ikke givet anledning til problemer i praksis. Rettighedshavere vil sjældent søge at modvirke netop denne form for kopiering.

Det er ikke hensigtsmæssigt, at loven forbyder en programbruger at tage sikkerhedskopier, når dette er et almindeligt og nødvendigt led i anvendelsen. Ophavsretsudvalget har derfor foreslået, at der i loven indføres en direkte adgang til at tage sikkerhedskopier. Et tilsvarende forslag er fremsat i betænkningen i Sverige og Norge. I USA er retten til sikkerhedskopier allerede lovfæstet.

Det sker, at et program er bygget op, så det i anvendelsessituationen kalder et andet program. Denne situation fremkommer blandt andet, når man for at give en række programmer samme interface lader dem bruge et andet programs interface. Der vil her i anvendelsessituationen ske en kopiering af det ene program i forbindelse med anvendelsen af det andet program. Sker kopieringen alene ved, at programmet løbende kaldes, vil kopieringen have en så flygtig karakter, at der ikke kan siges at være tale om en eksemplar fremstilling. Sker der imidlertid en kopiering, der lagres i systemets interne hukommelse, vil kopieringen have karakter af en eksemplar fremstilling, der krænker ophavsmandens rettigheder, med mindre kopieringsadgangen har aftalemæssig hjemmel ([22], s. 9).

Ophavsmandens eneret til eksemplar fremstilling beskytter ikke mod, at flere uafhængigt af hinanden fremstiller det samme program. Der er således ikke i ophavsretten som i patentretten tale om et prioritetsværn. Fremstiller flere det samme værk, vil de hver for sig have en selvstændig ophavsret til det frembragte. Denne situation vil dog give anledning til bevismæssige problemer.

3.4.2. At gøre værket tilgængeligt for almenheden dækker ophavsmandens eneret til:

- offentlig **fremførelse**,
- offentlig **spredning** og
- offentlig **visning**.

Fremførelse af et værk vil ske, for eksempel når en udøvende kunstner tolker et værk på scenen. Denne udnyttelsesform har hidtil ikke været aktuel for edb-programmer.

Eneretten til offentlig spredning betyder, at ophavsmanden har kontrol med distributionen af værket i enhver henseende.

Visning vil sige, at man giver andre adgang til værket, for eksempel ved at man udstiller et maleri, spiller et musikstykke ved en koncert eller læser et digt op i en større forsamling. For programmets vedkommende vil visning for eksempel kunne ske ved, at programmet via et netværk transmitteres til andre brugere.

3.4.3. Ophavsmandens enerettigheder betyder, at ophavsmanden som udgangspunkt har den fulde **dispositionsret** over værket. Når en forfatter har sat det sidste punktum i en bog, bestemmer han således selv, hvad der videre skal ske med den. Om den skal trykkes, kopieres, læses op offentligt eller andet. En kunstner, der har malet et billede, kan på samme måde selv bestemme, om det skal udstilles, sælges, lejes ud eller om der måske skal udføres reproduktioner af det. Ophavsretten vedrører dog kun den konkrete udformning, ophavsmanden selv har stået for. Har en kunstner malet en sø, vil det således stå enhver anden helt frit at male den samme sø.

Når en ophavsmand en gang har bestemt, at hans værk skal eksemplar-fremstilles eller gøres tilgængeligt for almenheden, sker der imidlertid nogle indskrænkninger i hans ophavsretlige beføjelser. Dette begrundes i en betragtning om, at de, der derved kommer i kontakt med kunstværket, ikke skal pålægges uhensigtsmæssige bånd, se herom nedenfor 3.5.

3.4.4. Ved siden af ophavsmandens økonomiske rettigheder, der dækker retten til at gøre værket tilgængeligt for almenheden og fremstille eksemplarer af værket, har ophavsmanden også nogle ideelle rettigheder, han ikke på forhånd kan give afkald på.

De ideelle rettigheder fremgår af Ophl. § 3, stk. 1, der også kaldes **droit moral** bestemmelsen. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

„Ophavsmanden har krav på at blive navngivet i overensstemmelse med, hvad god skik kræver, såvel på eksemplarer af værket som når dette gøres tilgængeligt for almenheden. Værket må ikke ændres eller gøres tilgængeligt for almenheden på en måde eller i en sammenhæng, der er krænkende for ophavsmandens litterære eller kunstneriske anseelse eller egenart.“

Retten til at blive navngivet tilkommer den oprindelige skaber af programmet. Ophavsmanden kan ikke give afkald på sin ret hertil, medmindre det sker for et helt begrænset tilfælde. Dette fremgår af Ophl. § 3, stk. 2, der har følgende ordlyd:

„Sin ret efter denne paragraf kan ophavsmanden ikke frafalde medmindre der gælder en efter art eller omfang afgrænset brug af værket.“

Ophavsretten til et program vil ofte være overgået til andre, for eksempel til arbejdsgiveren. Retten til at blive navngivet vedrører imidlertid den oprindelige ophavsmand, og det uanset ophavsretten er overdraget til andre. I princippet vil skaberen derfor fortsat skulle navngives på programkopierne ([23], s. 94).

Det er efter loven alle ophavsmændenes navne, der skal angives på værket. Ved edb-programmer, hvor der ofte er adskillige forskellige personer involveret i skabelsesprocessen, kan dette være meget besværligt. I disse tilfælde kan man argumentere for, at en angivelse af ophavsmændenes navne ligger uden for, hvad der kan kræves af god skik, i hvert fald i de tilfælde, hvor ophavsretten er overgået til en anden, for eksempel arbejdsgiveren ([26], s. 64).

Efter *droit moral* bestemmelsen må værket ikke ændres eller gøres tilgængeligt på en måde, der er krænkende for ophavsmanden. Det kan for eksempel være derved, at et maleri gengives i et blad i en sammenhæng, der virker moralsk stødende. Det er ikke klart, hvad bestemmelsen omfatter i relation til edb-programmer, men man kan for eksempel forestille sig, at en manglende opdatering af programmer eller databaser med informationsindhold ville kunne komme i strid med denne bestemmelse.

3.5. Indskrænkninger i Ophavsretten

Når et værk er offentliggjort eller udgivet, vil der ske visse indskrænkninger i ophavsmandens rettigheder. De samlede indskrænkninger der kan blive tale om, fremgår af lovens kapitel 2.

3.5.1. Hvad der forstås ved offentliggørelse er beskrevet i Ophl. § 8, stk. 1, der har følgende ordlyd:

„Et værk anses for offentliggjort, når det lovligt er gjort tilgængeligt for almenheden.“

Har værket blot én gang været vist, fremført eller spredt offentligt, er det offentliggjort. Om ophavsmanden har fremstillet flere eksemplarer er imidlertid uden betydning i relation til spørgsmålet om offentliggørelse ([26], s. 25).

Når ophavsmanden har ladet fremstille eksemplarer af værket, der er

bragt i handelen eller på anden måde spredt, er værket udgivet. Dette følger af Ophl. § 8, stk. 2, der har følgende ordlyd:

„Det anses for udgivet, når eksemplarer af værket med ophavsmandens samtykke er bragt i handelen eller på anden måde spredt blandt almenheden.“

Offentliggørelse er et bredere begreb end udgivelse. Offentliggørelse dækker groft sagt den mængde af tilfælde, hvor værket med ophavsmandens samtykke kommer ud til en bredere kreds, uanset hvor længe og uanset på hvilken måde. For edb-programmers vedkommende vil det for eksempel ske derved, at et program indlæses på en database, som offentligheden har adgang til.

Udgivelse kræver, at der er fremstillet eksemplarer. Et program der er indlæst i en database er ikke udgivet, men er det fremstillet i flere eksemplarer for at blive udnyttet kommercielt, er det udgivet.

Når et værk er udgivet, vil det altid samtidig være offentliggjort. Et offentliggjort værk behøver derimod ikke være udgivet.

En udgivelse vil, i modsætning til en offentliggørelse, ofte være styret helt eller delvis af kommercielle interesser.

3.5.2. Den vigtigste konsekvens af, at et værk er offentliggjort, er at den, der derved er kommet i kontakt med værket, må **fremstille enkelte eksemplarer** af det til privat brug.

Retten til at fremstille kopier til privat brug fremgår af Ophl. § 11, stk. 1, der har følgende ordlyd:

„Af et offentliggjort værk må enkelte eksemplarer fremstilles til privat brug, men de må ikke udnyttes på anden måde.“

At man må fremstille eksemplarer til privat brug vil sige, at man må tage de kopier, man selv skal bruge. For eksempel en fotokopi af en bog til at sætte streger i. Foruden at tage kopier til sig selv må man også tage enkelte kopier til familie og nærmeste venner. Kopieringsadgangen gælder kun til brug for den allernærmeste kreds og ikke for eksempel kopiering til alle ens kollegaer. Det er antaget, at de, der på denne måde får et eksemplar

af værket, på samme måde må tage kopier til deres private brug ([1], s. 383).

I dommen U 76.552H, blev det fastslået, at et rederis optagelse af fjernsynsprogrammer på videokassetter til brug for besætningen på en række af rederiets skibe, der sejlede i langfart, ikke kunne betragtes som kopiering til privat brug, og derfor var i strid med ophavsretsloven.

Det er ikke et krav, at det er eksemplarindehaveren personligt, der tager kopierne. Man må godt lade andre udføre kopieringen for sig.

Kopieringsadgangen i Ophl. § 11, stk. 1, er blevet kritiseret i relation til edb-programmer. Ved de traditionelle ophavsretlige værker har bestemmelsen skabt problemer ved fotokopiering, men da kopier af kopier her er undergivet en væsentlig værdiforringelse, har kopieringen til en vis grad kunnet begrænses. Det samme gør sig imidlertid ikke gældende for edb-programmers vedkommende. Her vil der kunne tages kopier af kopierne uden nogen form for værdiforringelse, og kopieringen vil let og hurtigt kunne gennemføres. Det er derfor blevet anført at kopieringsadgangen i Ophl. § 11 vil kunne være medvirkende til, at kopier af programmer på denne måde spredes som ringe i vandet.

Af samme grund foreslår ophavsretsudvalget i sin betænkning, at adgangen til privatkopiering i Ophl. § 11 begrænses i relation til edb-programmer, så bestemmelsen fra at omfatte alle offentliggjorte værker, alene skal omfatte udgivne værker. Om begreberne offentliggjort og udgivet henvises til bemærkningerne 3.5.1. Samtidig foreslås indført den begrænsning, at man ikke må anvende fremmed hjælp ved kopieringen. Forslaget er blevet kritiseret som værende et utilstrækkeligt skridt til at sætte en effektiv stopper for privatkopiering ([1], s. 367). Tendensen på dette område går i andre lande mod et totalt forbud mod privatkopiering, dog med undtagelse af en enkelt sikkerhedskopi til privat brug. Et sådant forbud er allerede indført i Tyskland, Frankrig og USA samt foreslået indført i Sverige af det svenske ophavsretsudvalg.

3.5.3. Eksemplarkøberen har endvidere ret til at disponere over det eksemplar han har erhvervet ved at **videresælge, udlåne eller udleje det.** Disse beføjelser fremgår af Ophl. § 23 og § 25. For edb-programmer vil det være bestemmelserne i § 23, der har relevans. Rettighederne tilkommer både den erhvervsmæssige og den private bruger.

Efter § 23 har erhververen af et litterært værk ret til at videresælge

udgivne eksemplarer og fremvise disse offentligt. Bestemmelsens første led har følgende ordlyd:

„Når et litterært eller musikalsk værk er udgivet, kan udgivne eksemplarer spredes videre eller fremvises offentligt.“

Der er ikke i betænkningen foreslået nogen ændring i erhververens ret til at videresælge sit program. Derimod er der foreslået indført en begrænsning i erhververens ret til at disponere over programmet ved udlån eller udleje. Udlån eller udleje af programmer giver oplagte muligheder for piratkopiering. Derfor er det i betænkningen foreslået, at der indføres et forbud herimod, medmindre ophavsmandens samtykke foreligger.

Det er antaget, at den nugældende bestemmelse i Ophl. § 23, gyldigt kan fraviges ved aftale mellem parterne, ([16], s. 235). Sådanne aftaler forekommer ofte i edb-aftaler, jfr. nedenfor 4.4. og foran kapitel 1.

3.5.4. Ved siden af eksemplarindehaverens kopieringsadgang medfører offentliggørelsen af et værk en række andre indskrænkninger i ophavsmandens rettigheder. Til eksempel kan nævnes, at der må **citeres** fra offentliggjorte værker, og at billeder af offentliggjorte værker må bringes i avisen. Er et værk både offentliggjort og udgivet, må det endvidere på nærmere angivne måder anvendes i undervisningsøjemed, i gudstjenester m.v.

3.6. Hvem tilkommer ophavsretten?

Den, der fysisk har skabt værket, har ophavsretten til det. Billedhuggeren har retten til sin skulptur, ligesom forfatteren har retten til det, han har skrevet. Når det drejer sig om edb-programmer, er det den person, der fysisk har skabt eller programmeret de beskyttede dele af edb-programmet, der har ophavsretten.

Ophavsretsudvalget antager i betænkningen ([26], s. 69), at den programskeber, der udvikler et program, der kan anvendes til at skabe andre værker med, under specielle omstændigheder kan tænkes at få del i ophavsretten til de værker, der skabes med programmet. Skal man strække ophavsretten så vidt, vil det i praksis give konsekvenser, der er vanskelige at administrere.

Det er blevet diskuteret om en maskine kan have ophavsret, dersom maskinen har „skabt“ et program. Dette problem vil utvivlsomt blive rejst

med fremtidens edb-programmer i non procedurale sprog. Her er ideen netop, at edb-programmer skabes af andre edb-programmer på baggrund af en algoritme.

I vort retssystem er det imidlertid alene fysiske eller juridiske personer, der kan erhverve ophavsrettigheder, se herom indledningskapitel under 4. Ophavsretten forudsætter, at der foreligger noget menneskeskabt. Naturens frembringelser, som planter og dyr, vil aldrig kunne nyde ophavsretlig beskyttelse, uanset deres skønhed ([13], s. 101- 102). Genstande f.eks. malerier frembragt af dyr vil heller ikke kunne nyde ophavsretlig beskyttelse.

Er programmet skabt af flere personer, vil disse personer i fællesskab have ophavsretten. Dette er fastslået i Ophl. § 6, der har følgende ordlyd:

„Har et værk to eller flere ophavsmænd, uden at de enkeltes bidrag kan udskilles som selvstændige værker, har de ophavsret til værket i fællesskab. Enhver af dem kan dog påtale retskrænkelser.“

Kan man ikke sondre mellem hvilke dele af programmet, der er skabt af den ene henholdsvis den anden, vil de personer, der har været involveret skabelsesprocessen have ophavsretten i fællesskab.

Denne regel om fælles ophavsret har stor betydning for edb-programmer, idet et edb-program så godt som altid vil blive til i en gruppe. Det vil her være alle de involverede i selve programmeringsfasen, der har ophavsretten i fællesskab. Da algoritmen ikke er ophavsretligt beskyttet, vil de, der alene har været involveret i algoritmeudarbejdelsen, ikke have del i den fælles ophavsret.

Når flere har ophavsretten i fællesskab, vil de ikke enkeltvis kunne disponere over værket. Principielt skal alle være enige herom ([26], s. 86). Det vil således ikke være tilstrækkeligt, at et flertal af ophavsmændene går ind for, at værket f.eks. skal offentliggøres. Problemstillingen er den samme, som man kender fra filmproduktioner. Her er det ophavsretlige spørgsmål næsten altid løst ved aftaler, der overdrager ophavsretten til producenten.

Spørgsmålet har givet anledning til problemer i praksis, fordi bevægeligheden blandt programudviklere er stor. Skal man indhente samtykke fra alle involverede bare et år efter, at programmet er udviklet, kan det blive et betydeligt detektivarbejde. I betænkningen har man ikke taget endelig stilling til dette spørgsmål, men udsat det til den afsluttende betænkning.

Uanset at ophavsmændene ikke enkeltvis kan disponere over værket, kan de hver især påtale retskrænkelser. Hvis en enkelt af ophavsmændene finder anledning til at retsforfølge en krænkelse, kan han gøre det, uden først at indhente de øvrige ophavsmænds samtykke hertil.

Er et edb-program skabt under et ansættelsesforhold, vil ophavsretten ofte blive betragtet som overgået til virksomheden, jfr. nærmere herom kapitel 6.

Ophavsmændene kan også aftale, at ophavsretten skal overdrages til trediemand, eller at retten til at disponere over værket på de øvriges vegne skal tilkomme en enkelt. Er ophavsretten overdraget på denne måde, vil det være den nye indehaver af ophavsretten, der kan disponere også uden at indhente samtykke fra de oprindelige ophavsmænd.

3.7. Ophavsrettens udstrækning

Ophavsretten kan begrænses såvel tidsmæssigt som geografisk.

3.7.1. Tidsmæssigt varer ophavsretten i 50 år efter ophavsmandens dødsår, eller hvis der er flere ophavsmænd, 50 år fra den sidstes død. Denne langvarige beskyttelse har ingen relevans i relation til edb-programmer som forholdene er i dag, hvor et edb-program som regel vil være forældet allerede efter en kort årrække.

3.7.2. Den danske lov om ophavsret vedrører alene Danmark. **Den geografiske beskyttelse**, loven giver, gælder derfor kun her. Et dansk værk vil således efter den danske ophavsretslov – isoleret set – ikke være direkte beskyttet i f.eks. Tyskland.

Der findes en række konventioner vedrørende den ophavsretlige beskyttelse på tværs af landegrænserne, der modificerer dette udgangspunkt.

De vigtigste er Bernerkonventioner fra 1886 og Verdenskonventionen fra 1952. Danmark har tiltrådt begge konventioner.

Konventionerne sikrer, at udenlandske værker beskyttes som nationale: Hvis et udenlandsk værk opfylder betingelserne for at nyde beskyttelse, vil det ikke have betydning, at det er udenlandsk. Konventionerne sikrer således mod diskrimination. Et dansk værk, der opfylder de tyske krav for at blive betragtet som et værk, vil således automatisk være beskyttet i Tyskland og omvendt.

I nogle af de lande, der er tilknyttet Verdenskonventionen, stilles der

krav om, at værket skal være mærket for at opnå beskyttelse. Dette gælder blandt andet USA. Mærkningskravet vedrører ikke kun udenlandske værker men også nationale. Om kravet til mærkningen se ovenfor under 3.2.

Man kan rejse det spørgsmål, om den, der ved aftale eller konsumption erhverver retten til at eksemplarframstille eller videreoverdrage et ophavsretligt beskyttet værk, alene kan sprede disse eksemplarer nationalt, eller om retten gælder også ud over landegrænserne. For eksempel om den, der erhverver et edb-program i Danmark, vil kunne videresælge dette til Sovjetunionen eller Tyskland, eller om det alene kan videresælges i Danmark. Det er antaget, at konsumptionsprincippet i Ophl. § 23 alene virker nationalt. Det vil sige, at bestemmelsen alene giver erhververen ret til at videresælge programmet inden for landegrænserne ([16], s. 239-240). Dette modificeres dog af EF-reglerne om fri varebevægelighed, konkurrencebegrænsende aftaler og misbrug af dominerende stilling. Efter disse bestemmelser vil de nationale ophavsretlige regler ikke kunne påberåbes over for eksemplarer, der lovligt er bragt på markedet i en anden medlemsstat ([8], s. 110-111 og [10], s. 317).

3.8. Overdragelse af eksemplarer

Ophavsmanden kan frit overdrage eksemplarer af det beskyttede værk til andre. Den ret, køber erhverver, vil ofte være begrænset i selve købeaftalen, men herudover er køberens ret begrænset efter visse ophavsretlige regler.

3.8.1. Det følger af **ophavsretslovens § 27**, stk. 1, andet led, at en overdragelse af eksemplarer af det ophavsretligt beskyttede værk ikke medfører overdragelse af ophavsretten:

„Overdragelse af eksemplarer indbefatter ikke overdragelse af ophavsretten.“

Dette betyder, at ophavsmanden beholder ophavsretten til programmet, selv om han overdrager eksemplarer, medmindre andet specielt er anført. Den vigtigste konsekvens heraf er, at det er ophavsmanden, der har retten til eksemplarframstilling og dermed erhvervsmæssig udnyttelse af programmet.

3.8.2. Køb af et program giver ikke automatisk erhververen ret til at ændre i dette. Dette følger af **ophavsretslovens § 28** stk. 1, der har følgende ordlyd:

„Når ikke andet er aftalt, giver overdragelsen af ophavsret ikke erhververen ret til at ændre værket.“

Denne bestemmelse er ikke hensigtsmæssig ved edb, hvor ændringer i programmerne ofte vil være et naturligt led i den løbende brug. I praksis vil en ret til at ændre i programmet ofte kunne indfortolkes som accepteret af sælger ved et stiltiende samtykke i købeaftalen. Af denne grund har man i betænkningen afstået fra at foreslå indføjet en direkte lovhjemmel hertil.

3.9. Sanktioner

Værdien af det ophavsretlige værn afhænger af, hvilke sanktioner ophavsmanden efter loven er berettiget til at anvende, dersom hans rettigheder krænkes.

3.9.1. Bestemmelserne om, hvilke retshåndhævelsesmidler ophavsmanden kan anvende, findes i Ophl. §§ 55 – 57.

Efter disse bestemmelser vil den, der krænker en andens ophavsret, kunne idømmes en **bøde eller fængselsstraf** i op til 3 måneder.

Overtrædelser påtales af ophavsmanden, eller efter hans død, af arvingerne eller de nærmeste slægtninge. I visse tilfælde vil det offentlige også kunne påtale krænkelser efter ophavsmandens død. Udover at den, der krænker ophavsmandens rettigheder, kan idømmes bøde og fængselsstraf, vil ophavsmanden kunne kræve erstatning for sit tab ved, at ophavsretten er blevet krænket. Tabet vil typisk være det markedstab ophavsmanden lider ved, at der har været solgt eller fordelt piratkopier.

3.9.2. Foreligger en krænkelse, er der mulighed for at få nedlagt et **forbud** mod markedsføringen af plagiatsproduktet. Forbudet nedlægges af fogedretten efter begæring. Et forbud skal følges op af et sagsanlæg. Under denne efterfølgende sag fastslås det, om der rent faktisk er sket en krænkelse af ophavsmandens rettigheder. Viser det sig ikke at være tilfældet,

har forbudet været uberettiget. Der kan så blive tale om erstatning til den, over for hvem forbudet uberettiget er nedlagt.

3.9.3. Udover straf og erstatning vil de eksemplarer, der er fremstillet ved en krænkelse og uberettiget har været bragt ud i omsætningen, under visse omstændigheder kunne kræves **indraget**. Eksemplarer, der er købt i god tro til privat brug, vil dog ikke kunne kræves inddraget.

4. ØVRIGE BESKYTTELSESMÅDER

Ved siden af den ophavsretlige beskyttelse af edb-programmer, kan beskyttelse efter visse andre love komme i betragtning.

4.1. Markedsføringsloven

4.1.1. For det første vil MFL § 1 om, at der ikke må foretages handlinger i strid med god markedsføringsskik, kunne anvendes. Det er dog en betingelse, at produktet er bragt i handlen. Bestemmelsen, der også kaldes **generalklausulen**, har til formål at værne mod illoyal konkurrence og illoyale handlinger. En markedsføring af et plagiat vil så godt som altid være i strid med MFL § 1.

Markedsføringsloven kan også ramme markedsføringen af et plagiat af et værk, som ikke er ophavsretligt beskyttet. Kriteriet er alene, om markedsføringen kan siges at være sket i strid med god markedsføringsskik.

Som det er nævnt foran, er algoritmen til et edb-program ikke undergivet ophavsretlig beskyttelse. Anvendelsen af andres algoritmer kan derimod være i strid med god markedsføringsskik. MFL har derfor stor relevans i denne sammenhæng.

4.1.2. Foruden generalklausulen har også MFL § 9 om **erhvervshemmeligheder** relevans. Reglen indeholder et forbud mod, at en virksomheds ansatte i en 3 årig periode efter ansættelsesforholdets ophør anvender den viden, de har fået gennem ansættelsesforholdet. Denne bestemmelse har stor betydning inden for edb-branchen, hvor bevægeligheden blandt ansatte er meget stor.

4.2. Varemærkeloven

Ved siden af markedsføringslovens regler vil også varemærkeloven kunne finde anvendelse ved beskyttelsen af edb-programmel. Denne lov beskytter et produkts udformning eller ydre kendetegn. Varemærkeretlig beskyttelse kan opnås ved registrering, men kan også opnås uden. Beskyttelsen vedrører alene den ydre udformning. I relation til beskyttelse af edb-programmer vil det dog snarere være programmets indhold, der har beskyttelsesinteresse, medens den ydre udformning typisk er af mere underordnet betydning.

4.3. Straffeloven

Eftergørelse af andres programmer efter uberettiget indtrængen i andres edb-systemer vil kunne være en overtrædelse af straffelovens regler om industrispionage. Se herom nedenfor kapitel 4, 3.1.

4.4. Aftalemæssig beskyttelse

Ophavsmandens fortsatte ret over programmet ved salg af eksemplarer vil ofte søges sikret ved, at erhververens ret over dette begrænses i købeaftalen mellem parterne.

Ved køb af edb-programmel er det almindeligt, at der alene overdrages en brugsret eller en licens til programmet, i henhold til hvilken, programmet alene må anvendes på bestemte maskiner og eventuelt for et begrænset tidsrum. Sådanne aftaler om begrænsninger i køberens rettigheder kan gyldigt indgås, jfr. 3.5.2., men der skal være tale om en egentlig aftale.

Ved køb af standardprogrammer er det ofte således, at leverandørens salgsvilkår er trykt på pakningen, der herefter er lukket med et segl. Det er så angivet, at man ved at bryde seglet, accepterer de pågældende vilkår. Ønsker køberen ikke at acceptere vilkårene, kan han tilbagelevere pakken og få pengene retur. Sådanne arrangementer kaldes „shrink wraps“ ([1], s. 346).

Det må antages, at noget sådant næppe er tilstrækkeligt til, at de pågældende vilkår kan betragtes som vedtaget. I hvert fald vil dette kun kunne være tilfældet for helt simple vilkår men ikke for komplicerede og detaljerede aftalevilkår ([14], s. 348).

5. BESKYTTELSE AF CHIPS

Et særligt problem omkring edb-systemets retsbeskyttelse er beskyttelsen af integrerede kredse, de såkaldte chips. Da der er bundet meget store beløb i udviklingen af disse kredse, er beskyttelsen af væsentlig betydning.

Det er diskuteret hvilken beskyttelseform, der skal finde anvendelse på integrerede kredse. Specielle tekniske fremstillingsmåder ved udviklingen af de elektriske kredsløb vil kunne patenteres, hvis de i øvrigt opfylder patentlovens krav om nyhed m.v. Der vil under samme forudsætninger også kunne tages patent på selve de elektriske kredsløb. Er dette tilfældet, vil kredsløbet ikke kunne indbygges i en chip uden patenthaverens samtykke ([26], s. 75).

Udover patentretten er beskyttelse under ophavsretten blevet drøftet i relation til de såkaldte ROM kredse.

Det er i betænkningen om ophavsret og edb antaget, at masker i chips i enkelte tilfælde vil kunne opfylde kravene i ophavsretsloven om værkshøjde. Man konkluderer dog, at dette yderst sjældent vil være tilfældet, og at en ophavsretlig beskyttelse derfor som udgangspunkt ikke kommer på tale ([26], s. 77-78).

Markedsføringslovens bestemmelser vil undertiden kunne anvendes. Men disse regler vedrører ikke eftergørelse i almindelighed, kun eftergørelse når de eftergjorte eksemplarer bringes på markedet. Desuden er markedsføringslovens beskyttelse, i modsætning til den ophavsretlige, en ren national beskyttelse. Beskyttelsen vil derfor ikke yde et tilstrækkeligt værn for integrerede kredse ([26], s. 78-80).

Det må således konkluderes, at der ikke på nuværende tidspunkt eksisterer en tilfredsstillende beskyttelse af integrerede kredse. Som konsekvens heraf har man i betænkningen foreslået, at der i ophavsretsloven indføres en bestemmelse, der direkte yder beskyttelse af disse kredse. Denne beskyttelse er foreslået at have en varighed på 10 år. Beskyttelsen er national, men der arbejdes i WIPO på at få udfærdiget en konvention på dette område, og i EF på at få udarbejdet et direktiv. Det danske lovforslag vil være i overensstemmelse med det foreliggende direktiv-udkast ([26], s. 83).

I USA er der i 1984 vedtaget en lov, der yder en 10-årig beskyttelse for integrerede kredse.

6. BESKYTTELSE AF DATABASER

Et databaseprogram vil, som andre programmer, kunne være ophavsretligt beskyttet. Herudover kan også selve databasens sammenstilling af data og informationer være ophavsretligt beskyttet som et såkaldt samleværk, jfr. Ophl. § 5. For at databasen kan opnå denne beskyttelse, er det et krav, at der i den sammenstilling af data, der er sket, kan siges at ligge en selvstændig skabende indsats. Sammenstillingen må ikke være styret af givne og ufravigelige regler ([28], s. 20).

Er dette ikke tilfældet, kan databasen være beskyttet efter katalogreglen i Ophl. § 49, der giver en 10-årig beskyttelse mod eftergørelse af arbejder, der sammenstiller et større antal oplysninger. Beskyttelsen vedrører kun den måde, sammenstillingen er sket på, ikke indholdet af de sammenstillede informationer.

Er det materiale, der er indlæst i databasen, ophavsretligt beskyttet, skal ophavsmandens samtykke indhentes til indlæsningen, idet denne betragtes som en eksemplarfremstilling, jfr. Ophl. § 2 ([26], s. 21). Den videre benyttelse af det indlæste materiale kræver også ophavsmandens samtykke, uanset om det indlæste viderekommunikeres til andre. Selve udlæsningen af et værk på systemets skærm betragtes nemlig som en fremførelse af værket ([26], s. 22). Viderekommunikeres det indlæste til andre, er der sket en eksemplarfremstilling, jfr. Ophl. § 2.

LITTERATURLISTE

1. Mads Bryde Andersen: Kopiering af standardprogrammel, U 86B. 361-367.
2. Jon Bing og Knut S. Selmer: A Decade of Computers and Law (1980), s. 410-431.
3. Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Edb-retlige afgørelser 1-2.
4. Strange Beck: Retsbeskyttelse af edb-programmer, Datatid nr. 5 maj 1985.
5. John Bing: Ophavsret og edb, Complex 2/1985.
6. Peter Blume: Retsinformationssamfundet (1986) s. 39-76.
7. Jørgen Bull: Retlig beskyttelse av dataprogrammer (Oslo, 1973).
8. Jens Fejø: EF og ophavsretten (NIR 1987.109 ff.).
9. Michael C. Gemignani: Computer Law (New York, 1985).

10. H. Funch Jensen: Kommentar til U82.69H (U82B.315 ff.).
11. Elektronisk Databehandling. Immaterialretlige aspekter (Indlæg ved XIII nordiska mötet för industriellt rätsskydd den 26-28 august 1968) NIR 1969. 18 ff.
12. Gunnar Karnell: Upphovsret til datorprogrammet, NIR 1984.133-150.
13. Mogens Koktvedgaard: Immaterialretspositioner (1965).
14. Mogens Koktvedgaard: Retsbeskyttelse af edb-programmer, U 83B.317-326.
15. Mogens Koktvedgaard og Lise Østerborg: Patentloven med kommentarer (1979).
16. Mogens Koktvedgaard: Konsumptionsprincippet inden for immaterialretten. Tidsskrift Utgiven af Juridiska Föreningen i Finland 1970.133 ff.
17. Torben Lund: Ophavsretsloven med kommentarer (1981).
18. Cecilia Magnusson og Olav Torvund (red.): ADB, avtal og opphovsrät (1986).
19. Jes Anker Mikkelsen: Katalogreglen i ophavsretslovens § 49, U 76B.257-287
20. Jacob Nørager-Nielsen: Edb-kontrakter (1987), s. 343 – 369.
21. Raymond T. Nimmer: The Law of Computer Technology (Boston, 1985).
22. Daniel R. Siegel m.fl.: Copyright infringement of the „Look and Feel“ of an operating system by its own applications programs, Computer Lawyer January 1987.1ff.
23. Tarjei Stensaasen: Rettslig vern av edb-programmer og databaser (Oslo, 1987).
24. John P. Summer: The versatility of software patent protection: from subroutines to look and feel, Computer Lawyer June 1986.1 ff.
25. W. Weincke: Ophavsret (1976)

Betænkninger

26. Betænkning nr. 1084/1986: Ophavsret og edb.
27. Betænkning nr. 912/1981: Licenskonstruktioner og Fotokopiering.
28. SOU 1985: 51: Upphovsrätt och datorteknik.
29. NOU 1986: 18: Opphavsrett og edb.

KAPITEL 6

Arbejdsgiverens og den ansattes rettigheder til edb-programmel

1. PROBLEMSTILLINGEN

Et af de hedeste emner i edb-branchen for tiden er spørgsmålet om arbejdsgiveres og arbejdstageres rettigheder til edb-programmel. Diskussionen af spørgsmålet har taget til i intensitet gennem de seneste år. Og baggrunden er da også klar nok: Med den hastige udbredelse af den nye informationsteknologi er behovet for edb-programmer steget kraftigt, således at værdien af de bedste edb-programmer nu er oppe i millionklassen. For såvel arbejdsgivere som arbejdstagere er der med andre ord knyttet væsentlige økonomiske interesser til at kunne indtage den bedst mulige rettighedsposition i relation til edb-programmel, der er skabt af den ansatte.

Som argumenter for den videst mulige overgang af de ophavsretlige beføjelser til arbejdsgiveren anføres ofte:

- At dette typisk er nødvendigt for virksomhedens eksistens, og at de ansatte kun kan være interesserede heri.
- At den ansatte i forvejen aflønnes for sin indsats, og at der ved denne aflønning bl.a. er taget højde for den kreative indsats.
- At de fleste edb-programmer idag skabes i et team-work og af flere personer successivt, således at det er vanskeligt overhovedet at udpege ophavspersonerne.
- At en regel, hvorefter de ophavsretlige beføjelser alene tilkommer de ansatte, der har skabt edb-programmerne, vil give de pågældende en sådan magtposition i mange virksomheder, at dette vil kunne lamme virksomhedernes tilpasningsevne og dynamik.

Omvendt anføres det ofte fra de ansattes side

- At løn og øvrige ansættelsesvilkår for den ansatte er forhandlet ud fra

nogle forudsætninger om, hvad arbejdsindsatsen er værd på aftaletidspunktet. Der tages med andre ord udgangspunkt i den aktuelle udnyttelse af arbejdspræstationen. Ændres disse forudsætninger, fordi nye udnyttelsesformer kommer til, vil det være urimeligt, om alene arbejdsgiveren skal nyde godt heraf. Blandt arbejdstagerne indtager ophavspersonerne en særstilling, idet deres arbejdspræstation typisk vil være egnet til en fornyet udnyttelse under andre former end den oprindelige. Det er derfor ikke urimeligt, at de ansatte ophavspersoner i denne relation opnår en særstatus i forhold til de øvrige ansatte på virksomheden.

Arbejdsgivernes og de ansattes synspunkter har hidtil stået meget stejlt overfor hinanden. Og i forbindelse med det arbejde med en revision af ophavsretslovgivningen, som foregår i disse år, har man måttet opgive at nå frem til et kompromis. Det siges således i ophavsretsudvalgets 7. delbetænkning, „Edb og ophavsret“ ([31], s. 65), at begge parter har „foretrukket den nuværende ulovregulerede retstilstand frem for de kompromisforslag, som har været på tale“. Samtidig tilkendegiver udvalgets flertal, at man ikke vil kunne gå ind for en særbestemmelse om arbejdsgiver/arbejdstagerforholdet ved edb-programmer (s. 65 forneden).

Der er således ikke nogen umiddelbar udsigt til, at spørgsmålet bliver lovreguleret i forbindelse med den igangværende revision af ophavsretsloven. Hensigten med det følgende er derfor at redegøre for, hvorledes retsstillingen må antages at være på området idag – herunder komme med forslag til, hvorledes parterne kan indgå aftaler med hinanden om spørgsmålet – og efter hvilke retningslinier en eventuel fremtidig lovgivning kunne tænkes tilrettelagt.

2. OPHAVSRETSLOVENS UDGANGSPUNKT

I dansk ret er der efterhånden enighed om, at edb-programmer er omfattet af ophavsretslovens beskyttelse, hvis lovens krav om selvstændighed og originalitet (værkshøjde) er opfyldt i det konkrete tilfælde. Selvom det siddende ophavsretsudvalg er enig i denne vurdering, anbefaler udvalget en præcisering heraf i selve lovteksten (jfr. [31], s. 41 ff.)

Hvis et edb-program opfylder de almene krav til værkshøjde, tilkommer ophavsretten den, som har frembragt det, jfr. Ophl. § 1, stk. 1. For

edb-programmer skabt i et ansættelsesforhold vil ophavsretten med andre ord som udgangspunkt tilkomme den ansatte, hvis værkshøjdekra-vene er opfyldt. Problemet er imidlertid, at det er højst usikkert, hvorledes kravene til værkshøjde vil blive tolket i praksis. Som retningslinie anføres traditionelt, at værket skal være resultatet af en skabende åndsindsats og bære præg af ophavspersonens individualitet. Herefter må det i det mindste være sikkert, at helt banale edb-programmer ikke kan opnå ophavsretsbeskyttelse. Afgrænsningsproblemet ligger således indenfor området mellem det banale og det geniale. Lovgivningen yder ingen hjælp i så henseende, og for så vidt angår edb-programmer er der endnu ikke nogen hjælp at finde i dansk retspraksis. Med støtte i retspraksis vedrørende værkshøjdespørgsmålet for andre værkstyper må man give ophavsretsudvalget ret i, at det har været et karakteristisk træk, at

„man har afbalanceret kravet til det individuelle præg overfor behovet for at sikre den almindelige erhvervsfrihed på det pågældende område“. „På ... konkurrenceprægede områder har man derfor været betydeligt mere tilbageholdende, både med hensyn til at statuere beskyttelse og med hensyn til at statuere, at der i konkrete tilfælde foreligger krænkelse.“ ([31], s. 42)

Ophavsretsudvalget konkluderer derefter, at edb-programmer er et sådant område, hvor hensynet til den frie erhvervsudøvelse tilsiger en vis tilbageholdenhed. Umiddelbart kunne det således se ud som om primært arbejdsgiverne vil blive tilgodeset gennem den forventede retspraksis på området, idet arbejdsgiverne overfor de ansatte vil være interesserede i relativt høje værkskrav. Helt så firkantet kan man dog næppe anskue problemet. Antagelig vil domstolene ved vurderingen af værkshøjdekra-vene – bl.a. af bevismæssige grunde – som hovedregel falde tilbage på, at edb-programmer, der kan markedsføres, også er beskyttelsesværdige. (Se også [31], s. 42 og ovenfor i kapitel 5, 3.1.). Og bliver det tilfældet, vil de ansattes interesse i at have rettigheder over edb-programmer af økonomisk værdi blive imødekommet. Meget kunne tyde på, at man i retspraksis bliver nødt til at følge en sådan linie.

Da ophavsretten til et edb-program tilkommer den, der har skabt programmet, bliver det af afgørende betydning at få udpeget den – eller de – pågældende. Typisk vil et edb-program blive skabt af flere personer i fæl-

lesskab og successivt, således at det ofte vil forekomme, at flere personer i fællesskab har ophavsretten, jfr. Ophl. § 6. Den fælles ophavsret giver ikke anledning til væsentlige principielle problemer, men der kan naturligvis opstå en del praktiske vanskeligheder, når flere ophavspersoner i fællesskab skal træffe beslutning om udnyttelsen af værket. Pladsen tillader ikke, at disse spørgsmål om administrationen af en fælles ophavsret forfølges nærmere her.

Interesserede henvises til Birger Stuevold Lassen, Sameie i ophavsrett og i ophavsrettslige „Naboretter“, TfR 1983, s. 324-428. Opmærksomheden henledes på, at det danske ophavsretsudvalg har bebudet, at man vil tage visse spørgsmål vedrørende Ophl. § 6 op i en afsluttende betænkning.

Når det skal vurderes, hvem af deltagerne i udviklingsprocessen der skal have del i ophavsretten til det færdige programprodukt, må udgangspunktet være ophavsrettens traditionelle krav om en individuel skabende åndsindsats. Ofte vil denne individuelle skabende indsats blive foretaget af systemplanlæggere, der planlægger og strukturerer programmet, mens selve programkodningen foretages af andre programmører. Men det forekommer dog ikke sjældent, at systemplanlæggernes anvisninger for kodningen på visse områder kun har en overordnet karakter, således at (kode)programmørens arbejde ikke blot bliver af rutinemæssig art, men netop får præg af en individuel skabende indsats, d.v.s. beskyttet af Ophl. Afgørelsen af ophavsretsspørgsmålet bliver med andre ord meget konkret og må bero på en grundig undersøgelse af samarbejdsrelationerne i forbindelse med værkets tilblivelse. Problemerne i så henseende bliver ikke mindre af, at mange edb-programmer løbende tilrettes og tilpasses, således at programmets skabelse i princippet aldrig afsluttes, og flere personer dermed løbende vil få del i ophavsretten til det givne program.

Opfylder et edb-program værkshøjdekravene, og den ansatte (de ansatte) dermed har opnået ophavsretlig beskyttelse, indebærer dette, at den pågældende har eneret til at råde over værket, jfr. Ophl. § 2. Denne eneret har den ansatte ret til at overdrage, jfr. Ophl. § 27. I det følgende skal vi se på under hvilke former den ansattes ophavsret til edb-programmer skabt under ansættelsesforholdet helt eller delvis kan overdrages til arbejdsgiveren. Der kan i princippet være tale om 1: Udtrykkelig aftale (skriftlig eller

mundtlig) om overdragelse 2: Stiltiende aftale om overdragelse og 3: Overdragelse i kraft af en sædvane eller kutyme.

3. OVERDRAGELSE AF OPHAVSRET TIL EDB-PROGRAMMER

3.1. Overdragelse ved udtrykkelig aftale mellem arbejdsgiver og arbejdstager

Som nævnt kan der med hjemmel i Ophl. § 27 ske overdragelse af ophavsrettigheder mellem den ansatte og arbejdsgiveren. Man må i denne forbindelse særligt være opmærksom på den såkaldte specialitetsgrundsætning i § 27, stk. 1, 3. pkt. Den fastslår, at hvis ophavspersonen har overdraget en anden ret til at gøre værket tilgængeligt for almenheden på en bestemt måde eller ved bestemte midler, giver overdragelsen ikke erhververen ret til at gøre det på andre måder eller ved andre midler. Specialitetsgrundsætningen indebærer, at arbejdsgiveren ikke har fået overdraget retten til *nye udnyttelsesformer*, medmindre dette udtrykkeligt er nævnt i overdragelsesaftalen.

I forbindelse med en aftale om overdragelse af ophavsrettigheder mellem den ansatte og arbejdsgiveren må man endvidere være opmærksom på bestemmelsen i Ophl. § 28, stk. 1, hvorefter overdragelse af ophavsret ikke giver erhververen ret til at ændre værket, når ikke andet er aftalt. Desuden fastslås det i samme bestemmelses stk. 2, at erhververen ikke må videreoverdrage ophavsretten uden samtykke, medmindre den indgår i en forretning eller en forretningsafdeling og overdrages sammen med denne.

Det er af disse grunde meget vigtigt, at parterne i forbindelse med en aftale om overdragelse af ophavsrettigheder til edb-programmel nøje præciserer, hvad erhververen må bruge det overdragne til. Gør man ikke det, må aftalen som udgangspunkt tolkes i overensstemmelse med Ophl. §§ 27-28, d.v.s. restriktivt. En tolkning af de generelle forudsætninger, hvorunder ansættelsesaftalen er indgået, kan dog føre til et andet resultat end lovens restriktive linie angiver, jfr. nærmere nedenfor afsnit 3.2.

Ifølge Ophl. § 27, stk. 1, 1. pkt. kan overdragelse af ophavsrettigheder alene ske med den begrænsning, som følger af Ophl. § 3 om ophavspersonens *droit moral*. Når spørgsmålet drejer sig om overdragelse af ophavsrettigheder til edb-programmel mellem den ansatte og arbejdsgiveren, er denne begrænsning imidlertid næppe reel. Det fremgår af Ophl. § 3, stk. 1,

at ophavspersonen har krav på at blive navngivet i overensstemmelse med, hvad god skik kræver, såvel på eksemplarer af værket som når dette gøres tilgængeligt for almenheden. Imidlertid forekommer navngivelse af ophavs personer så sjældent på programeksemplarer, at der næppe kan siges at være nogen „god skik“, som en ophavs person i givet fald kan støtte ret på. Ophl. § 3, stk. 2 fastslår, at værket ikke må ændres eller gøres tilgængeligt for almenheden på en måde eller i en sammenhæng, der er krænkende for ophavs personens litterære eller kunstneriske egenart. Også for så vidt angår denne bestemmelse er det vanskeligt at forestille sig en overtrædelse i relation til et edb-program.

Som det fremgår af overstående, er der en meget vidtgående adgang til at aftale overdragelse af ophavsrettigheder til edb-programmet mellem arbejdstagere og arbejdsgivere. Først relativt sent har man gjort brug af denne mulighed i edb-branchen.

Industrirådet udsendte i december 1983 „Vejledning og modelklausuler vedrørende retten – herunder ophavsretten – til edb-programmet og andet „software““ med henblik på vejledning af virksomhederne i forbindelse med indgåelse af overdragelsesaftaler med de ansatte. Disse forslag til klausuler har givet anledning til megen debat. Ved nyansættelser foreslår Industrirådet følgende klausul indføjet i ansættelseskontrakten:

„Som følge af at jeg er ansat hos til at udvikle, skabe eller arbejde med edb-programmet og andet software og derfor gennem min løn modtager fuldt vederlag for min kreative indsats på dette område, erklærer jeg mig indforstået med, at enhver ret til edb-programmet og andet software, som udvikles eller fremstilles af mig som led i mit ansættelsesforhold hos tilhører virksomheden. Dette gælder enhver mulig anvendelse af det pågældende materiale, hvad enten anvendelsen sker inden for eller uden for virksomheden.“

En aftale med dette indhold vil formentlig medføre den maksimale overførsel af rettigheder over edb-programmet til arbejdsgiveren. Og der er næppe grund til at tro, at aftalen vil blive tilsidesat af domstolene. Noget andet er, at modelklausulens ensidige karakter har medført, at den stort set ikke anvendes i praksis. Bl.a. de ansattes organisationer har gjort meget ud af at orientere deres medlemmer om konsekvenserne af en sådan aftale.

I de seneste år har en mere frugtbar model været anvendt i en række større virksomheder i edb-branchen. Selvom der findes flere varianter har grundtanken været den, at både virksomheden og de ansatte skal tilgodeses ved aftalen, således at en vidtgående overdragelse af rettigheder til edb-programmet kombineres med en økonomisk kompensation til den ansatte, der sættes i relation til markedsværdien af det pågældende program.

3.2. STILTIENDE AFTALE OM OVERDRAGELSE

3.2.1. Hovedspørgsmålet. Når der ikke foreligger nogen udtrykkelig aftale mellem arbejdsgiveren og den ansatte om overdragelse af ophavsret, må man falde tilbage på ophavsretslovens hovedregel om, at ophavsretten tilkommer den, der har skabt værket, altså den ansatte. Dette resultat forekommer umiddelbart at være i strid med nogle grundlæggende arbejdsretlige principper. Det antages her, at ansættelsesrelationen medfører, at den ansatte har en arbejdspligt, der modsvarer af et krav på løn og andre sociale goder. Arbejdsgiveren har på sin side en pligt til at betale løn m.v., som modsvarer af en instruktionsret og ikke mindst en ret til arbejdsresultatet.

Dette spændingsfelt mellem ophavsret og arbejdsret (jfr. [9], s. 161-178, specielt s. 161-162) har ikke været genstand for lovgivning i Danmark. Spørgsmålet har imidlertid længe været drøftet i retsvidenskaben, og der foreligger en ledende højesteretsafgørelse, som afstikker nogle generelle retningslinier for vurderingen af sager af denne art. Afgørelsen er refereret i U 1978.901 H:

Provinsdagbladet Herning Folkeblad havde uden tilladelse gengivet størstedelen af en artikel, som dagen i forvejen var bragt af dagbladet Politiken. Artiklen var skrevet af en fastansat journalist på Politiken. Herning Folkeblad blev sagsøgt af både journalisten og Politiken, der begge påstod sig tilkendt vederlag for den uberettigede gengivelse. For landsretten og Højesteret drejede sagen sig alene om, hvorvidt erstatningen tilkom Politiken eller journalisten. Landsretten fandt, at det under de foreliggende omstændigheder måtte anses for bedst stemmende med ophavsretlige principper, at erstatningen blev tilkendt journalisten. Højesteret anførte i sin dom:

„Det kan ikke antages, at Jens Møllers ophavsret på grund af hans ansættelsesforhold ved Politiken er overgået til bladet i videre omfang end nødvendigt af hensyn til Politikens sædvanlige virksomhed. Han findes herefter ikke at være afskåret fra at påtale krænkelsen og oppebære erstatning for det uberettigede eftertryk af artiklen.“
 Dommen er kommenteret af Erik Mohr Mersing i U 1979 B. 161-167 og af Asger Thylstrup i U 1979 B. 306-307.

Når Højesteret fastslår, at ophavsretten stiltiende kan overgå til arbejdsgiveren, men at dette ikke sker i videre omfang end nødvendigt af hensyn til arbejdsgiverens sædvanlige virksomhed, er retten i god overensstemmelse med den ophavsretlige teori. Der er her – med variationer i ordvalget – almindelig opslutning bag den holdning, som Knoph udtrykte i „Åndsretten“, 1936, s. 84:

„Synspunktet må være at prinsipalen vinner den rett over åndsverket, som er nødvendig og rimelig, hvis arbejdsavtalen skal nå sitt formål, men heller ikke mere.“

Med udgangspunkt i de generelle retningslinier, der er afstukket med dommen U 1978.901 H, må man i de konkrete tilfælde søge at fastslå, hvad der er „nødvendigt af hensyn til (arbejdsgiverens) sædvanlige virksomhed“. I denne forbindelse må der ses på såvel den ansattes hidtidige ansættelsesforhold som på virksomhedens hidtidige produktions- og salgsområde.

Hvis den ansatte udelukkende eller delvis er ansat til at udvikle edb-programmer, er der ingen tvivl om, at domstolene vil indfortolke en stiltiende aftale om, at arbejdsgiveren skal kunne udnytte disse edb-programmer i sin virksomhed. Anderledes er det, hvis den ansatte har udviklet et edb-program i sin arbejdstid uden direkte at være ansat hertil. Der kan f.eks. være tale om en bogholder, der for at forenkle sit arbejde udvikler et edb-program, som kan varetage væsentlige bogholderifunktioner. Da den pågældende ikke er ansat til at udvikle edb-programmer, kan man ikke indfortolke nogen stiltiende aftale om overdragelse af ophavsretten til arbejdsgiveren. Den ansatte beholder den fulde ophavsret, og arbejdsgiveren må anmode om et særskilt samtykke, hvis det viser sig økonomisk

profitabelt for virksomheden at markedsføre programmet. Samtidig må det bemærkes, at den ansatte, hvis han ikke overdrager ophavsretten til arbejdsgiveren, selv vil være begrænset i sine muligheder for at udnytte ophavsretten til edb-programmet. Det følger nemlig af den ansattes loyalitetspligt over for arbejdsgiveren, at han må afstå fra aktiviteter, der kan påføre arbejdsgiveren konkurrence, så længe ansættelsesforholdet består, jfr. funktionærlovens § 15, der er udtryk for et almindeligt arbejdsretligt princip.

Vurderingen af ophavsrettens stiltiende overgang til arbejdsgiveren kan endvidere blive aktuel, hvor virksomheden inddrager nye områder i forhold til det tidspunkt, hvor edb-programmet blev skabt. Som et eksempel kan nævnes, at et servicebureau, hvis ansatte har udviklet programmer, der specielt er tilpasset kundernes behov, på et senere tidspunkt ønsker at sælge disse programmer i detailhandlen. Spørgsmålet er her, om de ansatte har beholdt ophavsretten til edb-programmerne for så vidt angår en anden udnyttelse af programmet end den, der er nødvendig af hensyn til arbejdsgiverens sædvanlige virksomhed på „skabelsestidspunktet“ – eller om ophavsretten også må anses overdraget for så vidt angår fremtidige udnyttelsesformer. Problemet ses undertiden formuleret som valget mellem et statisk og et dynamisk kriterium. (Jfr. eksempelvis [8], s. 346 og [30], s. 132)

I teorien har spørgsmålet været omdiskuteret, men der hersker næppe længere nogen tvivl om, at de stærkeste juridiske argumenter taler for et statisk vurderingskriterium. To forhold skal fremhæves i denne sammenhæng. For det første følger det af ophavsretslovens restriktive linie vedrørende overdragelser af ophavsret, at man kun anser en så stor del af ophavsretten for overdraget, som der er udtrykkelig grundlag for i aftalen mellem parterne, eller som utvetydigt fremgår af andre omstændigheder. Man kan med andre ord ikke finde støtte i ophavsretsloven for en videregående ret for arbejdsgiverne. For det andet følger det af grundlæggende aftaleretlige principper, at man ved uenighed eller usikkerhed om en aftales indhold må falde tilbage på en minimalløsning, d.v.s. at aftalen kun antages at omfatte det, som parterne med sikkerhed har været enige om. Altså også her en tolkning, der peger i samme retning.

Spørgsmålet har været forelagt Østre Landsret i sagen U 1982.926:

I denne sag var en artikel skrevet af en journalist ved Ritzaus Bu-

reau uden journalistens tilladelse men med samtykke fra Ritzaus Bureau, blevet aftrykt i et tidsskrift, som ikke hørte til kredsen af bureauets abonnenter. Journalisten anså sin ophavsret for krænket og anlagde sag mod tidsskriftet. I sine præmisser fastslog Østre Landsret bl.a.:

„Appellantens ansættelsesforhold ved Ritzaus Bureau kan ikke antages i indebære, at bureauet har erhvervet ophavsretten til appellantens artikler i videre omfang end nødvendigt for bureauets sædvanlige virksomhed. Det findes ikke godtgjort, at denne virksomhed ved årsskiftet 1975-1976 omfattede levering af artikler til andre end den kreds, der er omfattet af bestemmelserne i kontrakten mellem I/S Ritzaus Bureau og dets interessenter. Idet tidsskriftet „Dansk Presse“ ikke hørte til denne kreds, har bureauet ikke været berettiget til at overdrage artiklen som sket.“

Ved sin betoning af, hvad der var bureauets sædvanlige virksomhed på det tidspunkt, hvor artiklen blev skrevet, lagde Østre Landsret sig i forlængelse af det, der ovenfor er benævnt det statiske vurderingskriterium. Der er næppe grund til at tro, at domstolene vil stille sig anderledes, hvis en tilsvarende sag kommer op vedrørende edb-programmer. Afgørelsen må antages at være støttet på de grundlæggende principper i ophavsretslovgivningen og aftaleretten, som er drøftet ovenfor. (Se om en modsat opfattelse [30], s. 132).

3.2.2. Om retten til ændring og videreoverdragelse. I forbindelse med drøftelsen af spørgsmålet om ophavsrettens stiltiende overgang til arbejdsgiveren må der tages stilling til, hvorvidt den stiltiende overgang også indebærer en adgang for arbejdsgiveren til at ændre og videreoverdrage værket. Ophavsretlovens udgangspunkt er klart, idet der ifølge lovens § 28 ikke gives erhververen adgang til at ændre eller videreoverdrage værket, medmindre dette er aftalt. Dette tolkes dog således, at ikke blot udtrykkelige aftaler, men også omstændighederne i forbindelse med aftaleindgåelsen kan indicere en sådan ændrings- og videreoverdragelsesret for erhververen. (Se [11], s. 60-61.). Er der eksempelvis tale om en systemplanlægger, der er ansat i et softwarehus med henblik på at udvikle edb-programmer, er der næppe tvivl om, at man i den pågældendes ansættelsesaftale vil kunne indfortolke et stiltiende samtykke til, at arbejdsgiveren

ændrer og eventuelt videreoverdrager værker skabt af den ansatte. Det vil nemlig være et naturligt og ofte nødvendigt led i driften af en sådan virksomhed, at arbejdsgiveren har disse rettigheder. I tvivlstilfælde må man imidlertid falde tilbage på ophavsretslovens restriktivitetlinie, således at den ansatte skal samtykke i en eventuel ændring eller videreoverdragelse af værket.

3.2.3. Særligt om free-lance forhold. I det omfang et edb-program skabes i et free-lance forhold (opdragsforhold), må spørgsmålet om ophavsrettens stiltiende overgang til opdragsgiveren som udgangspunkt vurderes anderledes end ovenfor beskrevet vedrørende ansættelsesforhold. Det retlige tilknytningsforhold mellem konsulenten (opdragstageren) og opdragsgiveren har som regel en langt svagere karakter end forholdet mellem arbejdsgiveren og en ansat. Der må derfor tages udgangspunkt i opdragsaftalen, således at ophavsretten ikke antages at overgå til opdragsgiveren i videre omfang end aftalt heri. Afgørelsen af disse spørgsmål bliver i sagens natur konkret. Og det kan f.eks. ikke udelukkes, at en free-lance medarbejder i relation til spørgsmålet om ophavsrettens stiltiende overgang til opdragsgiveren, vil blive behandlet på samme måde som en almindeligt ansat. Dette kunne eksempelvis være tilfældet, hvis free-lance medarbejderen i realiteten har en meget fast tilknytning til den pågældende virksomhed, fordi han fast gennem længere tid har udført programmeringsarbejde for denne. (Se [32], s. 6).

3.3. Overdragelse i kraft af en sædvane

Undertiden antages det, at der i edb-branchen eksisterer en sædvane, hvorefter arbejdsgiverne har ret til at få overdraget ophavsretten til de edb-programmer, der er udviklet af de ansatte. (Se [17], s. 325 [23], s. 17 og [30] s. 132-133). Karakteren af denne sædvane præciseres ikke nærmere, og det må, indtil der er foretaget nærmere undersøgelser af forholdet, konstateres, at eksistensen og det eventuelle indhold af en sådan sædvane er meget tvivlsom.

I en konkret konflikt mellem en arbejdsgiver og den ansatte må det antages at få væsentlig betydning, at bevisbyrden påhviler den, der påberåber sig eksistensen af en sædvane. Skulle det lykkes at få godtgjort, at der eksisterer en sædvane på området, er den efter de almindelige arbejdsretlige regler bindende, indtil den bringes til ophør ved opsigelse. Og

er der en kollektiv overenskomst på området, må sædvanen anses for et led i denne, og kan således kun opsiges sammen med overenskomsten. (Jfr. [23], s. 17).

4. UDENLANDSK RET

Spørgsmålet om ophavsretten til værker, der skabes i ansættelsesforhold, løses i udlandet efter to principielt forskellige modeller.

I den ene løsningsmodel – den kontinentale – tages udgangspunktet i, at ophavsretten opstår hos ophavspersonen (den ansatte), og at de rettigheder, som arbejdsgiveren skal have over værket, på en eller anden måde skal overføres fra den ansatte ophavsperson. Rettighedsovergangen følger nogle steder af udtrykkelige lovregler, mens man i andre lande – som f. eks. de nordiske – bygger rettighedsovergangen på udtrykkelige eller stilthende aftaler. Denne kontinentale model danner baggrund for retsstillingen i de nordiske lande og bl.a. Vesttyskland, Belgien, Østrig, Schweiz og Frankrig.

Den anden løsningsmodel – den angelsaksiske – tager sit udgangspunkt i, at rettighederne over værker, der er skabt i et ansættelsesforhold, umiddelbart opstår som beføjelser for arbejdsgiveren. Denne model anvendes bl.a. i lande som USA, Japan, Canada, Australien, England, Irland og Holland.

Uanset hvilken model, der benyttes i de enkelte lande, kan der spores en generel tendens til øget interesse for lovgivning på området. Baggrunden for denne udvikling er, at den voldsomme udvikling i informationsteknologien og den industri, der knytter sig hertil, har givet ophavsretten i ansættelsesforhold en ofte helt central økonomisk betydning.

I det følgende skal vi se nærmere på retsstillingen i nogle få af de omtalte lande.

4.1. Vesttyskland

I den vesttyske ophavsretslov af 9. september 1965 præciseres det i § 7, at ophavspersonen er værkets skaber. Af lovens § 29 fremgår det, at ophavsretten ikke kan overdrages som helhed, men det er dog muligt at indrømme andre enkelte eller samtlige udnyttelsesrettigheder. Dette gælder ifølge lovens § 43 også, hvor værket er skabt i et ansættelsesforhold, medmindre andet følger af dette forholds ind-

hold eller væsen. Ophavsretten kan med andre ord ikke i Vesttyskland overgå til arbejdsgiveren, men man vil ofte i ansættelsesaftalen kunne indfortolke en aftale om indrømmelse af udnyttelsesrettigheder. Omfanget af de indrømmede udnyttelsesrettigheder fortolkes restriktivt. Der tages her udgangspunkt i den såkaldte Zweckübertragungstheorie, jfr. lovens § 31, stk. 5, hvorefter overdragelsens omfang bestemmes af ansættelsesaftalens formål. Et sådant afgrænsningskriterium giver selvsagt anledning til tvivl, og i så fald falder man tilbage på, at der kun er overdraget det, som ansættelsesaftalen ubetinget kræver. (Se [14], [15], s. 229-233, [22], s. 106-111 og [9], s. 172-173).

4.2. Frankrig

Den franske ophavsretslov fra 1978 indleder i lighed med den vesttyske med at fastslå, at ophavsretten tilkommer den, der har skabt værket. Og i lovens artikel 1(3) fastslås det udtrykkeligt, at en ansættelsesaftale ikke indskrænker ophavspersonens ret. Loven indeholder dog bestemmelser om overdragelse af ophavsret og indrømmelse af udnyttelsesrettigheder, og efter fransk retspraksis har arbejdsgiveren automatisk erhvervet ret til den ansattes værker på basis af ansættelsesaftalen. Omfanget af denne ret er dog uklar. (Jfr. [9], s. 173-174)

Af særlig interesse for så vidt angår ophavsretten til edb-programmer skal det nævnes, at en speciel – og meget omdiskuteret – undtagelsesregel blev indført med virkning fra den 1. januar 1986. Efter denne regel opstår al ophavsret, dvs også de ideelle rettigheder, hos arbejdsgiveren for så vidt angår edb-programmer, der skabes af ansatte indenfor rammerne af deres arbejdsforpligtelse. (Se [13], s. 43). Denne undtagelsesregel indebærer med andre ord et brud med principperne for reguleringen af al anden ophavsret i Frankrig.

4.3. England

I den engelske Copyright Act fra 1956 tages formelt udgangspunkt i, at den, der har skabt et værk, også er den oprindelige ophavsperson. Fra reglen gælder der dog bl.a. den vigtige undtagelse, at arbejdsgiveren har ret til al ophavsret, som knytter sig til værker, der er skabt under ansættelsen af personer „under a contract of service or ap-

prenticeship“. Parterne har dog ret til at aftale noget andet. Det skal særligt bemærkes, at der gennem retspraksis er udviklet en son- dring, hvorefter bestemmelsen om arbejdsgiverens vidtgående ret- tigheder alene gælder værker, der er skabt i et ansættelsesforhold, medens bestillingsarbejde, free-lance arbejde og lignende holdes udenfor.

For så vidt angår overvejelser om ændret lovgivning på området kan henvises til den såkaldte Whitford-komités rapport fra 1977 (Co- pyright and Designs Law, Cmnd 6732, London 1977, s. 140 ff.). I be- tænkningen foreslås den hidtidige grundmodel opretholdt. Dog skal der indføres en tvangslicensordning for arbejdsgivernes udnyttelse af værket på en måde, som parterne ikke forudså på det tidspunkt, hvor værket blev skabt. Også denne ordning foreslås gjort deklaratorisk. Forslaget er senere i modificeret form fulgt op af et såkaldt Green Paper fra den engelske regering i 1981 (Cmnd 4412, s. 139 ff.).

4.4. USA

I den amerikanske Copyright Act fra 1976 råder princippet om, at arbejdsgiveren er den oprindelige indehaver af ophavsretten til vær- ker, der skabes indenfor rammerne af ansættelsen.

Af lovens § 201 fremgår, at „in the case of a work made for hire, the employer or other person for whom the work was prepared is consi- dered the author ... and, unless the parties have expressly agreed otherwise in a written instrument signed by them, owns all of the right comprised in the copyright“. Det centrale begreb „works made for hire“ defineres i lovens § 101 og omfatter to forskellige værkskategori- er. For det første alle værker, som er „prepared by an employee within the scope of his or her employment“. Og for det andet alle værker, der er „specially ordered or commissioned“, men kun for så vidt parterne udtrykkeligt og skriftligt har aftalt, at de pågældende værker skal be- tragtes som „works made for hire“. Det skal i denne forbindelse be- mærkes, at ved skriftlig bestilling af visse kategorier af værker vil anvendelsen af udtrykket „works made for hire“ automatisk medfø- re, at al ret anses for opstået hos bestilleren.

Den amerikanske ordnings – set i et europæisk perspektiv – noget ekstreme karakter understreges af, at loven ikke giver parterne ad- gang til at aftale, at den ansatte, som har skabt værket, skal betrag-

tes som den oprindelige ophavsperson. Det rum, der i lovens § 201 gives for aftale mellem arbejdsgiveren og arbejdstageren vedrører alene visse af rettighederne over værket. At arbejdsgiveren er ophavsperson, kan der ikke røkes ved. (Se [13], s. 43-45.)

5. RETSPOLITISKE OVERVEJELSER

Som nævnt ovenfor i afsnit 4 kan der både herhjemme og i udlandet konstateres en skærpet interesse for en lovgivningsmæssig regulering af problemerne omkring ophavsret i ansættelsesforhold. Skal man forsøge at skære igennem for at komme den nuværende meget uklare retsstilling til livs, er der næppe tvivl om, at man må afstå fra de ekstreme løsninger, således som de idag kendes fra bl.a. USA og Frankrig. Når man ser bort fra de mere interessebetonede indlæg i den igangværende debat på området, er der da også enighed om, at en eventuel regulering må afspejle en afvejning af interesserne hos såvel arbejdstagere som arbejdsgivere.

En løsningsmodel, som ofte fremføres i debatten, går ud på at gennemføre en speciel lovgivning for edb-programmer med forbillede i lov om arbejdstageres opfindelser (lovbekendtgørelse nr. 131 af 18. marts 1986). Loven finder alene anvendelse på patenterbare opfindelser, således at bl.a. edb-programmer ikke er omfattet, da disse ikke kan patenteres, jfr. patentlovens § 1, stk. 2.

Grundprincippet i loven er, at arbejdstageren har retten til opfindelsen (og dermed til at søge patent), men at arbejdsgiveren er berettiget til at kræve denne ret overdraget til sig, hvis udnyttelsen af opfindelsen falder indenfor hans virksomheds arbejdsområde, jfr. §§ 3 og 5. Desuden har arbejdsgiveren ret til overdragelse, hvis opfindelsen er et resultat af de opgaver, der er stillet af virksomheden. Hvis arbejdsgiveren får overdraget retten til en opfindelse, der er gjort af den ansatte, har den pågældende ret til en rimelig godtgørelse, jfr. § 8. Arbejdstageren har dog ikke krav på nogen godtgørelse, „hvis værdien af opfindelsen ikke overstiger, hvad arbejdstageren under hensyn til sine arbejdsforhold i det hele med rimelighed kan forudsættes at skulle præstere“, jfr. § 8, stk. 1. Størrelsen af en eventuel godtgørelse skal, ifølge lovens § 8, stk. 2 fastsættes under hensyntagen til „opfindelsens værdi og dens betydning for virksomheden, til arbejdstagerens ansættelsesvilkår samt til den betydning, arbejdstagerens tjeneste har haft for opfindelsen“.

Umiddelbart synes en sådan model for lovgivning om edb-programmer at ligne et columbus-æg: arbejdsgiverne vil få imødekommet deres berettigede krav på ret til udnyttelse af de ophavsretligt beskyttede værker, som skabes af de ansatte indenfor virksomhedens arbejdsområde. De ansatte får imødekommet deres ligeså berettigede krav på økonomisk kompensation for en videregående udnyttelse af deres værker end den, der var forudsat ved forhandlingen af ansættelsesvilkårene. Og samtidig får man tilsyneladende på en enkel måde løst de problemer, der knytter sig til, at ofte flere (mange) i fællesskab skal udøve ophavsretten til et edb-program.

Helt så enkelt er det imidlertid næppe.

På patentområdet opererer man med relativt klare og velafgrænsede begreber og rettighedspositioner, således at det i denne henseende er forholdsvis uproblematisk at etablere en lovgivning om arbejdstageres (patenterbare) opfindelser. Vanskelighederne vil derimod blive betydelige, hvis man ønsker at skabe en tilsvarende lovgivning for en værkstype (edb-programmer), der er genstand for ophavsret, idet ophavsretslovgivningen ikke giver mulighed for en altomfattende overdragelse af ophavsretten, ligesom lovgivningen ikke rummer klare regler for hvilke rettigheder, der overdrages. Den ansatte, der har skabt edb-programmet, vil under alle omstændigheder efter dansk ret vedblive at være ophavsperson og vil ikke kunne give afkald på sine ideelle rettigheder, jfr. Ophl. § 1, § 3 og § 27, stk. 1. Selvom man forestillede sig en skarptskåren lovregel, hvorefter retten til enhver nuværende og fremtidig udnyttelse overgik til arbejdsgiveren, ville man ikke hermed have løst de væsentligste problemer. Eksempelvis ville en efterfølgende „abnorm“ udnyttelsesmåde næppe blive anset for omfattet af den lovmæssige overdragelse. Man vil derfor antagelig nå frem til den lovgivningsmæssigt uantagelige situation, at en sådan lovregel kun vil ramme det gennemsnitligt rigtige – og altså dermed ikke altid det konkret rimelige.

På denne baggrund må man nok give Gunnar Karnell ret, når han siger, at rigdommen af situationer, værksanvendelser, typer af parter og indblandede interesser taler for, at man må operere med modeller, der bygger på aftalefrihed, kun med de retlige begrænsninger, som beskyttelsen mod urimelige aftalevilkår indebærer ([13], s. 46). Karnell forestiller sig indført en lovregel, som indirekte lægger pres på arbejdsmarkedsparterne for at få dem til at indgå individuelle eller kollektive aftaler, der er tilpasset det givne virksomheds- og ansættelsesområde. Hermed vil mulighederne for

fremtidige konflikter blive minimeret, og i givet fald vil de aftalemæssige rammer for en forhandlingsløsning være fastlagt.

Konkret forestiller Karnell sig ([13], s. 50), at reglen kan knytte sig til, hvad parterne, i det omfang andet ikke er aftalt, må anses at have forudsat i almenhed eller mere detaljeret angående formålet med ansættelsesforholdet på et givet tidspunkt, f.eks. da arbejdsgiveren fik adgang til værket. Lovreglen kunne også formuleres på anden måde. Det afgørende er imidlertid, at en eventuel regel formuleres således, at parterne direkte opfordres til aftalemæssigt at forholde sig til problemet. Endelig bør det præciseres, at bevisbyrden for ansættelsesforholdets beskaffenhed bør lægges på den stærkeste aftalepart, typisk arbejdsgiveren, således at en rimelig interesseafvejning kan imødekommes.

6. DEN ANSATTES UDNYTTELSE AF OPHAVSRET OG KNOW-HOW

6.1. Under ansættelsesforholdet

Så længe ansættelsesforholdet består, er den ansatte, der har skabt et edb-program som led i sin ansættelse, begrænset i sine muligheder for at udnytte sin del af ophavsretten til edb-programmet. Først og fremmest har det betydning, at den ansatte har en loyalitetspligt overfor arbejdsgiveren, således at han er forpligtet til at afstå fra aktiviteter, der påfører arbejdsgiverens virksomhed konkurrence. Dette princip er direkte formuleret i funktionærlovens § 15, men det er almindeligt antaget, at denne bestemmelse er udtryk for et generelt princip, som også er gældende udenfor funktionærlovens område. Påbegynder den ansatte en konkurrerende virksomhed, mens ansættelsesforholdet består, vil dette som udgangspunkt blive betragtet som en grov misligholdelse, som giver arbejdsgiveren ret til at ophæve ansættelsesforholdet.

Loyalitetspligten indebærer altså, at den ansatte alene kan udnytte sin del af ophavsretten mens ansættelsesforholdet består, hvis denne udnyttelse ikke indebærer nogen konkurrence med arbejdsgiverens virksomhed. Og selv i denne situation vil den ansattes udnyttelse af ophavsretten kunne være udelukket, bl.a. som følge af reglerne om erhvervshemmigheder – eller som følge af en udtrykkelig aftale mellem den ansatte og arbejdsgiveren. Disse spørgsmål behandles nærmere nedenfor.

6.2. Efter ansættelsen

Også efter ansættelsesforholdets ophør vil den ansatte være pålagt en vis loyalitetspligt over for den tidligere arbejdsgiver. Dette følger af en ulovfæstet loyalitetspligt, opstillet indenfor den almindelige konkurrenceret. (Jfr. [20], s. 170-171). Men loyalitetspligten for den ansatte kan nu i vidt omfang støttes på generalklausulen i MFL § 1, der forbyder handlinger, der strider mod god markedsføringsskik. Forsøger den tidligere ansatte eksempelvis at tage kunderne fra den tidligere arbejdsgiver gennem en direkte henvendelse til disse, vil fremgangsmåden eventuelt kunne rammes af forbudet i MFL § 1. Og er der tale om efterligning af den tidligere arbejdsgivers produkter, vil også dette kunne rammes af generalklausulen. Det skal i denne forbindelse understreges, at det tidligere ansættelsesforhold vil blive betragtet som en skærpende omstændighed, således at domstolene vil være mere tilbøjelige til at statuere overtrædelse af MFL § 1, end hvis der ikke havde bestået et tidligere arbejdsgiver/arbejdstagerforhold mellem parterne.

Ønsker den tidligere ansatte at udnytte sin programmerings-know-how til at starte egen virksomhed eller til at opnå ansættelse i et andet edb-firma, må han være opmærksom på bestemmelsen i MFL § 9, der regulerer de ansattes forhold til virksomhedens erhvervshemmeligheder. Af særlig interesse er det, at den ansatte ikke ubeføjet må viderebringe eller benytte arbejdsgiverens erhvervshemmeligheder i en periode på 3 år efter tjenesteforholdets ophør. Under bestemmelsen falder ikke blot den programmerings-know-how, som den ansatte har opnået i sit ansættelsesforhold, men også f.eks. viden om kundeemner, markedsanalyser og lignende.

Opstår der strid mellem den tidligere ansatte og den tidligere arbejdsgiver om udnyttelsesretten til et programprodukt, kan det således tænkes, at arbejdsgiveren gør gældende, at der foreligger en ulovlig efterligning eller en ulovlig udnyttelse af erhvervshemmeligheder (know-how), mens den tidligere ansatte ofte vil påstå, at der foreligger et selvstændigt værk, der bygger på den pågældendes egen know-how. I relation til det sidste må det bemærkes, at det langt fra er sjældent, at det netop er den ansatte, der oprindeligt har tilføjet virksomheden know-how, og derfor må være berettiget til at udnytte denne efter ansættelsesforholdets ophør uden at være bundet af bestemmelsen i MFL § 9. Afgørelsen i sådanne sager må i sagens natur blive meget konkret. Typisk vil der være tale om meget vanske-

lige afgørelser, ikke mindst fordi de bevismæssige problemer kan være betydelige. Temaet for afgørelserne er imidlertid hermed anslået.

6.3. Konkurrenceklausuler

Til slut skal det tilføjes, at mange virksomheder i edb-branchen søger at supplere den ovennævnte beskyttelse med udtrykkelige konkurrenceklausuler. Det er imidlertid et spørgsmål, om arbejdsgiveren herigennem kan opnå en videregående beskyttelse end den, der følger af lovgivningen og den almindelige kontrakts- og konkurrenceret. Den ansattes interesse i at bevare sine erhvervsmuligheder understøttes i denne relation af AFTL § 36 og § 38, der kan anvendes imod for voldsomme indskrænkninger i erhvervsfriheden. Se herom ovenfor i kapitel 1, 1.3. Ved afgørelsen af, om en given konkurrenceklausul skal tilsidesættes, vil domstolene lægge vægt på en rimelig hensyntagen til begge parter interesser med udgangspunkt i de kontrakts- og konkurrenceretlige principper, som er berørt ovenfor.

LITTERATURLISTE

1. Jon Bing: Ophavsrett og edb, Complex 2/1985.
2. Jørgen Blomqvist: Programmørers ophavsret, Datatid nr. 6, 1985.
3. Peter Blume: Retsinformationssamfundet (1986), s. 70-72.
4. Peter Blume: Arbejdtageres ophavsret til edb-programmer, Retsvidenskabeligt Institut B's årsberetning 1986, s. 33-40.
5. Jørgen Bull: Arbejdsgivers og arbejdstakers rettigheder i dataprogrammer, Nordisk årsbok i rättsinformatik (1984), s. 85-91.
6. Ingeniørforbundet: Edb og ophavsret, Lønmodtagernes ophavsret til edb-programmer (1986).
7. Elektronisk databehandling, immaterialretlige aspekter, NIR 1969.54-67.
8. Berndt Godenhielm: Arbetstageres upphovsrätt, NIR 1978.322-350.
9. Berndt Godenhielm: Anställlds rätt, eller arbetsgivarens, NIR 1986.161-178.
10. Industrirådet: Vejledning og modelklausuler (1983).
11. Gunnar Karnell: Arbetstagares upphovsrätt, NIR 1969.54-67.
12. Gunnar Karnell: Upphovsrätt till datorprogram, NIR 1984.133-150.
13. Gunnar Karnell: Arbetstagares upphovsrätt, – en internationell utblick och några reflexioner, i „Ulf 50“; Uppsatser tillägnade Ulf Bernitz, (Stockholm 1986) s. 39-50.

14. Frank A. Koch: Urheberrechte an Computerprogrammen in Arbeitsverhältnis, Computer und Recht, 1985, nr. 2, s. 86 ff. og nr. 3. 146 ff.
15. Frank A. Koch: Computer-Vertragsrecht, 2. Auflage, (Freiburg 1985), s. 229-233.
16. Mogens Koktvedgaard: Immaterialretspositioner (1965), s. 278 ff.
17. Mogens Koktvedgaard: Retsbeskyttelse af EDB-programmer, U 1983 B. 317-326.
18. Jytte Lindgaard: Arbejdstageres ophavsrettigheder, NIR 1978.352-357.
19. Torben Lund: Ophavsretsloven og fotografiloven, 1961, s. 190 ff.
20. Palle Bo Madsen: Loyalitetskrav i kontrakts- og konkurrenceretten, U 1982 B.165-171.
21. Erik Mohr Mersing: Nogle ophavsretlige bemærkninger i anledning af højesteretsdommen U 1978.901, U 1979 B.161-167.
22. Hans-Werner Moritz og Barbara Tybussek: Computersoftware, Rechtsschutz und Vertragsgestaltung (1986), s. 107-111.
23. Ruth Nielsen og Hanne Østerby: Kompendium i edb-ret, Del 2, Handelshøjskolen i Århus, 1986, s. 13 ff.
24. Jacob Nørager-Nielsen: Edb-kontrakter (1987), s. 368-369.
25. Ulf Peyron: Det upphovsrättsliga anställningsförhållandet, (Stockholm, 1985).
26. Jon Skjørshammer: Opphavsrett, databaser og datamaskinprogrammer. Kontraktsrettslige aspekter, Complex 4/1986, s. 51-74.
27. Tarjei Stensaasen: Rettslig vern av edb-programmer og databaser (Oslo 1987), s. 107-111.
28. Asger Thylstrup: Højesteretsdommen U 1978.901 – journalisters ophavsret, U 1979 B.306-307.
29. W. Weincke: Ophavsret (1976), s. 105.
30. Lotte Aasberg: m.fl., Retten til edb-programmer udarbejdet i ansættelsesforhold. U 1987 B.129-133.

Betænkninger:

31. Betænkning nr. 1064/1986, Ophavsret og edb, s. 63-67.
32. NOU 1985:6 Arbejdstakers opphavsrett, herunder om opphavsrett for tjenestemenn i Norsk Rikskringkastning.
33. SOU 1985:51 Upphovsrätt och datorteknik, s. 109-111.

Forfatteren retter en særlig tak til konsulent i KODA, lic.jur. Jørgen Blomqvist for værdifulde diskussioner under udarbejdelsen af manuskriptet.

KAPITEL 7

Edb og skat

1. INDLEDNING

Dette kapitel behandler de skatteregler, der gælder for erhvervsdrivende virksomheders indtægter og udgifter vedrørende udvikling, overdragelse og anvendelse af edb-systemer.

Som det gælder for andre dele af edb-retten påvirkes fremstillingen af, at der ikke findes nogen skattelovgivning, der specielt tager sigte på edb-systemer. Når dertil kommer, at den skatteretlige litteratur stort set ikke omtaler edb-systemet, og at der kun foreligger ganske få administrative afgørelser om emnet, må retskildegrundlaget siges at være spinkelt. Fremstillingen må derfor uundgåeligt være præget af usikkerhed.

Dette indebærer en nødvendig begrænsning af de problemer, der kan undergives detaljeret behandling i en orienterende fremstilling. Indsatsen må koncentreres omkring de begreber og karaktertræk, der har en mere overordnet betydning.

På dette plan kan i hvert fald følgende karakteristika fremhæves:

- en række skatteretlige problemer følger af, at en væsentlig del af edb-systemet – programdelen – er *immateriel*, d.v.s. har eksistens uafhængigt af fysisk fremtræden. Udenfor rettighedsområdet er skattereglernes hovedsigte fysiske fænomener, ting. Hvad der skal rubriceres som henholdsvis løsøre og immaterielle/industrielle rettigheder eller effekter får derfor en særlig skatteretlig betydning.
- som følge af de anførte immaterielle egenskaber kan programdelen af et edb-system *reproduceres* i det uendelige uden omkostninger, der står i forhold til den oprindelige investering. Heraf følger også, at der ikke gennem anvendelsen påføres slid og deraf følgende værditab. Dette får navnlig betydning i relation til afskrivningslovens regler, der netop forudsætter, at det afskrevne aktiv undergår en værdiforringelse gennem brugen.
- en tredje vanskelighed følger af, at edb-branchen endnu ikke har udviklet en entydig *praksis for omsætningen* af edb-systemer. Aftaleprak-

sis viser et uoverskueligt billede af aftaler, der med vekslende indhold handler om køb, leasing, vedligeholdelse, hemmeligholdelse, udvikling, service og drift af edb-systemer. Sjældent overdrages alle rettigheder til et edb-program, og det er ofte uklart hvilke rettigheder, der overdrages.

Skatteretlige problemstillinger omhandler beregningen af det beløb, hvoraf der skal betales skat. Udgifter fradrages i indtægter – visse indtægter undtages helt – nettoresultatet udgør den skattepligtige indkomst.

I overensstemmelse hermed er fremstillingen disponeret som følger:

Under 2. behandles reglerne om *fradrag* for udgifter, afholdt i forbindelse med køb, udvikling eller leje af edb-systemer. Herunder falder også spørgsmålet om, hvornår der kan ske *afskrivning* på edb-relaterede aktiver.

Under 3. følger en omtale af nogle særlige problemstillinger omkring frigivelse af investeringsfondsmidler til edb-anskaffelser.

Endelig behandles under 4. indtægtssiden. Her vises, hvornår en *indtægt* hidrørende fra et edb-system eller en edb-rettighed skal henregnes som en del af den skattepligtige *almindelige* eller *særlige* indkomst. Kapitlet omtaler endvidere spørgsmålet om *periodisering* d.v.s. problematikken om, i hvilket indkomstår beskattningen skal finde sted.

For den læser, der ikke er fortrolig med skatteretlige problemstillinger, vil fremstillingen måske kunne forekomme uoverskuelig. For at lette overblikket findes under 5. en sammenfatning, hvori de forskellige beskattningsmuligheder og hjemmelsbestemmelser er indplaceret med henvisning til de afsnit i teksten, hvori problemerne omtales.

2. FRADRAG, NEDSKRIVNING OG AFSKRIVNING

2.1. Fradrag

Udgiften til et edb-system kan fradrages i den skattepligtige indkomst, hvis den svarer til et værditab eller et faktisk forbrug i indkomståret. Heraf følger, at køb af et aktiv ikke nødvendigvis medfører fradrag for hele købesummen. Man kan som hovedregel kun fradrage et beløb svarende til det slid, der følger af aktivets anvendelse. For såvidt angår aktiver, der anvendes ved produktionen giver bl.a. afskrivningsloven regler, hvorefter et opgjort værditab fradrages som afskrivning.

Erhverves aktiver derimod med henblik på videresalg, antages disse ikke at undergå slid. Derimod kan det blive aktuelt at fradrage et beløb svarende til den værdiforringelse, de undergår i løbet af et indkomstår. Æbler rådner, tøj bliver umoderne og edb-systemer forældes. For varelager giver varelagerloven regler, hvorefter det værditab, der kan følge af blot at have et sådant varelager liggende, fradrages.

2.2. Leje

Som det allerede er fremgået spiller sondringen mellem eje og leje en afgørende rolle, bl.a. i relation til spørgsmålet om egen eller fremmed udnyttelse.

Hvor et aktiv *lejes*, *kan lejen fradrages* i den skattepligtige indkomst, da lejen modsvarer det faktiske (for)brug af den lejede genstand.

Det kan være vanskeligt at afgøre, hvornår et aktiv er lejet. Dette gælder særligt for såvidt angår immaterielle rettigheder, der som ovenfor anført ikke knytter sig til fysiske genstande, og som retsbeskyttes efter særlige regelsæt. Se herom nedenfor under 2.7.

2.3. Aktiveringspligt

En særlig problematik foreligger, når skatteyderen selv frembringer et aktiv i egen regning: bygger en maskine eller udvikler et edb-system. Kan han fradrage udgifterne, respektivt udviklingsomkostningerne, eller må han opgøre værdien af det skabte aktiv for så eventuelt at nedskrive eller afskrive på dette beløb?

Man taler om, at der består en „aktiveringspligt“ for så vidt værdien af udgiften skal opgøres på skatteregnskabets indtægtsside. Værdien af aktivet opgøres da som hovedregel som de omkostninger, der er afholdt i forbindelse med udviklingen. Hvor der består en aktiveringspligt kan skatteyderen altså i realiten ikke – i hvert fald ikke umiddelbart - fradrage de pågældende udgifter i indkomsten.

For såvidt angår de materielle dele af et edb-system må disse almindelige regler følges. Omkostninger ved udvikling af systemets immaterielle dele kan imidlertid – navnlig hvor der anvendes standardkomponenter – langt overstige de tilsvarende omkostninger til systemets materielle dele. Hvor udviklingsomkostningerne til systemets immaterielle dele er betydelige og udviklingsarbejdet resulterer i et værk, der er ophavsretligt beskyttet, jfr. herom kapitel 6, afsnit 2, taler meget for at sidestille sådan udvik-

ling med opfindervirksomhed. Det er herefter et spørgsmål, om der består en aktiveringspligt for virksomheder, der beskæftiger sig med udvikling af systemer af denne karakter.

Ligningsvejledningens afsnit L 4.13 angiver om opfinderudgifter:

„Hvor der er tale om egentlig erhvervsmæssig opfindervirksomhed, kan udgifter forbundet med fremstilling af opfindelser, herunder udgifter til patentering m.v. løbende fradrages som driftsudgifter ved indkomstopgørelsen, allerede medens de pågældende arbejder med opfindelserne m.v.

Det samme gælder, hvor en erhvervsdrivende har afholdt udgifter til en opfindelse eller lignende, såfremt udgifterne samtidig kan anses for afholdt som led i en løbende erhvervsvirksomhed eller iøvrigt har tilknytning til vedkommendes erhverv, selv om opfindelsen på det pågældende tidspunkt ikke har kunnet udnyttes erhvervsmæssigt“.

Selvom vejledningen nok har antaget en noget dristig generel formulering, har den støtte i retspraksis (se herved U69.929V, „Krøyer-dommen“) for så vidt angår de udgifter, der vedrører tilvejebringelsen af systemets teknologi. For sådanne virksomheder gælder aktiveringspligten altså ikke; udgiften kan fradrages i det indkomstår, hvori den er afholdt.

Yderligere synes princippet i vejledningen anvendt på udgifter til systemudvikling. Se hertil Ligningsdirektoratets besvarelse F.36.687 af 11. maj 1973:

„I en hertil indsendt skrivelse har firmaet som revisor for ..., forespurgt, om der ved opgørelsen af nævnte selskabs skattepligtige indkomst vil kunne foretages afskrivninger over 10 år på selskabets udgifter til udvikling af EDB-programmer.

Således foranlediget skal man meddele, at den stillede forespørgsel efter Ligningsdirektoratets opfattelse må besvares benægtende, og at de omhandlede udgifter vil være at fradrage ved indkomstopgørelsen for de år, hvori de er afholdt.“

For udviklingsomkostninger afholdt af en skatteyder, der driver virksomhed med *udlejning* af af edb-systemer er vejledningen formentlig i over-

ensstemmelse med nyere landsskatteretspraksis. Se herom nedenfor 2.6.1 om kendelsen LSR 1987-1-25 (19. januar 1987) og kommentaren hertil i [9].

Retsstillingen må herefter antages at være som følger:

Edb-teknologi, der udvikles af skatteyderen og anvendes som *driftsmiddel* af skatteyderen selv i dennes virksomhed aktiveres – og afskrives eventuelt – medens udgifter til frembringelse af edb-teknologi med henblik på overdragelse – *omsætningsaktiver* – fradrages.

Denne sondring mellem driftsmidler og omsætningsaktiver er velkendt og grundlæggende i skatteretten. Men den er vanskelig at håndtere i relation til edb-systemer. Samme programprodukt kan anvendes samtidigt i flere forskellige aktiver og derfor både i omsætnings- og driftsmiddelaktiver. Derfor kan udviklingsomkostningerne til et sådant program ofte ligevel placeres som omsætningsaktiv og som anlægsaktiv.

Spørgsmålet har f.eks. praktisk betydning ved erhvervelse eller udvikling af *værktøjer* til programudvikling. Hvis sådanne værktøjer erhverves som led i en konkret *systemudvikling* vil der ikke være tvivl om, at udgiften skal rubriceres som en driftsomkostning. Senere kan det vise sig, at værktøjet ligeledes er egnet til at løse andre opgaver (til hvilke de fornødne rettigheder også er erhvervet). Og måske ville denne anvendelse i langt højere grad kunne begrunde den konkrete investering.

Problemet kan ikke behandles indenfor rammerne af denne fremstilling. Formentlig vil det være afgørende, om udgiften er afholdt med bevidstheden om, at den ville påvirke skatteyderens indkomst i en længere periode efter færdigudviklingen af systemet og ikke udtømmes med en selvstændig overdragelse. Er dette tilfældet må udgifterne aktiveres. Er formålet med udviklingen derimod udtømt med en enkelt overdragelse eller over en kort periode må udgiften fradrages.

2.4. Aktiveringsret

Et særligt problem kan opstå for nyetablerede udviklingsvirksomheder. For sådanne vil udviklingsomkostningerne typisk være relativt store i de første år. Udgangspunktet om, at udgifter fratrækkes kan da indebære, at fradraget ikke kan udnyttes på det tidspunkt, systemet bringes i omsætning. Dette skyldes navnlig den 5-årsgrænse, der gælder ifølge ligningslovens § 15 om fremførsel af underskud fra tidligere indkomstår.

Problemet kan formuleres som et spørgsmål om det, man i skatteretten

kalder periodisering: hvornår skal en udgift eller indtægt påvirke den skattepligtige indkomst? Når den er afholdt, eller når den f.eks. får økonomisk betydning for virksomheden? Og ikke mindst: I hvilket omfang kan skatteyderen vælge dette tidspunkt? Spørgsmålet er ikke afklaret i denne generelle form. Med udgangspunkt i den foran citerede anvisning fra Ligningsvejledningen, er der imidlertid grund til at antage, at en aktiveringsret eksisterer for udviklingsudgifter til edb-systemer. Dette skyldes, at anvisningen må betragtes som en lempelse for opfindere, idet den omstændighed, at der skabes et blivende aktiv isoleret set taler for, at der sker aktivering.

På grundlag heraf kan det ligeledes antages, at skatteyderen kan vælge at foretage hel eller *delvis aktivering*. Yderligere får vanskelighederne med at indplacere de immaterialretlige begreber under skatterettens terminologi betydning. Der kan derfor også være praktiske grunde til, at ligningsmyndighederne accepterer aktivering i alle tilfælde.

Dette resultat harmonerer ikke med den ovenfor under 2.3. citerede udtalelse fra Ligningsdirektoratet men kan nok udledes af LSR 1987-1-25 (19. januar 1987), jfr. kommentaren hertil i [9].

2.5. Nedskrivning

Værdiforringelsen af et varelager kan fradrages i den skattepligtige indkomst, efter den særlige opgørelse, der sker efter varelagerlovens regler (såkaldt nedskrivning). Finder varelagerlovens regler ikke anvendelse, kan fradrag alene komme på tale, hvor det dokumenteres, at aktivet er (blevet) værdiløst eller hvor der ikke gælder aktiveringspligt, jfr. ovenfor under 2.3.

Hovedbetingelserne for anvendelsen af varelagerloven er:

- at aktiverne består af omsætningsaktiver
- at skatteyderen ejer aktiverne
- at aktiverne er løsøre

Med hensyn til spørgsmålet om, hvornår et edb-program skal rubriceres som omsætningsaktiv eller som et driftsmiddel henvises til gennemgangen af denne sondring ovenfor under 2.3.

Der opstilles et subjektivt kriterium, hvorefter der afgørende er, om aktivet er erhvervet med bevidstheden om, at dets anskaffelse vil påvir-

ke skatteyderens indkomst i en længere periode. I så fald er der tale om et driftsmiddel. Modsat er der tale om et omsætningsaktiv, såfremt sigtet med udgiften er udtømt med en enkeltstående overdragelse eller over en kort periode.

Med hensyn til spørgsmålet om sondringen mellem eje og leje henvises til behandlingen nedenfor under 2.7.

Med hensyn til edb-systemets materielle dele kan varelagerlovens regler utvivlsomt finde anvendelse, jfr. H 19.384, refereret i SpO 1979.226.

Det er tvivlsomt, i hvilket omfang edb-programmer kan betragtes som løsøre med mulighed for nedskrivning efter varelagerlovens regler. De fleste aftaler om standardprogrammer giver ikke brugeren kopieringsret med henblik på videresalg. Derfor vil en overdragelse af sådanne programmer altid knytte sig til overdragelsen programmet. Et varelager, der omfatter sådanne programmer i medieform, vil uden videre falde indenfor varelagerlovens område, ligesom et varelager af bøger eller gramfonplader vil gøre det. Er der derimod erhvervet (eller udviklet) en egentlig kopieringsret, kan det være vanskeligt at afgøre, om der foreligger et varelager eller en immateriel rettighed. Udgangspunktet bør være, at der i denne situation finder afskrivning sted eller foretages fradrag, jfr. ovenfor under 2.3. og 2.4., og at varelagerloven således ikke finder anvendelse. Det må dog forudsættes, at erhvervelsen af kopieringsretten har væsentlig betydning for erhververen.

2.6. Afskrivning

Afskrivningsloven bygger på en hovedsondring mellem aktiver, der er erhvervet med henblik på videresalg (omsætningsaktiver, jfr. ovenfor) og aktiver der udgør en del af produktionsapparatet (driftsmidler). Muligheden for at *nedskrive* på omsætningsaktiver er omtalt ovenfor under 2.5. Mulighederne for at *afskrive*, d.v.s. fradrage en teknisk opgjort *værdiforringelse*, omtales i det følgende:

Afskrivning kan kun foretages på et aktiv, der ejes af skatteyderen og anvendes som driftsmiddel i hans produktion, se herom ovenfor under 2.5. Hvornår et aktiv må betragtes som et driftsmiddel er omtalt ovenfor under 2.3.

Afskrivningsregler findes i afskrivningsloven (nedenfor 2.6.1.), i statskattelovens § 6 a (nedenfor 2.6.2.) i ligningslovens § 8 B (nedenfor 2.6.3.) og i lov om særlig indkomstskat § 15 (nedenfor 2.6.4.).

2.6.1. Der findes ingen særlige regler i afskrivningsloven om afskrivning på edb-systemer. Det ville utvivlsomt være hensigtsmæssigt, om der fandtes en sådan lovgivning. En række særlige forhold ved edb-investeringen vanskeliggør nemlig den skatteretlige indplacering af sådanne systemer, navnlig for såvidt angår programdelen:

Edb-programmer „slides“ for det første ikke. Kun programmediet kan blive udsat for slidtage eller defekter af forskellig karakter, men de heraf følgende udgifter vil typisk være forsvindende i forhold til den samlede programinvestering. De skader m.v., der kan følge af programmets anvendelse, vil dernæst kunne imødegås gennem forsvarlige back-up rutiner, f.eks. gennem sikkerhedskopiering.

Derimod er den økonomiske værdiforringelse typisk større end for løsøre i almindelighed. Afskrivningsloven giver imidlertid ikke mulighed for at udligne de heraf følgende udgifter.

Det væsentligste skatteretlige problem består derfor i at udsondre de elementer af edb-systemet, der falder indenfor afskrivningslovens anvendelsesområde i § 1: „Maskiner, inventar og lignende driftsmidler“.

Lovens driftsmiddelbegreb sigter mod løsørengstande. Dette omfatter uden videre systemets materielle komponenter. Vanskeligere er indplaceringen af programdelen på grund af dens immaterielle karakter.

For såvidt programmet er beskyttet af ophavsretsloven, forudsætter dets anvendelse en overførelse af den *ophavsret*, der er nødvendig for programmets anvendelse. Forsåvidt kan det komme på tale at betragte programmet som en ophavsrettighed. Se hertil i det hele [1].

I de – formentlig fåtallige – tilfælde hvor ophavsretsloven ikke finder anvendelse, men hvor den viden, hvorpå programmet bygger ikke har karakter af almen viden, må programmet efter omstændighederne betragtes som know-how.

Ophavs- og know-how-rettigheder afskrives normalt over et åremål, der svarer til rettighedens varighed, dog maksimalt for 10 år for tidsubegrænsede rettigheder. Se § 15 i Lov om særlig Indkomst. Da ophavsretten til et edb-program vil eksistere i 50 år efter ophavsmandens død, måtte programmet i givet fald afskrives over en tilsvarende periode. Dette vil føre til utilsigtede praktiske resultater.

En tredje betragtning kan fokusere på programmets *fysiske fremtrædelse*, der kun anskuer det medium – f.eks. en diskette – hvorpå det forelå ved erhvervelsen.

Valget af den rette synsvinkel er vanskelig, fordi der findes programdele i talrige dele af et edb-system, herunder også komponenter, der ikke umiddelbart fremtræder som „programmer“: printere, keyboards eller transmissionsenheder. Uden disse programdele kunne de pågældende komponenter ikke fungere.

Når disse fænomener skal bedømmes i forhold til afskrivningslovens regler, må lovens formål holdes for øje: at give fradrag for den økonomiske værdi af det slid, der påføres aktivet gennem brugen.

Herefter kunne man tro, at afskrivningsloven kun gjaldt for systemkomponenter af overvejende materiel karakter. En sådan betragtning måtte føre til, at printere faldt indenfor loven; hyldevareprogrammel derimod udenfor. Denne opfattelse synes da også at ligge til grund for skattemyndighedernes anvisning i Ligningsvejledningens afsnit L 5-7-5-1:

„Hvor et edb-program købes samtidig med edb-maskinen, kan udgiften til programmet tillægges den afskrivningsberettigede anskaffelsessum for maskinen, og henlæggelser kan anvendes til forlods afskrivning på den samlede anskaffelsessum“.

Opfattelsen er næppe i overensstemmelse med den praksis, ligningsmyndighederne faktisk følger.

Den 9. maj 1986 (j.nr. 370-4320-549) har Statsskattedirektoratet nemlig truffet en afgørelse med følgende indhold:

„Det er oplyst, at programmerne, der påtænkes anskaffet, bl.a. omfatter et databasesystem og et brugerværktøjssystem, begge i prisniveauet fra 1 til flere mill. kr. Det er anført, at der er tale om systemer, der kan sidestilles med basisprogrammel, som øger og effektiviserer anvendelsesmulighederne af det bestående edb-anlæg.

I den anledning skal man meddele, at udgifter til anskaffelse af edb-programmer, der må anses for en ombygning/forbedring af det eksisterende edb-anlæg, efter statsskattedirektoratets opfattelse kan afskrives efter afskrivningslovens afsnit I, hvorfor der tillige kan anvendes investeringsfondsmidler til forlods afskrivning på anskaffelsessummerne“.

I nedennævnte afgørelse (LSR 87-1-25, afsagt 19. januar 1987) har skatte-

myndighederne tillige anerkendt, at edb-programmel afskrives med afskrivningslovens satser. Afgørelsen er sålydende:

„Et bogtrykkeri havde udviklet et edb-programmel til satsarbejde og havde leaset disse programmer ud til et selskab. Ifølge leasingkontrakten havde ingen af parterne adgang til at opsige kontrakten, dog var det pågældende selskab berettiget til efter 3 års forløb at opsige aftalen med 1 års varsel mod at indgå en ny aftale med selskabet, omfattende leasing af tilsvarende, men mere moderne og tidsvarende aktiver. De månedlige ydelser for den resterende kontraktperiode skulle i fornødent omfang indregnes i de afgifter, der skulle betales i henhold til den nye kontrakt. Selskabet var således forpligtet til at afregne leasingafgift i den fulde kontraktperiode på 8 år, uanset om der inden udløbet af kontraktperioden var indgået en ny aftale om leje af mere moderne og tidssvarende aktiver.

Bogtrykkeriet havde afskrevet de til anskaffelsen af programmellet medgående udgifter for skatteåret 1978/79 efter afskrivningslovens regler. For skatteåret 1979/80 havde man fortsat afskrivningen på det i det foregående år anskaffede programmel, og derudover havde man fradraget en tredjedel af de i det foregående år afholdte udgifter. For skatteåret 1980/81 havde man fortsat afskrivningen, fradraget en tredjedel af de i det foregående år afholdte udgifter og samtlige de udgifter, selskabet havde afholdt i det pågældende regnskabsår.

Amtsligningsrådet havde ikke godkendt de foretagne afskrivninger og fradrag, men havde i stedet godkendt udgifterne afskrevet over 8 år i medfør af bestemmelserne i statsskattelovens § 6 a. Ved ansættelsen havde rådet henvist til, at udgifterne til edb-programmel, som lejedes ud, ikke kunne anses for løbende driftsudgifter eller rationaliseringsudgifter som påstået, og til, at edb-programmel ifølge praksis ikke var afskrivningsberettiget i henhold til afskrivningsloven efter de for driftsmidler gældende regler.

Bogtrykkeriets advokat henviste til, at de afholdte udgifter var medgået til indkøb af edb-programmer, der hurtigt forældedes, at udgifterne måtte anses for uvæsentlige i forhold til virksomhedens omfang, og at de havde en sådan nær og direkte tilknytning til selskabets indkomsterhvervelse – der omfattede udlejning af satsysteme-

mer – at de måtte anses for fradragsberettigede i den løbende indkomsterhvervelse.

Statsskattedirektoratet tiltrådte disse synspunkter og indstillede de selvangivne fradrag godkendt.

Landsskatteretten henholdt sig hertil og nedsatte de påklagede ansættelser i overensstemmelse med bogtrykkeriets påstand.“

På grundlag af denne seneste udvikling i praksis kan det nu konkluderes, at Ligningsvejledningens antagelse næppe gælder længere. Stillingen må siges at være den, at edb-programmel som hovedregel kan afskrives efter afskrivningslovens regler. Om det juridisk-tekniske grundlag herfor består i, at programmer uden videre falder indenfor loven, eller om der blot er tale om anvendelse af lovens „satser“, kan derimod endnu ikke siges at være afgjort.

Herefter afskrives edb-systemer i deres helhed med 25% i det første år og herefter med 30% af anskaffelsessummen for aktivet exclusive allerede foretagne afskrivninger. For aktiver med en værdi indtil kr. 4.300,-, kan anskaffelsessummen fratrækkes straks. Hvor et aktivs levetid ikke må antages at være mere end 3 år, kan udgiften ligeledes fradrages straks. Dette sidste vil sjældent forekomme for edb-systemer.

Udgifter til forbedring af afskrivningsberettigede aktiver tillægges anskaffelsessummen, se afskrivningslovens § 2, stk. 7. Udgifter til vedligeholdelse fratrækkes straks. For såvidt angår programdelen kan enhver opdatering betragtes som forbedring. Udgifter til egentlige fejlrettelser og afhjælpende vedligeholdelse kan derimod fradrages. Betales der for disse ydelser under samme kontrakt, må det i almindelige tilfælde kunne antages at hele ydelsen kan fradrages straks som vedligeholdelse.

2.6.2. Statsskattelovens § 6 a giver hjemmel for en praksis om afskrivning af visse rationaliseringsudgifter. Denne praksis er kundgjort i en vejledning fra Statsskattedirektoratet om den skattemæssige behandling af udgifter til edb, herunder edb-programmel. Vejledningen lyder som følger:

„Fra og med indkomståret 1976, behandles udgifter i forbindelse med overgang til edb, herunder til indkøb af edb-programmer, på samme måde som rationaliseringsudgifter. Udgifter tillades herefter normalt fratrukket ved indkomstopgørelsen for de enkelte år, med-

mindre udgifterne i forhold til virksomhedens omfang er betydelige, i hvilke tilfælde udgifterne bør afskrives efter et skøn i det enkelte tilfælde over en periode på 5 – 10 år, undtagelsesvis over et kortere åremål“.

Vejledningen rejser forskellige fortolkningsspørgsmål.

Man kan for det første overveje, om begrebet „rationalisering“ skal antages at omfatte alle udgifter i forbindelse med en edb-anskaffelse.

Det må formentlig underforstås, at vejledningen tager sigte mod tilfælde, hvor overgangen til edb har en vis *lighed med rationalisering*. Vejledningen giver derfor anledning til at gennemføre en sondring mellem udgifter til edb som rationaliseringsudgifter og andre udgifter til edb. Efter en naturlig sproglig fortolkning sigter en „rationalisering“ mod at forenkle eller effektivisere virksomhedens arbejdsgange. Hvis edb-erhvervelsen f.eks. tager sigte mod alene at introducere et nyt produkt kan udgiften således ikke betragtes som en rationaliseringsudgift.

Vejledningen omhandler dernæst alene udgifter i forbindelse med „*overgang*“ til edb. Denne betingelse har idag en noget historisk karakter. De fleste større og mellemstore danske virksomheder er idag gået over til at anvende edb-systemer i en eller anden form. Derfor må det antages, at vejledningens krav til omstilling idag må undergives en pragmatisk fortolkning, hvor enhver forbedring eller opdatering af hidtidige edb-systemer falder indenfor.

Er en edb-udgift herefter omfattet af vejledningen, kan den fradrages i det år, hvori den er afholdt. Er udgiften *betydelig*, afskrives den efter et skøn i det enkelte tilfælde over en periode på 5 – 10 år.

Det er tvivlsomt, hvornår udgiften herefter er „betydelig“. I ligningsmæssig praksis antages det, at udgifter på mindre end 20 % af de samlede årlige administrations- og lønudgifter ikke er „betydelige“. Den meget sparsomme praksis antyder, at man normalt undersøger forholdet mellem omkostning og lønudgift. Er der tale om et administrativt edb-system, hvor rationaliseringsgevinsten er klar, kan det forventes, at væsentligt større procenter end de angivne kan fradrages straks.

Statsskattelovens § 6 a giver som hovedregel kun hjemmel for afskrivning i tilfælde, hvor der ikke findes nogen anden anvendelig afskrivnings- eller fradragsmulighed. Det må imidlertid antages, at vejledningen har brudt med dette princip for såvidt angår edb-systemer.

Selv om edb-programmel efter praksis kan afskrives efter afskrivningsloven, anviser vejledningen udtrykkeligt muligheden for at afskrive dette aktiv efter § 6 a. Derfor kan vejledningen ses som udtryk for, at skattemyndighederne efter en velvillig fortolkning har villet udvide det fradragssområde, der gælder efter praksis om rationaliseringsomkostninger. Det kan derfor formodes, at fuld fradragsret vil blive accepteret for enhver udgift til „overgang“ til edb, jfr. ovenfor og i hvert fald for mere fundamentale udskiftninger af systemkomponenter. Dette synspunkt er iøvrigt i harmoni med den praksis, ligningsmyndighederne allerede har fulgt og bestyrkes af, at edb-programmel i vejledningen nævnes som et eksempel på et aktiv, der kan afskrives med hjemmel i § 6 a i forbindelse med overgang til edb.

2.6.3. Ligningsloven indeholder i § 8 B en særlig bestemmelse om fradrag og afskrivning vedrørende udgifter til forsøg og forskning. Heraf fremgår bl.a.:

„Ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst kan udgifter, som afholdes til forsøgs- og forskningsvirksomhed i tilknytning til den skattepligtiges erhverv ... efter den skattepligtiges valg enten fradrages fuldt ud i det indkomstår, hvori de er afholdt, eller afskrives med lige store årlige beløb over dette og de følgende 4 indkomstår. Hvis udgifterne er afholdt, før den skattepligtige påbegyndte erhvervet, kan udgifterne først fradrages i det indkomstår, hvori erhvervet er påbegyndt, eller afskrives som anført fra og med dette indkomstår. Ligningsrådet kan dog tillade, at udgifterne fradrages eller afskrives som anført før påbegyndelsen af erhvervet.

Stk. 3: „Uanset stk. 1 ... kan udgifter til anskaffelse af maskiner, inventar og lignende driftsmidler, skibe og fast ejendom kun fradrages eller afskrives efter loven om skattemæssige afskrivninger m.v.“

Som det fremgår, giver bestemmelsen hjemmel for afskrivning med *lige store årlige beløb*, modsat afskrivningslovens system, der opererer med faldende afskrivningsbeløb for så vidt angår driftsmidler.

Bestemmelsen omfatter udviklingsomkostninger m.v., der afholdes med henblik på aktivets udnyttelse i egen virksomhed. Afskrivning kan

således alene ske, hvor aktivet er indkøbt med henblik på udnyttelse til produktion. Er det købt med henblik på videresalg finder LL § 8 B ikke anvendelse, ligeså lidt som afskrivningslovens regler. Udvikles edb-programmel af en person, der har sådan udvikling som erhverv, bliver en anvendelse reglen heller ikke aktuel, se herom ovenfor under 2.3.

Bestemmelsen får herefter alene betydning for de udgifter til udvikling af edb-systemer, en skatteyder har afholdt med henblik på egen udnyttelse af systemet; enten ved egne folk eller med ekstern bistand. Antages det, at programmet udviklet/erhvervet med henblik på egen udnyttelse omfattes af afskrivningslovens regler, vil bestemmelsen kun få begrænset betydning i relation til edb-systemer. Anvendelsesområdet vil indskrænkes til de tilfælde, hvor en udviklings- eller forskningsomkostning ikke kan siges at resultere i et aktiv, som er afskrivningsberettiget.

Hvis ligningsmyndighederne skulle ændre praksis om afskrivning af edb-programmel efter afskrivningslovens regler, jfr. ovenfor 2.6.1. vil LL § 8 B få stor betydning. Der kan i så fald argumenteres overbevisende for, at udviklingsomkostninger til visse programmer må anses omfattet af bestemmelsens første stykke. Dette kan dels indebære en hurtig afskrivningstakt, dels at der ikke finder beskatning sted af genvundne afskrivninger.

2.6.4. Lov om særlig indkomstskat indeholder i § 15 en bestemmelse om afskrivning på „tidsbegrænsede rettigheder, såsom patentret, forfatter- og kunstnerret og ret til mønster eller varemærke“ samt „retten ifølge udbytte-, forpagtnings- eller lejekontrakt“.

Bestemmelsen lyder som følger:

„Hvor en rettighed ... erhverves ... skal erhververen være berettiget til at afskrive det ydede vederlag i sin skattepligtige indkomst med lige store årlige beløb over et til rettighedens varighed svarende årsmål eller – såfremt rettigheden ikke er tidsbegrænset – over en periode af 10 år.“

Det er ovenfor under 2.6.1. vist, at edb-programmel efter praksis afskrives efter afskrivningslovens satser. Som anført sammesteds er omfanget af de ophavsrettigheder, der overdrages i forbindelse med erhvervelse af edb-programmer sædvanligvis begrænset til de, der er nødvendige for at sikre programmets forudsatte funktionalitet.

Det må derfor lægges til grund, at LSI § 15 i kun får betydning i ganske særlige edb-sammenhænge.

2.7. Særligt om sontringen lejede/ejede aktiver

Som det er fremgået, sontrer skattereglerne mellem aktiver, der er lejet og aktiver, der er ejet. Sontringen har bl.a. betydning for, om der kan ske fradrag, afskrivning eller nedskrivning.

Oftest knyttes denne sontring til de begreber, der opstilles indenfor den del af juraen, der kaldes formue- eller ejendomsretten. Har brugeren indgået en aftale, der efter formueretlige regler tildeler ham en ejendomsret – f.eks. et kontantkøb – vil aftalen også i skatteretlig henseende anses for at have dette indhold, medmindre, der foreligger særlige holdepunkter for en modsat opfattelse – f.eks. forsøg på omgåelse.

Et tilsvarende udgangspunkt er vanskeligt at anvende i relation til aktiver, der består af ophavsrettigheder eller ophavsretlige beføjelser, f.eks. edb-programmel. De skatteretlige regler synes at tage udgangspunkt i fysiske fænomener. Når man i skatteretten anvender begreberne „eje“ og „leje“, sigtes til, om erhververen har opnået ejendomsret i traditionel forstand.

En tilsvarende parallel er derimod vanskeligt anvendelig ved ophavsrettigheder.

Først og fremmest kan man ikke uden videre henvise til begrebet „ophavsret“ som et veldefineret katalog af rettigheder. Ophavsrettens indhold bestemmes efter karakteren af den pågældende rettighedsrelation. Således kan retten til at *anvende* et ophavsretligt værk sagtens overdrages uden retten til at *kopiere* det.

Ligeledes kan kopieringsretten ligefuldt overdrages uden en samtidig overdragelse af retten til at *ændre* i det.

Aftalepraksis indenfor edb-området viser sig da også at anvende en terminologi, der afviger fra praksis indenfor løsøreområdet. Begrebet „brugsret“ anvendes f.eks. ofte indenfor edb-aftalepraksis.

Dernæst er Ophl. indrettet således, at visse rettigheder aldrig kan overdrages. Dette gælder ophavsmandens såkaldte *droit moral*-rettigheder. Se herom kapitel 5, afsnit 3.4.4.

Det er endnu uafklaret, hvorledes sontringen mellem eje og leje skal fastlægges i relation til sådanne immaterielle rettigheder. Pladsen tillader ikke, at dette spørgsmål gøres til genstand for en tilnærmelsesvis udtøm-

men i behandlingen her, og det kan ikke udelukkes, at en mere detaljeret analyse vil afsløre et behov for særlige regler, der tager hensyn hertil.

Når ophavsmanden nødvendigvis kun kan overdrage visse nærmere afgrænsede *ophavsretlige beføjelser*, er det strengt taget også kun ham, der kan sidestilles med ejeren af et materielt aktiv. Skal sondringen mellem eje og leje have selvstændig betydning, forudsættes derfor i alle tilfælde glidende overgange.

Nogle udgangspunkter for denne vurdering kan dog anføres:

Hvis overdrageren af den ophavsretlige beføjelse tilsigter at bibringe erhververen en databehandlingsfunktion, der er *begrænset i tid*, vil dette give en formodning for, at der er tale om et lejeligende forhold.

Tilsvarende vil gælde, hvis udøvelsen af retten *afhænger af løbende betalinger*. Her kan dog opstå vanskelige afgrænsningsspørgsmål, hvis betalingen samtidig kan anses som vederlag for andre ydelser, f.eks. som afdrag eller som en vedligeholdelsesafgift.

Tilsigter aftalen derimod ikke at give brugeren mulighed for en databehandlingsfunktion, men derimod adgang til at overdrage eksemplarer af det pågældende program, taler meget for at sidestille arrangementet med overdragelsen af en ejendomsret. Dette må ligeledes gælde, selvom den pågældende eksemplarret (kopieringsret) ikke er eksklusiv.

3. FRIGIVELSE AF INVESTERINGSFONDSMIDLER M.V.

Efter lov om investeringsfonds kan erhvervsdrivende opnå frigivelse af henlæggelser til forlods afskrivning på et driftsmiddel, der udelukkende anvendes erhvervsmæssigt, og som afskrives efter afskrivningslovens regler om (bl.a.) løsøre.

Ifølge Ligningsvejledningens afsnit L 5-7-5-1, som er refereret ovenfor under 2.6.1. kan investeringsfondshenlæggelser frigives „hvor et edb-program købes samtidig med edb-maskinen“.

I overensstemmelse med hovedsynspunktet om, at afskrivning også kan foretages på edb-systemets immaterielle dele, må det antages, at sådanne henlæggelser kan anvendes også uden for tilfælde, hvor edb-programmet købes „samtidig med edb-maskinen“.

Dette bestyrkes af Statsskattedirektoratets ovenfor under 2.6.1 anførte afgørelse af 9. maj 1986.

Det må antages, at der også kan anvendes investeringsfonds, hvor af-

skrivning foretages efter statsskattelovens § 6 a. Dette følger dels af, at Ligningsvejledningen under L 5-5-2 om anvendelse af statsskattelovens § 6 a henviser til L 5-7-5-1 om investeringsfonds, dels af, at anvendelse af statsskattelovens § 6 a sker trods den afskrivningshjemmel, der samtidig består efter afskrivningsloven.

4. BESKATNING AF INDTÆGERNE FRA ET EDB-SYSTEM

4.1. Den skatteretlige hovedregel

Den skattepligtes samlede årsindtægter beskattes som hovedregel som almindelig indkomst, se statsskattelovens § 4. Statsskattelovens § 5 indeholder den undtagelse herfra, at værdisvingninger på den skattepligtiges ejendele principielt ikke påvirker den skattepligtige indkomst, med mindre det pågældende aktiv er erhvervet med henblik på spekulation eller næring. Den beskatning, der herved hjemles, suppleres med andre undtagelser i skattelovgivningen, herunder i lov om særlig indkomstskat og afskrivningsloven. Beskatningsprocenten er efter LSI normalt lavere, end hvor beskatning sker efter reglerne om almindelig indkomst.

Indtægter hidrørende fra en hel eller delvis overdragelse af et edb-system eller af rettighederne hertil, beskattes som altovervejende hovedregel som almindelig indkomst. Nogle undtagelser herfra gælder dog efter LSI:

4.2. Lov om særlig indkomst, § 2, nr. 4 og 5

Særlig betydning for beskatningen af indtægter fra edb-systemer har bestemmelserne i LSI § 2, nr. 4 og 5:

„§2: Ved opgørelse af den særlige indkomst medregnes

nr. 4: Fortjeneste eller tab ved afhændelse, afståelse eller opgivelse af tidsbegrænsede rettigheder, såsom patentret, forfatter- og kunstnerret og ret til mønster eller varemærke.

nr. 5: Fortjeneste eller tab ved afhændelse, afståelse eller opgivelse af retten ifølge en udbytte-, forpagtnings- eller lejekontrakt.“

Disse bestemmelser finder ikke anvendelse, hvis de pågældende rettigheder er erhvervet som led i næring eller spekulation. Endvidere beskattes de aktiver, der er omfattet af nr. 4 som almindelig indkomst, hvis aktivet er

skabt af skatteyderen selv. Beskatning som særlig indkomst kan herefter kun komme på tale hvor aktiver er købt med henblik på egen udnyttelse som driftsmiddel og videreoverdrages i deres helhed (genvundne afskrivninger) og ved salg af rettigheder i henhold til lejekontrakter vedrørende edb-systemer. Det må endog antages, at beskatning i disse situationer kun sjældent vil ske som særlig indkomst. For såvidt angår aktiver købt med henblik på egen udnyttelse henvises til gennemgangen nedenfor 4.3.

Hvis et edb-system udlejes, må lejeindtægten skatteretligt bedømmes som almindelig indkomst. Sælges lejekontrakten (for et beløb, der kapitaliseres med udgangspunkt i lejeindtægterne) kan denne indtægt isoleret set opfattes som en „afhændelse“, „afståelse“ eller „opgivelse“ som omfattet af bestemmelsen nr. 5. Dette kan føre til, at provenuet for det pågældende system – der i tilfælde af udlejning eller salg skulle beskattes som almindelig indkomst – i stedet beskattes som særlig indkomst.

Det må dog antages, at skattemyndighederne vil betragte sådanne arrangementer som led i skatteyderens erhverv, hvis de foretages i større omfang, eller indenfor koncernforhold (f.eks. til finansieringsselskaber).

4.3. Genvundne afskrivninger

Det er tvivlsomt, om genvundne afskrivninger ved salg af edb-programmel skal beskattes som særlig indkomst med hjemmel i LSI § 2, nr. 4. Antages det, jfr. ovenfor, at edb-programmel er omfattet af afskrivningslovens satser, må genvundne afskrivninger ligeledes beskattes efter denne lovs regler. Hermed vil beskatning ske efter afskrivningslovens § 5, hvilket indebærer, at beskatning sker af salgsprisen med fradrag af anskaffelsesudgifter reduceret med afskrivninger.

Et særligt spørgsmål rejser sig, hvor afskrivning er foretaget med hjemmel i statsskattelovens § 6 a, jfr. ovenfor 2.6.2. I disse tilfælde beskattes normalt hverken fortjenesten eller den genvundne afskrivning. Afskrivningsmuligheden efter denne bestemmelse beror på en velvillig fortolkning, anlagt af skattemyndighederne, der navnlig indebærer en hurtigere afskrivningstakt end den, der ville følge af afskrivningslovens udgangspunkt. Dette bestyrkes yderligere af de anvisninger vedrørende afskrivningsloven, der følger af den under 2.6.2. citerede vejledning.

Meget taler således for, at skattemyndighedernes fortolkning af § 6 a ikke bør føre til en sådan skattefrihed, navnlig i betragtning af, at investeringsfondsmidler kan anvendes til erhvervelse af edb-programmel.

4.4. Periodiseringsspørgsmål

4.4.1. Ligningslovens § 27 A giver mulighed for, at visse løbende vederlag for afståelse af tidsbegrænsede rettigheder m.v. indtægtsføres over en år-række i takt med forfaldstidspunkterne i stedet for med et samlet beløb i afståelsesåret. Normalt beskattes hele vederlaget uden hensyn til forfaldstidspunkter for delterminer m.v. Bestemmelsen angår alene løbende vederlag og omfatter herindenfor kun indtægt som almindelig indkomst for personer. For selskaber omfatter den både særlig og almindelig indkomst.

4.4.2. LSI § 17, stk. 1 åbner mulighed for, at skattemyndighederne kan tillade, at en ekstraordinært stor indtægt, der beskattes som almindelig indkomst, og som er resultatet af et opfinderarbejde m.v. kan tillades beskattet som særlig indkomst. For at en indtægt skal betragtes som „ekstraordinært stor“ skal den efter praksis udgøre mindst kr. 15.000,- og overstige 25% af skatteyderens sædvanlige indkomst. Det beløb, der overstiger disse grænser overføres til beskatning som særlig indkomst. Bestemmelsen gælder kun for personer. Det er antaget, at den ikke omfatter erhvervs-virksomhed som professionel opfinder.

5. SAMMENFATNING

Den foregående gennemgang kan nu sammenfattes i følgende 10 vigtige hovedregler:

- Udgifterne til leje af et edb-system kan fradrages fuldtud i den skattepligtige indkomst. Se 2.2.
- Når der tales om „leje“ og „eje“ i relation til edb-systemer må sondringen fastlægges selvstændigt efter karakteren af den aftale, der danner grundlag herfor. Se 2.7.
- Omkostninger ved nyudviklingen af edb-systemer kan efter skatteyderens valg fradrages straks eller aktiveres, når udgiften afholdes med henblik ved systemets omsætning. Se 2.3. og 2.4.
- Omkostninger afholdt med henblik på udvikling af edb-systemer til virksomhedens eget brug skal aktiveres og afskrives. Se 2.3.
- Nedskrivning efter reglerne i varelagerloven kan kun ske vedrørende eksemplarer af edb-programmer i medieform. Se 2.5.

- Afskrivningsloven finder anvendelse både for den materielle og immaterielle del af edb-systemet. Se 2.6.1.
- Hvor edb-systemet erhverves til eget brug og investeringen har lighed med rationalisering, kan der ske fradrag eller afskrivning efter Statskattelovens § 6 a. Se 2.6.2.
- Genvundne afskrivninger beskattes efter reglerne herom vedrørende løsøre. Se 4.3.
- Der kan frigives investeringsfondsmidler til køb af edb-systemer, herunder også til edb-systemets immaterielle del. Se 3.
- Indtægter hidrørende fra salget af et edb-system beskattes som udgangspunkt efter reglerne om almindelig indkomst. Se 4.1.

LITTERATURLISTE

1. Mads Bryde Andersen: Edb-leverandørens ansvar for ophavsretligt begrundede retsmangler. U1987B.121 ff.
2. Betænkning 1089/1986 om Forskning og Udvikling
3. Ole Bjørn, Lide Hulgaard og Aage Michelsen: Lærebog om Indkomstskat, 5. udg. (1985).
4. Bent Colding og Peter Dyhr: Lov om særlig Indkomstskat m.v. (1966, med tillæg, 1967).
5. C. Helkett: Opgørelse af den skattepligtige indkomst, 15. udg. (1987).
6. Jan Hinze: Opfindere og Patenter. SpO 1976.66.
7. Hans Kristensen: Om immaterialrettigheders beskatning. SpO 1968.196
8. Eskil Nielsen: Afskrivning på edb-programmel. Revision & Regnskabsvæsen 1987, nr. 5, s. 42 ff.
9. Eskil Nielsen: Afskrivning og fradrag på edb-programmel, der bortleases. Tidsskrift for Skatteret 1987/37, nr. 445.
10. Leif Fonnesbek Nielsen: Beskatning af Industrielle Enerettigheder. Skatte-Orientering, afsnit 4.9.
11. P. Bruun Nielsen: Om særlig Indkomstskat. U1961B.246 ff.
12. Thøger Nielsen: Indkomstbeskatning, bd. I. (1965).
13. O. Skau Wogensens: Nogle bemærkninger om de nye regler i Ligningsloven, afskrivningsloven og investeringsfondsloven; fradrags- og afskrivningsret vedrørende forsøgs- og forskningsudgifter samt visse såkaldte tilslutningsudgifter. Revision og Regnskabsvæsen 1973.164.

KAPITEL 8

Den retlige regulering af private edb-registre

1. LOVGIVNINGENS BAGGRUND, FORMÅL OG KARAKTER

1.1. Behovet for lovregulering

Indsamling, systematisering og opbevaring af oplysninger om enkeltpersoners forhold er nødvendig for udførelsen af arbejdsopgaver både i private erhvervsvirksomheder og offentlige myndigheder.

Butiksindehavere har fortegnelser over kunder, der får kredit. Banker og sparekasser over låntagere og kontohavere. De fleste virksomheder registrerer personalet – bl.a. til brug for lønudbetaling og opkrævning af bidrag, feriepenge, sygedagpenge og lignende. I disse sammenhænge er registreringen et *hjælpe middel* for udførelsen af virksomhedens andre og primære opgaver.

Registreringen kan også være virksomhedens produkt. Det gælder selskaber, der sælger oplysninger om kreditværdighed eller adressefortegnelser eller som udarbejder vejvisere.

For visse virksomheder er oprettelsen af et register et *biprodukt*. Det gælder f.eks. for rejsebureauer, der registrer navne og adresser på tidligere kunder til brug for udsendelse af reklamemateriale.

Sådanne *private registre* rummer ofte forholdsvis få typer data. Det bør dog ikke overses, at der også i den private sektor er oprettet registre med mange og ofte meget følsomme oplysninger om hver enkelt registreret. Det gælder således visse personaleregistre og fortegnelser over foreningsmedlemmer.

Man har for øjeblikket intet sikkert overblik over antallet af private registre og deres indhold. Registertilsynet har anslået tallet til 1/2 million. På baggrund af den hastige udvikling og billiggørelse af edb-teknikken må der nok regnes med en betydelig vækst i registerantallet og udvidelse af kredsen af registrerede oplysninger.

Offentlige myndigheder – især forvaltningsmyndighederne – har et endnu større behov for at anvende administrative personregistre. Skattemyndighederne må have identifikations- og økonomioplysninger om stort set hele den voksne del af befolkningen. På hospitaler samles helbredsoplys-

ninger om den enkelte patient i behandlingsøjemed men også til brug for visse administrative opgaver. En bred vifte af oplysninger indgår om hver enkelt klient til social- og sundhedsforvaltningens bistandsafdelinger. Et nogenlunde ligeså omfattende oplysningsmateriale indgår til statsamtens familieretsafdelinger.

Karakteristisk for registreringen hos offentlige myndigheder er, at oplysningerne indsamles *tvangsmæssigt* enten på grundlag af regler om oplysningspligt, eller fordi afgiverne i modsat fald mister muligheden for at opnå en begunstigende afgørelse. Når dertil lægges, at registrene ofte omfatter et *stort antal personer*, samt at de offentlige myndigheder i en vist forstand kan betragtes som en juridisk *enhed*, implicerer den offentlige registervirksomhed langt alvorligere retssikkerhedsmæssige problemer end de private registre. Disse problemer er imidlertid af overvejende offentligretlig karakter og af mindre interesse i denne fremstilling.

Edb-teknologien har vist sig særdeles velegnet til at behandle personregisteropgaver billigt og enkelt. I sammenligning med den traditionelle *manuelle* registrering på lister, protokoller, arkiver med sager o.s.v. er opbevaring af data på edb langt mindre pladskrævende og navnlig langt hurtigere at betjene. Det sidste gælder især søgning af data, der *transmitteres* gennem ledninger fra lager til arbejdssted.

Det er disse egenskaber, der i første række har skabt et behov for offentlig regulering af personregistrering. For så vidt er de retlige problemer ikke nye; blot forstærket. Personregistrering har altid rummet en fare for, at *enkeltpersoners privatliv* afdækkes på en måde, som anses for uantagelig i vort samfund, og for at oplysninger bruges isoleret fra deres naturlige sammenhæng i strid med alment accepterede grundsætninger om *individets rettigheder*. I manuelle registre er oplysningerne ofte skjult i den forstand, at de er for vanskelige at lokalisere, til at det er umagen værd. Netop søgningen og fremføringen er ikke noget problem i et edb-system. Forskellige edb-registre kan desuden samkøres til etablering af helt nye registre med helt nye oplysningskonstellationer.

Udviklingen af *små og forholdsvis billige edb-systemer* har øget disse risici for indgreb i den enkeltes integritet på det privatretlige område.

1.2. Registerlovgivningen

Herhjemme er den lovgivningsmæssige regulering af personregistre af ny dato. De vigtigste regler er indeholdt i lov om private registre (lov nr.

293 af 8. juni 1978, herefter kaldet LPR) og lov om offentlige myndigheders registre (lov nr. 294 af 8. juni 1978, herefter kaldet LOR). Begge love er ændret med virkning fra 1. april 1988, se lov nr. 383 af 10. juni 1987.

Anden lovgivning har imidlertid også betydning for oprettelsen og driften af personregistre bl.a. markedsføringsloven og forvaltningsloven.

Kontrollen med registerlovene er henlagt til en særlig forvaltningsmyndighed, registertilsynet. Tilsynet afgiver hvert år en beretning for sin virksomhed, i det følgende forkortet som RÅB.

LOR regulerer offentlige forvaltningsmyndigheders registeraktivitet, medens LPR omhandler de personregistre, der føres i den private sektor. Generelt er reguleringsintensiteten tættere i LOR end i LPR.

Denne lovgivningsmæssige opsplitning beror på flere forhold. For det første er retssikkerhedsproblemerne størst i den offentlige sektor – både kvantitativt og kvalitativt – fordi det offentlige ofte udøver magt over borgerne. For det andet har de offentlige forvaltningsmyndigheder på trods af mange indbyrdes forskelligheder så mange fælles træk, at en ensartet detailregulering er teknisk mulig. Loven om private registre dækker stort set alle de personregistre, som ikke er omfattet af loven om offentlige myndigheders registre, d.v.s. et uhyre broget område, der spænder over medlemsfortegnelser i sportsklubber til sygeregistre hos privat praktiserende læger og registre hos private hjælpeorganisationer.

Den reguleringsmæssige opdeling af registerproblemerne i en privat og en offentlig sektor er udtryk for en *retsteknisk forskydning*, som ikke altid rammer plet. Om en opgave udføres af en privat virksomhed eller en offentlig myndighed beror nu og da på tilfældigheder: Elektricitetsforsyningen i København varetages af en kommunal virksomhed (Belysningsvæsenet) men i den øvrige del af landet typisk af selskaber, der ejes af offentlige myndigheder, men som isoleret set er organiseret som aktieselskaber, d.v.s. på privatretligt grundlag. Af historiske grunde administreres arbejdsløshedslovgivningen i første instans af private foreninger (Arbejdsløsheds-kasserne) men funktionerne rummer ikke desto mindre markante offentligretlige træk; for registerlovgivningen er det privatretlige grundlag afgørende, kasserne er således ikke omfattet af lov om offentlige myndigheders registre. Samme konsekvens har det, at den primære sundhedstjeneste herhjemme er henlagt til privat praktiserende læger, medens den øvrige patientbehandling er henlagt til offentlige hospitaler.

De vilkårlige og måske urimelige resultater, der kan følge af den skarpe lovgivningsmæssige opdeling, modificeres ved, at den minister, der har ansvaret på området, har beføjelse til at træffe beslutning om at lade alle eller nogle af reglerne i LOR gælde for de halvoffentlige virksomheder. Beføjelsen har dog hidtil kun været sparsomt anvendt. Hertil kommer, at forskellene på de to love ved lovrevisionen i 1987 i nogen grad er blevet udvisket. Om noget er et privat eller offentligt register spiller dog stadig en betydelig rolle.

2. PRIVATE PERSONREGISTRE

2.1. Anvendelsesområdet for LPR

LPR angiver negativt, at den ikke omfatter den „registrering, der foretages for en offentlig myndighed, eller som i øvrigt omfattes af lov om offentlige myndighedsregistre“. Heraf følger, at kun registre, der føres for private virksomheder, foreninger, private enkeltpersoner, institutioner o.s.v., er omfattet af loven. Denne afgrænsning, som kendes fra andre love bl.a. forvaltningsloven og offentlighedsloven, skaber tvivl for så vidt angår en række virksomheder, som varetager *opgaver*, der også udføres af rene offentlige forvaltningsmyndigheder, eller som *finansielt* eller *organisatorisk* er indordnet under det offentlige forvaltningsapparat.

Kategoriseringen må afgøres for hvert enkelt af de tvivlsomme virksomheder på grundlag af oplysninger om det retlige grundlag for virksomheden, opgavernes art, driftens finansiering samt om der føres tilsyn med virksomheden af offentlige myndigheder – og i bekræftende fald hvor intensivt. Det er rimeligt at antage, at de løsninger, der antages om offentlighedslovens og forvaltningslovens anvendelsesområder, kan overføres til registerlovgivningen.

Herefter falder følgende virksomheder udenfor lov om offentlige registre og dermed *indenfor* LPR: Arbejdsløshedskasser, almennyttige boligselskaber, advokatvirksomheder, privat praktiserende læger, elforsynings-, naturgas- og fjernvarmeselskaber, de tekniske skoler, højskoler, private skoler, velgørenhedsforeninger som f.eks. Ensomme Gamles Værn og koncessionerede selskaber som f.eks. KTAS og JTAS.

Indenfor LOR må omvendt henregnes HT og de øvrige regionale trafik-selskaber, kommunale forsyningsvirksomheder, selvejende daginstitutioner med driftsoverenskomst med kommunen, fonde, der som byggeskade-

fonden og landsbyggefonden er oprettet ved lov, Statsanstalten for livsfor- sikring og Kongeriet Danmarks Hypotekbank.

Det er kun registrering af *personoplysninger*, d.v.s. oplysninger, som kan henføres til bestemte personer, der er omfattet af loven, LPR § 1, stk. 2.

I modsætning til LOR gælder LPR både for registrering, der sker ved hjælp af elektronisk databehandling og manuel registrering, § 1, stk. 1.

Reglerne gælder for alle eksemplarer af det pågældende register, d.v.s. også for back-up kopier. Dette gælder uanset om sådanne kopier af sikkerhedsgrunde holdes adskilt fra modersystemet.

Uden for loven er privat personregistrering, der alene sker til brug for personalhistoriske undersøgelser eller udgivelse af almindelige opslagsværker, LPR § 2, stk. 2, samt edb-registre, der alene indeholder retskilde-materiale, som indgår i det statslige retsinformationssystem, og som er offentligt tilgængelige, LPR § 2, stk. 4.

Loven gælder kun delvis for registrering, der alene finder sted til viden-skabelige eller statistiske formål samt registre, hvor der gøres brug af elek-tronisk databehandling, og som alene indeholder oplysninger, der er of-fentliggjort i et periodisk skrift (pressens informationsregistre), LPR §§ 2, stk. 3, og 7 g., stk. 1.

2.2. Oprettelse af registre

Ifølge LPR § 1, stk. 1, må personregistrering kun finde sted efter reglerne i lovens kapitel 2 og 3. De nævnte kapitler omhandler henholdsvis „erhvervsvirksomheder, erhvervsdrivende, institutioner, foreninger og lig-nende“ og „kreditoplysningsbureauer“. Modsætningsvis kan sluttes, at *privatpersoner ikke må oprette personregistre* f.eks. på en PC. Den prakti-ske rækkevidde af dette forbud er næppe stor. Den kan f.eks. ramme med-lemmer af kommunalbestyrelser eller offentlige nævn og råd, der på grundlag af medlemskabet fører fortegnelser i „hjemmearkiv“.

Registre, der i den meget brede forstand begrebet er anvendt i LPR § 3, stk. 1, må anses for erhvervsmæssige, kan for den overvejende dels ved-kommende oprettes uden iagttagelse af formaliteter.

2.2.1. Kreditoplysningsbureauvirksomhed og virksomhed som edb-service-bureau, d.v.s. udførelse af elektronisk databehandling for andre skal an-meldes til registertilsynet, LPR §§ 8, stk. 1, og 20, stk. 1. Virksomhed af

denne art kræver ikke tilsynets tilladelse, men anmeldelsen kan være en anledning for tilsynet til at gribe ind, hvis virksomheden er i strid med loven.

En tilsvarende anmeldelsespligt er ved lovændringen i 1987 indført for registre, der føres på *edb*, og som indeholder *rent private oplysninger*, d.v.s. oplysninger om race, religion og hudfarve, om politiske, seksuelle og strafbare forhold samt om helbredsforhold, væsentlige sociale problemer og misbrug af nydelsesmidler og lignende, LPR § 3, stk. 4.

Registrering, der alene tjener til *statistiske* eller *videnskabelige* formål er som anført ovenfor under 2.1. kun delvis omfattet af loven. Rummer sådanne registre *rent private oplysninger*, skal registreringen anmeldes til registertilsynet. Dette gælder, hvad enten registeret føres *manuelt* eller på *edb*, LPR § 2, stk. 3.

Uden for anmeldelsespligten er holdt *edb*-registre med *rent private oplysninger*, der føres af *foreninger og lignende*, i det omfang registret alene omfatter oplysninger om foreningens medlemmer, LPR § 3, stk. 4, 2. pkt. Politiske foreninger, religiøse samfund eller foreninger for seksuelle minoriteter, der fører medlemsfortegnelser på *edb*, skal således ikke anmelde registeret.

For visse *mindre registre* kan anmeldelsespligten virke som en stor belastning – både for virksomheden og registertilsynet. Justitsministeren er derfor i LPR § 3, stk. 5, bemyndiget til efter forud indhentet udtalelse fra registertilsynet at undtage bestemte typer af registre med *rent private oplysninger* fra anmeldelsespligten. I forarbejderne peges som eksempel på, at undtagelse kan gøres for kunderegistre i virksomheder, der sælger hjælpemidler til handicappede.

Anmeldelsespligtige er også *pressens informationsregistre*, d.v.s. *edb*-baserede registre, der alene indeholder oplysninger, der er offentliggjort i et periodisk skrift, LPR § 7 g., stk. 2.

Registre, der efter 1. april 1988 er anmeldelsespligtige, men som er taget i brug før denne dato, skal inden 1. oktober 1988 være anmeldt til registertilsynet, se lov nr. 383 af 10. juni 1987, § 3, stk. 2.

2.2.2. Registre, der har til formål at advare mod forretningsforbindelse eller ansættelsesforhold, såkaldte *advarselsregistre*, må kun oprettes med tilladelse af registertilsynet. Tilladelsen kan udstedes på vilkår, f.eks. om, at bestemte typer oplysninger ikke registreres, og at registeret helt eller

delvis undergives de regler, der gælder om kreditoplysningsbureauer, LPR § 3, stk. 4.

Ved udgangen af 1985 var der meddelt tilladelse til i alt 27 advarselsregistre bl.a. registre, der føres for forsikringsbranchen over personer, der frembyder forøget forsikringsrisiko, registre for bank- og sparekasseforeningerne over checkmisbrugere samt et register, der føres for Dansk Autoudlejer Union over personer, der tilbageleverer automobiler mere end 48 timer for sent. Ved udstedelsen af tilladelsen stiller tilsynet i praksis dels en række standardvilkår og dels i forhold til de enkelte registre nogle individuelle vilkår, se herom RÅB 1979.215 og 1980.76.

2.2.3. Ved lovændringen i 1987 indførtes et generelt forbud mod automatisk registrering af **telefonnumre**, hvorfra der foretages opkald til en virksomhed, LPR § 7 f., stk. 1.

Bestemmelsen angår kun *opkald* fra virksomheden. Registrering af numre, hvorfra der ringes til virksomheden falder altså udenfor. Registrering af indkomne samtaler finder for øjeblikket kun sted ved automatiske telefonsvarere, og når der anvendes telefonapparater, hvori den, der foretager opkaldet, kan indtaste sit telefonnummer. Registreringen omfatter derfor kun tilfælde, hvor den, der ringer, selv tager initiativ til, at der sker en registrering. Derfor, og fordi et muligt register over sådanne numre under alle omstændigheder vil være omfattet af LPR, fandt justitsministeriet det uforholdsmæssigt at lade forbudet gælde indkomne samtaler.

Forbudet gælder *ikke manuel* registrering og heller ikke den registrering, der foretages af *private* f.eks. for at kontrollere husstandens telefonsamtaler. Det bemærkes herved, at private ikke må oprette egentlige personregistre, og at en registrering af samtaler derfor ikke må opbevares i systematisk form.

Registreringsforbudet gælder desuden ikke, hvis andet følger af lov eller for så vidt angår de *koncessionerede telefonselskabers registrering* af til hvilke telefonnumre, der er foretaget opkald enten til eget brug med henblik på opkrævning af betaling eller til brug ved teknisk kontrol, LPR § 7 f., stk. 2.

Endelig kan registertilsynet *tillade* nummerregistrering i tilfælde, hvor afgørende hensyn til private eller offentlige interesser taler herfor. Tilsynet kan fastsætte nærmere vilkår for en sådan tilladelse. En tilladelse kan f.eks. komme på tale, hvor en virksomhed ønsker en registrering af tele-

fonopkald, der er foretaget i forbindelse med udførelsen af en arbejdsopgave, med henblik på kundens refundering af samtaleudgifterne.

2.2.4. Endelig kræver visse former for **eksport** af oplysninger til elektronisk databehandling i udlandet *tilladelse*, LPR § 21.

2.3. Hvilke oplysninger må registreres?

Det retssikkerhedsmæssigt set mest betydningsfulde problem består i at sætte grænser for, hvilke oplysninger, der må optages i et register. Dette problem er samtidig det lovgivningsteknisk vanskeligste. Loven spænder over så forskellige aktiviteter, at der ikke lader sig opstille en enkel fælles regel, der både er præcis og udtryk for et passende kompromis mellem personværnssynspunkter og brugbarhed. Ved lovens vedtagelse manglede desuden det fornødne erfaringsgrundlag.

Denne lovgivningssituation er ganske almindelig. Ofte løses problemet ved, at der opstilles en mindre præcis regel, der angiver en hovedlinie, og som forudsættes udfyldt ved konkrete afgørelser. En sådan såkaldt *retlig standard* er også blevet løsningen her. Ifølge LPR § 3, stk. 1, må registrering kun foretages i det omfang registreringen er et „*naturligt led i den normale drift af virksomheder m.v. af den pågældende art.*“

Reglens idé er at forbyde overflødig registrering. Af den praksis, som er beskrevet i registertilsynets årlige beretninger ses dog, at tilsynet – i overensstemmelse med bestemmelsens ordlyd – anser begrebet „naturlig“ for ganske rummeligt. Der skal med andre ord meget til for at anse en oplysning for overflødig.

Normale personaleregistre, kunderegistre, leverandørregistre og registre over konkurrenter er som udgangspunkt lovlige, se RÅB 1979.203:

En bank kunne til brug for intern planlægning af bankvirksomhed i beredskabs- og/eller krigssituation registrere oplysninger om personalets værnepligt- og tjenestepligtsforhold.

Fagforeninger kan registrere oplysninger ikke alene om aktuelle, men også om potentielle medlemmer bl.a. til brug for herved og udarbejdelse af organisationsprocenter – normalt dog kun identifikationsoplysninger.

Hertil kan føjes følgende afgørelser:

RÅB 1983.48: Registertilsynet udtalte, at arbejdsløshedskasser ikke må registrere potentielle medlemmer med henblik på hvervning.

RÅB 1982.54: Et vognmandsselskab, der fast kørte for kommunens lægevagt, måtte registrere oplysninger, der fremkom i forbindelse med bestillingerne, herunder om navn og adresse på bestilleren, køn, alder, sygdomsart, eventuelle smerter, om det var en hastesag o.s.v. Oplysningerne skulle benyttes til planlægningen og udførelsen af lægebesøgene samt videregives til kommunen til brug for den løbende kontrol med honorarafregninger samt klagesagsbehandlingen.

Oplysninger om race, religion og hudfarve, om politiske, seksuelle og strafbare forhold, om helbredsforhold, væsentlige sociale problemer og misbrug af nydelsesmidler og lignende *rent private forhold* må dog som *hovedregel ikke registreres*, LPR § 3, stk. 2. Dette gælder selvom registreringen ville være et naturligt led i den pågældende virksomheds drift.

Herfra gælder dog følgende undtagelser:

a) Registreringen kan for det første være påbudt eller tilladt i anden lovgivning, LPR § 3, stk. 2. Arbejdsgivere skal eksempelvis efter arbejdsmiljølovens § 22, stk. 1, føre register over visse arbejdsmiljøforhold.

b) Dernæst kan registrering ske, hvis oplysningen er afgivet af pågældende selv eller indhentet med hans samtykke, når der samtidig foreligger omstændigheder, der gør, at han *må vide*, at oplysningen vil blive registreret, som f.eks. når en patient afgiver oplysninger til sin læge. Det er imidlertid også en betingelse, at det er *nødvendigt* – ikke blot naturligt – for virksomheden m.v. at være i besiddelse af oplysningen for at muliggøre en *berettiget* varetagelse af virksomhedens eller andres tarv, LPR § 3, stk. 2, 2. og 3. pkt.

Disse *rent private* oplysninger må med andre ord end ikke med den registreredes samtykke registreres, hvis ikke oplysningen er nødvendig.

Registertilsynet har i sin praksis været forholdsvis tilbageholdende med at anerkende registrering af sådanne oplysninger.

RÅB 1979.209: Et stormagasin måtte ikke føre register over kunder, der blev grebet i butikstyveri. Registeret blev ført for at undgå ansættelse af butikstyre, til brug for vurderingen forud for udstedelse af kontokort samt for overvejelser om politianmeldelse, idet forretningen havde den praksis ikke at anmelde førstegangsforsøelser.

Østre Landsrets dom af 17. februar 1987: Scientologykirken fik pålæg om at slette oplysninger om medlemmernes og de ansattes fysiske tilstand, stofmisbrug, psykiatriske behandling, selvmordsforsøg, strafbare forhold og gæld, med undtagelse af gæld til kirken. Pålægget er blevet stadfæstet ved landsrettens dom, der lagde vægt på, „at de pågældende befinder sig i et afhængighedsforhold som gør, at beskyttelsesreglen bør bringes i anvendelse. Den afvejning, der skal ske mellem de pågældende personers eget ønske om registrering og hensynet til, at disse meget personlige oplysninger ikke findes i et privat register“ fandtes herefter at burde føre til, at registreringen ikke burde foretages, men at oplysningerne i givet fald måtte bero i de pågældendes egen varetægt (2. afd., nr. 492/1984.)

c) Endelig kan *registertilsynet* give tilladelse til registrering af rent private oplysninger, selvom betingelserne i LPR § 3, stk. 2, ikke er opfyldt. Hertil kræves dog, at det er *nødvendigt* for virksomheden at være i besiddelse af oplysningen for at muliggøre en berettiget varetagelse af offentlige eller private interesser, herunder til den pågældende selv, der *klart* overstiger hensynet til de interesser, der taler imod registrering, LPR § 3, stk. 3. Reglen, der blev indsat ved lovændringen i 1987, åbner mulighed for, at humanitære organisationer som Dansk Flygtningehjælp og Dansk Røde Kors får tilladelse til at registrere rent private oplysninger om hjælpsmodtagere, der ikke har kunnet give samtykke til registreringen, f.eks. fordi den pågældende ikke kan findes eller kontaktes. Der er grund til at understrege, at reglen har et meget snævert anvendelsesområde.

Personnumre må ifølge LPR § 4 a., stk. 1, kun registreres, når betingelserne i lovens § 3, stk. 2, om rent private oplysninger er opfyldt. Virksomheder må herefter som hovedregel kun registrere cpr-numre med de pågældendes samtykke. Herfra kan der ikke dispenseres af registertilsynet i henhold til bestemmelsen i LPR § 3, stk. 3.

Tilladelse til *oprettelse af advarselsregistre* kan bl.a. betinges af, at bestemte oplysningstyper ikke registreres, LPR § 3, stk. 7. Denne beføjelse udnyttes bl.a. overfor brancheforeningers debitorregistre, hvor det som standardvilkår bestemmes, at der ikke må ske registrering af manglende betaling, såfremt fordringen er bestridt, RÅB 1979.215.

Efter forud indhentet udtalelse fra Registertilsynet kan Justitsministe-

ren fastsætte, at nærmere angivne registre helt eller delvis undergives reglerne i lovens kapitel 3 (om kreditoplysningsbureauer), og at bestemte typer oplysninger ikke må indgå i de pågældende registre, LPR § 3, stk. 5.

Kreditoplysningsbureauer må kun registrere oplysninger, som efter deres art er af betydning for bedømmelse af økonomisk soliditet og kreditværdighed, LPR § 9, stk. 1. Oplysninger, der indicerer manglende betalingssevne, såsom om udlæg, konkurs, tvangsakkord, gældssanering og misligholdelse af fordringer må registreres. Er en manglende betaling ikke udtryk for manglende evne – men nok for manglende vilje – til at betale, f.eks. fordi undladelsen alene er udtryk for en politisk manifestation, må den ikke registreres, FT 1978/79, sp. 13105.

Adresserings- og kuverteringsbureauer, d.v.s. virksomheder, der sælger adresser over grupper af personer, institutioner, foreninger eller virksomheder, eller som for trediemand foretager kuvertering eller udsendelse af meddelelser til sådanne grupper, må kun registrere følgende oplysningstyper: navn, adresse, stilling, erhverv og oplysninger, der frit kan indhentes fra erhvervsregistret, LPR § 19, stk. 1.

Rent private oplysninger må ikke registreres, LPR § 17, stk. 2.

Justitsministeren kan desuden fastsætte yderligere begrænsning i disse virksomheders registreringsadgang, LPR § 17, stk. 2, 2. pkt.

Mange mennesker finder det ubehageligt at modtage reklamemateriale, som udsendes gennem sådanne bureauer. Ifølge LPR § 18, stk. 1 kan enhver skriftligt forlange sig *slettet* i et sådant adresseregister. Reglen forudsætter initiativ fra den registrerede. Har en registreret forlangt sig slettet, har bureauet pligt til at sikre, at vedkommende ikke optages på ny, RÅB 1979.230.

2.4. Oplysningerne skal være rigtige og dækkende

Det siger sig selv, at de oplysninger, der registreres ikke må være urigtige eller vildledende. Dette er ikke direkte fastslået i loven, men forudsat bl.a. i LPR § 6, stk. 3, hvorefter virksomhederne skal foretage den fornødne kontrol til sikring af, at der ikke indføres urigtige eller vildledende oplysninger i et edb-register.

I flere bestemmelser er endvidere forudsat, at oplysninger om forhold, der ligger tilbage i tiden kan have mistet sin betydning og derfor ikke må registreres eller opbevares. Edb-registrerede oplysninger, der på grund af alder eller af andre grunde har *mistet deres betydning*, skal ifølge LPR § 6.

stk. 1, *slettes*. Edb-registre, der anvendes løbende skal indrettes således, at der kan foretages en fornøden *ajourføring* af oplysningerne. Oplysninger om forhold, der taler imod kreditværdighed og som er *mere end 5 år gamle* må ikke registreres i et *kreditoplysningsbureau*, medmindre det i det enkelte tilfælde er åbenbart, at forholdet er af afgørende betydning for betalingsevnebedømmelsen, LPR § 9, stk. 3.

Denne tendens til sikring af, at *uaktuelle* oplysninger ikke registreres, præger også de vilkår, registertilsynet stiller for tilladelser til *advarselsregistre*.

Der kan dog hverken af loven eller tilsynets praksis udledes en almindelig regel om forældelse af registeroplysninger.

Beskyttelsen imod urigtige, vildledende, uaktuelle eller i øvrigt ulovligt registrerede oplysninger består i en række sletningsregler.

Disse regler tager primært sigte på edb-registre. Mens sletning i manuelle registre er forbundet med meget store praktiske vanskeligheder, giver edb-teknikken mulighed for forholdsvis ubesværet korrektion af fejl og unøjagtigheder.

Den *almindelige sletningsregel* findes i LPR § 5, stk. 1. Nægter en virksomhed efter anmodning fra en registreret at slette eller berigtige oplysninger, der ikke må registreres, eller har virksomheden ikke inden 4 uger besvaret en henvendelse herom fra den registrerede, kan den registrerede efter denne regel indbringe spørgsmålet for registertilsynet, der da træffer afgørelse om slettelse eller berigtigelse.

Selvom reglen – måske lidt akavet – er formuleret som en regel om svarpligt og klageadgang, er bestemmelsens *formål* klart at angive en *korrektionspligt*. Den uklare formulering er udtryk for en erkendelse af, at der ikke sjældent vil foreligge uenighed mellem virksomheden og den registrerede om, hvorvidt oplysningerne er rigtige og dækkende. Det er derfor nødvendigt at have en *klageprocedure* som den foreskrevne.

En effektiv beskyttelse forudsætter imidlertid, at reglen er suppleret med en pligt for virksomheden til at give *underretning* om registreringen til den registrerede samt til at give den registrerede adgang til de registrerede oplysninger. For øjeblikket gælder ikke almindelige regler om underretning. Der gælder derimod en almindelig adgang til registerindsigt, dog kun i edb-registre.

Det må understreges, at pligten til korrektion foreligger uafhængigt af, om der fremkommer en begæring herom.

Hvor hurtig sletningen/berigtigelsen skal gennemføres, beror på årsagen til, at der skal ske en korrektion. Urigtige eller vildledende oplysninger skal slettes eller berigtiges „snarest muligt“, LPR § 6, stk. 3. Har en oplysning mistet sin betydning på grund af alder, skal korrektionen ske så hurtigt som en hensyntagen til registerets anvendelse og oplysningens karakter med rimelighed tilsiger. I registre, der ajourføres efter en bestemt tidsplan, skal sletningen dog ske samtidig med, at de nye oplysninger registreres.

Som anført ovenfor kan sletningen være både besværlig og omkostningskrævende i manuelt førte registre. Disse registre er derfor ikke omfattet af den almindelige pligt til at luge ud i oplysningerne. På den anden side kan tungtvejende hensyn til de registrerede tale for, at oplysninger, der ikke længere er relevante for registervirksomheden, slettes. Dette behov kan imødekommes ved, at registertilsynet i særlige tilfælde kan *pålægge* en virksomhed at slette oplysninger, der på grund af alder eller af andre grunde har mistet deres betydning for varetagelse af registerets opgaver, LPR § 23, stk. 4.

Ved afgørelser i henhold til bestemmelsen skal tilsynet afveje hensynet til den registreredes interesse i sletning overfor virksomhedens eller trediemands interesser i, at oplysningerne bevares. Dertil skal der tage hensyn til det arbejde og de omkostninger, en eventuel sletning vil medføre for virksomheden. Bestemmelsen kan efter omstændighederne anvendes på begæring af en medarbejder, som ikke længere er tilknyttet en virksomhed, hvor virksomheden opbevarer notater om personalesamtaler.

2.5. Brugen af de registrerede oplysninger

Loven bygger – lidt uklart – på en sontring mellem den *interne* brug, der gøres af de registrerede oplysninger til varetagelse af den enkelte virksomheds eget formål, og den *eksterne* benyttelse, der består i *videregivelse* af oplysninger til offentlige myndigheder eller andre private.

2.5.1. Der er ikke formuleret almindelige regler, der tager sigte på **intern anvendelse** af oplysninger. Det kan dog antages, at der gælder samme grænse som foreskrevet med hensyn til registreringsadgangen. En oplysning må herefter kun benyttes til de formål, som retfærdiggør en registrering. Det fremgår af LPR § 3, stk. 1, at de registrerede oplysninger i almindelighed kun må benyttes, såfremt brugen indgår som et naturligt led i den

normale drift af virksomheder af den pågældende art. For rent private oplysninger gælder herefter den stramning, at brugen skal være nødvendig for at muliggøre en berettiget varetagelse af virksomhedens eller andres tarv, LPR § 3, stk. 2.

For *adresserings- og kuverteringsbureauer* gælder i LPR § 19 en særlig regel: Overlader foreninger og lignende *medlemsfortegnelser* til et bureau til brug for udsendelse af meddelelser for foreningen, må bureauet ikke uden foreningens samtykke videregive sådanne fortegnelser til tredie-mand eller *benytte dem til udsendelser af meddelelser for trediemand*.

I samme retning går reglen i LPR § 20, stk. 2, hvorefter et edb-service-bureau ikke uden samtykke fra virksomheden må anvende modtagne oplysninger i andet øjemed end til udførelsen af den opgave, aftalen vedrører.

2.5.2. Spørgsmål om videregivelse af oplysninger er forholdsvis tæt reguleret i loven og har desuden givet anledning til en ret omfattende registertil-synspraksis.

a) For *alle oplysninger* – uanset oplysningernes mere eller mindre følsomme karakter – gælder, at videregivelse kun må ske uden samtykke fra den registrerede i det omfang en sådan videregivelse er et naturligt led i den normale drift af den pågældende art, LPR § 4, stk. 2.

Registertilsynet har anset det for at være i strid med denne regel, at en boligforening gav et områdekontor i kommunens socialforvaltning en liste over de af foreningens medlemmer, der fik varmepenge tilbage. Et boligselskab kunne heller ikke generelt videregive samlede oplysninger om lejerestancer til kommunen, RÅB 1985.42-43. Derimod anså registertilsynet det foreneligt med § 4, stk. 2, at en sportsforening videregav visse identifikationsoplysninger (adresse og telefonnummer) om medlemmer til en sponsor, RÅB 1983.43. En grundejerforening måtte ikke hver måned udsende en liste over de medlemmer, der var i restance med varmebidrag, til samtlige foreningens medlemmer, RÅB 1983.56.

Fagforeninger og arbejdsløshedskasser har givet anledning til særlig mange sager om videregivelse af oplysninger. Praksis herom er generelt beskrevet i RÅB 1983.47-52. Som nævnt ovenfor under 2.3. kan fagforeninger lovligt registrere oplysninger både om aktuelle og potentielle medlemmer. Begge typer af oplysninger kan lovligt videregives i enkeltstående tilfælde, f.eks. efter begæring til tillidsmænd, faggrupper og andre

medlemmer. En samlet medlemsfortegnelse kan ligeledes videregives til de nævnte persongrupper. Derimod må der ikke ske videregivelse i form af samlede fortegnelser over ikke-medlemmer. Efter omstændighederne vil en sådan liste have karakter af et advarselsregister, hvortil kræves særlig tilladelse, LPR § 3, stk. 6.

Arbejdsløshedskasser må slet ikke registrere potentielle medlemmer, jfr. ovenfor under 2.3. Oplysninger om aktuelt medlemskab må hverken videregives til en fagforening, hvortil kassen er knyttet, eller til tillidsrepræsentanter, andre medlemmer af kassen eller afdelingen. Det gælder både samlede og enkeltstående videregivelser. Dog kan videregivelse til en fagforening ske, når medlemskab af fagforeningen er betinget af medlemskab af arbejdsløshedskassen. Er der mellem en fagforening og en arbejdsløshedskasse et tæt administrativt samarbejde, f.eks. om opkrævning af kontingent, kan videregivelse i dette øjemed ske.

Det erindres, at videregivelse med samtykke fra den registrerede kan ske i videre omfang end anført i § 4, stk. 2.

b) *Rent private oplysninger* af den type, der er omtalt i LPR § 3, stk. 2, må – for så vidt de overhovedet må registreres – slet ikke videregives, LPR § 4, stk. 1. Herfra gælder tre undtagelser:

Videregivelse kan for det første ske med *samtykke* fra den registrerede eller en, der handler på dennes vegne.

Der kan dernæst være hjemmel til videregivelsen i *anden lovgivning*. Lægelovens § 8 pålægger f.eks. læger, herunder privat praktiserende, på begæring af en offentlig myndighed at afgive attest til offentligt brug om personer, der er undersøgt eller behandlet af ham.

Endelig kan Registertilsynet give *tilladelse* til en videregivelse, der sker til varetagelse af offentlige eller private interesser, herunder hensynet til den pågældende selv, der klart overstiger hensynet til de interesser, der begrunder hemmeligholdelse, LPR § 4, stk. 1, 2. pkt.

c) Oplysninger om *personnumre* må kun videregives under samme betingelser, som gælder for videregivelse af rent private oplysninger. Herudover kræves at videregivelsen er af afgørende betydning for at sikre en entydig identifikation af den registrerede eller videregivelsen kræves, af en offentlig myndighed, LPR § 4 a., stk. 2.

d) Oplysninger om *forhold, der ligger mere end 5 år tilbage*, må som hovedregel ikke gives videre, LPR § 4, stk. 2. Herfra gælder følgende undtagelser:

Videregivelse kan for det første ske, såfremt det er åbenbart, at det er af *afgørende betydning* for bedømmelsen af det forhold, som søges belyst, at oplysningen videregives. Det kan eksempelvis være tilfældet for oplysninger om fødselsdatoer og indgåelse af ægteskab. Dernæst, hvis hjemmel hertil findes i *anden lovgivning*. Og endelig hvis den registrerede giver sit *samtykke* hertil.

e) *Kreditoplysningsbureauer* må i sagens natur kun videregive sådanne oplysningstyper, som bureauerne har lov til at registrere, d.v.s. oplysninger om *betalingsevne*, LPR § 9, stk. 1.

Loven fastsætter endvidere, at *rent private oplysninger* hverken må registreres eller videregives, LPR § 9, stk. 2.

Ligeledes gentages reglen i § 4, stk. 2, om oplysninger om forhold, der ligger mere end 5 år tilbage. Sådanne oplysninger må hverken registreres eller *videregives*, medmindre det i det enkelte tilfælde er åbenbart, at forholdet er af afgørende betydning for bedømmelsen af pågældendes økonomiske soliditet og kreditværdighed, LPR § 9, stk. 3.

Skadesrisiciene ved, at der videregives urigtige eller mangelfulde oplysninger, er særligt store netop for kreditoplysningsbureauer. Derfor er det vigtigt, at registrerede har adgang til at gribe ind overfor fejl og unøjagtigheder. Ved LPR § 10, stk 1, er disse bureauer derfor pålagt inden 4 uger efter registreringen at give meddelelse til den, der første gang optages i registeret med oplysninger om andet end adresse, stilling, erhverv eller oplysninger, der fremgår af Statstidende, eller frit kan indhentes fra erhvervsregisteret. Samtidig med underretningen skal den registrerede have vejledning om adgangen til registerindsigt, jfr. nedenfor under 2.7.

Videregivelsen skal i øvrigt som hovedregel ske skriftligt. Dog må *summeriske* oplysninger videregives mundtligt til abonnenter, såfremt spørgerens navn og adresse noteres og opbevares i mindst 6 måneder, LPR § 12, stk. 1.

Publikationer, der udgives af kreditoplysningsbureauer, må kun indeholde oplysninger i summarisk form og kun udsendes til abonnenter. Sådanne publikationer må ikke indeholde personnumre, LPR § 12, stk. 2.

Særligt bureauernes videregivelse af summariske oplysninger – såkaldte *sortilister* – har givet anledning til betænkeligheder. Med lovændringen i 1987 indsnævredes adgangen hertil. Ifølge LPR § 12, stk. 3, må summariske oplysninger om skyldforhold kun videregives, hvis oplysningerne hidrører fra skyldforhold til samme kreditor på mere end kr. 1.000,00, og hvis

kreditor har erhvervet den registreredes skriftlige erkendelse af en forfalden gæld, eller hvis der er foretaget retslige skridt mod den pågældende. Oplysninger om endeligt godkendt gældssanering må dog ikke videregives i summarisk form.

I praksis har sortlisterne været redigeret således, at det har kunnet udlæses heraf, om bestemte gader eller husblokke havde særligt mange sortlistede personer. Heraf har bureauernes abonnenter draget konsekvenser om betalingsevnen for andre end de registrerede personer og nægtet kredit, f.eks. til beboerne i en bestemt gade. For at imødegå sådanne tiltag indførtes ved lovrevisionen i 1987 et påbud om, at videregivelse af summariske oplysninger om enkeltpersoners skyldforhold kun må ske således, at oplysningerne ikke kan danne grundlag for vurderingen af økonomiske soliditet og kreditværdighed for andre end de pågældende enkeltpersoner, LPR § 12, stk. 4.

f) Virksomheder må ikke videregive oplysninger om *forbrugere* til andre virksomheder til brug for markedsføring, LPR § 4 b., stk. 1. Bestemmelsen udelukker ikke, at videregivelse sker om forretningsforbindelser. Det er også tilladt at videregive oplysninger om forbrugere i andet øjemed end markedsføring, f.eks. i forbindelse med generelle markedsundersøgelser.

Sådan videregivelse er dog tilladt, når betingelserne i § 4 er opfyldt, og den virksomhed, som ønsker at videregive oplysningerne, ved kundeforholdets begyndelse eller på et senere tidspunkt har givet den registrerede tydelig skriftlig meddelelse om, at videregivelse kan finde sted. Det kræves herudover, at den registrerede har givet sit udtrykkelige samtykke til videregivelsen, LPR § 4 b., stk. 2.

g) Det er nævnt ovenfor under 2.5.1., at *adresserings- og kuverteringsbureauer* ikke uden samtykke må videregive medlemsfortegnelser til trediemand, LPR § 19. Et lignende forbud findes i LPR § 20, stk. 2, hvorefter *edb-servicebureauer* ikke uden samtykke fra ejeren må benytte oplysninger til andet formål end aftalt.

h) *Fra pressens informationsregistre* (edb-registre, der alene indeholder oplysninger, der er offentliggjort i et periodisk skrift) må oplysninger kun videregives således, at *oplysningerne offentliggøres i et periodisk skrift*, LPR § 7 h. Denne videregivelse, som meget vel kan omfatte rent private oplysninger, kan ske uden samtykke fra den registrerede. På dette punkt er disse registre undergivet en lempeligere ordning end andre registre, jfr.

ovenfor under b. Udvidelsen er dels begrundet i hensynet til pressefriheden, dels i at straffeloven og presseloven i et vist omfang sikrer mod registrering og videregivelse af urigtige eller vildledende oplysninger fra sådanne registre.

Videregivelse til *andre formål* end offentliggørelse i et periodisk skrift ligger for så vidt uden for disse registres naturlige opgaver. I praksis videregives mange oplysninger med erhvervsmæssigt sigte til virksomheder og private, der ikke har tilknytning til pressen. Sådant videregivelse er ulovlig, medmindre der opnås samtykke fra den registrerede, eller den følger af anden lovgivning, LPR § 7 h.

i) En særlig form for videregivelse foreligger, når edb-registre *samkøres*. En samkøring kan kun finde sted, hvis betingelserne for videregivelse er opfyldt. Som det er fremgået af det ovenfor under a – h anførte stilles forholdsvis strenge betingelser. Allerede derfor frembyder samkøring af private registre ikke samme betænkeligheder, som samkøring af offentlige myndigheders registre. Hertil kommer, at konkurrencemæssige forhold gør samkøring uinteressant for virksomhederne.

En vis risiko foreligger dog for, at der ved samkøring af rent private oplysninger skabes et billede af den pågældendes forhold, som vedkommende ikke havde mulighed for at forudse, da han gav samtykke til registrering og videregivelse af oplysningerne. Med denne situation for øje er i 1987 indsat et *forbud mod samkøring* af forskellige virksomheders edb-registre, LPR § 4, stk. 4.

Forbudet gælder dog ikke samkøring, der foretages med henblik på ajourføring af oplysninger om navne, adresser og lignende, LPR § 4, stk. 4.

Desuden kan registertilsynet give *tilladelse* til samkøring, når betingelserne for videregivelse af oplysninger er opfyldt og hensynet til de interesser, som samkøringen skal varetage, *klart* overstiger hensynet til de registrerede personer. Det forudsættes dernæst, at der er givet disse meddelelse om, at samkøring kan finde sted, LPR § 4, stk. 5.

2.6. Pligt til at afbøde skadevirkninger af uberettiget videregivelse

Videregivelse af ukorrekte oplysninger eller af oplysninger, som ifølge loven ikke må videregives, kan volde stor skade. Såvel ideelt som økonomisk.

Denne risiko har man dog ikke anset at være så almen, at loven har

pålagt nogen generel pligt for registervirksomheden til gennem f.eks. dementi overfor oplysningsmodtageren at søge fejlen rettet. Det må dog fremhæves, at en sådan pligt efter omstændighederne – grovere tilfælde – følger af de almindelige erstatningsregler, se herom ovenfor i kapitel 2, afsnit 4.

Endvidere kan Registertilsynet pålægge virksomheden at give skriftlig underretning om en berigtigelse til alle, der har modtaget oplysningen indenfor de sidste 6 måneder før den registrerede fremsatte anmodning overfor virksomheden om berigtigelse. Samtidig skal virksomheden give den registrerede meddelelse om, hvem der har fået underretning om berigtigelse, LPR § 5, stk. 2. Reglen lider af den svaghed, at den forudsætter den registeredes initiativ.

Uberettigede videregivelser fra *kreditoplysningsbureauer* rummer særlige økonomiske skaderisici. Her gælder derfor en skærpet regel. Bureauet skal, hvis en oplysning eller en bedømmelse viser sig at være urigtig eller vildledende, straks give skriftlig underretning om berigtigelsen til den registrerede og til alle, der har modtaget oplysningen eller bedømmelsen indenfor de sidste 6 måneder før bureauet er blevet bekendt med forholdet, LPR § 14. Samtidig skal der gives den registrerede meddelelse om, hvem der har modtaget underretning om berigtigelsen og om, hvorfra oplysningen eller bedømmelsen stammer, § 14, stk. 1, 2. pkt.

I modsætning til den almindelige regel i § 5 indtræder pligten automatisk og uafhængig af en mellemkommende afgørelse fra registertilsynet.

2.7. Registerindsigt

Som noget nyt indførtes i 1987 en almindelig adgang til registerindsigt i private registre. Ifølge LPR § 7 a., stk. 1, skal en virksomhed, der ved registerførelsen gør brug af elektronisk databehandling, på begæring fra en person give denne meddelelse om, hvad der er registreret om den pågældende.

Bestemmelsen, der altså ikke omfatter manuelt førte registre, gælder ikke, hvis den registeredes interesse i at få kendskab til oplysningerne findes at burde vige for afgørende hensyn til offentlige eller private interesser, herunder hensyn til den pågældende selv. Gør sådanne hensyn sig kun gældende for en del af oplysningerne, skal den registrerede gøres bekendt med øvrige oplysninger, LPR § 7 a., stk. 2.

En person, der har fået registerindsigt, har ikke krav på ny meddelelse,

før der er gået 12 måneder efter sidste meddelelse, medmindre den pågældende kan godtgøre en særlig interesse heri, LPR § 7 a., stk. 3.

Henvendelser om registerindsigt skal besvares inden 4 uger efter modtagelsen af begæringen, LPR § 7 c., stk. 1. Afslag skal forsynes med vejledning om adgangen til at indbringe spørgsmålet for registertilsynet, LPR § 7 c., stk. 2.

Afgørelser om retten til registerindsigt kan indbringes for Registertilsynet, LPR § 7 d.

For en del *advarselsregistre* er det i tilladelsen stillet som vilkår, at der er adgang til registerindsigt. Disse vilkår vil fortsat have selvstændig betydning for så vidt registeret føres manuelt.

Kreditoplysningsbureauer skal ifølge LPR § 11 til enhver tid på begæring af den registrerede inden 4 uger meddele denne indholdet af de oplysninger og bedømmelser, bureauet har videregivet om den pågældende indenfor de sidste 6 måneder samt af de øvrige oplysninger, som bureauet på tidspunktet for begæringens fremsættelse har på kartotekskort, hulkort, magnetbånd eller på anden måde i bearbejdet form, herunder foreliggende bedømmelser af den pågældende.

Er bureauet i besiddelse af yderligere materiale om den registrerede, skal dette samtidig meddeles den pågældende med oplysning om materialets art samt om, at den registrerede kan få adgang til at gennemgå det ved personlig henvendelse til bureauet, LPR § 11, stk. 2. Derimod kan den registrerede ikke – udover i den ovenfor under 2.6. nævnte berigtigelsessituation – få oplyst, hvorfra oplysningerne stammer, LPR § 11, stk. 3.

2.8. Tilsyn og straf

Som det allerede er fremgået er tilsynet med at registerlovgivningen overholdes henlagt til *Registertilsynet*, der består af et råd – Registerrådet – og af et sekretariat, der ledes af en direktør.

Tilsynet kan – enten på grundlag af klager eller på eget initiativ – foretage undersøgelser af de registre, der er omfattet af loven. I den forbindelse kan tilsynet kræve enhver oplysning af betydning for dets virksomhed, LPR § 22, stk. 2. Endvidere har tilsynets personale adgang til at foretage undersøgelser uden retskendelse af alle lokaler hos kreditoplysnings- og edb-servicebureauer samt virksomheder, der fører advarselsregistre, hvorfra registret administreres eller kan benyttes samt af lokaler, hvor registret eller de tekniske hjælpemidler opbevares eller anvendes. Der kan sam-

tidig med undersøgelsen foretages udtræk af registeret, LPR § 22, stk. 3.

Finder tilsynet lovstridige forhold, kan det udstede pålæg om ophør af ulovligheder, om sletning af registre, der føres i strid med loven, samt om sletning eller berigtigelse af oplysninger.

De nævnte beføjelser tildeler først og fremmest registertilsynet en *rets-konstaterende* funktion. De konkrete afgørelser, tilsynet træffer, har dog herudover *retsudviklende* betydning, nemlig for såvidt de skaber klarhed over reglernes indhold og udfylder lovens retlige standarder.

Ifølge loven har tilsynet også beføjelser, som mere direkte styrker dets muligheder for at skabe normer for registersikkerhed. Finder tilsynet, at en fremgangsmåde til indsamling eller videregivelser af oplysninger medfører en væsentlig risiko for, at der registreres eller videregives urigtige oplysninger, som ikke må registreres, eller som er urigtige eller vildledende, kan tilsynet nedlægge *forbud*, LPR § 22, stk. 4. Tilsynet kan endvidere pålægge foranstaltninger til *kontrol* og *sikring* imod, at der sker ulovlig registrering, at oplysninger misbruges eller kommer til uvedkommendes kendskab, LPR § 22, stk. 5.

De afgørelser, registertilsynet træffer, *kan ikke påklages* til andre forvaltningsmyndigheder. De kan derimod indbringes for Folketingets Ombudsmand og for domstolene.

Overtrædelser af loven eller pålæg udstedt af registertilsynet kan straffes, LPR § 27. Ved dom for strafbart forhold kan den, der driver eller er beskæftiget med advarselsregistre, kreditoplysningsbureauer eller edb-servicebureauer, frakendes retten hertil, LPR § 28.

3. OFFENTLIGE MYNDIGHEDERS REGISTRE

3.1. Lovens anvendelsesområde

Ligesom det gælder for LPR, regulerer LOR registrering af personoplysninger, § 1, stk. 1. Men modsat LPR dækker loven kun edb-registre. De retlige problemer omkring manuelle registre er behandlet i andre regelsæt – især offentlighedsloven og forvaltningsloven.

Kun registre, der føres for den offentlige forvaltning, er omfattet af LOR, se § 1, stk. 1. Registre, der føres for domstolene og folketinget og for de organer, der hører under folketinget, falder udenfor. Det samme gælder private virksomheder, foreninger, institutioner, enkeltpersoner o.s.v. Det fremgår af gennemgangen ovenfor under 2.1., at ganske mange

organer opgavemæssigt, finansielt og/eller strukturelt er placeret i et grænsområde mellem den offentlige og den private sektor. Om et givet organ kan henregnes under den offentlige forvaltning og dermed under LOR eller udenfor og dermed under LPR, beror på en konkret vurdering af det pågældende organ. Især det retlige grundlag for organets oprettelse spiller en rolle. Samtidig må det fremhæves, at loven ved ministerbeslutning kan udstrækkes til at omfatte privatretligt stiftede virksomheder, såfremt udgifterne ved deres virksomhed overvejende dækkes af statslige eller kommunale midler, LOR § 2, stk. 1.

Loven omfatter ikke edb-registre, der alene indeholder retskildemateriale (retsinformationssystemer), som indgår i det statslige retsinformationssystem og som er offentligt tilgængelige, LOR § 1, stk. 4.

3.2. Oprettelse af registre

Det følger af det såkaldte legalitetsprincip, at offentlig forvaltningsudøvelse skal være legitimeret i en anerkendt retskilde – have *hjemmel*.

Visse afgørelser må forvaltningen kun træffe, såfremt hjemmelen findes i bestemmelser i love, vedtaget af folketetinget, eller i regler, udstedt af forvaltningen i henhold til sådanne love. Det gælder f.eks. afgørelser om at berøve borgerne deres frihed eller ejendom. Andre dele af forvaltningens virksomhed kan udøves på et i retlig henseende mere udvandet grundlag. Det gælder især udøvelsen af interne funktioner, d.v.s. de funktioner, der angår forvaltningens tilrettelæggelse af arbejdet. Disse opgaver ses i modsætning til den ydre virksomhed, der rettes mod borgerne.

Oprettelse af personregistre for offentlige myndigheder tjener som oftest indre administrative formål og kræver i almindelighed ikke selvstændig hjemmel. Det må dog samtidig understreges, at et register med hensyn til indsamlingsmetoder og formål undtagelsesvis kan påvirke borgernes forhold så intensivt, at oprettelsen alligevel kræver lovhjemmel. Dette gælder f.eks. visse overvågningsregistre.

LOR forudsætter, at registeroprettelse er en væsentlig beslutning, som derfor træffes på højt plan i det administrative hieraki. *Statslige* registre må kun oprettes i henhold til godkendelse af vedkommende *minister*, LOR § 4, stk. 1. Registre, der føres for kommuner, skal oprettes i henhold til en beslutning, der træffes i et møde af vedkommende *kommunalbestyrelse*, LOR § 6, stk. 1. Beslutningen kan ikke delegeres til stående udvalg eller til den kommunale forvaltning.

Inden driften af registrene påbegyndes, skal der være vedtaget forskrifter om registerets opbygning og drift. Registerforskrifterne udformes efter indhentet udtalelse fra Registertilsynet. Udover med registertilsynet skal der forud for oprettelsen af statslige og visse fælleskommunale registre forhandles med Finansministeren (Administrationsdepartementet).

Herved sikres, at den fornødne sagkundskab om registerspørgsmål medvirker ved oprettelse af alle registre i den offentlige forvaltning.

Efter disse regler vil registertilsynet altid blive inddraget ved oprettelsen af nye offentlige registre. Der er intet behov for særregler om særligt kontroversielle registertyper, som for private registres vedkommende, se f.eks. om den nyindførte regel om registrering af telefonnumre i LPR § 7 f., ovenfor under 2.2.2.

3.3. Registerforskrifter

Spørgsmål om registreringsadgang, videregivelse, eventuel underretning om registreringen, sletning, formålsbestemmelser, regler om terminaladgang og om fysiske sikkerhedsforanstaltninger har stor retssikkerhedsmæssig betydning. Sådanne forhold skal reguleres i forskrifter, der udarbejdes for hvert enkelt register. Forskrifterne skal stemme overens med de rammer, der er fastlagt i loven. Som oftest repræsenterer forskrifterne en skærpelse – i alle tilfælde en præcisering – i forhold til loven.

Forskrifterne anses for at være så specielle, at de er fritaget for kundgørelse i Lovtidende. Et eksemplar af forskrifterne skal dog sendes til registertilsynet, LOR § 8, stk. 1, og være *tilgængelige for offentligheden* ved henvendelser såvel til tilsynet som de registeransvarlige myndigheder.

3.4. Lovens rammer

LOR fastslår nogle ydergrænser for, hvorledes registerforskrifterne kan udformes. Da forskrifterne som ovenfor påpeget ofte sætter snævrere grænser for myndighedernes registeraktivitet, har disse ydergrænser mere principiel end praktisk interesse. Nedenfor nævnes hovedpunkterne i den lovmæssige registerbeskyttelse:

3.4.1. Der må kun registreres **oplysninger, som klart er af betydning** for varetagelsen af myndigheders opgaver, LOR § 9, stk. 1. Adgangen til registrering er således snævrere end i private registre, der kan optage oplys-

ninger, hvis det er et naturligt led i virksomhedens normale drift, jfr. ovenfor under 2.3.

Rent private oplysninger må dog kun registreres, såfremt registreringen er nødvendig til varetagelse af registerets opgaver, LOR § 9, stk. 2. På dette punkt er der sket en vis indsnævring i forhold til den almindelige regel, men i hvert fald i den sproglige udformning en vis udvidelse i forhold til, i hvilken udstrækning denne type oplysninger må registreres i private registre. Udover nødvendighedskravet skal sådan registrering tjene til en berettiget varetagelse af virksomhedens eller andres tarv, LPR § 3, stk. 2. Forskellen beror på, at registrering af rent private oplysninger ofte vil være mindre naturlig i private virksomheder men nærmest uundgåelig hos en lang række offentlige myndigheder.

Særligt kontroversiel er registrering af oplysninger om politiske forhold. Sådan registrering er forbudt, medmindre oplysningerne er offentligt tilgængelige, § 9, stk. 2, 1. pkt. Det må i denne forbindelse fremhæves, at loven ikke gælder for registre, der føres for politiets og forsvarrets efterretningstjenester, LOR § 31. Forbudet mod registrering af politiske oplysninger gælder med andre ord ikke for disse myndigheder.

3.4.2. Regler om berigtigelse og sletning svarer i alt væsentligt til, hvad der gælder for private registre, LOR § 9, stk. 3, og § 11.

Bestemmelsen i LOR § 12, stk. 3, påkalder sig dog særlig interesse: for registre, der indeholder oplysninger af særlig interesse for fremmede magter, skal der træffes foranstaltninger, der muliggør bortskaffelse eller tilintetgørelse i tilfælde af krig eller lignende forhold. Reglens historiske baggrund er vistnok udleveringen af politiets arkiv over medlemmer af det kommunistiske parti i 1940 til den tyske besættelsesmagt.

3.4.3. I forhold til offentlige myndigheders registre har LOR siden lovens indførelse i 1978 hjemlet en almindelig adgang til **registerindsigt**. Reglerne herom er indeholdt i lovens kapitel 4. Den almindelige ordning er, at en person har adgang til at se de oplysninger, der er registreret om vedkommende selv, medmindre denne interesse findes at burde vige for afgørende hensyn til offentlige eller private interesser.

En person, hvormed der er registreret rent private oplysninger, kan kræve, at få tilsendt udskrift af de oplysninger, der er registreret om ham, LOR § 13, stk. 2. De mellemrum, hvormed sådan udskrift skal fremsen-

des, fastsættes i registerforskrifterne. I forhold til sygehus- og andre sygdomsregistre er fastsat særregler, især om den fremgangsmåde, hvorpå registerindsigten gennemføres.

Har en person fået registerindsigt, har han først krav på ny meddelelse 12 måneder efter sidste meddelelse, medmindre han godtgør en særlig interesse heri, LOR § 13, stk. 6.

3.4.4. Den interne brug af registret er ikke reguleret i LOR, men i en vis udstrækning i andre offentligretlige regler. En ansat i den offentlige forvaltning må f.eks. ikke skaffe sig fortrolige oplysninger, som ikke er af betydning for udførelsen af hans opgaver. Det fremgår af forvaltningslovens § 32. I sager, der rejses ved ansøgning, må oplysninger om ansøgerens rent private forhold som hovedregel ikke indhentes fra andre dele af forvaltningen (eller fra en anden forvaltningsmyndighed) uden ansøgerens samtykke, forvaltningslovens § 29.

Adgangen til videregivelse af oplysninger enten til private eller andre forvaltningsmyndigheder er forholdsvis udførligt reguleret i loven:

a) Til *private* kan videregivelse som udgangspunkt ikke ske, LOR §§ 16 og 17. Hovedreglen er dog gennemhullet af en række undtagelser:

Rent private oplysninger kan videregives til private i følgende tilfælde:

- Når den, oplysningen angår, giver *samtykke*, LOR § 16, stk. 2, nr. 1,
- Når videregivelse er hjemlet i *anden lovgivning*, LOR § 16, stk. 2, nr. 2,
- Når videregivelsen sker til varetagelse af private eller offentlige interesser, der *klart* overstiger hensynet til de interesser, der begrundet hemmeligholdelse, herunder hensynet til den, oplysningen angår, LOR § 16, stk. 2, nr. 3.
- Når videregivelsen er nødvendig for udførelsen af en persons eller virksomheds opgaver for det offentlige, LOR § 16, stk. 2, nr. 4.
- Når videregivelsen er nødvendig for udførelsen af videnskabelige eller statistiske undersøgelser af væsentlig samfundsmæssig betydning, LOR § 16, stk. 2, nr. 5.

For sygdomsregistre er fastsat yderligere specielle undtagelsesregler.

Andre typer oplysninger kan videregives i samme omfang som de rent private, LOR § 17, stk. 1. Herudover kan sådanne oplysninger videregives i følgende tilfælde:

- Når oplysningerne i forvejen er *offentligt tilgængelige*, LOR § 17, stk. 2.
- Til brug i *konkrete retsforhold*, når videregivelsen sker til virksomheder eller private personer, der kan godtgøre at have en retlig interesse i at få de pågældende oplysninger, der *klart* overstiger hensynet til oplysningernes hemmeligholdelse. Dette gælder dog ikke oplysninger, om hvilke der er fastsat særlige tavshedsforskrifter, LOR § 17, stk. 3.
- Til brug for forskning, LOR § 17, stk. 4.

Endelig kan registertilsynet i særlige tilfælde tillade videregivelsen, når dette på grund af oplysningernes karakter, mængde og formålet med videregivelsen skønnes ubetænkeligt, LOR § 17, stk. 5.

b) Til *offentlige myndigheder* er videregivelse af rent private oplysninger som udgangspunkt heller ikke tilladt, LOR § 21, stk. 1. Dog kan videregivelse ske i følgende situationer:

- Når den, oplysningen angår, *samtykker* i videregivelsen, LOR § 21, stk. 2, nr. 1.
- Når videregivelsen er hjemlet i *anden lovgivning*, LOR § 21, stk. 2, nr. 2.
- Når videregivelsen sker til varetagelse af private eller offentlige interesser, der klart overstiger hensynet til de *interesser*, der begrundes hemmeligholdelse, herunder hensynet til den, oplysningen angår, LOR § 21, stk. 2, nr. 3.
- Når videregivelsen er *nødvendig* for udførelsen af en myndigheds virksomhed eller påkrævet for en afgørelse, som myndigheden skal træffe, LOR § 21, stk. 2, nr. 4.
- Når videregivelsen er *nødvendig* for udførelsen af videnskabelig eller statistiske undersøgelser af væsentlig samfundsmæssig betydning, LOR § 21, stk. 2, nr. 5.

Andre oplysningstyper må videregives i samme omfang som rent private, LOR § 21, stk. 3. Herudover kan disse oplysninger videregives, når oplysningerne i forvejen er *offentligt tilgængelige*, LOR § 21, stk. 3 eller når det må antages, at oplysningen vil være af *væsentlig betydning* for myndighedens virksomhed eller for en afgørelse, myndigheden skal træffe, LOR § 21, stk. 3.

For *videnskabelige* eller *statistiske* registre gælder særlige snævre videregivelsesregler, LOR § 21, stk. 5.

3.4.5. Tilsynet med reglernes overholdelse og kompetencen til at afgøre konflikter mellem borgerne og de registeransvarlige myndigheder er henlagt til registertilsynet, se herom kapitel 7 i LOR.

Navnlig den normudviklede funktion har i forhold til de offentlige registre fået en fremtrædende plads blandt tilsynets opgaver, bl.a. gennem tilsynets indflydelse på udarbejdelsen af registerforskrifterne.

LITTERATURLISTE

Delbetænkning om private registre, Betænkning 687/1973.

Delbetænkning om offentlige myndigheders registre, Betænkning 767/1976.

Peter Blume: Retsinformationssamfundet (1986), s. 125 – 172.

Martin Basse og Oluf Jørgensen: Åbenhed i Forvaltningen (1986).

Jørgen Oluf Knudemann: Registre og Kontrol (1980).

Mogens Koktvedgaard: Bidrag til elektronrettens almindelige del, J1968.157 – 174.

Mogens Koktvedgaard: Retlige problemer i forbindelse med adgang til datalagre, J1970.221 – 229.

Ole Krarup: Retssikkerhed og Offentlig databaseskyttelse. Nordisk Administrativ Tidsskrift 1972, s. 141 – 153.

Ejvind Næsborg og Pia Petersen: Registerlovgivning i Danmark, 2. udg. 1983.

Registertilsynets Årsberetninger (siden 1979).

KAPITEL 9

Reglerne om telekommunikation

1. DATAKOMMUNIKATION VIA DET OFFENTLIGE TELENET

I forbindelse med anvendelsen af moderne edb-systemer vil der i mange tilfælde være behov for kommunikation med andre brugere eller databaser. En bruger kan have behov for at komme i forbindelse med eksterne databaser med henblik på at kunne søge og indsamle information. Eller et firma har måske behov for at afsende filer eller data til filialer spredt over hele landet.

Andre virksomheder leverer ligefrem deres ydelser gennem datatransmissioner. Dette gælder f.eks. databehandlingsbureauer, der indsamler og behandler data for de enkelte kunder ved anvendelse af kommunikationslinier mellem edb-bureauet og kunderne.

2. TELEVÆSENETS OPBYGNING

Den offentlige teletrafik i Danmark varetages af Post- og Telegrafvæsenet og 4 regionale televirksomheder. Jydsk Telefon A/S varetager teletrafikken i Midt- og Nordjylland, Tele Sønderjylland i Sønderjylland, Fyns Telefon på Fyn med tilhørende øer, og KTAS har ansvaret for teletrafikken på Sjælland, Lolland-Falster, Møn og Bornholm.

De *regionale televirksomheder* har endvidere ansvaret for trafikken imellem de enkelte koncessionsområder. Driften af disse anlæg – der har karakter af dels kabelanlæg, dels radiokædeanlæg – varetages imidlertid af Statens Teletjeneste der tillige har ansvaret for den internationale trafik. Forvaltningen af myndighedsopgaver, så som meddelelse af typegodkendelse, varetages af Teleinspektionen.

3. LOVGRUNDLAGET

Det retlige grundlag for formidling af offentlig teletrafik hviler på en lov fra 1897 om telegrafer og telefoner (lov nr. 84 af 11. maj 1897). Når en så bedaget lov fortsat kan finde anvendelse på et område i en så hastig udvik-

ling som netop telekommunikationsområdet, skyldes det, at den primært fastslår princippet om, at al offentlig telekommunikation henhører under statens eneret, samt at denne eneret kan gives i koncession i det omfang, der er behov herfor.

Loven indeholder endvidere nogle regler om statens ret til at anbringe telekabler på privat ejendom – regler, som vist ikke har noget sidestykke i dansk ret, men som fortsat finder anvendelse (bl.a. i forbindelse med anbringelse af lyslederkabler i landbrugsjord).

Omfanget af statens eneret er i loven anført som offentlig telefon- og telegraftrafik. Afgrænsningen er naturlig efter datidens forhold, hvor der ikke fandtes andre former for offentlig telekommunikation. Det er imidlertid stedse blevet lagt til grund, at statens eneret tillige omfatter alle andre former for offentlig trådbåren telekommunikation, d.v.s. datakommunikation, tekstkommunikation (telex og teletex) og videokommunikation.

Eneretten omfatter endvidere offentlig telekommunikation, der består af en blanding af radiokommunikation og trådbåren kommunikation, såsom den offentlige personsøgetjeneste (OPS-tjenesten) og den offentlige mobiltelefon-tjeneste (Nordisk Mobiltelefon Tjeneste).

Med hjemmel i en række særlige love, senest lov nr. 270 af 22. maj 1986, er ministeren for offentlige arbejder blevet bemyndiget til at udfærdige koncessioner på anlæg og drift af offentlige telekommunikationstjenester. Denne bemyndigelse har ministeren udnyttet til at udfærdige koncessioner til tre regionale televirksomheder inden for hver deres respektive koncessionsområder. De nugældende koncessioner for Jydsk Telefon A/S, Fyns Telefon og KTAS er indeholdt i stort set enslydende bekendtgørelser af 22. december 1986.

3.1. Koncessionerne

De tre koncessionerede telefonselskaber er alle organiseret på et privatretligt grundlag. Jydsk Telefon A/S og KTAS er begge aktieselskaber, hvori dog staten besidder aktiemajoriteten, og Fyns Telefon er et andels-selskab ejet af en række fynske kommuner.

Ifølge koncessionerne er koncessionshaverne eneberettigede til at forestå anlæg og drift af en række indenlandske telekommunikationstjenester – herunder telefon-tjenesten, datakommunikationstjenesten og tekstkommunikationstjenesten.

Koncessionerne indeholder dog en række undtagelser fra eneretten. Eksempelvis er DSB's kommunikationsnet og signalledninger ikke omfattet. Endvidere er private berettiget til selv at etablere teleanlæg på egne ejendomme – dog under forudsætning af, at anlægget udelukkende benyttes til ejerens eget brug.

Med monopolet følger også en række forpligtelser. Koncessionshaverne er således i henhold til koncessionens post 3 forpligtet til efter vilkårene i selskabernes abonnementsbestemmelser at give enhver adgang til som abonnent eller kommunikationssøgende at få tilslutning til eller benytte koncessionshaverens anlæg. Dette vil blive uddybet nedenfor.

3.2. Abonnementsvilkårene

Den omstændighed, at offentlig telekommunikationsvirksomhed udøves af private virksomheder – og altså ikke af en offentlig myndighed, som det er normalt i de fleste europæiske lande – bevirker, at levering af telekommunikationsydelse sker på et privatretligt grundlag.

Leveringsaftalen – der normalt ikke er nedfældet på tryk – hviler på en række standardbetingelser (abonnementsvilkår), der er identiske for alle abonnenter i Danmark.

Abonnementsvilkårene indeholder den væsentlige bestemmelse, at der til de offentlige telenet kun må tilsluttes udstyr (telefoner, modemer, telexmaskiner m.v.), der enten er typegodkendt eller er leveret af televirksomhederne. En tilsidesættelse af denne betingelse berettiger alene televirksomhederne til at ophæve abonnementsforholdet og afbryde for tilslutningen til det offentlige telenet. Bortset fra den ny lov om telefonapparater (lov nr. 338 af 4. juni 1986) – der endnu ikke er sat i kraft – findes der derimod ikke hjemmel til at iværksætte yderligere sanktioner ved en overtrædelse af abonnementsvilkårene.

Abonnementsvilkårene beskæftiger sig ikke med indholdet af den information, som de enkelte abonnenter transmitterer over de offentlige telenet. Misbrug af nettene til at trænge ind i virksomheders databaser kan således ikke sanktioneres med hjemmel i abonnementsvilkårene. Her gælder alene de strafferetlige regler, jfr. herom i kapitel 4.

Med hjemmel i koncessionerne har Statens Teleråd (der på ministeren for offentlige arbejders vegne indtil sommeren 1986 har ført tilsyn med televirksomhedernes forhold) udstedt en række cirkulærer, der bl.a. fastlægger de tekniske principper for telenettets opbygning og funktion. Her-

ved sikres, at telekommunikation kan foretages uhindret og på ensartet måde overalt i Danmark – selv om tjenesterne varetages af 5 forskellige teleadministrationer.

Særligt fremhæves cirkulære nr. 12 C, der indeholder vilkårene for udlejede kredsløb – d.v.s. kredsløb som er fast etableret mellem to terminalpunkter via teleadministrationernes anlæg. Cirkulæret er optrykt som bilag bagest i bogen.

3.3. Enerettens indhold i relation til terminaludstyr

Statens eneret omfatter traditionelt det terminaludstyr, der kan tilsluttes det offentlige telenet. For den offentlige telefonitjenestes vedkommende omfatter eneretten således i dag alle komponenter, der indgår i forbindelse med formidling af offentlig telefoni, d.v.s. såvel telefonapparat, omstillingsanlæg, interne ledningsveje m.v. I forbindelse med vedtagelsen af loven om telefonapparater (lov nr. 338 af 4. juni 1986) – der endnu ikke er sat i kraft – er der imidlertid åbnet mulighed for at tilslutte typegodkendte telefonapparater til det offentlige telefonnet.

På datatransmissionsområdet omfatter eneretten kun det udstyr, der er nødvendigt til at omforme datastrømmene, så informationen kan transmitteres via det offentlige telenet (modems) samt ledningsvejene mellem modemerne og den offentlige central. Eneretten har således ikke udstrakt sig til at omfatte de systemkomponenter, der tilkobles modemet.

Modemer med transmissionshastighed op til 1200 bit/s kan frit erhverves, blot de er typegodkendt. Modemer til brug ved højere transmissionshastigheder (op til 4,8 kbit), er fortsat undergivet teleadministrationernes monopol. Der forventes imidlertid gennemført en liberalisering i 1988 på dette område, således at også modemer til brug ved større transmissionshastigheder frit kan erhverves, blot de er typegodkendte.

I modsætning til, hvad der er gældende inden for telefoniområdet, kan der frit etableres interne datanet, der via modems kan sættes i forbindelse med de offentlige net.

På tekstkommunikationsområdet omfatter eneretten såvel ledningsvejene som det kommunikationsudstyr, der tilsluttes (telexapparatet og eventuelle telexprocessorer).

3.4 Udviklingstendenser

Den generelle tendens i de øvrige europæiske lande og USA går imidlertid i retning af at ophæve televirksomhedernes eneret til levering af terminaludstyr, således at der kun fastsættes typegodkendelsesspecifikationer, som de enkelte terminaler skal opfylde. Denne udvikling forventes også indenfor kort tid at slå igennem i Danmark. Sker dette, vil modemudstyr, multiplexere, omstillingsanlæg (PABC), telexmaskiner og telefonapparater frit kunne tilsluttes det offentlige telenet, blot det opfylder en række grænsefladespecifikationer, og dette kan dokumenteres gennem forelæggelse af måleresultater fra danske eller udenlandske laboratorier.

4. Valget af transmissionsnet

Via det offentlige telenet kan der foretages datatransmission ved anvendelse af transmissionshastigheder fra 300 bit/s til 2 mbit/s. Ved etablering af særlige bredbåndsforbindelser kan der opnås transmissionshastigheder på op til 140 mbit/s.

Valget af transmissionshastighed er afhængig af datatransmissionens formål. Behovet er ikke det samme, om der er tale om informationsformidling, om overførsel af datafiler eller om transmission af meget omfattende datamængder.

4.1. Datatransmission over telefonnettet

Brugere, der kun har et ringe behov for at foretage datatransmission eller kun har behov for at foretage relativt få opkald, kan anvende det normale telefonnet til datatransmission ved hjælp af et modem, der omformer de digitale signaler til analoge signaler, der kan transmitteres via nettet.

Datatransmission over telefonnettet er begrænset til den hastighed, hvormed data kan overføres. Dette skyldes, at telefonnettet er specificeret til at kunne overføre tale, d.v.s. analog datarepræsentation.

4.2. De offentlige datanet

Der er i Danmark etableret 2 typer offentlige datanet, DATEX-nettet, der er et såkaldt kredsløbskoblet net, og DATAPAK-nettet.

DATEX-nettet er et af telefonnettet uafhængigt telekommunikationsnet, hvorpå der er mulighed for at foretage datatransmission med hastigheder op til 9,6 kilobit. DATEX-nettet benyttes fortrinsvis af virksomheder, der har en middelstor datatrafik eller har behov for at kommunikere

med flere geografisk adskilte anlæg, og som har behov for store kvalitets- og sikkerhedskrav i datakommunikationsnettet selv ved transmissioner over store afstande.

Nettet kan endvidere benyttes til datakommunikation til abonnenter i de øvrige nordiske lande, til Vesttyskland, Østrig, Canada og USA.

Udstyr, der ønskes benyttet i forbindelse med Datex-nettet, skal opfylde den af CCITT (den internationale rådgivende telefonkomité) specificerede grænsefladefunktion, X 21.

DATAPAK-nettet adskiller sig fra DATEX-nettet ved at anvende en kommunikationsform, hvor dataene opdeles i pakker. I pauserne mellem pakkerne benyttes nettet til at sende pakker for andre abonnenter. Dette indebærer, at abonnenten kun belaster nettets linier, når der er noget at sende. Dette er yderst rationelt, når der er tale om datatransmission over længere afstande. Derfor er denne datakommunikationsform fremherskende i udlandet. Fra det danske datapak-net kan der etableres dataforbindelser til landene i Vesteuropa samt Canada, USA, Japan, Singapore og Hong Kong.

DATAPAK-nettet er typisk af interesse for edb-brugere, der har behov for at søge information i udenlandske databaser.

Såvel DATEX som DATAPAK nettet er offentlige tjenester – d.v.s. at alle kan blive tilsluttet til ensartede priser uanset geografisk beliggenhed. I henhold til abonnementsbetingelserne for disse tjenester forpligter teleadministrationerne sig til at foretage overvågning af nettets tilstand helt ud til den enkelte abonnents tilslutningsterminal (benævnt DCE – et særligt modem, der som en del af abonnementet stilles til rådighed af teleadministrationerne).

Takseringen af disse tjenester sker dels i form af en løbende abonnementsafgift, dels en trafikafgift, der er afhængig af transmissionshastigheden, men uafhængig af afstand inden for Danmark.

4.3. Udlejede kredsløb

Mange virksomheder har behov for at foretage transmission af en stadig strøm af data, som skal behandles hurtigt og effektivt. Dette gælder eksempelvis banker, store industriforetagender m.v. For denne type af data-transmission kan det som regel bedst betale sig at anvende fast etablerede forbindelser.

Ved anvendelse af udlejede kredsløbsforbindelser kan man opbygge interne datanet mellem forskellige abonnenter, f.eks. en virksomheds hovedsæde og dens forskellige afdelinger i Danmark eller sågar hele verden. Der kan også være tale om faste forbindelser mellem en virksomhed og et servicebureau.

Disse faste forbindelser kan udformes helt individuelt og kan muliggøre datatransmission på op til 2 megabit. Datatransmissionen sker ved anvendelse af modemer, der i skrivende stund er omfattet af teleadministrationernes monopol. Det forventes imidlertid, at der inden for kort tid vil ske en liberalisering på dette område, således at typegodkendte modemer til brug på faste kredsløb frit kan tilsluttes det offentlige net, jfr. ovenfor under 3.3.

Taksterne for brugen af fast opkoblede forbindelser er afhængig af transmissionsliniens kapacitet og transmissionsliniens geografiske længde, men derimod ikke af, hvor meget man bruger forbindelsen.

5. VALUE ADDED NETWORK SERVICES (VANS)

Anlæg og drift af teleanlæg med henblik på at stille teletjenester til rådighed for andre, er en funktion – som omtalt ovenfor – der kun kan udføres af statslige eller koncessionerede televirksomheder.

Dette indebærer, at televirksomhederne er eneberettiget til at formidle teletrafik for andre. Eksempelvis er en virksomhed – der har lejet et kredsløb mellem hovedkontoret i København og filialen i Århus – ikke berettiget til at lade andre gøre brug af kredsløbet. Edb-servicebureauer må heller ikke formidle datatrafik på de kredsløb, som forbinder bureauet med dets kunder. Denne form for formidling benævnes 3.partstrafik.

Til dato er der imidlertid givet en halv snes dispensationer til at formidle datatransmission for andre. Dette har typisk været tilfældet, hvor kunderne har efterspurgt faciliteter eller tjenester, som ikke fandtes i de offentlige net.

I takt med de internationale dereguleringstendenser, som først og fremmest er slået igennem i USA, Japan og i England, er der specielt fra edb-servicebureau branchen fremsat ønske om en liberalisering, således at der også åbnes mulighed for, at andre end televirksomhederne kan tilbyde tjenester på de offentlige net – såkaldte value added network services (VANS).

Af de tjenester, der her kan tænkes markedsført, er protokolkonverteringer, mailboxtjenester og formidling af adgang til eksterne databaser – eventuelt kombineret med dataprocessing.

Gennem formidling af 3.partstrafik vil bl.a. edb-servicebureauer kunne etablere netværk mellem sig og dets kunder baseret på det offentlige telenet.

Inspireret af de internationale dereguleringstendenser har der gennem de seneste par år været ført en livlig debat mellem industrien og teleadministrationerne om en lempelse af adgangen til at etablere sådanne netværk. Skal denne form for trafik tillades på udlejede kredsløb, indebærer dette, at der skal foretages en taksering svarende til den, der finder sted på de offentlige datanet. Herved sikres det nemlig, at brugen af disse kredsløb til 3.partstrafik ikke kun sker for at omgå takstsystemet.

Dette vil imidlertid betyde en forhøjelse af taksterne på disse kredsløb – hvilket brugerne selv sagt ikke finder rimeligt – specielt ikke hvis kredsløbet alene anvendes til virksomhedsinternt brug.

Siden begyndelsen af dette år har der af ministeriet for offentlige arbejder – nu kultur- og kommunikationsministeriet – været nedsat en særlig arbejdsgruppe med deltagelse af repræsentanter for de regionale televirksomheder og P&T med henblik på at løse den gordiske knude. Et af problemerne er nemlig, at det er særdeles vanskeligt at definere, hvad der forstås ved 3.partstrafik.

Dette udvalgsarbejde forventes afsluttet i løbet af efteråret 1987.

Det forventes, at man vil basere sig på en 2-trins løsning, således at der i første omgang gives tilladelse til 3.partstrafik ved anvendelse af de offentlige datanet. Benyttelsen af udlejede kredsløb til 3.partstrafik vil derimod kun være tilladt i forbindelse med formidling af private tjenester på telenettet (VANS). Gensalg af kapacitet vil således ikke blive tilladt.

Denne midlertidige ordning forventes *dernæst* afløst af en permanent ordning efter en kortere årrække, hvorefter alle restriktioner for anvendelsen af telenettet er ophævet. Det forudsættes her, at den nødvendige takstmæssige neutralitet mellem nettene i mellemtiden vil være opnået.

Denne udvikling er også i overensstemmelse med den deregulering, som forudsættes gennemført inden for det europæiske fællesskab. EF-Kommissionen har således for kort tid siden oversendt et såkaldt green paper til Rådet vedrørende udvikling af et fælles marked for telekommunikationstjenester og udstyr. Ifølge dette dokument foreslås alle restriktio-

ner for anvendelsen af de offentlige telenet fjernet i løbet af 1990'erne for så vidt angår nettenes anvendelse til datatransmission, ligesom der forudsættes gennemført en vidtgående liberalisering af terminaludstyr og modems. Det er den generelle opfattelse, at dereguleringsaktiviteten vil blive gennemført inden for samme tidsrum i Danmark.

Litteraturfortegnelse

Som supplement til de litteraturhenvisninger, der findes i slutningen af hvert kapitel, bringes hermed en oversigt over generelle edb-retlige fremstillinger samt en liste over statslige betænkninger om edb-teknologiske retsforhold.

Danske og skandinaviske bøger er angivet samlet. Der gælder en udstrakt retsenhed indenfor de nordiske lande, der også har præget den skandinaviske edb-ret. Siden 1984 er udgivet en Nordisk årbog om Retsinformatik og siden 1985 holdt årlige konferencer om emnet. Til dato er dog kun konferencerapporten fra 1986 udgivet i bogform.

Den edb-retlige litteratur udenfor landets grænser udgør en omfattende og uoverskuelig mængde. Oversigten omfatter kun de væsentligste værker fra England og USA. Særligt interesserede henvises til de bibliografier, der undertiden offentliggøres i udenlandske edb-retlige tidsskrifter; se f.eks. Rutgers Computer and Technology Law Journal, volume 11, no. 1, s. 195 – 280.

Skandinavisk edb-retlig litteratur

Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Edb-retlige afgørelser 1 (Trykt som edb-rådets rapport nr. 27, København 1984).

Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Edb-retlige afgørelser 2 (Trykt som „Rapport nr. 27“ på Databehandlingsforeningens forlag, København 1986).

Strange Beck og Ole Bruun Nielsen (red.): Ret og Informationsteknologi (Indlæg ved Nordisk Retsinformatikkonference 27. – 28. oktober 1986, Århus 1987).

Jon Bing: Opphavsrett og EDB (Complex 2/1985).

Jon Bing og Knut S. Selmer: A decade of computers and the law (Oslo, 1980).

Lars Jakob Blanck (red.): Dommer og kjendelser i EDB-rett I (Oslo, 1980).

Peter Blume: Retsinformationssamfundet (København, 1986).

Jørgen Bull: EDB-kontrakter (Oslo 1981).

Odd-Einer Christophersen og Arve Føyen: EDB-anskaffelser - Fremgangsmåte og avtaleutforming (Oslo, 1981).

EDB-rådet: Anskaffelse af databehandlingsudstyr (EDB-rådets Rapport nr. 19, København, 1982).

EDB-rådet: Modelbetingelser for aftaler om standardprogrammel (EDB-rådets Rapport nr. 26, København 1984).

EDB-rådet: Model-kontraktbetingelser for køb af edb-materiel med bilag kommentarer og vejledning. Udarbejdet af CECUA Contractual Links Working Group efter aftale med Kommissionen for De europæiske Fællesskaber under dansk medvirken af Edb-rådet (EDB-rådets rapport nr. 28, København 1984).

EDB-rådet: Syn og Skøn og EDB – en vejledning fra EDB-rådet (EDB-rådets Rapport nr. 25, København, 1982).

Vagn Greve: Edb-strafferet, 2. reviderede udgave (København 1986).

Roger Henriksen: The legal aspects of Paper-less international trade and transport (København, 1982).

Cecilia Magnusson og Olav Torvund (red.): Juristen i data-samfunnet; Nordisk årbok i rettsinformatik (Oslo 1984).

Cecilia Magnusson og Olav Torvund (red.): Juristen och data-säkerheten; Nordisk årbok i rettsinformatik (Oslo 1985).

Cecilia Magnusson og Olav Torvund (red): ADB, avtal och upphovsrätt; Nordisk årbok i rettsinformatik (Oslo 1986).

Ruth Nielsen: Kompendium i edb-ret, 1. del: edb-kontrakter (Det erhvervsretlige institut, Handelshøjskolen i Århus, 1985).

Ruth Nielsen og Hanne Østerby: Kompendium i edb-ret, 2. del: enerettigheder til edb-udstyr og data. Konkurrence- og monopolretlige regler. Produktansvar (Det erhvervsretlige institut, Handelshøjskolen i Århus, 1986).

Ruth Nielsen: Kompendium i edb-ret, 3. del: edb-tvister, registerlovgivningen, edb-strafferet (Det erhvervsretlige institut, Handelshøjskolen i Århus, 1986).

Jacob Nørager-Nielsen: EDB-kontrakter (København, 1986).

Peter Seipel: Anskaffing av programvara – Hur får man rättkvalitet? (Försvarets Materielverk, Riksdataböbundet, Stockholm 1982).

Peter Seipel: Computing Law – perspectives on a new legal discipline (Stockholm, 1977).

Peter Seipel: Introduktion til rettsinformatikken (Stockholm, 1982).

Statens Rasjonaliseringsdirektorat: Statens standardavtaleformular for EDB-anskaffelser (Oslo, 1981).

Tarjei Stensaasen: Rettslig vern av edb-programmer og databaser (Oslo, 1987).

Betænkninger

Registerudvalgets delbetænkninger om private registre (betænkning 687/1973).

Obligationsudvalgets betænkning om det Obligations- og Aktieløse Samfund (betænkning 793/1977).

Betænkning om teletekstsystemer (betænkning 935/1981).

Industriministeriets rapport om Betalingskort (betænkning 965/1982).

Retsinformationsrådets betænkning om en lovdatabase (betænkning 1001/1984).

Arbejdsdelingen på telekommunikationsområdet (betænkning 1030/1985).

Straffelovrådets betænkning om datakriminaliet (betænkning 1032/85).

Betænkning om Ophavsret og Edb (betænkning 1064/86).

Hertil føjes den svenske og norske betænkning om samme emne:

- Upphovsrätt och Datorteknik, Delbetänkande 3 (SOU 1985:51).
- Ophavsrett og Edb (NOU 1986:18).

Betænkning om EDB i tinglysningen (betænkning 1093/1987).

Toneangivende edb-retlig litteratur udenfor Danmark

Richard L. Bernacchi, Peter B. Frank & Norman Statland: Bernacchi on Computer Law, vol. I – II (Little, Brown and Company, Boston, Toronto, 1986).

Chris Edwards og Nigel Savage (ed.): Information Technology & the Law (Anchor Brendon Ltd., Tiptree England, 1986).

Michael C. Gemignani: Computer Law (Bancroft-Whitney Co., San Francisco, 1985).

Richard Graham & Morgan Stedman: Computer Contracts, 2nd.ed. (Oyez Longman, London, 1984).

Steven L. Mandell: Computers, data processing and the law – text and cases (West Publishing Company, New York 1984).

Raymond T. Nimmer: The Law of Computer Technology (Warren, Gorham & Lamont, New York 1985).

M.-T. Michele Rennie: Computer Contracts Handbook (Sweet & Maxwell, London, 1985).

John T. Soma: Computer Technology and the Law (Shepard's/McGraw-Hill Colorado Springs, 1983 – med tillæg).

BILAG 1

Købeloven (uddrag)

Almindelige bestemmelser

§ 1. Denne lovs bestemmelser kommer kun til anvendelse, for så vidt ikke andet er udtrykkelig aftalt, eller må anses for indeholdt i aftalen eller følger af handelsbrug eller anden sædvane.

Stk. 2. I forbrugerkøb jfr. § 4 a, kan § 4 a, § 42, stk. 1, § 43, stk. 1 og 2, §§ 44, 47, 50, 55-58, 74 og 75, § 76, stk. 1, nr. 1 og 2, og stk. 2, §§ 77-79, § 80, stk. 1, og §§ 81-86 dog ikke fraviges til skade for køberen.

§ 1 a. Loven gælder for alle køb, bortset fra køb af fast ejendom.

Stk. 2. §§ 72-86 gælder dog kun i forbrugerkøb.

Stk. 3. §§ 5, 10 og 11, § 17, stk. 2, § 42, stk. 2, §§ 48, 49 og 52-54 gælder ikke i forbrugerkøb.

§ 2. Bestilling af genstande, som først skulle tilvirkes, anses i denne lov som køb, såfremt det for tilvirkningen fornødne stof skal ydes af den, der har påtaget sig tilvirkningen. Loven gælder dog ikke for opførelse af bygning eller andet anlæg på fast ejendom.

Stk. 2. Hvad der i denne lov er bestemt om køb, finder tilsvarende anvendelse på bytte.

§ 3. Ved køb af genstande, bestemt efter art, forstås i denne lov ikke alene køb af en vis mængde af en angiven art genstande, men også køb af en vis mængde af et angivet parti.

§ 4. Ved handelskøb forstås i denne lov køb, som indgås mellem handlende i eller for deres bedrift.

Stk. 2. Som handlende anses herved enhver, der gør sig til bedrift at afhænde dertil indkøbte varer, at drive vekselerer- eller

bankforretning, forsikringsvirksomhed, kommissionshandel, forlagsvirksomhed, apotek, beværtning, håndværk eller fabrik, at overtage udførelse af bygnings- eller anlægsarbejder eller at befordre personer, gods eller meddelelser. Dog anses ikke som handlende den, som uden anden medhjælp end sin ægtefælle, sine børn under 15 år og sit hustyende driver beværtning, håndværk, befordringsvirksomhed eller sådan ringe handel, hvortil ikke kræves særlig adkomst, eller hvortil borgerskab udstedes uden betaling.

§ 4 a. Ved forbrugerkøb forstås et køb, som en køber (forbruger) foretager hos en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, når det købte hovedsagelig er bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse for køberen, og sælgeren vidste eller burde vide dette. Sælgeren har bevisbyrden for, at købet ikke er et forbrugerkøb.

Stk. 2. Som forbrugerkøb anses under i øvrigt samme betingelser som nævnt i stk. 1 endvidere køb fra ikke-erhvervsdrivende, hvis aftalen om køb er indgået eller formidlet for sælgeren af en erhvervsdrivende.

Om bestemmelse af købesummen

§ 5. Er køb sluttet, men intet aftalt om købesummens størrelse, har køberen at betale, hvad sælgeren fordrer, for så vidt det ikke kan anses for ubilligt.

§ 6. Er i handelskøb regning (faktura eller nota) tilstillet køberen, og gør han ikke, så snart ske kan, indsigelse mod den i regningen anførte pris, er han pligtig at betale denne, medmindre lavere pris oplyses at være aftalt, eller regningen er åbenbart urimelig.

§ 7. Skal købesummen beregnes efter tal, mål eller vægt, bliver mængden på det tids-

punkt, da faren for salgsgenstandens hændelige undergang går over på køberen, at lægge til grund for beregningen.

§ 8. Skal købesummen beregnes efter varens vægt, antages indpakningens vægt (taravægten) at skulle fradrages.

Om stedet, hvor salgsgenstanden skal leveres (leveringsstedet)

§ 9. Sælgeren har at levere salgsgenstanden på det sted, hvor han ved køkets afslutning havde sin bolig. Drev han på dette tidspunkt forretning, og stod salget i forbindelse dermed, skal levering ske på forretningsstedet.

Stk. 2. Befandt genstanden sig ved køkets afslutning på et andet sted end ovenfor nævnt, og var parterne eller burde de være vidende derom, anses dette som leveringssted.

§ 10. Skal genstanden af sælgeren forsendes fra et sted til et andet for der at overgives i køberens besiddelse, anses levering for sket, når genstanden er overgivet til en fragtfører, som har påtaget sig forsendelsen fra vedkommende sted, eller den, hvis afsendelsen sker med skib, er bragt inden for skibssiden.

§ 11. Skal sælgeren besørge genstanden sendt til noget inden pladsens grænser beliggende sted, anses levering ikke at være sket, forinden genstanden er kommet i køberens besiddelse.

Om tiden for aftalens opfyldelse

§ 12. Er tid for købesummens betaling eller salgsgenstandens levering ikke bestemt, og fremgår det ikke af omstændighederne, at opfyldelse skal ske snarest muligt, skal den ske ved påkrav.

§ 13. Er et tidsrum fastsat for leveringen, har sælgeren ret til inden for dets grænser at vælge tidspunktet for leveringen, medmindre det fremgår af omstændighederne, at spillerummet er fastsat i køberens interesse.

Om retten til at kræve ydelse mod ydelse

§ 14. Er der ikke givet henstand fra nogen af

siderne, er sælgeren ikke pligtig at levere salgsgenstanden, medmindre købesummen samtidig betales, og køberen ikke pligtig at betale købesummen, medmindre salgsgenstanden samtidig stilles til rådighed.

§ 15. Skal genstanden forsendes fra leveringsstedet, kan sælgeren dog ikke i medfør af bestemmelsen i foregående paragraf undlade at afsende den, men kan hindre, at den overgives i køberens besiddelse, så længe købesummen ikke er betalt.

§ 16. Benyttes i handelskøb ved genstandens forsendelse fra leveringsstedet til bestemmelsesstedet konnossement eller fragtbrev af sådan beskaffenhed, at sælgeren efter dets udlevering til køberen ikke kan råde over genstanden, skal købesummen betales mod udlevering af det pågældende dokument overensstemmende med reglerne i § 71.

Om faren (risikoen) for salgsgenstanden

§ 17. Sælgeren bærer faren for salgsgenstandens hændelige undergang eller forringelse, indtil levering har fundet sted (jfr. §§ 9-11).

Stk. 2. Angår købet en bestemt genstand, som skal hentes af køberen, og er tiden inde, da den ifølge aftalen kan hentes, samt genstanden holdes rede, bærer dog køberen faren og må således betale købesummen, selv om genstanden hændelig er gået til grunde eller forringet.

Om udbytte af salgsgenstanden

Om forsinkelse fra sælgerens side

§ 21. Leveres salgsgenstanden ikke i rette tid, og skyldes dette ikke køberens forhold eller en hændelig begivenhed, for hvilken han bærer faren, har køberen valget mellem at forlange genstanden leveret og at hæve købet.

Stk. 2. Var forsinkelsen eller måtte den af sælgeren forudsættes at være af uvæsentlig betydning for køberen, kan denne dog ikke hæve købet, medmindre han har betinget sig opfyldelse nøjagtig til bestemt tid.

Stk. 3. I handelskøb anses enhver forsinkelse for væsentlig, medmindre det alene er en ringe del af det solgte, som er forsinket.

§ 22. Skal sælgeren levere efterhånden, og finder forsinkelse sted med en enkelt levering, kan køberen i medfør af foregående paragraf alene hæve købet, for så vidt angår denne levering. Dog kan han også hæve købet for senere leveringers vedkommende, såfremt gentagelse af forsinkelsen må ventes, eller endog hæve købet i dets helhed, såfremt dette er begrundet i sammenhængen mellem leveringerne.

§ 23. Angår købet en bestemt genstand, og bliver denne ikke leveret i rette tid, har sælgeren at svare skadeserstatning, medmindre det oplyses, at forsinkelsen ikke kan tilregnes ham.

§ 24. Ved køb af genstande, bestemte efter art, er sælgeren, selv om forsinkelsen ikke kan tilregnes ham, pligtig at svare skadeserstatning, medmindre han har forbeholdt sig fritagelse derfor, eller muligheden af at opfylde aftalen må anses for udelukket ved omstændigheder, der ikke er af sådan beskaffenhed, at sælgeren ved køkets afslutning burde have taget dem i betragtning, såsom ved hændelig undergang af alle genstande af den art eller det parti, købet angår, ved krig, indførselsforbud eller lignende.

§ 25. Hæves et køb, og skal erstatning svares i henhold til § 23 eller § 24, bliver denne i mangel af bevis for, at anden skade er lidt, at fastsætte til det beløb, hvormed prisen for genstande af samme art og godhed som de solgte på leveringstiden overstiger købesummen. Foretager køberen uden ugrundet ophold dækningskøb på forsvarligt sted, hvor der er marked for varen, ved autoriseret mægler, der er underrettet om køkets art, kan sælgeren ikke rejse indsigelse imod, at købesummen for den således indkøbte vare betragtes som genstandens pris.

§ 26. Er leveringstiden forløben, og har levering ikke fundet sted, må køberen, om han vil fastholde købet, på forespørgsel fra sælgerens side uden ugrundet ophold give meddelelse derom. Undlader han dette, ta-

ber han sin ret til at kræve levering. Det samme gælder, selv om han ikke har modtaget nogen forespørgsel, dersom han ikke inden rimelig tid meddeler, at han vil fastholde købet.

§ 27. Har levering fundet sted efter leveringstidens udløb, må køberen, når det ved genstandens fremkomst eller undereretning fra sælgeren, viser sig, at leveringen er sket for sent, i handelskøb straks og ellers uden ugrundet ophold meddele sælgeren, at han vil påberåbe sig forsinkelsen. Undlader han dette, kan han ikke senere påberåbe sig forsinkelsen. Vil køberen benytte sin ret til at hæve købet, må han under denne rets fortabelse uden ugrundet ophold meddele sælgeren dette.

Om forsinkelse fra køberens side

§ 28. Betales købesummen ikke i rette tid, eller træffer køberen ikke i rette tid foranstaltning, hvorpå købesummens betaling beror, har sælgeren valget imellem at fastholde og at hæve købet. Er forsinkelsen af uvæsentlig betydning, kan købet dog ikke hæves. I handelskøb anses enhver forsinkelse for væsentlig.

Stk. 2. Er den solgte genstand allerede overgivet til køberen, kan sælgeren ikke hæve købet, medmindre han enten må anses at have taget forbehold i så henseende, eller genstanden afvises af køberen.

§ 29. Skal sælgeren levere efterhånden, og skal betaling erlægges særskilt for hver levering, er sælgeren, når der med hensyn til betalingen for en enkelt levering indtræder sådan forsinkelse, som efter § 28, stk. 1, anses for væsentlig, berettiget til at hæve købet for de følgende leveringers vedkommende, medmindre der ikke er nogen grund til at befrygte gentagelse af forsinkelsen. Dette gælder, selv om sælgeren efter § 28, stk. 2, er afskåret fra at hæve købet med hensyn til den levering, for hvis vedkommende købesummens betaling er blevet forsinket.

§ 30. Hæver sælgeren i medfør af de to foregående paragraffer købet, har han krav på skadeserstatning efter de regler, som er givne i § 24. Erstatningen bliver i mangel af

bevis for, at anden skade er lidt, at fastsætte til det beløb, hvormed købesummen overstiger prisen for genstande af samme art og godhed som de solgte på den tid, da forsinkelsen indtrådte.

Sik. 2. Foretages salg af genstanden ved autoriseret mægler som i § 25 anvist, kan køberen ikke rejse indsigelse imod, at den indvundne købesum betragtes som genstandens pris.

§ 31. Er købesummen ikke betalt, uagtet betalingstiden er forløbet, eller har køberen undladt at træffe sådan foranstaltning, som i § 28 er nævnt, og er salgsgenstanden ikke overgivet til køberen, har sælgeren, når han vil fastholde købet, på forespørgsel fra køberens side uden ugrundet ophold at give meddelelse derom. Undlader han dette, taber han sin ret til at fastholde købet. Det samme gælder, selv om han ikke har modtaget nogen forespørgsel, dersom han ikke inden rimelig tid meddeler, at han vil fastholde købet.

§ 32. Betales købesummen for sent, eller træffer køberen for sent sådan foranstaltning, som i § 28 er nævnt, må sælgeren, hvis han på grund af forsinkelsen vil hæve købet, give køberen meddelelse derom, i handelskøb straks og ellers uden ugrundet ophold. Undlader han dette, taber han sin ret til at hæve købet.

§ 33. Undlader køberen at afhente eller modtage salgsgenstanden i rette tid, eller har hans forhold i øvrigt bevirket, at den ikke i rette tid er blevet overgivet i hans besiddelse, har sælgeren for køberens regning at drage omsorg for genstanden, indtil forsinkelsen ophører, eller sælgeren benytter den ret til at hæve købet, som efter § 28 måtte tilkomme ham. Er genstanden forsendt og kommet til bestemmelsesstedet, gælder dette dog kun, når der her findes nogen, som på sælgerens vegne kan tage den i besiddelse, og sådant kan ske uden væsentlig omkostning eller ulempe.

§ 34. Kan sælgeren ikke uden væsentlig omkostning eller ulempe vedblive med at sørge for genstanden, eller råder køberen ikke over den inden rimelig tid, efter at han dertil er blevet opfordret, har sælgeren ret til at

sælge den for køberens regning. Forinden salg finder sted, har sælgeren så vidt muligt at give køberen betimeligt varsel. Foregår salget enten ved autoriseret mægler, som er underrettet om salgets art, på forsvarligt sted, hvor der er marked for varen, eller ved en forsvarlig bekendtgjort og afholdt auktion, kan køberen ikke gøre nogen indsigelse mod den opnåede pris. Kan salg ikke finde sted, eller er det åbenbart, at de med et salg forbundne omkostninger ikke ville kunne dækkes af salgssummen, er sælgeren berettiget til at skaffe genstanden bort.

§ 35. Er genstanden udsat for hurtig fordærvelse, eller vil dens bevaring medføre uforholdsmæssig store omkostninger, er sælgeren med den begrænsning, som følger af slutningsbestemmelsen i foregående paragraf, pligtig at sælge den. Kan salg på nogen af de i samme paragraf omhandlede måder ikke uden skade oppebies, skal genstanden sælges, som bedst ske kan.

§ 36. Har forsinkelse fra køberens side påført sælgeren udgifter til genstandens bevaring eller anden forøget omkostning, kan sælgeren fordrø erstatning og til sikkerhed for denne holde genstanden tilbage.

§ 37. Bærer sælgeren faren for salgsgenstanden, men køberens forhold har bevirket, at den ikke bliver leveret i rette tid, overføres faren på køberen, ved køb af genstande, bestemte efter art, dog ikke forinden bestemte genstande er udskilte for ham.

§ 38. (Ophævet).

Om køberens manglende betalingsevne

§ 39. Kommer køberen efter køkets afslutning under konkurs eller åbnes der forhandling om tvangsakkord for ham, har sælgeren, skønt der er givet henstand med betalingen, ret til at holde salgsgenstanden tilbage eller, hvis den er forsendt fra leveringsstedet, at hindre dens overgivelse til boet, indtil betryggende sikkerhed stilles for købesummens betaling til forfaldstid. Er tiden for leveringen kommet, og boet ikke på sælgerens opfordring stiller sådan sikkerhed, kan han hæve købet.

Stk. 2. Disse bestemmelser kommer også til anvendelse, hvis efter køkets afslutning køberen ved eksekution er fundet at mangle midler til at betale sin gæld, eller han, om han er handlende, har standset sine betalinger, eller hans formueforhold i øvrigt viser sig at være sådanne, at han må antages at ville være ude af stand til at betale købesummen, når den forfalder.

§ 40. Er køberens bo taget under konkursbehandling, kan sælgeren, selv om tiden for leveringen ikke er kommet, forlange, at boet uden ugrundet ophold tager stilling til, om det vil indtræde i købet. Indtræder boet ikke, kan sælgeren hæve købet.

§ 41. Er salgsgenstanden efter konkursens begyndelse overgivet til konkursboet, og er købesummen ikke betalt, kan sælgeren kræve genstanden tilbage, medmindre boet erklærer at ville indtræde i købet og betaler købesummen eller på opfordring stiller sikkerhed for dens betaling til forfaldstid. Har boet afhændet genstanden eller i øvrigt for egen regning rådet således over den, at den ikke kan tilbageleveres i væsentlig uforandret stand, har sælgeren ret til at anse boet som indtrådt i købet.

Om mangler ved salgsgenstanden

§ 42. Angår købet en bestemt genstand, og lider denne af en mangel, kan køberen hæve købet eller kræve et forholdsmæssigt afslag i købesummen. Må manglen anses som uvæsentlig, er køberen dog ikke berettiget til at hæve købet, medmindre sælgeren har handlet svigagtigt.

Stk. 2. Savnede genstanden ved køkets afslutning egenskaber, som må anses tilsikrede, eller er manglen efter køkets indgåelse forårsaget ved sælgerens forsømmelse, eller har sælgeren handlet svigagtigt, kan køberen kræve skadeserstatning.

§ 43. Ved køb af genstande, bestemte efter art, kan køberen, såfremt den leverede genstand lider af en mangel, hæve købet eller kræve omlevering eller fordre et forholdsmæssigt afslag i købesummen.

Stk. 2. Må manglen anses som uvæsentlig, kan købet dog ikke haves eller omlevering

fordres, medmindre sælgeren har handlet svigagtigt eller har kendt manglen på et sådant tidspunkt, at han uden urimelig opofrelse havde kunnet skaffe mangelfri genstand.

Stk. 3. Sælgeren er, selv om han er uden skyld, pligtig at betale skadeserstatning dog således, at bestemmelserne i § 24 finder tilsvarende anvendelse.

§ 44. Ved afgørelsen af, om salgsgenstanden lider af en mangel, bliver, for så vidt manglen ikke er hidført ved sælgerens forsømmelse, det tidspunkt at tage i betragtning, da faren gik over på køberen.

§ 45. Bestemmelserne i § 25 om skadeserstatningens beregning kommer også til anvendelse, når købet haves på grund af mangel ved genstanden.

§ 46. Skal sælgeren levere efterhånden, og er en enkelt levering mangelfuld, kan køberen i medfør af §§ 42 og 43 alene hæve købet, for så vidt angår denne levering. Dog kan han også hæve købet for senere leveringers vedkommende, såfremt det må ventes, at også disse ville blive mangelfulde, eller endog hæve købet i dets helhed, såfremt dette er begrundet i sammenhængen mellem leveringerne.

§ 47. Har køberen før køkets afslutning undersøgt salgsgenstanden eller uden skellig grund undladt at efterkomme sælgerens opfordring til at undersøge den, eller er der før køkets afslutning givet ham lejlighed til at undersøge en prøve af salgsgenstanden, kan han ikke påberåbe sig mangler, der ved sådan undersøgelse burde være opdaget af ham, medmindre sælgeren har handlet svigagtigt.

§ 48. Sker salg ved auktion, kan køberen ikke påberåbe sig, at genstanden lider af nogen mangel, medmindre genstanden ikke svarer til den betegnelse, under hvilken den er solgt, eller sælgeren har handlet svigagtigt. Hvad her er foreskrevet, gælder dog ikke, når en handlende sælger sine varer ved auktion.

§ 49. Tilbyder sælgeren at afhjælpe en man-

gel eller at foretage omlevering, må køberen dermed lade sig nøje, hvis det kan ske inden udløbet af den tid, da han er pligtig at afvente levering (jfr. § 21), og det åbenbart ikke kan medføre omkostninger eller ulempe for ham.

Sik. 2. Køberens ret til erstatning berøres ikke af denne bestemmelse.

§ 50. Hvad i denne lov er bestemt om mangler ved salgsgenstanden finder tilsvarende anvendelse, hvor den leverede mængde er for ringe, såfremt køberen må gå ud fra, at det, som er leveret, er ment at skulle tjene som fuldtændig opfyldelse af aftalen. Køberen kan i dette tilfælde ikke i medfør af § 43 fordrø omlevering, men kan i stedet herfor kræve efterleveret, hvad der mangler, hvad enten dette udgør en større eller mindre del af det, som skulle leveres.

§ 51. I handelskøb har køberen, når salgsgenstanden er leveret, eller en aftalt udfaldsprøve er kommet ham i hænde, at foretage sådan undersøgelse, som ordentlig forretningsbrug kræver. Skal genstanden forsendes fra et sted til et andet, er køberen dog ikke pligtig at undersøge den, førend den på bestemmelsesstedet er stillet således til hans rådighed, at han ifølge § 56 ville være pligtig at drage omsorg for den.

§ 52. Viser det sig, at den solgte genstand lider af en mangel, har køberen, såfremt han vil påberåbe sig manglen, at give sælgeren meddelelse derom i handelskøb straks og ellers uden ugrundet ophold. Afgiver han ikke sådan meddelelse, uagtet han har opdaget eller burde have opdaget manglen, kan han ikke senere gøre det gældende.

Sik. 2. Vil køberen hæve købet, eller vil han kræve efterlevering eller omlevering, skal han uden ugrundet ophold give sælgeren meddelelse derom, og har ellers tabt sin ret til at afvise genstanden eller kræve efterlevering.

§ 53. De i foregående paragraf givne bestemmelser om tab af køberens ret til at påberåbe sig mangler kommer ikke til anvendelse, når sælgeren har handlet svigagtigt, eller når han har gjort sig skyldig i grov uagtsomhed, og denne medfører betydelig skade

for køberen.

§ 54. Har køberen ikke inden et år efter genstandens overgivelse til ham meddelt sælgeren, at han vil påberåbe sig en mangel, kan han ikke senere gøre den gældende, medmindre sælgeren har påtaget sig at indestå for genstanden i længere tid eller har handlet svigagtigt.

Bestemmelser vedrørende afvisning af leverede genstande og ophævelse af køb

§ 55. Er køberen kommet i besiddelse af genstanden, og vil han afvise den, er han pligtig at drage omsorg for den, og kan af sælgeren fordrø erstatning for de ham derved påførte omkostninger. De i §§ 34-35 givne regler finder tilsvarende anvendelse.

§ 56. Er i tilfælde af genstandens forsendelse køberen sat i stand til på bestemmelsesstedet at komme i besiddelse af genstanden, og vil han afvise den, er han pligtig at tage den i sin besiddelse for sælgerens regning.

Sik. 2. Dette gælder dog ikke, hvis sælgeren selv er tilstede på bestemmelsesstedet, eller hvis ihændeher af konnossement eller anden person, som på sælgerens vegne kan tage sig af genstanden, er tilstede der, eller hvis køberen ikke kan få genstanden i sin besiddelse uden at betale købesummen eller at pådrage sig anden væsentlig omkostning eller ulempe.

Sik. 3. Når køberen har taget genstanden i sin besiddelse, kommer reglerne i foregående paragraf til anvendelse.

§ 57. Hæves købet, er sælgeren ikke berettiget til at få genstanden tilbage, medmindre han tilbagegiver, hvad han har modtaget i betaling, og køberen ikke berettiget til at få købesummen tilbage, medmindre han tilbageleverer det modtagne i væsentlig samme stand og mængde, hvori det var ved leveringen.

Sik. 2. Køberen har, når han hæver købet eller kræver omlevering, ret til at holde genstanden tilbage, indtil sælgeren svarer skyldig erstatning eller stiller betryggende sikkerhed for denne.

§ 58. Selv om genstanden er gået til grunde

eller forandret, kan køberen, uanset bestemmelserne i foregående paragraf, hæve købet, såfremt undergangen eller forandringer skyldes en hændelig begivenhed eller genstandens egen beskaffenhed eller foranstaltninger, som udkrævedes til dens undersøgelse, eller som er trufne inden den mangel, der medfører ophævelse af købet, er opdaget eller burde være opdaget.

Om vanhjemmel

§ 59. Oplyses det, at salgsgenstanden ved køkets afslutning tilhørte en anden end sælgeren, kan køberen, selv om sælgeren var i en undskyldelig vildfarelse om sin adkomst, kræve skadeserstatning hos denne. Dette gælder dog ikke, hvis køberen ved køkets afslutning ikke var i god tro.

Om køb på prøve

§ 60. Er en genstand købt på prøve eller på besigtigelse, og er den leveret, bliver køberen bundet ved købet, såfremt han ikke inden aftalt tid eller, om ingen tid er aftalt, inden passende frist har meddelt sælgeren, at han ikke vil beholde genstanden.

Sik. 2. Så længe køberen har genstanden til prøve eller besigtigelse, bærer han faren for den.

Om betydningen af visse salgsklausuler

Om meddelelser efter denne lov

§ 61. Er sådan meddelelse fra køberen, som omhandles i §§ 6, 26, 27, 52 og 54, indleveret til befordring med telegraf eller post, eller, hvor andet forsvarligt befordringsmiddel benyttes, afgivet til befordring dermed, medfører det ikke tab af ret for afsenderen, at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem.

Sik. 2. Det samme gælder om de meddelelser fra sælgeren, som omhandles i §§ 31 og 32.

Forbrugerkøb

Købesummen

§ 72. Fremgår prisen eller dens fastsættelse

ikke af aftalen eller forholdene i øvrigt, skal køberen betale, hvad der under hensyn til salgsgenstandens art og beskaffenhed, gængs pris ved aftalens indgåelse samt omstændighederne i øvrigt må anses for rimeligt.

Leveringsstedet

§ 73. Skal sælgeren sende salgsgenstanden, anses levering for sket, når genstanden er kommet i køberens besiddelse.

Forsinkelse m.v.

§ 74. Leveres salgsgenstanden ikke i rette tid, og skyldes dette ikke køberen eller en omstændighed, som han bærer risikoen for, foreligger der forsinkelse.

Sik. 2. I tilfælde af forsinkelse kan køberen hæve købet, såfremt forsinkelsen er af væsentlig betydning for ham og sælgeren måtte forudsætte dette. Det samme gælder, hvis sælgeren ikke efter påkrav leverer salgsgenstanden inden udløbet af en rimelig frist, som køberen har fastsat, eller, hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid.

§ 75. Har sælgeren på grundlag af et forbehold i aftalen udskudt leveringstiden, kan køberen hæve købet, hvis sælgeren ikke efter påkrav leverer salgsgenstanden inden udløbet af en rimelig frist, som køberen har fastsat, eller, hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid.

Mangler

§ 76. Der foreligger en mangel ved salgsgenstanden, hvis:

- 1) genstanden ikke svarer til den betegnelse, hvorunder den er solgt, eller sælgeren i øvrigt ved køkets afslutning har givet urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for køberens bedømmelse af genstanden,
- 2) sælgeren eller et tidligere salgslid har givet oplysninger som nævnt i nr. 1 på varens indpakning, i annoncer eller i andre meddelelser, der er beregnet til at komme til almenhedens eller køberens kundskab,
- 3) sælgeren har forsømt at give køberen op-

lysning om forhold, der har haft betydning for køberens bedømmelse af genstanden, og som sælgeren kendte eller burde kende, eller

- 4) genstanden i øvrigt er af anden eller ringere beskaffenhed eller brugbarhed, end den ifølge aftalen og de foreliggende omstændigheder skulle være.

Stk. 2. Køberen kan ikke påberåbe sig en urigtig eller vildledende oplysning, der senest ved indgåelsen af aftalen om købet er rettet.

§ 77. Selv om salgsgenstanden er solgt, som den er og forefindes eller med tilsvarende forbehold, kan køberen i de tilfælde, der er nævnt i § 76, stk. 1, nr. 1-3, påberåbe sig, at genstanden lider af en mangel. Det samme gælder, hvis genstanden er i væsentlig ringere stand, end køberen under hensyn til prisen og omstændighederne i øvrigt havde grund til at regne med.

Stk. 2. Brugte genstande, som sælges på auktion, anses for solgt, som de er og forefindes.

Afhjælpning af mangler m.v.

§ 78. Lider salgsgenstanden af en mangel, kan køberen hæve købet eller kræve et forholdsmæssigt afslag i købesummen eller omlevering efter reglerne i § 42, stk. 1, eller § 43, stk. 1 og 2. Køberen kan endvidere forlange, at sælgeren afhjælper mangelen, medmindre dette vil forvolde sælgeren uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe. Ved artsbestemte køb kan sælgeren opfylde sin afhjælpningspligt ved at foretage omlevering.

Stk. 2. Køberen kan holde købesummen tilbage, indtil krav om afhjælpning er opfyldt. Må mangelen anses som uvæsentlig, kan køberen dog ikke tilbageholde et beløb, som åbenbart overstiger, hvad det vil koste at afhjælpe mangelen.

Stk. 3. Har køberen fremsat påkrav om afhjælpning efter stk. 1, og opfylder sælgeren ikke dette inden rimelig tid, kan køberen hæve købet eller, ved artsbestemte køb, kræve omlevering. Køberen kan endvidere lade mangelen afhjælpe for sælgerens regning, for så vidt dette kan ske uden uforholdsmæssige omkostninger.

§ 79. Giver køberen meddelelse om en mangel, og tilbyder sælgeren af afhjælpe den eller at foretage omlevering, kan køberen ikke hæve købet eller kræve et forholdsmæssigt afslag i købesummen eller, ved tilbud om afhjælpning, omlevering. Dette gælder dog kun, hvis afhjælpning eller omlevering sker inden rimelig tid og uden omkostninger eller væsentlig ulempe for køberen.

Erstatning for mangler

§ 80. Lider køberen tab som følge af en mangel, kan han kræve skadeserstatning, hvis:

- 1) sælgeren har handlet i strid med almindelig hæderlighed,
- 2) sælgeren har givet køberen vildledende oplysninger, som han ikke havde føje til at anse for korrekte,
- 3) sælgeren har forsømt at give køberen oplysning om en mangel, som han kendte eller burde kende,
- 4) genstanden savner egenskaber, som må anses tilsikrede, eller
- 5) mangelen efter køkets indgåelse er forårsaget ved sælgerens forsømmelse.

Stk. 2. Ved køb af genstande bestemt efter art kan køberen endvidere kræve skadeserstatning efter § 43, stk. 3.

Reklamation over mangler

§ 81. Vil køberen påberåbe sig en mangel, skal han give sælgeren meddelelse herom inden rimelig tid, efter at han har eller burde have opdaget mangelen. I modsat fald taber han retten til at påberåbe sig mangelen.

§ 82. § 81 gælder ikke, hvis sælgeren har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt.

§ 83. Har køberen ikke inden et år efter salgsgenstandens overgivelse til ham meddelt sælgeren, at han vil påberåbe sig en mangel, kan han ikke senere gøre den gældende, medmindre sælgeren har påtaget sig at indestå for genstanden i længere tid eller har handlet i strid med almindelig hæderlighed.

§ 84. Meddelelser efter §§ 81 og 83 kan også

gives til en producent eller en anden erhvervsdrivende, der i forbindelse med købet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler ved salgsgenstanden. I de køb, der er nævnt i § 4a, stk. 2, kan meddelelserne endvidere gives til den erhvervsdrivende, der har indgået eller formidlet aftalen om købet for sælgeren.

§ 85. Vil køberen påberåbe sig en mangel

over for en producent eller en anden erhvervsdrivende, der i forbindelse med købet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, skal han give sælgeren eller den anden erhvervsdrivende meddelelse herom inden rimelig tid, efter at han har eller burde have opdaget mangelen. I modsat fald taber han retten til at påberåbe sig mangelen.

§ 86. § 61, stk. 1, gælder også for de i §§ 81 og 83-85 nævnte meddelelser fra køberen.

BILAG 2

Lov om private registre m.v.

Kapitel 1.

Lovens anvendelsesområde

§ 1. Registrering, der omfatter personoplysninger, og hvor der gøres brug af elektronisk databehandling, og systematisk registrering, der omfatter oplysninger om personers, institutioners, foreningers eller virksomheders private eller økonomiske forhold eller i øvrigt oplysninger om personlige forhold, som med rimelighed kan forlanges unddraget offentligheden, må kun finde sted efter reglerne i kapitel 2, 2 a, 2 b, 2 c og 3.

Stk. 2. Ved personoplysninger forstås oplysninger, som kan henføres til bestemte personer, selv om det forudsætter kendskab til personnummer, registreringsnummer eller lignende særlige identifikationer.

§ 2. Loven omfatter ikke registrering, der foretages for en offentlig myndighed, eller som i øvrigt omfattes af lov om offentlige myndigheders registre, jfr. dog kapitel 5.

Stk. 2. Loven omfatter ikke registrering, der alene finder sted til brug for personalhistoriske undersøgelser eller udgivelse af almindelige opslagsværker.

Stk. 3. Loven omfatter ikke registrering, der alene finder sted til videnskabelige eller statistiske formål. Registrering til disse formål af oplysninger som nævnt i § 3, stk. 2, må dog kun ske efter forudgående anmeldelse til registertilsynet. Registertilsynet kan fastsætte nærmere vilkår for registeret til beskyttelse af de registreredes privatliv, herunder om samtykke fra den registrerede, om sletning og ajourføring af oplysninger samt om sikkerhedsforanstaltninger mod, at registeret misbruges eller kommer til uvedkommentet kendskab.

Stk. 4. Loven omfatter endvidere ikke edb-registre, der alene indeholder retskilde-

materiale (retsinformationssystemer), som indgår i det statslige retsinformationssystem, og som er offentligt tilgængelige.

Stk. 5. Registertilsynet kan tillade, at andre retsinformationssystemer helt eller delvis undtages fra lovens bestemmelser, når dette skønnes ubetænkeligt. Registertilsynet kan fastsætte betingelser for tilladelsen til beskyttelse af de registreredes privatliv.

Kapitel 2.

Erhvervsvirksomheder m.v.

§ 3. Erhvervsvirksomheder, erhvervsdrivende, institutioner, foreninger og lignende må kun foretage registrering som nævnt i § 1 i det omfang, registreringen er et naturligt led i den normale drift af virksomheder m.v. af den pågældende art.

Stk. 2. Oplysninger om enkeltpersoners rent private forhold, herunder oplysninger om race, religion og hudfarve, om politiske, seksuelle og strafbare forhold samt oplysninger om helbredsforhold, væsentlige sociale problemer og misbrug af nydelsesmidler og lign., må ikke registreres, medmindre dette følger af anden lovgivning. Registrering må dog ske, såfremt oplysningen er afgivet af den pågældende selv eller indhentet med hans samtykke og der foreligger omstændigheder, hvor han må vide, at oplysningen vil blive registreret. Det er endvidere en betingelse, at det er nødvendigt for virksomheden m.v. at være i besiddelse af den pågældende oplysning for at muliggøre en berettiget varetagelse af virksomhedens eller andres tarv.

Stk. 3. Registertilsynet kan tillade, at oplysninger registreres, uanset at betingelserne i stk. 2 ikke er opfyldt, når det er nødvendigt for virksomheden m.v. at være i besiddelse af den pågældende oplysning for at muliggø-

re en berettiget varetagelse af offentlige eller private interesser, herunder hensynet til den pågældende selv, der klart overstiger hensynet til de interesser, der taler imod registrering.

Stk. 4. Registre, hvor der gøres brug af elektronisk databehandling, og som indeholder oplysninger som nævnt i stk. 2, må kun oprettes efter forudgående anmeldelse til registertilsynet. Dette gælder dog ikke for så vidt angår registre, der føres af foreninger og lign., i det omfang registeret alene omfatter oplysninger om foreningens medlemmer.

Stk. 5. Justitsministeren kan efter indhentet udtalelse fra registertilsynet undtage bestemte typer registre som nævnt i stk. 4 fra anmeldelsespligten.

Stk. 6. Oprettelse af registre med henblik på at advare andre mod forretningsforbindelse med eller ansættelsesforhold til en registreret må kun finde sted efter forudgående tilladelse fra registertilsynet.

Stk. 7. Tilladelse efter stk. 6 kan betinges bl.a. af, at bestemte typer oplysninger ikke registreres, samt af, at registeret helt eller delvis undergives reglerne i kapitel 3.

Stk. 8. Justitsministeren kan efter indhentet udtalelse fra registertilsynet fastsætte, at nærmere angivne registre helt eller delvis undergives reglerne i kapitel 3, og at bestemte typer oplysninger ikke må indgå i de pågældende registre.

§ 4. Registrerede oplysninger om enkeltpersoners rent private forhold, herunder oplysninger om race, religion og hudfarve, om politiske, seksuelle og straffbare forhold samt oplysninger om helbredsforhold, væsentlige sociale problemer og misbrug af narkotika og lign., må ikke videregives uden samtykke fra den registrerede eller den, der handler på dennes vegne, medmindre dette følger af anden lovgivning. Registertilsynet kan dog tillade, at oplysninger som nævnt i 1. pkt. videregives, når videregivelse sker til varetagelse af offentlige eller private interesser, herunder hensynet til den pågældende selv, der klart overstiger hensynet til de interesser, der begrunder hemmeligholdelse.

Stk. 2. Andre registrerede oplysninger må kun videregives uden den registreredes samtykke i det omfang, videregivelse uden så-

dant samtykke er et naturligt led i den normale drift af virksomheder m.v. af den pågældende art. Oplysninger om forhold, der ligger mere end 5 år tilbage, må dog ikke videregives uden samtykke, medmindre det er åbenbart, at det er af afgørende betydning for bedømmelsen af det forhold, som søges belyst, at oplysningen videregives, eller adgangen til videregivelse følger af anden lovgivning.

Stk. 3. Bestemmelsen i stk. 2 gælder ikke for videregivelse, der alene finder sted til brug i videnskabeligt eller statistisk øjemed. I samme øjemed må der uanset bestemmelsen i stk. 1 ske videregivelse af oplysninger om helbredsforhold.

Stk. 4. Samkøring af forskellige virksomheders registre, hvor der gøres brug af elektronisk databehandling, må ikke finde sted. Dette gælder dog ikke samkøring, der foretages med henblik på ajourføring af oplysninger om navne, adresser og lignende.

Stk. 5. Registertilsynet kan give tilladelse til samkøring som nævnt i stk. 4, 1. pkt., når betingelserne i § 4, stk. 1-3, for videregivelse af oplysningerne er opfyldt og hensynet til de interesser, som samkøringen skal varetage, klart overstiger hensynet til de registrerede personer og der er givet disse meddelelse om, at samkøring kan finde sted. Registertilsynet kan fastsætte nærmere vilkår for tilladelsen, herunder vilkår for anvendelsen af de oplysninger, der fremkommer ved samkøringen.

§ 4 a. Oplysninger om personnummer må kun registreres, når betingelserne i § 3, stk. 2, er opfyldt.

Stk. 2. Registrerede oplysninger om personnummer må kun videregives, når betingelserne i § 4, stk. 2, er opfyldt, og når videregivelse er af afgørende betydning for at sikre en entydig identifikation af den registrerede eller videregivelsen kræves af en offentlig myndighed.

§ 4 b. Virksomheder må ikke videregive registrerede oplysninger om forbrugere til andre virksomheder til brug ved markedsføring.

Stk. 2. Videregivelse som nævnt i stk. 1 kan dog ske, når betingelserne i § 4 er opfyldt og den virksomhed, som ønsker at vi-

deregive oplysningerne, ved kundeforholdets begyndelse eller på et senere tidspunkt har givet den registrerede tydelig skriftlig meddelelse om, at videregivelse kan finde sted, og den registrerede har givet sit udtrykkelige samtykke til videregivelsen.

Stk. 3. Meddelelse som nævnt i stk. 2 skal indeholde oplysning om, til hvilken type virksomhed oplysningerne agtes givet.

§ 5. Nægter virksomheden m.v. efter anmodning fra en registreret at slette eller berigtige oplysninger, der angives at være urigtige eller vildledende, eller at slette oplysninger, der ikke må registreres, eller har virksomheden ikke inden 4 uger besvaret en henvendelse herom fra den registrerede, kan den registrerede indbringe spørgsmålet for registertilsynet, der træffer afgørelse om, hvorvidt der skal foretages slettelse eller berigtigelse.

Stk. 2. Registertilsynet kan pålægge virksomheden at give skriftlig underretning om berigtigelsen til alle, der har modtaget oplysningen inden for de sidste 6 måneder, før den registrerede fremsatte sin anmodning over for virksomheden. Virksomheden skal samtidig give den registrerede meddelelse om, hvem der har modtaget underretning efter 1. pkt.

§ 6. I registre, hvor der gøres brug af elektronisk databehandling (edb-registre), skal en oplysning slettes, når den på grund af alder eller af andre grunde har mistet sin betydning for varetagelsen af registerets opgaver.

Stk. 2. Edb-registre, der anvendes løbende, skal indrettes således, at der kan foretages fornøden ajourføring af oplysningerne.

Stk. 3. Virksomheder m.v. skal foretage den fornødne kontrol til sikring af, at der ikke indføres urigtige eller vildledende oplysninger i et edb-register. Oplysninger, der viser sig urigtige eller vildledende, skal snarest muligt slettes eller berigtiges.

Stk. 4. Der skal træffes de fornødne sikkerhedsforanstaltninger mod, at oplysninger i et edb-register misbruges eller kommer til uvedkommendes kendskab.

§ 7. Bestemmelserne i § 6 gælder, uanset om registeret underkastes elektronisk databe-

handling i udlandet.

Kapitel 2 a

Registrerede personers adgang til oplysninger om sig selv

§ 7 a. Hvor der ved registerets førelse gøres brug af elektronisk databehandling, skal virksomheden m.v. på begæring fra en person give denne meddelelse om, hvad der er registreret om den pågældende.

Stk. 2. Bestemmelsen i stk. 1 gælder ikke, hvis den registreredes interesse i at få kendskab til oplysningerne findes at burde vige for afgørende hensyn til offentlige eller private interesser, herunder hensynet til den pågældende selv. Gør sådanne hensyn sig kun gældende for en del af oplysningerne, skal den registrerede gøres bekendt med de øvrige oplysninger.

Stk. 3. En person, der har fået meddelelse efter stk. 1, har ikke krav på ny meddelelse før 12 måneder efter sidste meddelelse, medmindre den pågældende kan godtgøre en særlig interesse heri.

§ 7 b. Virksomheder m.v. skal på begæring give meddelelse som nævnt i § 7 a, stk. 1 skriftligt.

Stk. 2. Ved registre, der indeholder oplysninger om helbredsforhold, kan meddelelse gives i form af en mundtlig underretning, når væsentlige hensyn til den registrerede taler herfor.

Stk. 3. Justitsministeren fastsætter regler om betaling for skriftlige meddelelser.

§ 7 c. Virksomheder m.v. skal snarest besvare begæringer som nævnt i § 7 a, stk. 1. Er begæringen ikke besvaret inden 4 uger efter modtagelsen, skal virksomheden skriftligt underrette den pågældende om grunden hertil.

Stk. 2. Afslår virksomheden m.v. den registreredes begæring efter § 7 a, stk. 1, jfr. stk. 2, skal virksomheden samtidig oplyse den registrerede om adgangen til at indbringe spørgsmålet for registertilsynet.

§ 7 d. Afgørelser om retten til at få meddelt oplysninger efter bestemmelserne i §§ 7 a, 7 b og 7 c kan indbringes for registertilsynet.

§ 7 e. Bestemmelserne i §§ 7 a-d gælder, uanset om registeret underkastes elektronisk databehandling i udlandet.

Kapitel 2 b

Registrering af telefonnumre

§ 7 f. I virksomheder m.v. må der ikke foretages automatisk registrering af, hvilke telefonnumre der er foretaget opkald til fra virksomhedens telefoner. Registrering må dog ske efter forudgående tilladelse fra registertilsynet i tilfælde, hvor afgørende hensyn til private eller offentlige interesser taler herfor. Registertilsynet kan fastsætte nærmere vilkår for tilladelse.

Stk. 2. Bestemmelserne i stk. 1 gælder ikke, hvis andet følger af lov eller for så vidt angår de koncessionerede telefonselskabers registrering af, til hvilke telefonnumre der er foretaget opkald, enten til eget brug med henblik på opkrævning af betaling eller til brug ved teknisk kontrol.

Kapitel 2 c

Pressens informationsregistre

§ 7 g. Loven omfatter ikke registre, hvor der gøres brug af elektronisk databehandling, og som alene indeholder oplysninger, der er offentliggjort i et periodisk skrift.

Stk. 2. Registre som nævnt i stk. 1 må kun oprettes efter forudgående anmeldelse til Registertilsynet.

Stk. 3. Registertilsynet kan fastsætte nærmere vilkår for registeret til beskyttelse af de registreredes privatliv, herunder om samtykke fra den registrerede, om sletning og ajourføring af oplysninger samt om sikkerhedsforanstaltninger mod, at registeret misbruges eller kommer til uvedkommendes kendskab.

§ 7 h. Registrerede oplysninger som nævnt i § 7 g, stk. 1, må ikke videregives uden samtykke fra den registrerede eller den, der handler på dennes vegne, medmindre dette følger af anden lovgivning eller videregivelse sker således, at oplysningerne offentliggøres i et periodisk skrift.

§ 7 i. Virksomheder m.v. skal på begæring

fra en person give denne meddelelse om, hvad der er registreret om den pågældende.

Stk. 2. Bestemmelserne i § 7 a, stk. 3, og §§ 7 b-7 e gælder tilsvarende for begæringer som nævnt i stk. 1.

Kapitel 3.

Kreditoplysningsbureauer.

§ 8. Den, som ønsker at drive virksomhed med registrering af oplysninger til bedømmelse af økonomisk soliditet og kreditværdighed med henblik på videregivelse (kreditoplysningsbureau), skal, inden virksomheden begyndes, foretage anmeldelse til registertilsynet.

§ 9. Kreditoplysningsbureauer må kun registrere og videregive oplysninger, som efter deres art er af betydning for bedømmelse af økonomisk soliditet og kreditværdighed.

Stk. 2. Oplysninger som nævnt i § 3, stk. 2, må ikke registreres eller videregives.

Stk. 3. Oplysninger om forhold, der taler imod kreditværdighed, og som er mere end 5 år gamle, må ikke registreres eller videregives, medmindre det i det enkelte tilfælde er åbenbart, at forholdet er af afgørende betydning for bedømmelsen af den pågældendes økonomiske soliditet og kreditværdighed.

§ 10. Kreditoplysningsbureauer skal inden 4 uger efter registreringen give meddelelse til den, der første gang optages i registeret med oplysninger om andet end navn, adresse, stilling, erhverv eller oplysninger, der fremgår af Statstidende eller frit kan indhentes fra erhvervsregisteret. Meddelelsen skal indeholde oplysning om den registreredes adgang til at få oplysninger fra registeret efter bestemmelserne i § 11.

Stk. 2. Justitsministeren kan efter indhentet udtalelse fra registertilsynet fastsætte, at andre typer af oplysninger kan registreres, uden at der skal gives meddelelse efter stk. 1.

§ 11. Kreditoplysningsbureauer skal til enhver tid på begæring af den registrerede inden 4 uger meddele denne indholdet af de oplysninger og bedømmelser, bureauet har

videregivet om den pågældende inden for de sidste 6 måneder, samt af de øvrige oplysninger, som bureauet på tidspunktet for begæringens fremsættelse har på kartotekskort, hulkort, magnetbånd eller på anden måde i bearbejdet form, herunder af foreliggende bedømmelser af den pågældende.

Stk. 2. Er bureauet i besiddelse af yderligere materiale om den registrerede, skal dette samtidig meddeles den pågældende med oplysning om materialets art samt om, at den registrerede kan få adgang til at gennemgå det ved personlig henvendelse til bureauet.

Stk. 3. Den registrerede kan ikke forlange at blive gjort bekendt med, hvorfra oplysningerne stammer, jfr. dog § 14.

Stk. 4. Den registrerede kan forlange, at bureauet giver meddelelse som nævnt i stk. 1 skriftligt. Justitsministeren fastsætter regler om betaling for skriftlige meddelelser.

§ 12. Oplysninger om økonomisk soliditet og kreditværdighed må kun meddeles skriftligt, jfr. dog § 11, stk. 1 og 2. Bureauet kan dog til abonnenter meddele summariske oplysninger mundtligt eller på lignende måde, såfremt spørgerens navn og adresse noteres og opbevares i mindst 6 måneder.

Stk. 2. Kreditoplysningsbureauers publikationer må kun indeholde oplysninger i summarisk form og kun udsendes til personer eller virksomheder, der abonnerer på meddelelser fra bureauet. Publikationerne må ikke indeholde oplysninger om de registreredes personnummer.

Stk. 3. Summariske oplysninger om skyldforhold må kun videregives, hvis oplysningerne hidrører fra Statstidende, eller hvis oplysningerne vedrører skyldforhold til samme kreditor på mere end 1.000 kr. og kreditor har erhvervet den registreredes skriftlige erkendelse af en forfalden gæld, eller hvis der er foretaget retslige skridt mod den pågældende. Oplysninger om endeligt godkendt gældssanering må dog ikke videregives.

Stk. 4. Videregivelse af summariske oplysninger om enkeltpersoners skyldforhold må kun ske på en sådan måde, at oplysningerne ikke kan danne grundlag for vurderingen af økonomisk soliditet og kreditværdighed for andre end de pågældende enkeltpersoner.

soner.

§ 13. Oplysninger eller bedømmelser, der viser sig urigtige eller vildledende, skal snarest muligt slettes af registeret eller berigtiges.

§ 14. Er en oplysning eller bedømmelse, der viser sig urigtig eller vildledende, forinden blevet videregivet, skal bureauet straks give skriftlig underretning om berigtigelsen til den registrerede og til alle, der har modtaget oplysningen eller bedømmelsen inden for de sidste 6 måneder, før bureauet er blevet bekendt med forholdet. Den registrerede skal tillige have meddelelse om, hvem der har modtaget underretning efter 1. pkt., og hvorfra oplysningen eller bedømmelsen stammer.

§ 15. Henvendelser fra en registeret om slettelse eller berigtigelse af oplysninger eller bedømmelser, der angives at være urigtige eller vildledende, eller om slettelse af oplysninger, der ikke må registreres eller videregives, skal snarest og inden 4 uger efter modtagelsen besvares skriftligt af bureauet.

Stk. 2. Nægter bureauet at foretage den begærede slettelse eller berigtigelse, kan den registrerede inden 4 uger efter modtagelsen af bureauets svar eller efter udløbet af den i stk. 1 nævnte svarfrist indbringe spørgsmålet for registertilsynet, der træffer afgørelse om, hvorvidt der skal foretages slettelse eller berigtigelse. Bestemmelsen i § 14 gælder tilsvarende.

Stk. 3. Bureauets svar skal i de i stk. 2 nævnte tilfælde indeholde oplysning om adgangen til at indbringe spørgsmålet for registertilsynet og om fristen herfor.

§ 16. Overdragelse eller overgivelse i øvrigt af registre må kun ske til anmeldt kreditoplysningsbureau og skal anmeldes til registertilsynet uden ugrundet ophold.

Kapitel 4.

Adresserings- og kuverteringsbureauer.

§ 17. Virksomheder, der sælger adresser over grupper af personer, institutioner, foreninger eller virksomheder, eller som for tredjemand foretager kuvertering eller ud-

sendelse af meddelelser til sådanne grupper, må kun registrere:

- 1) navn, adresse, stilling, erhverv,
- 2) oplysninger, der frit kan indhentes fra erhvervsregisteret.

Stk. 2. Oplysninger om enkeltpersoners rent private forhold, herunder oplysninger om race, religion og hudfarve, om politiske, seksuelle og strafbare forhold samt oplysninger om helbredsforhold, væsentlige sociale problemer og misbrug af nydelsesmidler og lign., må ikke registreres. Justitsministeren kan fastsætte yderligere begrænsning i adgangen til at registrere bestemte typer af oplysninger.

§ 18. Bureauet skal i sine registre slette enhver, der fremsætter skriftlig begæring herom.

Stk. 2. Fremsættes begæringen over for den, der tremtræder som afsender, skal den videresende begæringen til bureauet.

§ 19. Overlader foreninger og lignende medlemsfortegnelser til et bureau med henblik på udsendelse af meddelelser for foreningen m.v., må bureauet ikke uden foreningens samtykke videregive medlemsfortegnelsen til tredjemand eller benytte den til udsendelse af meddelelser for tredjemand.

Kapitel 5.

Edb-servicebureauer.

§ 20. Virksomheder, der for tredjemand, herunder for en offentlig myndighed, udfører elektronisk databehandling af oplysninger som nævnt i § 1, skal forinden foretage anmeldelse til registertilsynet.

Stk. 2. Virksomheden må ikke uden samtykke fra ejeren af registeret anvende de modtagne oplysninger i andet øjemed end til udførelsen af den opgave, aftalen vedrører, eller lade oplysningerne opbevare eller bearbejde hos andre eller i udlandet.

Stk. 3. Virksomheden skal træffe fornødne sikkerhedsforanstaltninger mod, at oplysningerne misbruges eller kommer til uvedkommendes kendskab.

Kapitel 6.

Registrering og elektronisk databehandling i udlandet.

§ 21. Oplysninger, der efter § 3, stk. 2, ikke må registreres her i landet, må ikke indsamles med henblik på registrering i udlandet. Systematisk indsamling af oplysninger i øvrigt med henblik på registrering i udlandet må kun ske med registertilsynets tilladelse, for så vidt registreringen her i landet ville kræve anmeldelse til registertilsynet eller tilladelse efter denne lov.

Stk. 2. Registre, der indeholder oplysninger som nævnt i § 3, stk. 2, må kun overlades til elektronisk databehandling i udlandet efter forudgående tilladelse fra registertilsynet. Det samme gælder systematisk indsamling af oplysninger som nævnt i § 3, stk. 2, med henblik på elektronisk databehandling i udlandet. Bestemmelsen i 1. pkt. gælder dog ikke, hvis registeret alene befinder sig her i landet for at blive undergivet elektronisk databehandling.

Stk. 3. Tilladelse efter stk. 1 og 2 kan kun meddeles, når registertilsynet finder, at overladelsen ikke vil medføre en væsentlig forringelse af den beskyttelse af den registrerede, loven tilsigter at sikre.

Stk. 4. Justitsministeren kan til opfyldelse af internationale aftaler eller i øvrigt til fremme af internationalt samarbejde om regulering af den art af virksomhed, der omfattes af loven, fastsætte, at bestemmelserne i stk. 1, 2. pkt., og stk. 2 ikke skal finde anvendelse i forhold til bestemte andre lande eller bestemte typer af registre. Det kan kun fastsættes efter indhentet udtalelse fra registertilsynet, og såfremt det ikke vil medføre en væsentlig forringelse af den beskyttelse af den registrerede, loven tilsigter at sikre.

Kapitel 7.

Tilsyn og straf m.v.

§ 22. Registertilsynet fører tilsyn med, at der ikke sker overtrædelse af loven eller bestemmelser, der er fastsat i medfør af loven. Tilsynet påser herunder af egen drift eller efter klage fra en registreret, at registeret er oprettet og anvendes i overensstemmelse med

loven og bestemmelser, der er fastsat i medfør af loven.

Stk. 2. Tilsynet kan kræve enhver oplysning, der er af betydning for dets virksomhed, herunder til afgørelse af, om et forhold falder ind under lovens bestemmelser.

Stk. 3. For så vidt angår virksomhed, der er anmeldelsespligtig eller omfattes af bestemmelserne i § 3, stk. 6, § 21 eller bestemmelser fastsat i medfør af § 3, stk. 8, har tilsynets medlemmer og personale til enhver tid mod behørig legitimation uden retskendelse adgang til alle lokaler, hvorfra registeret administreres eller kan benyttes, samt til lokaler, hvor registeret eller de tekniske hjælpemidler opbevares eller anvendes.

§ 23. Registertilsynet kan meddele pålæg om, at registrering eller videregivelse, der ikke må finde sted efter denne lov, skal ophøre, og at eksisterende registre, der føres i strid med loven eller et i henhold hertil meddelt pålæg, skal slettes.

Stk. 2. Tilsynet kan pålægge en virksomhed m.v. at foretage slettelse eller berigtigelse af en oplysning, som ikke må registreres, eller som tilsynet finder urigtig eller vildledende.

Stk. 3. Tilsynet kan pålægge en person eller en virksomhed m.v. at slette eller berigtige oplysninger, der er registreret før lovens ikrafttræden, og som ikke må registreres efter loven, eller som tilsynet finder urigtig eller vildledende.

Stk. 4. Tilsynet kan i særlige tilfælde pålægge en virksomhed m.v. at slette oplysninger, der på grund af alder eller af andre grunde har mistet deres betydning for varetagelsen af registerets opgaver.

Stk. 5. Tilsynet kan forbyde anvendelsen af en nærmere angiven fremgangsmåde i forbindelse med indsamling eller videregivelse af oplysninger, såfremt tilsynet finder, at den pågældende fremgangsmåde medfører en væsentlig risiko for, at der registreres eller videregives urigtige eller vildledende oplysninger eller oplysninger, som ikke må registreres eller videregives.

Stk. 5. Tilsynet kan pålægge virksomheden m.v. at foretage nærmere angivne kontrolforanstaltninger til sikring af, at der ikke er eller bliver registreret eller videregivet oplysninger, som ikke må registreres eller vide-

regives, eller som er urigtige eller vildledende, samt foranstaltninger til sikring eller forebyggelse mod, at de registrerede oplysninger misbruges eller kommer til uvedkommendes kendskab.

§ 24. Justitsministeren kan til opfyldelse af internationale aftaler eller i øvrigt til fremme af internationalt samarbejde om kontrol med den art af virksomhed, der omfattes af loven, fastsætte regler bl.a. om registertilsynets forhold til udenlandske tilsynsmyndigheder, om anmeldelsespligt, om slettelse af registre og om, at bestemmelsen i § 22, stk. 3, også finder anvendelse på anden virksomhed end nævnt i bestemmelsen.

§ 25. Registertilsynets afgørelser efter denne lov kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

§ 26. Registertilsynet kan fastsætte regler om form og indhold for anmeldelser og ansøgninger efter loven.

Stk. 2. Justitsministeren kan fastsætte regler om betaling af gebyr for anmeldelser og tilladelser efter loven.

§ 27. Medmindre højere straf er forskyldt efter den øvrige lovgivning, straffes med bøde eller hæfte den, der:

- 1) overtræder § 2, stk. 3, § 3, stk. 2, 4 og 6, § 4, stk. 1, 1. pkt., stk. 2 og 4, § 4 a, § 4 b, § 5, stk. 2, 2. pkt., § 6, § 7 a, § 7 b, stk. 1-2, § 7 c, § 7 f, § 7 g, stk. 1 og 2, § 7 h, § 7 i, §§ 8 og 9, § 10, stk. 1, § 11, stk. 1, 2 og 4, §§ 12-14, § 15, stk. 1, stk. 2, 2. pkt., og stk. 3, §§ 16-20 og § 21, stk. 1 og 2,
- 2) undlader at efterkomme registertilsynets afgørelse efter § 5, stk. 1, § 7 d, eller § 15, stk. 2, 1. pkt.,
- 3) undlader at opfylde registertilsynets krav efter § 22, stk. 2,
- 4) tilsidesætter vilkår som nævnt i § 2, stk. 3, 3 pkt., eller § 7 g, stk. 3, eller en betingelse eller vilkår for en tilladelse i henhold til loven eller i henhold til forskrifter udstedt i medfør af loven eller
- 5) undlader at efterkomme forbud eller påbud, der er meddelt i henhold til loven eller i henhold til forskrifter udstedt i medfør af loven.

Stk. 2. I forskrifter, der udstedes i medfør af loven, kan der fastsættes straf af enten bøde eller hæfte for overtrædelse af bestemmelser i forskrifterne.

Stk. 3. Er en overtrædelse begået af et aktieselskab, andelsselskab eller lignende, kan bødeansvar pålægges selskabet som sådant.

§ 28. Den, der driver eller er beskæftiget med virksomhed som nævnt i § 3, stk. 6, § 8 og § 20, kan ved dom for strafbart forhold frakendes retten hertil, såfremt det udviste forhold begrunder en nærliggende fare for misbrug. I øvrigt finder straffelovens § 79, stk. 1, 3. pkt., samt stk. 2 og 3, anvendelse

BILAG 3

Markedsføringsloven (uddrag)

Kapitel 1.

Almindelige bestemmelser

§ 1. Loven gælder i privat erhvervsvirksomhed og offentlig virksomhed, som kan side-stilles hermed. Der må i sådan virksomhed ikke foretages handlinger, som strider mod god markedsføringsskik.

Kapitel 3.

Erhvervshemmeligheder og tekniske tegninger

§ 9. Den, der er i tjeneste- eller samarbejdsforhold til en virksomhed eller udfører et hverv for denne, må ikke på utilbørlig måde skaffe sig eller forsøge at skaffe sig kendskab til eller rådighed over virksomhedens erhvervshemmeligheder.

Stk. 2. Er den pågældende kommet til kendskab om – eller har han fået rådighed over – virksomhedens erhvervshemmeligheder på retmæssig måde, må han ikke ubeføjet viderebringe eller benytte sådanne hemmeligheder. Forbudet vedvarer i 3 år efter tjenesteforholdets, samarbejdsforholdets eller hvervets ophør.

Stk. 3. Den, der i anledning af udførelsen af arbejde eller i øvrigt i erhvervsøjemed er

blevet betroet tekniske tegninger, beskrivelser, opskrifter, modeller eller lignende, må ikke ubeføjet benytte sådant materiale eller sætte andre i stand hertil.

Stk. 4. Erhvervsdrivende må ikke benytte en erhvervshemmelighed, såfremt kendskab til eller rådighed over den er opnået i strid med de ovenfor nævnte bestemmelser.

Kapitel 6.

Straf og påtale

§ 19. Tilsidesættelse af et af retten nedlagt forbud eller givet pålæg straffes med bøde eller hæfte.

Stk. 5. Overtrædelse af § 9 straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år. Påtale finder kun sted efter den forurettedes begæring. Sagerne behandles som politisager. Retsmidlerne i retsplejelovens kapitel 68, 69, 71 og 72 finder anvendelse i samme omfang som i statsadvokatsager.

Stk. 6. Er overtrædelsen begået af et aktieselskab, andelsselskab, anpartsselskab eller lignende, kan der pålægges selskabet som sådant bødeansvar.

BILAG 4

Ophavsretslov (uddrag)

Kapitel I

Ophavsrettens genstand og indhold

§ 1. Den, som frembringer et litterært eller kunstnerisk værk, har ophavsret til værket, hvad enten dette fremtræder som en i skrift eller tale udtrykt skønlitterær eller beskrivende fremstilling, som musikværk eller sceneværk, som filmværk, som værk af billedkunst, bygningskunst eller brugskunst, eller det er kommet til udtryk på anden måde.

Stk. 2. Kort samt tegninger og andre i grafisk eller plastisk form udførte værker af beskrivende art henregnes til litterære værker.

§ 2. Ophavsretten medfører, med de i denne lov angivne indskrænkninger, eneret til at råde over værket ved at fremstille eksemplarer af det og ved at gøre det tilgængeligt for almenheden, i oprindelig eller ændret skikkelse, i oversættelse, omarbejdelse i anden litteratur- eller kunstart eller i anden teknik.

Stk. 2. Som fremstilling af eksemplarer anses også det forhold, at værket overføres på indretninger, som kan gengive det.

Stk. 3. Værket gøres tilgængeligt for almenheden, når det fremføres offentligt, eller når eksemplarer af det udbydes til salg, leje eller lån eller på anden måde spredes til almenheden eller vises offentligt. Som offentlig fremførelse anses også fremførelse i en erhvervsvirksomhed, der finder sted for en større kreds, som ellers måtte anses som ikke-offentlig.

§ 3. Ophavsmanden har krav på at blive navngivet i overensstemmelse med, hvad god skik kræver, såvel på eksemplarer af værket som når dette gøres tilgængeligt for almenheden.

Stk. 2. Værket må ikke ændres eller gøres tilgængeligt for almenheden på en måde el-

ler i en sammenhæng, der er krænkende for ophavsmandens litterære eller kunstneriske anseelse eller egenart.

Stk. 3. Sin ret efter denne paragraf kan ophavsmanden ikke frafalde, medmindre det gælder en efter art og omfang afgrænset brug af værket.

§ 4. Den, som oversætter, omarbejder eller bearbejder et værk eller overfører det til en anden litteratur- eller kunstart, har ophavsret til værket i denne skikkelse, men han kan ikke råde over det på en måde, som strider mod ophavsretten til originalværket.

Stk. 2. Ophavsretten til et nyt og selvstændigt værk, som er frembragt gennem fri benyttelse af et andet, er ikke afhængig af ophavsretten til det benyttede værk.

§ 5. Den, som ved at sammenstille værker eller dele af værker frembringer et litterært eller kunstnerisk samlewerk, har ophavsret til dette, men hans ret gør ingen indskrænkning i ophavsretten til de enkelte værker.

§ 6. Har et værk to eller flere ophavsmænd, uden at de enkeltes bidrag kan udskilles som selvstændige værker, har de ophavsret til værket i fællesskab. Enhver af dem kan dog påtale retskrænkelser.

§ 7. Som ophavsmand anses, når ikke andet er oplyst, den, hvis navn eller alment kendte pseudonym eller mærke på sædvanlig måde er påført eksemplarer af værket eller opgives, når det gøres tilgængeligt for almenheden.

Stk. 2. Er et værk udgivet, uden at ophavsmanden er angivet i overensstemmelse med stk. 1, kan udgiveren, hvis han er nævnt, og ellers forlæggeren handle på ophavsmandens vegne, indtil denne bliver angivet på et nyt oplag eller ved anmeldelse til

ministeriet for kulturelle anliggender.

§ 8. Et værk anses for offentliggjort, når det lovligt er gjort tilgængeligt for almenheden.

Stk. 2. Det anses for udgivet, når eksemplarer af værket med ophavsmandens samtykke er bragt i handelen eller på anden måde spredt blandt almenheden.

§ 9. Love, administrative forskrifter, retsafgørelser og andre offentlige aktstykker er ikke genstand for ophavsret.

§ 10. Beskyttelse efter lov om mønstre udelukker ikke ophavsret.

Stk. 2. Fotografier nyder ikke beskyttelse efter denne lov, men beskyttes efter reglerne i lov om retten til fotografiske billeder.

Kapitel II

Indskrænkninger i ophavsretten

§ 11. Af et offentliggjort værk må enkelte eksemplarer fremstilles til privat brug, men de må ikke udnyttes på anden måde.

Stk. 2. Denne bestemmelse medfører ikke ret til at lade andre eftergøre brugskunst eller billedhuggerværker eller fremstille kunstneriske gengivelser af andre kunstværker, og heller ikke ret til at opføre bygningsværker.

§ 23. Når et litterært eller musikalsk værk er udgivet, kan udgivne eksemplarer spredes videre eller fremvises offentligt. Dog kan eksemplarer af musikværker ikke uden ophavsmandens samtykke spredes til almenheden gennem udlejning.

Stk. 2. Der sker ikke ved bestemmelsen i stk. 1 nogen indskrænkning i forfatternes ret til vederlag for det gennem bibliotekerne stedfindende offentlige udlån af bøger, jfr. lovbekendtgørelse nr. 128 af 16. april 1959 § 7, stk. 2. b.

§ 25. Når ophavsmanden har overdraget et eller flere eksemplarer af et kunstværk til andre, eller værket er blevet udgivet, må de

overdragne eller udgivne eksemplarer spredes videre, og værket må vises offentligt på anden måde end i fjernsyn eller ved visning af film. Værket må dog medtages ved indspilning og visning af film eller fjernsynsprogram, når gengivelsen af det er af underordnet betydning for filmens eller fjernsynsprogrammets indhold.

Stk. 2. Kunstværker, som indgår i en samling, eller som udstilles eller udbydes til salg, kan afbildes i kataloger over samlingen og i meddelelser om udstilling eller salg. Kunstværker kan også afbildes, når de er varigt anbragt på eller ved en for offentligheden tilgængelig plads eller vej, men er kunstværket hovedmotiv, og udnyttes gengivelsen erhvervsmæssigt, har ophavsmanden krav på vederlag, medmindre det drejer sig om afbildning i aviser.

Stk. 3. Bygninger kan frit afbildes.

§ 26. Bestemmelserne i dette kapitel gør ikke indskrænkninger i ophavsmandens ret i henhold til § 3 ...

Stk. 2. Når et værk gengives offentligt i henhold til dette kapitel, skal kilden angives i overensstemmelse med, hvad god skik kræver.

Stk. 3. Værket må ikke uden ophavsmandens samtykke ændres i videre udstrækning, end formålet med gengivelsen kræver.

Kapitel III

Ophavsrettens overgang til andre Almindelige bestemmelser

§ 27. Ophavsmanden kan med den begrænsning, der følger af § 3, helt eller delvis overdrage sin ret til at råde over værket. Overdragelse af eksemplarer indbefatter ikke overdragelse af ophavsretten. Har ophavsmanden overdraget en anden ret til at gøre værket tilgængeligt for almenheden på en bestemt måde eller ved bestemte midler, giver overdragelsen ikke erhververen ret til at gøre det på andre måder eller ved andre midler.

Stk. 2. Om overdragelse af ophavsret i visse særlige henseender er der givet regler i §§ 32-42; disse bestemmelser kan fraviges ved aftale mellem parterne, for så vidt angår § 37 dog ikke til skade for ophavsmanden.

§ 28. Når ikke andet er aftalt, giver overdra-

gelse af ophavsret ikke erhververen ret til at ændre værket.

Stk. 2. Retten må heller ikke overdrages videre uden samtykke, medmindre den indgår i en forretning eller en forretningsafdeling og overdrages sammen med denne. Overdrageren vedbliver at være ansvarlig for, at aftalen med ophavsmanden bliver opfyldt.

Kapitel IV

Ophavsrettens gyldighedstid

§ 43. Ophavsretten varer, indtil 50 år er forløbet efter ophavsmandens dødsår eller for de i § 6 omhandlede værker efter den længstlevendes dødsår.

§ 44. Når et værk er offentliggjort uden angivelse af ophavsmandens navn, alment kendte pseudonym eller mærke, varer ophavsretten, indtil 50 år er forløbet efter udgangen af det år, da værket blev offentliggjort. Består værket af flere dele, som efter deres indhold hører sammen, varer ophavsretten i 50 år efter udgangen af det år, da den sidste del udkom.

Stk. 2. Hvis ophavsmanden i løbet af det nævnte tidsrum bliver angivet i overensstemmelse med § 7, eller hvis det bliver oplyst, at han er død, før værket blev offentliggjort, regnes gyldighedstiden efter § 43.

Kapitel V

Andre rettigheder

§ 49. Kataloger, tabeller og lignende arbejder, der sammenstiller et større antal oplysninger, samt programmer må ikke eftergøres uden samtykke af den, som har frembragt dem, før 10 år er gået efter det år, da arbejdet blev udgivet.

Stk. 2. Er arbejder af den nævnte art eller dele deraf genstand for ophavsret eller anden beskyttelse, kan denne også gøres gældende.

Stk. 3. Bestemmelserne i § 11, stk. 1, og §§

14, 15 a, 17 og 24 a finder tilsvarende anvendelse. Det samme gælder bestemmelsen i § 9, dog ikke for så vidt angår det kongelige teaters programmer.

Kapitel VII

Retshåndhævelse

§ 55. Med bøde straffes den, som forsætligt eller groft uagtsomt

- 1) krænker en andens eneret til et litterært eller kunstnerisk værk ved at råde over det på en måde som nævnt i § 2,
- 2) overtræder § 45, stk. 1, litra a, § 45, stk. 2, § 46, stk. 1, § 48, stk. 1, 2. pkt., § 48, stk. 2, eller § 49, stk. 1, eller
- 3) udbyder til salg eller på anden måde blandt almenheden spreder lyd- eller billedoptagelser, der krænker andres rettigheder efter § 45, stk. 1, litra a, § 45, stk. 2, § 46, stk. 1, § 48, stk. 1, 2. pkt., eller § 48, stk. 2.

Stk. 2. Er en forsætlig overtrædelse af de i stk. 1 nævnte bestemmelser begået ved erhvervsmæssigt at fremstille eller blandt almenheden sprede eksemplarer af litterære eller kunstneriske værker eller af arbejder eller frembringelser, der beskyttes efter §§ 45-49, kan straffen under særlig skærpende omstændigheder stige til hæfte eller fængsel indtil 1 år. Særlig skærpende omstændigheder anses navnlig at foreligge, hvis overtrædelsen vedrører et betydeligt antal eksemplarer, eller hvis der ved overtrædelsen tilsigtes en betydelig vinding.

§ 55 a. Med bøde straffes den, som forsætligt eller goft uagtsomt

- 1) overtræder § 3, stk. 1 og 2, § 26, stk. 2 og 3, § 28, stk. 1, § 39, stk. 1, § 45, stk. 1, litra b og c, § 48, stk. 1, 1. pkt., eller §§ 50-53.
- 2) overtræder forskrifter givet efter § 30, stk. 2, eller efter § 45, stk. 3, jfr. § 30, stk. 2, eller
- 3) overtræder § 45, stk. 3, jfr. §§ 3 og 28 stk. 1.

§ 55 b. Når eksemplarer af værker eller af arbejder og frembringelser, der beskyttes ef-

ter §§ 45-49, er fremstillet uden for riget under sådanne omstændigheder, at en tilsvarende fremstilling her i riget ville være i strid med loven, straffes med bøde den, som indfører sådanne eksemplarer med henblik på at sprede disse blandt almenheden. På samme måde straffes den, der indfører sådanne eksemplarer med henblik på offentlig forevisning eller fremførelse.

Stk. 2. Er en overtrædelse af stk. 1, 1. pkt., begået erhvervsmæssigt og under særlig skærpende omstændigheder, jfr. § 55, stk. 2, 2. pkt., kan straffen stige til hæfte eller fængsel indtil 1 år.

§ 55 c. I forskrifter, der udfærdiges efter § 17, stk. 1, 2 pkt., kan der fastsættes straf af bøde for overtrædelse af bestemmelser i forskrifterne.

§ 55 d. Er en overtrædelse begået af et aktieselskab, anpartsselskab, andelsselskab eller lignende, kan der pålægges selskabet som sådant bødeansvar. Er overtrædelsen begået af en kommune eller et kommunalt fællesskab, der er omfattet af § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges kommunen eller det kommunale fællesskab som sådant bødeansvar.

§ 55 e. Overtrædelser, som omfattes af § 55, stk. 1, § 55 a eller § 55 b, stk. 1, påtales af den forurettede. Efter ophavsmandens død kan overtrædelser af § 3 og af de i medfør af § 30, stk. 2, eller § 45, stk. 3, jfr. § 30, stk. 2, givne forskrifter foruden af den, der som arving indtræder i ophavsmandens rettigheder, påtales af ophavsmandens ægtefælle, slægtning i ret op- eller nedstigende linie eller søskende.

Stk. 2. Overtrædelse af § 53 påtales af det offentlige.

Stk. 3. Efter ophavsmandens død kan endvidere overtrædelser af §§ 3 og 51-52 påtales af det offentlige. Ved overtrædelser af § 3 kan offentlig påtale dog kun finde sted, når kulturelle interesser må anses for krænket ved overtrædelsen.

§ 55 f. Overtrædelser, som omfattes af § 55, stk. 2, eller § 55 b, stk. 2, påtales af det offentlige, når den forurettede begærer dette.

Stk. 2. De i stk. 1 nævnte sager behandles

som politisager. Retsmidlerne i retsplejelovens kapitler 72 og 73 kan anvendes i samme omfang som i stadsadvokatsager.

§ 56. Tab, som er forvoldt ved en af de i § 55 nævnte overtrædelser, kan kræves erstattet efter de almindelige erstatningsregler. Den, der har krænket en ophavsmands eller udøvende kunstners ret ved retsstridigt forhold, skal dømmes til at betale den forurettede en godtgørelse for ikke-økonomisk skade.

Stk. 2. For så vidt det skønnes rimeligt, kan der tilkendes den forurettede erstatning, selv om overtrædelsen er begået i god tro. I dette tilfælde kan erstatningen dog ikke overstige den ved overtrædelsen indvundne fortjeneste.

§ 57. Det kan ved dom bestemmes, at eksemplarer af værker eller af de i kapitel V omhandlede frembringelser, som er fremstillet, indført eller gjort tilgængelige for almenheden her i riget i strid med denne lov eller med forskrift meddelt i henhold til § 30, stk. 2, skal inddrages til fordel for den forurettede eller overdrages til ham mod et vederlag, der ikke overstiger fremstillingsomkostningerne. Det samme gælder tryksatter, klicheer, forme og andet, som kan tjene til ulovlig fremstilling eller brug af værket eller frembringelsen.

Stk. 2. I stedet for inddragning eller overdragelse kan det bestemmes, at genstandene helt eller delvis skal tilintetgøres eller på anden måde gøres utjenlige til ulovlig brug. Hvis det under hensyn til eksemplarerne kunstneriske eller økonomiske værdi eller omstændighederne i øvrigt skønnes rimeligt, kan retten tillade, at de fremstillede eksemplarer gøres tilgængelige for almenheden mod erstatning og godtgørelse til den forurettede.

Stk. 3. Bestemmelserne i denne paragraf kan ikke bringes i anvendelse over for den, som i god tro har erhvervet eksemplarer til privat brug.

Stk. 4. Inddragelse eller tilintetgørelse af bygninger kan ikke kræves.

Kapitel VIII

Lovens rækkevidde

§ 58. Lovens bestemmelser om ophavsret

gælder for:

- 1) værker af danske statsborgere eller personer, der er bosat i Danmark,
- 2) værker, som er udgivet første gang i Danmark, eller som er udgivet første gang samtidig i Danmark og i et andet land, og
- 3) filmværker, hvis producent har sit hovedsæde eller er bosat i Danmark,
- 4) bygningsværker, beliggende i Danmark,
- 5) kunstværker, der er indføjjet i bygninger eller anlæg i Danmark.

Stk. 2. Ved anvendelse af stk. 1, nr. 2, anses samtidig udgivelse at have fundet sted, såfremt værket efter udgivelse i et andet land inden 30 dage udgives i Danmark.

Stk. 3. Ved anvendelse af stk. 1, nr. 3, anses, når andet ikke er oplyst, den som producent, hvis navn på sædvanlig måde er angivet på filmen.

Stk. 4. Bestemmelsen i § 42 finder ikke anvendelse på filmværker, der efter den reviderede Bernerkonvention til beskyttelse af litterære og kunstneriske værker af 24. juli 1971 har som hjemland et andet til Bernerunionen hørende land end Danmark, som har tiltrådt konventionen af 1971. Særlige bestemmelser om aftaler vedrørende medvirken ved indspilning af sådanne filmværker kan gives ved kgl. anordning.

Stk. 5. Bestemmelserne i §§ 51-53 finder

dog anvendelse på ethvert værk, som omfattes af § 1.

§ 60. Under forudsætning af gensidighed kan ved kgl. anordning rækkevidden af lovens bestemmelser udvides i forhold til andre stater.

Stk. 2. Ved kgl. anordning kan loven endvidere gøres anvendelig på værker, som først er udgivet af mellemfolkelige organisationer, samt på ikke udgivne værker, som sådanne organisationer har ret til at udgive.

§ 61. Loven gælder også værker og andre frembringelser, som allerede er genstand for ophavsret efter ældre love.

Stk. 2. Eksemplarer, som er lovligt fremstillet før lovens ikrafttræden, kan fremdeles vises offentligt og spredes til almenheden, idet dog bestemmelsen i § 23 om udlejning af musikværker må iagttages.

Stk. 3. Beskyttelsen mod eftergørelse af en lydoptagelse, som er fremstillet før lovens ikrafttræden, og som ville være beskyttet efter ældre lov, skal uanset den i § 46 angivne tidsfrist ikke kunne udløbe tidligere end 1. oktober 1966.

BILAG 5

EDB-RÅDETS STANDARDKONTRAKT OM KØB AF DATABEHANDLINGSUDSTYR

mellem
i det følgende kaldet leverandøren
og
i det følgende kaldet brugeren

Kap. I	Kontraktens indhold	2
Kap. II	Definitioner	2
Kap. III	Levering	2
§ 3	Indretning af lokaler m.v.	
§ 4	Leveringsprøve og overtagelse	
Kap. IV	Økonomi	2
§ 5	Risiko og forsikring	
§ 6	Betaling (herunder omkostninger ved anlæggets nedtagelse)	
§ 7	Prisændringer	
Kap. V	Misligholdelse og ophør	3
§ 8	Leverandørens forsinkelse	
§ 9	Udskyldelsesret	
§ 10	Fordringshavermora	
§ 11	Force majeure	
§ 12	Garanti	
Kap. VI	Modifikationer	3
§ 13	Ajourføringer	
§ 14	Flytning af anlæg	
§ 15	Reserveudrustning	
Kap. VII	Øvrige rettigheder og forpligtelser	4
§ 16	Ophavsret m.v.	
§ 17	Tavshedspligt	
§ 18	Overdragelse af kontrakten m.v.	
§ 19	Afgørelse af tvister	

Kap. I Kontraktens indhold

§ 1

Kontrakten består af standardbestemmelser §§ 1–19 og nedennævnte bilag:

Bilag 1: Specifikation vedrørende priser m.v.

Bilag 2: Specifikation vedrørende tider m.v.

Bilag 3: Specifikation vedrørende materiel

Bilag 4: Specifikation vedrørende programmel

Bilag 5: Specifikation vedrørende leveringsprøve

Bilag 6: Specifikation vedrørende lokaler m.v.

Bilag 7: Specifikation vedrørende leverandørbistand

Stk 2 Leverandørens senere levering af tilbehør m.v. til databehandlingsanlægget, herunder selvstændige programprodukter, skal ligeledes ske i overensstemmelse med standardbestemmelserne.

Kap. II Definitioner

§ 2

Definitionerne i Edb-ordbogen, DS 2049, 1971, med senere ændringer og tilføjelser er gældende for kontrakten.

Stk 2 Ved databehandlingsanlæg (anlæg) forstås såvel materiel som programmel. Anlægget kan være et selvstændigt anlæg hos brugeren eller et anlæg tilknyttet et andet databehandlingsanlæg.

Stk 3 Første prøvedag er den første arbejdsdag, efter at anlægget er teknisk klargjort, således at leveringsprøven kan påbegyndes.

Stk 4 Overtagelsesdagen er den dag, hvor leverandøren har udført de handlinger, som kræves for på rette måde at give brugeren mulighed for brug af det købte.

Stk 5 Driftseffektiviteten er udtryk for brugerens faktiske mulige udnyttelse af anlægget i forhold til det forventede. Driftseffektiviteten kan udtrykkes således:

$$\text{driftseffektiviteten} = \frac{\text{faktisk driftstid}}{\text{altalt driftstid}} \times 100\%$$

Kap. III Levering

§ 3 Indretning af lokaler m.v.

Leverandøren skal senest samtidig med kontraktens indgåelse skriftligt give brugeren anvisning på indretningen af de lokaler m.v. hvori anlægget skal installeres. Indretningen sker for brugerens regning. Indretningen omfatter installationen af nødvendige luftkonditionerings-, luftrensings- og ventilationsanlæg samt elektricitetsforsyning i lokalerne.

Stk 2 Når indretningen er foretaget, skal brugeren give leverandøren meddelelse herom. Brugeren har ansvaret for, at leverandørens inspektion, jf. stk 3, kan finde sted så betids, at brugeren kan rette påviste fejl inden den aftalte dag for lokalerne færdiggørelse, således som fastsat i bilag 2.

Stk 3 Leverandøren skal uden ugrundet ophold inspicere lokaler og installationer. Herefter skal han ligeledes uden ugrundet ophold meddele resultatet af inspektionen. Leverandøren kan ikke gøre ansvar gældende over for brugeren som følge af fejl og mangler ved lokalerne indretning m.v. som burde være opdaget ved inspektionen.

§ 4 Leveringsprøve og overtagelse

Leverandøren har ansvar for, at leveringsprøven kan påbegyndes på den aftalte første prøvedag, der er fastsat i bilag 2.

Stk 2 Leveringsprøven afholdes i henhold til de vilkår, der er fastsat i

bilag 5, og den skal være afsluttet inden den aftalte overtagelsesdag, der er fastsat i bilag 2.

Stk 3 Det databehandlingsmateriale, som brugeren ønsker skal kunne indgå i leveringsprøven, skal foreligge klar på den aftalte første prøvedag. Materialet er specificeret i bilag 5.

Stk 4 Når leveringsprøve er afholdt og har opfyldt kravene i bilag 5, skal brugeren uden ugrundet ophold skriftligt meddele leverandøren leveringsprøvens resultat.

Stk 5 Den faktiske overtagelsesdag er datoen for meddelelsen, jf. stk 4.

Stk 6 Såfremt datoen for meddelelsen falder tidligere end den aftalte overtagelsesdag, er brugeren dog i tidsrummet indtil denne dato berettiget til frit at fastsætte den faktiske overtagelsesdag.

Kap. IV Økonomi

§ 5 Risiko og forsikring

Leverandøren bærer risikoen for anlægget indtil den faktiske overtagelsesdag. Indtil samme dato skal han ligeledes holde anlægget behørigt forsikret.

§ 6 Betaling

Købesummens størrelse er fastsat i bilag 1.

Stk 2 Købesummen forfalder til betaling ved faktureringen, dog ydes der 30 dages kredit.

Stk 3 Fakturering kan finde sted fra anlæggets faktiske overtagelsesdag. De nærmere regler for faktureringen er fastsat i bilag 1.

Stk 4 Leverandøren skal besørge og bekoste anlæggets forsendelse. Brugeren skal refunderer disse udgifter, eventuelt inden for (fastsatte) maksima, der er fastsat i bilag 1.

Stk 5 Brugeren skal tillige refundere leverandørens udgifter til skat, told, merværdiafgift samt andre offentlige afgifter i Danmark. Merværdiafgift skal dog kun refunderes, hvis leverandøren ikke har kunnet opnå fritagelse herfor.

Stk 6 Refusionen skal ske efter forfalds- og betalingsbetingelserne i stk 2 og 3.

Stk 7 Ophører kontrakten på grund af brugerens misligholdelse, skal brugeren betale samtlige omkostninger ved anlæggets nedtagelse samt afholde udgifterne til emballage og transport til leverandørens nærmeste lager i Danmark.

Stk 8 Priserne i dansk mønt er baseret på den valuta og kurs, som er fastsat i bilag 1.

§ 7 Prisændringer

Såvel brugeren som leverandøren kan indtil den aftalte overtagelsesdag kræve prisændring som følge af ændringer i valutakursen efter betingelser, der er fastsat i bilag 1.

Stk 2 Prisændringer skal ske med de i bilag 2 fastsatte varsler.

Kap. V Misligholdelse og ophør

§ 8 Leverandørens forsinkelse

Overskrides den aftalte overtagelsesdag, enten fordi anlægget ikke leveres rettidigt eller fordi leveringsprøve ikke har været afholdt med et tilfredsstillende resultat, og dette ikke skyldes brugerens forhold, skal leverandøren efter kriterierne i bilag 5:

1. underkaste sig de retsvirkninger af misligholdelsen, som er fastsat i bilag 5 eller
2. erlægge en dagbod, hvis størrelse er fastsat i bilag 1. Samme steds angives størrelsen af den bod leverandøren maksimalt kan komme til at erlægge. Le-

verandørens erstatningsansvar er begrænset til erlæggelsen af denne bod. Bodten betales på anfordring.

Stk 2 Overskrides den aftalte overtagelsesdag med det i bilag 2 fastsatte tidsrum, er brugeren berettiget til at hæve kontrakten.

§ 9 Udskydelsesret

Brugeren er berettiget til ansvarsfrit at udskyde den aftalte overtagelsesdag med et tidsrum, hvis længde fastsættes i bilag 2. Samme sted er varslet herfor fastsat.

§ 10 Fordringshavermora

Såfremt brugeren ikke er i stand til at overtage anlægget til den aftalte overtagelsesdag på grund af lokalernes manglende færdiggørelse, eller fordi leveringsprøven ikke har kunnet påbegyndes eller har måttet suspenderes, og dette ikke skyldes leverandørens forhold, forrykkes den aftalte overtagelsesdag med et tidsrum svarende til forsinkelsen, og brugeren svarer, så længe fordringshavermoraen består, rente af den i bilag 1 fastsatte købesum med den til enhver tid gældende diskonto plus et rentetillæg på 3% p.a. Renten betales månedsvis bagud.

Stk 2 Såfremt fordringshavermoraens beståen skyldes lokalernes manglende færdiggørelse, betaler brugeren tillige dokumenterede udgifter til ekstra transport og oplagring mv. af anlægget.

Stk 3 Overskrides den aftalte overtagelsesdag med det i bilag 2 fastsatte tidsrum, er leverandøren berettiget til at hæve kontrakten.

§ 11 Force majeure

Hverken leverandøren eller brugeren skal i henhold til denne kontrakt anses for bods- eller renteansvarlig over for den anden part, for så vidt ansvaret skyldes forhold, hvorover parten ikke med rimelighed er herre, eller som i øvrigt ikke skyldes fejl eller forseelser fra partens side. Dog er begge parter berettiget til at

hæve kontrakten, hvis den aftalte overtagelsesdag overskrides med det i bilag 2 fastsatte tidsrum.

§ 12 Garanti

Leverandøren indestår for, at materiel og programmet ikke lider af sådanne fejl og mangler i konstruktionen, at driftseffektiviteten ikke kan overholdes.

Stk 2 Indeståelsen gælder også efter, at de i § 13 omhandlede ajourføringer af materiel og programmet er udført.

Stk 3 Indeståelsen gælder for det i bilag 2 fastsatte tidsrum.

Stk 4 Såfremt indeståelsen ikke opfyldes, er brugeren berettiget til at hæve kontrakten.

Kap. VI Modifikationer

§ 13 Ajourføringer

Leverandøren skal uden vederlag stille ajourføringer af det i bilag 3 og 4 specificerede materiel og programmet til rådighed for brugeren og udføre dem.

§ 14 Flytning af anlægget

Medfører flytning af anlægget til andre lokaler, at leverandøren skal give ny lokalespecifikation, kan der ydes vederlag herfor.

§ 15 Reservedelslager

Leverandøren er pligtig til at opretholde et velassorteret reservedelslager i rimelig tidsmæssig eller geografisk nærhed af anlægget i det i bilag 2 fastsatte tidsrum.

Kap. VII

Øvrige rettigheder og forpligtelser

§ 16 Ophavsret m.v.

Leverandøren hæfter over for brugeren for, at anlægget ikke krænker andres patenter eller andres ophavsret.

Stk 2 Rejses der sag mod brugeren med påstand om patentkrænkelse, er brugeren pligtig at give leverandøren skriftlig meddelelse herom. Leverandøren overtager herefter sagen og de hermed forbundne omkostninger. Gives der dom i henhold til sagsøgerens påstand, er leverandøren forpligtet til for egen regning

1. at skaffe brugeren retten til fortsat at udnytte anlægget eller
2. at bringe patentkrænkelsen til ophør ved at ændre eller erstatte anlægget.

§ 17 Tavshedspligt

Leverandørens personale skal iagttage ubetinget tavshed over for uvedkommende med hensyn til oplysninger vedrørende brugerens eller andres forhold, som de kom-

mer til kundskab om i forbindelse med de i denne kontrakt omhandlede leverancer, tjenesteydelser m.v.

§ 18 Overdragelse af kontrakten m.v.

Brugeren har ret til at overdrage sine rettigheder og forpligtelser til tredjemand på de i bilag 1 fastsatte betingelser.

Stk 2 Leverandøren kan ikke uden brugerens skriftlige samtykke overdrage sine rettigheder og forpligtelser i følge denne kontrakt til tredjemand. Såfremt sådant samtykke gives, fraskriver brugeren sig ikke herved retten til modregning i den forfaldne købesum mv i tilfælde af leverandørens mangelfulde opfyldelse af købekontrakten.

§ 19 Afgørelse af tvister

Retsforholdet i følge nærværende standardbestemmelser og bilag og disses fortolkning afgøres efter dansk ret.

Stk 2 Såfremt der opstår en uoverensstemmelse mellem parterne om nærværende standardbestemmelser og bilag eller om disses fortolkning og/eller udfyldning, er

hver af parterne berettiget til at kræve uoverensstemmelsen afgjort endeligt ved voldgift.

Stk 3 Voldgiftsretten sammensættes af tre medlemmer, der udpeges af præsidenten for Østre Landsret. Formanden skal opfylde betingelserne for at være dommer. Parterne kan afgive indstilling om de to andre, der udpeges med passende hensyntagen til den særlige sagkundskab, der måtte anses for ønskelig ved bedømmelsen af den uoverensstemmelse, som er indbragt for voldgiftsretten. Hvis parterne ikke fremkommer med nogen indstilling, sker udpegelsen uden sådan indstilling.

Stk 4 Voldgiftsretten fastsætter selv sin procedure. Voldgiftsrettens kendelse, som skal være motiveret, skal afsiges snarest muligt, og inden ½ år efter voldgiftsrettens ned sættelse.

Stk 5 Voldgiftsretten kan ved fastsættelsen af, hvem der skal betale omkostningerne ved voldgiftsretten, herunder til parternes advokater, tage hensyn til, om sagen er indbragt for voldgiftsretten med rimelighed eller ej. Voldgiftsretten fastsætter afhængig af sagens konkrete omstændigheder, hvornår kendelsen skal opfyldes, normalt bør dette ske senest 14 dage efter afgørelsen.

Denne kontrakt er underskrevet i 2 eksemplarer, hvoraf hver part beholder 1 eksemplar.

..den

19

.....
leverandør

.....
bruger

BILAG 6

ESF's standardkontrakt vedrørende system- og programudvikling

Edb-Systemleverandørernes Forening

Kontraktbestemmelser

ESF's standardkontrakt vedrørende system- og programudvikling

Som integrerende del af kontrakten vedlægges følgende bilag:

- Bilag nr. 1: Kontraktens parter
- Bilag nr. 2: Beskrivelse af systemmiljø
- Bilag nr. 3: Kravsspecifikationer
- Bilag nr. 4: Priser og betaling
- Bilag nr. 5: Tidsplan
- Bilag nr. 6: Dokumentation
- Bilag nr. 7: Styregruppen
- Bilag nr. 8: Øvrige bestemmelser

Kontrakten med tilhørende bilag er oprettet og underskrevet af parterne i to eksemplarer, der fordeles med et eksemplar af hver til henholdsvis kunde og leverandør.

ESF's standardkontrakt vedrørende system- og programudvikling må kun benyttes af ESF's medlemmer.

Kapitel 1: Kontraktens grundlag

- § 1: Kontraktens dokumenter
- § 2: Kontraktens genstand
- § 3: Samarbejdsform
- § 4: Definitioner

Kapitel 2: Udarbejdelse og levering af detailspecifikationer

- § 5: Art og omfang

Kapitel 3: Gennemførelse af leverandørens ydelser

- § 6: Tidsfrister
- § 7: Programafprøvning
- § 8: Aflevering
- § 9: Forsinkelser

- § 10: Afhjælpning af mangler efter aflevering

Kapitel 4: Økonomi

- § 11: Betaling
- § 12: Pristalsregulering
- § 13: Bod
- § 14: Erstatning

Kapitel 5: Øvrige rettigheder og pligter

- § 15: Parternes rettigheder
- § 16: Trediemands krav
- § 17: Tavshedspligt
- § 18: Force majeure
- § 19: Ophør
- § 20: Tvister

Kapitel 1: Kontraktens grundlag

§ 1, Kontraktens dokumenter

Kontrakten omfatter bestemmelserne i §§ 1-20 og følgende bilag:

- Bilag nr. 1: Kontraktens parter
- Bilag nr. 2: Beskrivelse af systemmiljø
- Bilag nr. 3: Kravsspecifikationer
- Bilag nr. 4: Priser og betaling
- Bilag nr. 5: Tidsplan
- Bilag nr. 6: Dokumentation
- Bilag nr. 7: Styregruppen
- Bilag nr. 8: Øvrige bestemmelser

§ 2, Kontraktens genstand

Kontraktens genstand er leverandørens udarbejdelse og levering af detailspecifikationer i henhold til § 5, efterfulgt af leverandørens udarbejdelse og levering af et eller flere programmer, der opfylder kundens kravsspecifikationer på bilag nr. 3.

§ 3, Samarbejdsform

Til at sikre kontraktens opfyldelse etableres

en styregruppe. Styregruppens medlemmer skal sikre tildeling af nødvendige ressourcer til kontraktens opfyldelse, herunder efter behov etablering af projektgrupper. Styregruppens opgaver omfatter godkendelse af detailspecifikationerne samt godkendelse af programmet/programmerne efter afprøvning.

Stk. 2. Til styregruppen udpeger kunden og leverandøren hver et medlem, der er bemyndiget til at repræsentere den pågældende part. Medlemmernes navne fremgår af bilag nr. 7.

Stk. 3. Styregruppen afholder møder efter behov, dog minimum til godkendelse af detailspecifikationerne og ved afleveringsforretningen i henhold til § 8. Hver af parterne kan med angivelse af dagsorden forlange møde afholdt med 8 dages varsel.

Stk. 4. Fra styregruppens møder udarbejdes korte referater med omtale af alle forhold af betydning for kontraktens opfyldelse. Herunder overholdelse af planer, eventuelle ændringer i kontraktens genstand i henhold til § 2, samt heraf afledte tidsmæssige og økonomiske konsekvenser.

§ 4, Definitioner

Systemmiljø

Ved systemmiljø forstås den edb-maskin-konfiguration med tilhørende operativsystem og kørende opgavemængde, hvori det/de færdige program(mer) skal udføre sine funktioner. Beskrivelsen af systemmiljøet fremgår af bilag nr. 2.

Kravsspecifikationer

Ved kravsspecifikationer forstås de oplysninger, som kunden afgiver som forudsætninger for kontraktens indgåelse. Kravsspecifikationernes art og omfang fremgår af bilag nr. 3.

Detailspecifikationer

Ved detailspecifikationer forstås beskrivelse af de funktioner, som det/de pågældende program(mer) skal udføre. Endvidere beskrives programafprøvningen jævnfør § 7 og det enkelte programs indplacering fastlægges i forhold til eventuelle andre programmer.

Dokumentation

Ved dokumentation forstås beskrivelser af

programmets/programmernes funktioner samt beskrivelse af den/de forretningsgang(e) kunden skal følge som forudsætning for programmets/programmernes korrekte udførelse af funktionerne. Dokumentationens art og omfang fremgår af bilag nr. 6.

Kontraktsum detailspecifikationer

Ved kontraktsum detailspecifikationer forstås det beløb, som kunden skal betale som vederlag for leverandørens samlede arbejdsydelser til udarbejdelse og levering af detailspecifikationer.

Kontraktsum program(mer)

Ved kontraktsum program(mer) forstås det beløb, som kunden skal betale som vederlag for leverandørens samlede arbejdsydelser til opfyldelse af kontrakten, bortset fra udarbejdelse og levering af detailspecifikationer.

Aflevering

Ved aflevering forstås det forhold, at programafprøvningen er afsluttet, uden at der er konstateret væsentlige mangler ved leverancen.

Mangler

Ved mangler forstås fejl i programmets rette funktionsmåde i forhold til detailspecifikationerne, under forudsætning af, at kunden anvender programmet/programmerne korrekt i henhold til den udarbejdede dokumentation, og under forudsætning af, at kravene til systemmiljøet er opfyldte.

Kapitel 2: Udarbejdelse og levering af detailspecifikationer

§ 5, Art og omfang

Som forudsætning for programmeringen skal udarbejdes detailspecifikationer. Styregruppen skal skriftligt godkende detailspecifikationerne inden programmeringen påbegyndes. Såfremt kunden ved sit bemyndigede medlem af styregruppen ikke kan godkende de af leverandøren udarbejdede detailspecifikationer, er kunden berettiget til uden varsel at opsiges kontrakten. Vedrørende leverandørens krav på vederlag forholdes som beskrevet i stk. 4.

Stk. 2. Hvis leverandøren på grund af forhold, for hvilke leverandøren hæfter, ikke

senest 10 uger efter den aftalte dato herfor, jævnfør tidsplanen i bilag nr. 5, fremlægger detailspecifikationer, er kunden berettiget til uden varsel at opsige kontrakten. Ingen af parterne kan i denne situation rejse noget krav imod hinanden.

Stk. 3. Såfremt kunden under leverandørens udarbejdelse af detailspecifikationer, eller i forbindelse med leverandørens forelæggelse heraf for kunden, fremsætter begæring om funktioner, som ikke vil kunne rummes inden for kravsspecifikationernes rammer, således som disse er defineret i bilag nr. 3, skal leverandøren straks meddele kunden dette samt meddele, hvorvidt leverandøren vil være villig til at udføre funktionen og hvorvidt leverandøren vil betinge sig særskilt betaling og/eller tidsfristforlængelse for funktionens udførelse. Såfremt parterne ikke kan opnå enighed om leverandørens eventuelle krav på ekstra vederlag og/eller tidsfristforlængelse, er hver af parterne berettiget til uden varsel at opsige kontrakten.

Stk. 4. Såfremt kontrakten opsiges i henhold til stk. 1 og stk. 3, er kunden forpligtet til at betale leverandøren for det indtil opsigelsen udførte arbejde, dog maksimalt kontraktsum detailspecifikationer. Leverandøren er forpligtet til at stille de indtil tidspunktet for opsigelsen udarbejdede detailspecifikationer til kundens disposition.

Kapitel 3: Gennemførelse af leverandørens ydelser

§ 6, Tidsfrister

Tidsfrister for leverandørens levering af en ydelse under kontrakten, herunder såvel for udarbejdelse af detailspecifikationer som for programmering og programafprøvning, indeholdes i bilag nr. 5. I tidsplanen er også angivet start for programafprøvning, programafprøvnings tidsmæssige udstrækning samt afleveringsdato.

Stk. 2. Hvis forhold, for hvilke kunden hæfter, forårsager forsinkelser for leverandøren vedrørende henholdsvis udarbejdelse af detailspecifikationer og udførelse af leverandørens øvrige pligter, herunder programafprøvning, er leverandøren berettiget til at kræve en tidsfristforlængelse svarende til den opståede forsinkelse.

Stk. 3. Såfremt kundens forhold som be-

skrevet i stk. 2 bevirker, at leverandøren ikke kan fremme projektet som forudsat, er leverandøren berettiget til at kræve vederlag for den af leverandørens medarbejdere til projektets gennemførelse afsatte tid i henhold til leverandørens til enhver tid gældende prisliste for regningsarbejde.

Stk. 4. Kunden er berettiget til at anmode om, at de pågældende medarbejdere fritstilles, hvorefter det påhviler leverandøren at søge medarbejderne overført til andre arbejdsopgaver. I det omfang dette ikke måtte lykkes, er leverandøren i indtil 4 uger efter kundens begæring herom berettiget til at kræve vederlag for de pågældende medarbejders beredskab efter de ovenfor angivne regler.

Stk. 5. Kunden hæfter for enhver forsinkelse, som måtte blive følgen af kundens begæring om fritstilling af medarbejderne. Det påhviler leverandøren i forbindelse med kundens begæring herom efter sit bedste skøn at oplyse om den forventelige forsinkelse af projektet som følge af en fritstilling af medarbejderne.

§ 7, Programafprøvning

På det aftalte tidspunkt for start på programafprøvning leverer leverandøren det/de aftalte program(mer) driftsklare til afprøvning. Leverandørens medvirken i programafprøvningsperioden forudsættes at ske inden for leverandørens normale arbejdstid.

Stk. 2. Programafprøvning sker på grundlag af repræsentativt databehandlingsmateriale. Kunden har ansvaret for, at materialet er repræsentativt, og at det er klart i aftalt form til det aftalte tidspunkt.

Stk. 3. Såfremt kunden hæfter for tilstedeværelsen af edb-anlægget, omfatter denne hæftelse, at edb-anlægget er driftsklart og har ledig maskinkapacitet til rådighed for afprøvningen af programmet/programmerne inden for den aftalte periode.

§ 8, Aflevering

På den aftalte afleveringsdato afholder styregruppen møde for afleveringsforretning. Såfremt kunden ved sit bemyndigede medlem af styregruppen kan godkende programmet/programmernes rette funktionsmåde i henhold til detailspecifikationerne samt kan godkende dokumentationen, anses afleve-

ringen for afsluttet.

Stk. 2. Såfremt kunden på afleveringsdatoen ikke kan godkende programmets/programmernes rette funktionsmåde i henhold til detailspecifikationerne, skal kunden fremlægge en mangelliste samt anføre manglernes konsekvens med hensyn til hans anvendelse af programmet/programmerne. Undlader kunden at fremlægge mangelliste på afleveringsdatoen, anses afleveringen for afsluttet i henhold til stk. 1.

Stk. 3. Såfremt mangellisten indeholder mangler, der hindrer kunden i at tage programmet/programmerne i anvendelse, betragtes manglerne som væsentlige. Disse skal afhjælpes snarest muligt, og afhjælpningen afsluttes med en fornyet afleveringsforretning.

Stk. 4. Såfremt den i stk. 2 opstillede mangelliste indeholder mangler, som ikke hindrer kunden i at tage programmet/programmerne i brug jævnfør stk. 3, betragtes manglerne som uvæsentlige, og aflevering anses for at være gennemført. Leverandøren skal afhjælpe disse inden for en aftalt rimelig periode.

§ 9, Forsinkelser

Såfremt en af parterne bliver opmærksom på, at han ikke kan overholde aftalte tidsfrister på bilag nr. 5, skal han omgående meddele dette skriftligt til den anden part. Samtidig skal styregruppen indkaldes til møde for genforhandling af tidsfristerne, herunder eventuelt en udsættelse af den aftalte afleveringsdato.

Stk. 2. Såfremt udsættelsen af den aftalte afleveringsdato skyldes leverandørens forhold, er kunden berettiget til at kræve bod i henhold til § 13. Der tilkommer ikke kunden anden kompensation i tilfælde af forsinkelse fra leverandørens side, jævnfør dog § 14.

Stk. 3. Såfremt udsættelsen af den aftalte afleveringsdato skyldes leverandørens forhold, og denne udsættelse vil vare længere end 10 uger, er kunden berettiget til at ophæve kontrakten.

Stk. 4. Såfremt udsættelsen af den aftalte afleveringsdato skyldes kundens forhold, er leverandøren berettiget til at kræve vederlag i henhold til bestemmelserne i § 6, stk. 3-5.

Stk. 5. Såfremt udsættelsen af den aftalte

afleveringsdato skyldes kundens forhold, og denne udsættelse vil vare længere end 10 uger, er leverandøren berettiget til at ophæve kontrakten. I så tilfælde bortfalder leverandørens krav på vederlag i henhold til bestemmelserne i § 6, stk. 3-4, hvorimod leverandøren har krav på vederlag for det indtil ophævelsen udførte arbejde under kontrakten. Leverandøren kan i intet tilfælde over for kunden rejse krav om vederlag på et større beløb end kontraktsum detailspecifikationer henholdsvis kontraktsum program(mer).

§ 10, Afhjælpning af mangler efter aflevering

Ved konstatering af mangler efter afleveringen skal kunden skriftligt over for leverandøren specificere manglen og dennes konsekvens for hans udnyttelse af programmet/programmerne.

Stk. 2. Ved mangler, som leverandøren hæfter for, og som gøres gældende inden for de første 12 måneder efter afleveringen, er leverandøren pligtig vederlagsfrit at afhjælpe manglen. Afhjælpningen skal gennemføres inden for rimelig tid under hensyn til manglens karakter.

Stk. 3. Vedrørende mangler, som kan henføres til forhold, for hvilke kunden hæfter eller som først gøres gældende senere end 12 måneder efter afleveringen, er leverandøren berettiget til at kræve vederlag for en af kunden begæret mangelsafhjælpning efter leverandørens til enhver tid gældende prisliste for regningsarbejde.

Stk. 4. Alle forpligtelser bortfalder for leverandøren, hvis kunden selv har foretaget ændringer i programmet/programmerne uden forudgående skriftlig aftale med leverandøren.

Kapitel 4: Økonomi

§ 11, Betaling

De aftalte priser og betalingsordninger fremgår af bilag nr. 4.

Stk. 2. I den i § 8, stk. 4 omhandlede situation er leverandøren berettiget til at fakturere aftalte beløb i henhold til bilag nr. 4.

Stk. 3. Leverandørens omkostninger til udenbys rejse og ophold i relation til projekter faktureres uden for de(n) aftalte pris(er).

Stk. 4. Alle priser er angivet eksklusive

merværdiafgift og andre offentlige afgifter, som leverandøren er pligtig at opkræve hos kunden. Sådanne afgifter afholdes af kunden udover den/de aftalte pris(er). Eventuel stempelafgift afholdes af kunden.

§ 12, Pristalsregulering

Det til grund for priserne anvendte pristal fremgår af bilag nr. 4. Priserne reguleres hvert års 1. marts og 1. september i henhold til den til enhver tid gældende lov om beregning af et reguleringspristal.

Stk. 2. Ved fastprisarbejder kan leverandøren alene foretage pristalsregulering af ikke forfaldne ratebeløb. Ved regningsarbejder er leverandøren berettiget til at pristalsregulere samtlige timesatser.

§ 13, Bod

Ved overskridelse af den i bilag nr. 5 indeholdte tidsplan, som forårsager en udsættelse af den aftalte afleveringsdato, er kunden berettiget til at kræve bod pr. hele uge, hvor med den i bilag nr. 5 aftalte afleveringsdato overskrides. Det er dog en betingelse, at overskridelsen skyldes leverandørens forhold jævnfør § 9, stk. 2.

Stk. 2. Bodden udgør pr. hele uge 1% af kontraktsum program(mer), dog maksimalt 10% heraf.

Stk. 3. Leverandøren er berettiget til at modregne eventuelle bodsbeløb i sine krav på respektive kontraktsummers betaling.

§ 14, Erstatning

Såfremt kunden kan dokumentere, at ophævelse i henhold til § 9, stk. 3 har forårsaget tab for kunden, der overstiger en erlagt bod, er kunden berettiget til at kræve erstatning herfor. Det er dog en forudsætning, at årsagen til kontraktens ophævelse kan tilregnes leverandøren som uagtsom.

Stk. 2. Kunden kan i intet tilfælde rejse krav over for leverandøren om erstatning på et større beløb end kontraktsum detailspecifikationer henholdsvis kontraktsum program(mer). Uanset kontraktsum er maksimum for ethvert krav fra kundens side kr. 500.000,00.

Stk. 3. Kunden kan i intet tilfælde, uanset om forsinkelsen måtte kunne tilregnes leverandøren som uagtsom, kræve erstatning for indirekte tab, herunder for driftstab eller tabt avance.

Kapitel 5: Øvrige rettigheder og pligter

§ 15, Parternes rettigheder

Alle detailspecifikationer som er udviklet under denne kontrakt, og al dokumentation i henhold til bilag nr. 6 er kundens ejendom, når respektive kontraktsummer er fuldt udbetalt. Leverandøren er berettiget til at udnytte generel know-how, som er erhvervet under arbejdets udførelse.

Stk. 2. Alle programmer, som er udviklet under denne kontrakt, er leverandørens ejendom. Kunden erhverver således alene en brugsret til programmet/programmerne til anvendelse i systemmiljøet i henhold til bilag nr. 2.

§ 16, Trediemands krav

Leverandøren indestår for, at der ikke hos trediemand måtte være rettigheder i relation til det/de leverede program(mer), der kan hindre, besværliggøre eller fordyre kundens anvendelse heraf.

Stk. 2. Rejses der sag mod kunden med påstand om krænkelse af trediemands rettigheder, er kunden pligtig at give leverandøren skriftlig meddelelse herom. Leverandøren overtager herefter sagen og de hermed forbundne omkostninger. Gives der dom i henhold til sagsøgerens påstand, er leverandøren forpligtet til for egen regning:

- a) at skaffe kunden retten til fortsat at udnytte detailspecifikationerne og programmet/programmerne eller
- b) at bringe krænkelsen til ophør ved at ændre eller erstatte detailspecifikationerne og programmet/programmerne.

§ 17, Tavshedspligt

Hver af parterne og disses personale har tavshedspligt med ethvert forhold, som de måtte få kendskab til hos den anden part eller hos trediemand, og hvis hemmeligholdelse ifølge sagens natur er påkrævet eller bliver dem foreskrevet af den anden part. Tavshedspligten vedvarer efter kontraktens ophør

§ 18, Force majeure

Leverandøren hæfter ikke for forsinkelse

og/eller mangler, som kan henføres til forhold, over hvilke leverandøren ikke er herre, og hvis indtræden leverandøren ikke har burdet påregne.

§ 19, Ophør

Alle meddelelser om opsigelse eller ophævelse af kontrakten skal være skriftlige.

Stk. 2. Såfremt kontrakten opsiges i henhold til § 5, stk. 1 og stk. 3, er parterne frigjort for respektive forpligtelser med hensyn til levering og modtagning af program(mer) i nærværende kontrakt.

Stk. 3. Såfremt leverandøren ikke i henhold til § 8, stk. 3 og § 10, stk. 2 har afhjulpet de pågældende mangler senest 14 dage efter de aftalte perioder, kan kunden med yderligere 14 dages varsel enten ophæve kontrakten eller meddele, at han lader manglerne afhjælpe for leverandørens regning.

Stk. 4. Såfremt leverandøren ikke i henhold til § 8, stk. 4, har afhjulpet de pågældende mangler senest 14 dage efter den aftalte periode, kan kunden med yderligere 14 dages varsel meddele, at han lader manglerne afhjælpe for leverandørens regning.

Stk. 5. Såfremt kunden ikke betaler forfaldne fakturaer senest 14 dage efter de aftalte tidspunkter, er leverandøren efter fremsendelse af påkrav efter yderligere 14 dage berettiget til at ophæve kontrakten.

§ 20, Tvister

Retsforholdet ifølge nærværende kontrakt med tilhørende bilag og disses fortolkning afgøres efter dansk ret.

Stk. 2. Tvister i anledning af nærværende kontrakts forhold afgøres ved "Det Danske Voldgiftsinstitut" (Copenhagen Arbitration), hvis afgørelser er endelige og bindende.

BILAG 7

Statens standardkontrakt for edb-totalleverancer (samtidig anskaffelse af maskinel, special- og standardudviklet programmel)

Kontrakt	8. Priser
mellem	8.1 Maskinel og programmel
.....	8.2 Maskintid til udviklingsarbejdet
(i det følgende benævnt kunden)	8.3 Installation
og	8.4 Indkøring og driftsassistance
.....	8.5 Transport og forsikring
(i det følgende benævnt leverandøren)	8.6 Offentlige afgifter
om	8.7 Vedligeholdelsesafgifter
levering og vedligeholdelse af et edb-system	8.8 Stempelafgift
til	9. Betalingsbetingelser
.....	10. Afprøvning
.....	10.1 Generelt
Indholdsfortegnelse	10.2 Installationsprøve
1. Definitioner	10.3 Overtagelsesprøve
2. Leveringsforpligtelser m.v.	10.4 Driftsprøve
2.1 Kontraktens omfang	10.5 Afbrydelser
2.2 Systembeskrivelse	11. Overtagelse og risiko
2.3 Maskinel	12. Driftseffektivitet og svartider
2.4 Systemprogrammel	12.1 Driftseffektivitet
2.5 Brugerprogrammel	12.2 Svartider
2.6 Bestillingsændringer for maskinel	12.3 Konstatering
og standardprogrammel	13. Garantier
2.7 Udbygningsmuligheder	13.1 Generel garanti
2.8 Ændringer af brugerprogrammel	13.2 Hæftelse for underleverandører
2.9 Øvrige ydelser	13.3 Garanteret driftseffektivitet
2.10 Tilbagekøb	og svartider
3. Installation og lokaler	13.4 Garantiperiode
4. Vedligeholdelse	14. Mangler ved det leverede
5. Reservedele og reparationsfaciliteter	14.1 Mangler
6. Dokumentation	14.2 Afhjælpning
7. Leveringstid	14.3 Omlevering og supplering
	14.4 Prisafslag
	14.5 Bod
	14.6 Ophævelse
	14.7 Opgørelse ved ophævelse
	15. Forsinket eller udeblevet levering
	15.1 Underretningspligt
	15.2 Bod
	15.3 Ophævelse
	15.4 Konkurs m.v.
	16. Leverandørens erstatningspligt

17. *Kundens forhold*
18. *Force Majeure*
19. *Ændringer i systemet*
20. *Projektorganisation og samarbejde*
21. *Myndighedskrav*
22. *Kundens ret til programmel, reeksport m.v.*
23. *Trediemands rettigheder*
24. *Tavshedspligt*
25. *Flytning af systemet og overdragelse*
26. *Fortolkning*
27. *Twistigheder*
28. *Senere bestillinger*
29. *Forbehold*

Bilagsfortegnelse

- Bilag 1: Hovedtidsplan.
 Bilag 2: Kravspecifikation.
 Bilag 3: Konfiguration.
 Bilag 4: Specifikation af maskinel med priser.
 Bilag 5: Specifikation af systemprogrammel med priser.
 Bilag 6: Specifikation af brugerprogrammel med priser.
 Bilag 7: Udbygningsmuligheder.
 Bilag 8: Øvrige ydelser.
 Bilag 9: Lokaleindretning m.v.
 Bilag 10: Specifikation af vedligeholdelsesforpligtelser.
 Bilag 11: Betalingsplan.
 Bilag 12: Svartider og eventuel vægtning ved beregning af driftseffektivitet.
 Bilag 13: Leverandørens projektorganisation.
 Bilag 14: Licensbetingelser vedrørende standardprogrammel.
 Bilag 15: Bestillingsformular.

1. Definitioner

Ved *arbejdsdag* forstås mandag til fredag bortset fra helligdage, juleaftensdag, nytårsaftensdag og grundlovsdag.

Ved *brugerprogrammel* forstås det programmel, der er angivet i bilag 6.

Ved *dag* forstås kalenderdag.

Ved *enhed* forstås en selvstændig del af maskinel eller programmel, f.eks. en skærmer-

minal, en printer, en programpakke.

Ved *overtagelsesdag* forstås den dag, hvor overtagelsesprøven for systemet som helhed er skriftligt godkendt af kunden.

Ved *specielt udviklet programmel* forstås det brugerprogrammel, der i bilag 6 er rubriceret som programmel udviklet specielt til kunden.

Ved *standardprogrammel* forstås systemprogrammel samt det brugerprogrammel, der i bilag 6 er rubriceret som standardprogrammel.

Ved *systemet* forstås hele det edb-system, der skal leveres i henhold til nærværende kontrakt, jfr. punkt 2.

Ved *systemprogrammel* forstås det programmel, der er angivet i bilag 5.

Ved *ændring af systemet* forstås enhver rettelse, indskrænkning, udvidelse, tilføjelse, ajourføring eller opdatering af systemet.

2. Leveringsforpligtelser m.v.

2.1. Kontraktens omfang.

Det påhviler leverandøren at tilvejebringe og levere alt det maskinel og programmel, som er nødvendigt til etablering af et fuldstændigt edb-system, der er i stand til at opfylde alle de krav, der beskrives i kundens kravspecifikation af ... (bilag 2). En gengivelse af konfigurationen findes i bilag 3, og specifikationer af systemet findes i de følgende punkter samt i deri nævnte bilag. Såfremt det måtte vise sig, at disse leverancer ikke er tilstrækkelige til at opnå en fuld opfyldelse af de i kravspecifikationen (bilag 2) stillede krav, påhviler det leverandøren uden yderligere vederlag og inden for de i nærværende kontrakt fastsatte leveringsfrister at levere sådant andet eller yderligere maskinel og programmel, der er nødvendigt for at opfylde kravspecifikationen. Som forudsætning herfor gælder dog, at belastningen af systemet ikke overskrider de grænser, der er fastsat i kravspecifikationen og i nærværende kontrakt, herunder bilag 12.

Det påhviler endvidere leverandøren at præstere de øvrige ydelser, der er angivet i nærværende kontrakt.

2.2. Systembeskrivelse.

Leverandøren skal udarbejde en systembeskrivelse, der detaljeret angiver, hvorledes

kravene i kravspecifikationen vil blive opfyldt, og hvorledes de videre udbygningsmuligheder, der omtales i punkt 2.7, vil blive tilgodeset. Såfremt leverandøren under dette arbejde bliver opmærksom på, at der er fejl i kravspecifikationen, eller at kundens oplyste behov bedre tilgodeses ved en ændring af kravspecifikationen, skal leverandøren gøre kunden opmærksom derpå med henblik på, at parterne kan aftale at ændre kravspecifikationen.

Leverandørens forslag til systembeskrivelsen skal forelægges for kunden i overensstemmelse med hovedtidsplanen (bilag 1). Systembeskrivelsen skal kunne godkendes af kunden. Kundens godkendelse fritager dog ikke leverandøren for nogen del af ansvaret for systembeskrivelsens indhold og for dens opfyldelse af kravspecifikationen, med mindre parterne udtrykkeligt og skriftligt aftaler specificerede ændringer i kravspecifikationen, eventuelt i form af konkrete henvisninger til punkter i systembeskrivelsen.

Når de i systembeskrivelsen angivne løsninger opfylder kravene i kravspecifikationen, er leverandøren berettiget og forpligtet til at udføre de pågældende dele af systemet i overensstemmelse med systembeskrivelsen. I den udstrækning systembeskrivelsen ikke måtte opfylde kravspecifikationen med eventuelle aftalte ændringer, skal leverandøren drage omsorg for opfyldelse af kravspecifikationen og i fornødent omfang supplere eller ændre systembeskrivelsen.

Indtil systembeskrivelsen er godkendt, er kunden – ud over hvad der følger af punkt 2.6-2.8 – berettiget til at kræve, at der foretages mindre væsentlige ændringer ved tillæg til kravspecifikationen.

Aftalte eller af kunden krævede ændringer af kravspecifikationen, der medfører forøgelse eller formindskelse af leverandørens indsats, ud over hvad der med rimelighed må påregnes ved udvikling af et system som det foreliggende, kan betinges af, at der sker tilsvarende, rimelig ændring af købesummen og hovedtidsplanen. Ingen ændring, der medfører forøgelse af købesum eller udskydelse af tidsplan, må iværksættes, forinden kunden har samtykket deri i overensstemmelse med punkt 20.

2.3. Maskinel.

Specifikation af det maskinel, der skal leveres, fremgår af bilag 4. Maskinellet skal leveres fabriksnyt, med mindre andet fremgår af bilag 4.

2.4. Systemprogrammel.

Kontrakten omfatter det programmel, der er angivet i bilag 5.

2.5. Brugerprogrammel.

Kontrakten omfatter det programmel, der er angivet i bilag 6. Dette programmel omfatter dels standardprogrammel dels programmel specielt udviklet til kunden.

2.6. Bestillingsændringer for maskinel og standardprogrammel.

Leverandøren skal informere kunden om relevant nyt maskinel og programmel, når det te annonceres.

Indtil ... dage inden det pågældende skal leveres til installation i henhold til hovedtidsplanen (bilag 1), kan kunden kræve, at der optages forhandling om ændring af konfigurationen i henseende til mængde, type og fabrikat af maskinel og standardprogrammel inden for det maskinel og standardprogrammel, der kan forhandles af leverandøren. Leverandøren kan kun modsætte sig ændringen, dersom leverandøren dokumenterer, at den ændrede konfiguration ikke har mindst samme ydeevne som den oprindelige, eller at ændringen af andre grunde medfører, at leverandøren ikke uden urimeligt forøget indsats kan opfylde sine forpligtelser ifølge kontrakten.

Købesummen reguleres ud fra de beløb, der i bilag 4, 5 og 6 er fastsat som pris (efter fradrag af eventuel rabat) for det pågældende maskinel eller standardprogrammel. For enheder, der købes i stedet, betales leverandørens listepreiser med fradrag af eventuel rabat af samme størrelse som fastsat i bilag 4, 5 og 6 for enheder af samme kategori.

Ændringerne må ikke medføre reduktion af den samlede købesum ifølge nærværende kontrakt.

Såfremt der sker ændring af ... (f.eks. CPU'er og/eller pladelagre), er leverandøren berettiget til at udskyde tidsplanen, i den udstrækning fabrikkens leveringstider gør det nødvendigt.

2.7. Udbygningsmuligheder.

Leverandøren indestår for, at konfigurationen i bilag 3 vil kunne udbygges som angivet i bilag 7.

Antallet af arbejdspladser (terminaler, arbejdspladsdatamater og printere) skal kunne udvides som angivet i bilag 7 uden anden udgift for kunden end udgifter til arbejdspladsudstyr og dets tilslutning. Systemet udformes således, at der vil kunne tilsluttes de typer af arbejdspladsudstyr, der er nævnt i bilag 7.

De i bilag 4 angivne priser for arbejdspladsudstyr med de der anførte rabatter er gældende for bestillinger, der afgives indtil ... Levering skal ske senest 3 måneder efter modtagelse af ordre.

2.8. Ændringer af brugerprogrammel.

Såfremt kunden efter godkendelse af systembeskrivelsen men dog i rimelig tid inden ibrugtagning af brugerprogrammel fremsætter ønske om ændringer deri i forhold til kravspecifikationen og/eller systembeskrivelsen, skal leverandøren snarest derefter meddele kunden ændringens eventuelle indvirkning på tidsplan og pris. Leverandøren kan kræve sædvanlig betaling for sit arbejde med beregningen.

Prisen for ændringer skal fastsættes som et rimeligt vederlag til leverandøren, og den eventuelle indflydelse på tidsplanen skal stå i rimeligt forhold til den eventuelle merydelse, som ændringen er udtryk for. Ved ændringer af pris og tidsplan skal der tages behørigt hensyn til de eventuelle besparelser, som ændringen måtte indebære. Ingen ændring må iværksættes, forinden kunden har samtykket deri i overensstemmelse med punkt 20.

2.9. Øvrige ydelser.

Aftaler om andre ydelser (f.eks. om uddannelse af kundens medarbejdere eller konsulentbistand) findes med angivelse af indhold og omfang samt priserne herfor i bilag 8.

2.10. Tilbagekøb.

Såfremt leverandøren har pligt til at tilbagekøbe det leverede maskinel, findes reglerne herom i bilag 4.

3. Installation og lokaler

Leverandøren installerer systemet på de i bi-

lag 9 omtalte lokaliteter.

Medmindre andet er fastsat i bilag 4, omfatter installation af udstyr opsætning, tilslutning samt afprøvning, men ikke bygningsmæssige forandringer, el-installationer og eventuelt klimaanlæg. Det er angivet i bilag 4, hvorvidt andre nødvendige tilslutnings- eller kommunikationsfaciliteter er omfattet af leverancen.

De lokaler, hvori maskinellet skal opstilles, skal af kunden indrettes i overensstemmelse med de i bilag 9 fastsatte retningslinier.

Leverandøren kontrollerer i god tid inden de i hovedtidsplanen fastsatte datoer, om lokaler og installationer m.v. opfylder kravene i bilag 9, således at kunden har mulighed for at afhjælpe eventuelle mangler. Leverandøren giver kunden skriftlig meddelelse om kontrollens resultat.

4. Vedligeholdelse

Leverandøren påtager sig at udføre vedligeholdelse af de dele af systemet, der er angivet i bilag 10, jfr. dog punkt 19. Leverandøren er ansvarlig for opfyldelsen af vedligeholdelsespligterne, selv om leverandøren lader vedligeholdelsen udføre af andre. I alle forhold vedrørende vedligeholdelsen kan henvendelser derfor rettes til leverandøren.

Leverandøren skal i det i bilag 10 aftalte omfang af forebyggende vedligeholdelse samt ved tilkaldelse til afhjælpning af fejl have uhindret adgang til at udføre service på maskinel og programmel, og kunden skal stille fornøden maskintid m.m. vederlagsfrit til rådighed, også hvor dette omfatter maskintid på maskinel, der ikke er omfattet af vedligeholdelsesbestemmelserne, men som fungerer i forbindelse med det, hvorpå der skal udføres vedligeholdelse.

Det nærmere omfang af vedligeholdelsen og dennes udførelse er fastsat i bilag 10.

Vedligeholdelsesforpligtelserne er uopsigelige fra leverandørens side i ... år regnet fra ... Opsigelse fra leverandørens side skal ske med 12 måneders varsel til den første i en måned.

Kunden kan med et varsel på 12 måneder til den første i en måned opsig vedligeholdelsesordningen, dog tidligst til udløb ved

udløbet af garantiperioden.

Opsigelse kan begrænses til en eller flere af de i bilag 4, 5 og 6 opregnede typer af enheder, og for maskinel også til et vist antal af den pågældende type af enheder. Vederlaget nedsættes da med de beløb, der er beregnet for de typer af enheder, der omfattes af opsigelsen. Ved opsigelse af vedligeholdelse for et antal enheder af maskinel nedsættes vederlaget forholdsmæssigt, med mindre andet er fastsat i bilag 4.

Om retsvirkningerne, såfremt leverandøren ikke vedligeholder systemet, således at det opfylder de krav, der kan stilles til det, gælder de senere bestemmelser i nærværende kontrakt. Såfremt leverandøren væsentligt misligholder sine vedligeholdelsesforpligtelser, kan kunden endvidere uden varsel hæve vedligeholdelsesordningen helt eller delvis og kræve erstatning for de derved forvoldte tab i overensstemmelse med punkt 16.

5. Reserve dele og reparationsfaciliteter

Leverandøren er pligtig at foranledige, at der i ... år fra ... opretholdes fornødne reparationsfaciliteter samt et velassorteret reservedelslager i rimelig tidsmæssig eller geografisk nærhed af anlægget. Denne forpligtelse gælder også for leverede enheder, der ikke omfattes af vedligeholdelsesordningen.

6. Dokumentation

Med hver leverance skal følge al nødvendig dokumentation for maskinel, system- og brugerprogrammer samt bruger- og driftsvejledninger m.v., for at kunden kan afprøve, godkende og drive det leverede system. Dokumentationen skal opfylde eventuelle i kravspecifikationen fastsatte krav dertil og i øvrigt udformes i overensstemmelse med god praksis.

Dokumentationen for specielt udviklet program skal også omfatte opdaterede kildetekster, der skal leveres med fornødne kommentarer. En eventuel deponeringsordning for opdaterede kildetekster for standardprogrammer beskrives i bilag 14.

Kunden bistår leverandøren med at udarbejde dokumentationen for specielt udviklet program, især brugervejledninger.

Leverandøren forpligter sig til at ændre

dokumentationen i det for kunden nødvendige omfang, såfremt leverandøren bliver gjort opmærksom på fejl, udeladelser eller andre mangler.

Alle bruger- og driftsvejledninger skal foreligge på dansk, med mindre andet er fastsat i bilag 4, 5 og 6.

Hvis leverandøren udfører aftalte ændringer af systemet, skal den leverede dokumentation ændres, således at dokumentationen fortsat opfylder ovennævnte krav.

7. Leveringstid

Hele systemet skal afprøves og overtages samlet. Hovedtidsplanen fastsætter tidsfristerne for kundens færdiggørelse af lokaler og for leverandørens installation af maskinellet på installationsstederne, foretagelse af installationsprøve, påbegyndelse af overtagelsesprøve samt overtagelsesdag for systemet som helhed, jfr. punkt 10.3 og 11.

Såfremt leverandøren skal være berettiget til at installere ad flere gange, er dette angivet i hovedtidsplanen. Overtagelsesprøve kan først afsluttes, når sidste installationsprøve er gennemført.

Med et skriftligt varsel til leverandøren på mindst ... dage har kunden ret til at udskyde enhver i hovedtidsplanen fastsat tidsfrist, dog at den samlede udskydelse af tidsplanen højst kan udgøre ... dage. Såfremt kunden udskyder en eller flere tidsfrister, er leverandøren berettiget til at kræve alle efterfølgende tidsfrister udskudt med tilsvarende antal arbejdsdage.

8. Priser

8.1. Maskinel og programmel.

Som led i opfyldelsen af sine forpligtelser i henhold til nærværende kontrakt leverer leverandøren det i bilagene 4, 5 og 6 beskrevne maskinel og programmel til de heri anførte priser.

Den samlede kontraktsum exclusive uddannelse og vedligeholdelse andrager herfter ... kr., skriver kroner, jfr. dog punkt 2.6 – 2.9.

Alle priser er i danske kroner og exclusive moms.

Alle priserne er faste, og de skal således ikke være genstand for nogen regulering.

Såfremt der i tiden, indtil ... dage før de pågældende enheder er installeret hos kunden, sker prisnedsættelser, herunder nedsættelse af særlige priser ved salg til den danske stat, på et eller flere af de produkter, som leverandøren skal levere, har kunden krav på tilsvarende prisnedsættelse. Ved nedsættelse af listepreiser indrømmes der kunden tilsvarende rabat som efter nærværende kontrakt i den nye pris. Alle kontraktens øvrige vilkår finder fortsat anvendelse uanset prisændringer.

8.2. Maskintid til udviklingsarbejdet.

Maskintid hos leverandøren til udvikling af programmet er inkluderet i den samlede kontraktsum.

8.3. Installation.

Der beregnes ikke særskilt vederlag for leverandørens udførelse af installation, jfr. punkt 3, af maskinel og programmet, der leveres i henhold til nærværende kontrakt, med mindre andet er fastsat i bilag 4-6.

8.4. Indkøring og driftsassistance.

Leverandøren stiller uden særligt vederlag assistance til rådighed i forbindelse med ibrugtagning af systemet. Omfanget heraf er specificeret i bilag 8.

8.5. Transport og forsikring.

I den samlede kontraktsum er inkluderet alle forsikringer indtil overtagelsesdagen og alle omkostninger i forbindelse med transport til installationsstederne.

8.6. Offentlige afgifter.

I den samlede kontraktsum er inkluderet told og øvrige på kontrakttidspunktet gældende afgifter, bortset fra moms. Ved indførelse af nye eller forhøjede danske afgifter er leverandøren berettiget til at forhøje kontraktsummen tilsvarende.

8.7. Vedligeholdelsesafgifter.

De i punkt 4 og bilag 10 angivne vedligeholdelsesforpligtelser indgår i leverandørens garantiforpligtelser i garantiperioden.

Vedligeholdelsesafgifter betales med de i bilag 4, 5 og 6 herfor fastsatte beløb. Forhøjelse kan højst kræves på grund af ændring i det i medfør af lovbekendtgørelse nr. 134/

1980 fastsatte reguleringspristal for januar og juli måned med virkning fra april henholdsvis oktober måned, og kun ... % (for eksempel 70%) af de i bilag 4, 5 og 6 fastsatte vedligeholdelsesafgifter reguleres. De i bilagene anførte afgifter er fastsat ud fra et reguleringspristal på ... Såfremt leverandørens sædvanlige afgift for tilsvarende vedligeholdelse af tilvarende enheder bliver lavere end den regulerede vedligeholdelsesafgift efter nærværende kontrakt, skal denne nedsættes tilsvarende.

Vedligeholdelsesafgifter betales fra ... måneder efter overtagelsesdagen. (Eventuel rabat i første år).

8.8. Stempelafgift.

Såfremt kunden er en statsinstitution, er kontrakten stempelfri. I andre tilfælde udredes eventuel stempelafgift af kunden.

9. Betalingsbetingelser

Den samlede kontraktsum forfalder til betaling i overensstemmelse med den i bilag 11 fastsatte betalingsplan, forudsat leverandøren har udført alt, hvad der på det tidspunkt skal være udført af leverandøren i henhold til hovedtidsplanen (bilag 1).

Sidste rate efter betalingsplanen på ... (f.eks. 10-25% af kontraktsummen) forfalder til betaling, når driftsprøven er godkendt af kunden, jfr. punkt 10.4.

Kursusafgifter forfalder til betaling efter afholdelsen af det pågældende kursus.

Vedligeholdelsesafgifter forfalder til betaling ...

Med alle betalinger ydes der 30 dages rentefri kredit fra forfaldsdagene, og betaling kan tidligst kræves 30 dage efter, at kunden har modtaget fyldestgørende faktura.

For alle betalinger, der finder sted, indtil driftsprøve er godkendt af kunden, er det en betingelse for udbetaling, at leverandøren forud har stillet fuld anfordringsgaranti fra et anerkendt pengeinstitut. Kunden skal godkende garantiens nærmere udformning. Garantien frigives, når driftsprøven er skriftligt godkendt af kunden.

10. Afprøvning

10.1. Generelt.

Afprøvning af systemet samt af den dertil

hørende dokumentation sker ved installationsprøve, en overtagelsesprøve før overtagesdagen samt driftsprøve i tiden derefter.

Kunden skal, uden ugrundet ophold efter at henholdsvis overtages- og driftsprøve er bestået, udstede skriftlig godkendelse heraf til leverandøren.

Først når overtagelsesprøven for systemet som helhed er skriftligt godkendt af kunden, anses systemet for overtaget (overtagesdagen), jfr. punkt 11.

Ingen gennemgang, kommentering eller godkendelse fra kundens side af nogen prøve kan tages som udtryk for en ændring af de krav, der kan stilles efter kravspecifikationen og systembeskrivelsen.

10.2. Installationsprøver.

Leverandørens installation afsluttes med en installationsprøve, som dokumenterer, at maskinel og systemprogrammel er klar til påbegyndelse af overtagelsesprøve.

Såfremt det i hovedtidsplanen er fastsat, at installation sker ad flere gange, gennemføres installationsprøve for hver installation.

10.3. Overtagelsesprøve.

Overtagelsesprøven tilrettelægges som funktionsprøve, hvor maskin- og programprodukterne kontrolleres enkeltvis og integreret i relation til kravspecifikationen, systembeskrivelsen og dokumentationen.

Senest 60 dage før start af overtagelsesprøven fremsender leverandøren forslag til afprøvningsprocedure samt art og omfang af prøvedata. Forslaget skal specificere kundens indsats i forbindelse med afprøvnin-gen. Senest 30 dage efter modtagelse af forslaget skal kunden fremsætte sine eventuelle ændringsforslag. Er ændringerne af væsentligt omfang, og skyldes de ikke, at leverandørens forslag er ufuldstændige, er leverandøren berettiget til at kræve tidsplanen ændret og rente m.v. efter punkt 17. Leverandøren skal indarbejde kundens ændringsforslag i afprøvningsproceduren, medmindre leverandøren kan begrunde, at ændringerne er unødvendige eller urimelige. Kunden stiller de fornødne prøvedata til rådighed for leverandøren senest 14 dage før prøvens påbegyndelse i nærmere aftalt form.

Overtagelsesprøven anses for bestået, når den er aflagt uden kvalificerede fejl. En kvalificeret fejl er en fejl, der medfører, at systemets anvendelighed over for brugerne er nedsat, og der ikke er tale om bagatelagtige forhold. Det anses eksempelvis ikke for kvalificerede fejl, såfremt der forekommer mekaniske fejl i enkelte printere, mindre fejl i udskrifter, som ikke gør resultatet ubrugeligt for brugerne, eller fejl, som efter leverandørens anvisning kan omgås på en simpel måde, og som rettes snarest i en opdatering af programmet.

Det påhviler leverandøren snarest og i hvert fald inden for de i vedligeholdelsesordningen fastsatte tidsfrister at rette sådanne fejl, som parterne var opmærksomme på, men som ikke har hindret godkendelse af overtagelsesprøven. Leverandøren skal i fornødent omfang over for kunden demonstrere, at afhjælpning er sket.

Såfremt overtagelsesprøven ikke kan godkendes, er leverandøren berettiget til at gentage denne prøve, indtil kunden måtte hæve kontrakten efter bestemmelserne herom.

Når overtagelsesprøven er godkendt, sørger leverandøren for, at der fremstilles og i ... år opbevares kopi af alt programmel, der omfattes af nærværende kontrakt.

10.4. Driftsprøve.

Driftsprøven tager primært sigte på at måle driftseffektivitet og svartider samt systemets anvendelighed i dets normale driftssituation.

Driftsprøven udføres på systemet som helhed.

Driftsprøven påbegyndes, når kunden giver leverandøren meddelelse derom, dog senest 20 arbejdsdage efter at overtagelsesprøven er godkendt.

Driftsprøven skal omfatte mindst 20 arbejdsdage i træk. Driftsprøven er bestået, når driftseffektivitet opgjort for de sidste 20 arbejdsdage af driftsprøveperioden efter reglerne i punkt 12.1 for systemet som helhed har været mindst ... %, og når svartider i samme periode har opfyldt kravene i punkt 12.2. Driftsprøven fortsætter, indtil den er bestået, men med mindre kunden udtrykkeligt samtykker i en forlængelse, skal den være afsluttet senest 60 arbejdsdage efter påbegyndelsen.

10.5. Afbrydelser.

Ved forhold, som leverandøren er uden ansvar for, og som hindrer systemets normale funktion, skal der gøres et ophold i prøven. Derefter skal prøveperioden forlænges med lige så mange dage, som er tabt ved afbrydelsen. Det tabte antal dage skal, hvis de ikke udgør hele tal, forhøjes til det nærmeste højere antal hele dage.

Såfremt afbrydelsen skyldes forhold hos kunden, der ikke anses for force majeure efter punkt 18, er leverandøren berettiget til rente m.v. efter punkt 17.

11. Overtagelse og Risiko

Såfremt kunden udsteder godkendelse af overtagelsesprøve efter punkt 10.3, uanset at der består fejl, som parterne er opmærksomme på, bør disse anføres i en mangelliste. Manglende optagelse i denne liste indebærer intet afkald fra kundens side på at kræve fejl afhjulpet.

Systemet er overtaget af kunden, når skriftlig godkendelse af overtagelsesprøven, jfr. punkt 10.1., er overgivet til leverandøren.

Leverandøren bærer i det hele risikoen for systemet, indtil det er overtaget af kunden.

12. Driftseffektivitet og svartider.

12.1. Driftseffektivitet.

Driftseffektivitet måles for systemet som helhed, dog at målingen kun omfatter de enheder, der i måleperioden er omfattet af punkt 13.3.

Driftseffektiviteten er defineret som forholdet mellem tilgængelig driftstid og aftalt driftstid:

$$\frac{\text{Tilgængelig driftstid}}{\text{Aftalt driftstid}} \times 100\%$$

Ved *tilgængelig driftstid* forstås den aftalte driftstid minus den tid, hvor systemet eller en del af dette ikke kan anvendes til fejlfri driftsafvikling på grund af fejl i materiel og/eller programmel, eller hvor svartiderne ikke opfylder kravene i punkt 12.2. Driftshindringer, som kunden er ansvarlig for, og udefra kommende forstyrrelser (elafbrydelse, fejl i offentligt datanet og lignende) fragår ikke i den tilgængelige driftstid. Driftsafbrydelse regnes fra det tidspunkt, hvor leve-

randøren har modtaget fejlmelding fra kunden, og indtil normal drift er mulig.

Såfremt der ikke i bilag 12 er fastsat regler om, med hvilken vægt forskellige former for driftshindringer skal indgå, gælder endvidere følgende om beregningen af den tilgængelige driftstid:

For kunden mindre betydningsfulde fejl, f.eks. hvor enkelte arbejdspladser midlertidigt er ude af drift, men hvor det er muligt at opretholde den normale drift på de øvrige arbejdspladser, eller hvor kunden vælger at udskyde fejlrrettelsen, fragår ikke i opgørelsen af den tilgængelige driftstid.

Den *aftalte driftstid* defineres som kl. ... til kl. ... alle arbejdsdage, uanset at kunden er berettiget til at anvende systemet hele døgnet.

Tid for eventuel planlagt forebyggende vedligeholdelse indregnes hverken i tilgængelig eller aftalt driftstid, med mindre det i bilag 10 er bestemt, at forebyggende vedligeholdelse på den pågældende del af systemet skal udføres uden for den aftalte driftstid. I prøveperioderne skal der udføres forebyggende vedligeholdelse i samme omfang, som det er planlagt for den efterfølgende driftsperiode.

Kunden skal sørge for, at der føres løbende regnskab over driftstiderne.

12.2. Svartider.

Måling af svartider og kravene dertil er fastsat i bilag 12, hvori også forudsætningerne med hensyn til belastning af systemet er angivet.

12.3. Konstatering.

Såfremt der er uenighed om, hvorvidt kravene til driftseffektivitet og/eller svartider er opfyldt i en bestemt periode, kan hver af parterne anmode Dansk Databehandlingsforening om at udmelde en uvildig sagkyndig, der da afgør dette spørgsmål og størrelsen af afvigelserne endeligt og bindende for begge parter. Fordelingen af honoraret på parterne afgøres endeligt af den sagkyndige under hensyn til afgørelsens udfald.

13. Garantier

13.1. Generel garanti.

Leverandøren garanterer, at maskinel og

programmel, som leveres i henhold til nærværende kontrakt, opfylder de krav til funktion, kapacitet og integration, som fremgår af kravspecifikationen og systembeskrivelsen samt af nærværende kontrakt i øvrigt. Leverandøren garanterer endvidere, at der ved udviklingen af specielt programmel er anvendt designmetoder, programmeringssprog og programudviklingsværktøjer i overensstemmelse med god praksis inden for edb-branchen, således at programmeringen er foretaget på en sådan måde, at den senere programafvikling kan gennemføres teknisk hensigtsmæssigt uden uforholdsmæssig stort forbrug af edb-ressourcer.

Leverandøren indestår for, at de leverede enheder overholder disse garantier såvel i garantiperioden, jfr. punkt 13.4, som i den i punkt 4 omhandlede vedligeholdelsesperiode.

Som forudsætning for garantierne i punkt 13.1 til 13.4 gælder punkt 19.

13.2. Hæftelse for underleverandører.

Leverandøren hæfter for underleverandørers produkter, tjenesteydelser og vedligeholdelse efter nærværende kontrakt på ganske samme måde som for sine egne forhold.

13.3. Garanteret driftseffektivitet og svartider.

Leverandøren garanterer, at der ikke kun i den i punkt 13.4 nævnte garantiperiode, men også i hele vedligeholdelsesperioden, jfr. punkt 4, opretholdes en driftseffektivitet på ... %. De enheder, der ikke omfattes af vedligeholdelsesordningen, indgår kun i beregningen af driftseffektiviteten, indtil ... efter at driftsprøven er bestået.

Driftseffektivitet opgøres efter punkt 12.1 for hver periode på ... Den første periode regnes fra dagen for tilfredsstillende afslutning af overtagelsesprøve for systemet som helhed. Endvidere foretages en separat måling af driftseffektivitet i driftsprøveperioden efter punkt 10.4.

Til opretholdelse af den garanterede driftseffektivitet skal leverandøren udføre forebyggende og afhjælpende vedligeholdelse som angivet i punkt 4. Dette gælder også for enheder, der ikke omfattes af vedligeholdelsesordningen, så længe disse omfattes af ovenstående garanti.

Leverandøren garanterer i vedligeholdel-

sesperioden for overholdelse af svartider som angivet i punkt 12.2.

I de tidsrum, hvori de angivne svartider ikke overholdes, anses systemet for ikke tilgængeligt, jfr. punkt 12.1.

13.4. Garantiperiode.

Alt maskinel og programmel, der er leveret til kunden i henhold til nærværende kontrakt, er fra overtagelsesdagen undergivet leverandørens garanti. Garantiperioden andrager 1 år, der regnes fra overtagelsesdagen.

Også efter at garantiperioden er udløbet, gælder dog, at driftseffektivitet og svartider garanteres opretholdt for det af vedligeholdelsesordningen omfattede på samme niveau som fastsat i punkt 13.3. Såfremt kunden opsiger vedligeholdelsesordningen delvis, bortfalder leverandørens nævnte indeståelse også for det resterende i den udstrækning, det er rimeligt begrundet.

14. Mangler ved det leverede.

14.1. Mangler.

En mangel ved det leverede foreligger, såfremt det ikke opfylder de af leverandøren givne garantier eller det i øvrigt ikke fungerer, som kunden med føje kunne forvente, alt dog under forudsætning af, at kunden anvender det leverede korrekt i overensstemmelse med den udarbejdede dokumentation og nærværende kontrakts bestemmelser.

14.2. Afhjælpning.

For enheder, der omfattes af vedligeholdelsesordningen, påhviler det leverandøren at afhjælpe mangler som led i denne ordning i overensstemmelse med punkt 4 og bilag 10.

For andre enheder gælder, at leverandøren skal foretage fejlretning og reparationer, såfremt det er fornødent for at sikre, at driftsprøven kan bestås, eller der reklameres over en mangel inden for garantiperioden i punkt 13.4.

14.3. Omlevering og supplering.

Såfremt kunden i garantiperioden har afgivet reklamation over væsentlige mangler ved en eller flere enheder, der ikke kan afhjælpes på anden måde uden væsentlig nedsættelse af brugeligheden for kunden af den

eller de pågældende enheder, er leverandøren pligtig at foretage omlevering af de pågældende enheder. Såfremt de garanterede svartider ikke kan overholdes, eller andre indeståelser for systemets kapacitet svigter, er leverandøren forpligtet til at foretage fornødne ændringer i det leverede programmel eller levere yderligere maskinel.

Oml levering eller suppler ing skal gennemføres, så hurtigt som det overhovedet er leverandøren muligt under hensyn til uømgængelige leveringstider på maskinel og nødvendig arbejdstid med ændring af programmel. Kunden er ikke pligtig at afvente omlevering, såfremt kunden efter punkt 14.6 har ret til at hæve kontrakten. Kunden har ret til i stedet for omlevering at kræve prisafslag efter punkt 14.4, når betingelserne derfor er opfyldt.

14.4. Prisafslag.

Såfremt leverandøren ikke ved udløbet af garantiperioden, dog senest 90 dage efter, at reklamation over en enhed er modtaget, har draget omsorg for, at enheden har den anvendelighed for kunden, som kunden har krav på ifølge nærværende kontrakt, herunder bilag 10, er kunden berettiget til et forholdsmæssigt afslag i købesummen for den pågældende enhed. Afslaget beregnes ud fra, hvor meget anvendeligheden for kunden er nedsat. Afslaget kan aldrig overstige købesummen med fradrag af enhedens realisationsværdi.

14.5. Bod.

Såfremt den i punkt 13.3 garanterede driftseffektivitet ikke opfyldes i en af de fastsatte måleperioder på ..., skal leverandøren betale en bod. Denne bod beregnes for hvert påbegyndt procentpoint, hvormed driftseffektiviteten i en måleperiode er under den i punkt 13.3 fastsatte grænse. Bod en udgør for hvert point 10% af den samlede vedligeholdelsesafgift for den pågældende måleperiode for hele den del af systemet, der omfattes af vedligeholdelsesordningen. Bod en kan ikke i nogen måleperiode overstige den samlede vedligeholdelsesafgift, der skal betales for denne periode. Såfremt kunden ikke udreder (fulde) vedligeholdelsesafgifter i garantiperioden for de enheder, der omfattes af den aftalte vedligeholdelsesord-

ning, beregnes bod en dog, som om denne fritagelse eller nedsættelse ikke var gældende.

Også efter udløbet af garantiperioden svares bod efter tilsvarende regler, så længe aftale om vedligeholdelse af maskinel og systemprogrammel er løbende.

Bod beregnes på grundlag af de satser for vedligeholdelsesafgift, der efter reguleringer er gældende i den pågældende måleperiode.

14.6. Ophævelse.

Såfremt systemet er behæftet med så omfattende og alvorlige mangler, at kunden ikke med rimelighed kan udnytte systemet, og leverandøren enten erkender, at yderligere afhjælpning er udsigtsløs, eller forgæves har søgt at afhjælpe manglerne i mere end 100 arbejdsdage efter modtagelse af første reklamation over den pågældende mangel, kan kunden hæve kontrakten i dens helhed. En forudsætning for ophævelse er, at leverandøren har modtaget første reklamation inden for garantiperioden i punkt 13.4.

Kunden er endvidere berettiget til at hæve kontrakten, hvis leverandøren væsentligt misligholder sine forpligtelser til omlevering eller suppler ing efter punkt 14.3.

14.7. Opgørelse ved ophævelse.

Hvis der hæves, skal leverandøren straks tilbagebetale den fulde købesum uden fradrag for værdinædgang, brug eller andet samt med tillæg af påløbne bodsbeløb og eventuel erstatning efter punkt 16. Kunden skal tilbagelevere det modtagne maskinel og programmel i den udstrækning og i den stand, hvori det findes hos kunden. Leverandøren betaler demontering og transport.

Kunden er dog berettiget til at benytte dele af systemet, indtil alternative delsystemer kan anskaffes og/eller frembringes, og at stille programmel og de kildetekster, som kunden ifølge punkt 6 har ret til at få udleveret, til rådighed for en alternativ leverandør med henblik på, at det kan anvendes ved etablering af et alternativt system. I så fald tilbagebetales købesummen først, når tilbagelevering – bortset fra de nævnte kildetekster – finder sted, og der svares et rimeligt vederlag for den nytte, som kunden har haft af systemet og eventuelle kildetekster efter ophævelsen.

Når kontrakten hæves, bortfalder aftalen om vedligeholdelse ved tilbageleveringen.

15. Forsinket eller udeblevet levering

15.1. Underretningspligt.

Det påhviler leverandøren at give skriftlig og begrundet meddelelse til kunden, straks når leverandøren må forudse, at der vil indtræde risiko for forsinkelse, eller for at kontrakten ikke i øvrigt bliver rigtigt opfyldt.

15.2. Bod.

Såfremt den aftalte overtagelsesdag overskrides, betaler leverandøren en dagbod. Bodens udgør ... (mindst 1 0/00) pr. arbejdsdag af den samlede kontraktsum.

Såfremt driftsprøven ikke er afsluttet med tilfredsstillende resultat inden for den i punkt 10.4 herfor fastsatte frist på 60 arbejdsdage, svares bod for hver arbejdsdag derudover med ... (mindst 1 0/00) af den samlede kontraktsum.

Alle dagbodsbeløb for forsinkelse kan dog tilsammen ikke overstige 10% af den samlede kontraktsum. Påløbet dagbod betales ugevis efter forsinkelsens opståen efter skriftligt krav fra kunden.

15.3. Ophævelse.

Overskrides den aftalte overtagelsesdag med mere end 100 arbejdsdage, eller er driftsprøven ikke afsluttet med tilfredsstillende resultat senest 100 arbejdsdage efter den sidste frist herfor efter hovedtidsplanen, er kunden berettiget til at hæve kontrakten. Såfremt ophævelse sker, finder punkt 14.7 tilsvarende anvendelse.

15.4. Konkurs m.v.

Såfremt leverandøren går konkurs, standser sine betalinger, åbner forhandlinger om akkord, eller leverandørens formueforhold i øvrigt viser sig at være sådanne, at leverandøren må antages ikke at kunne opfylde kontrakten, kan kunden hæve kontrakten. Det samme gælder, såfremt leverandøren ophører med den virksomhed, som kontrakten vedrører, eller der indtræder andre omstændigheder, der bringer kontraktens rette opfyldelse i alvorlig fare.

Såfremt ophævelse sker, finder punkt 14.7 tilsvarende anvendelse.

Indtræder de nævnte forhold efter udløbet af garantiperioden i punkt 13.4, er kunden dog kun berettiget til at hæve kontrakten i dens helhed, såfremt det ikke er muligt til anden side at opnå en vedligeholdelsesordning svarende til den aftalte. Ved sådan ophævelse fradrages i de kunden tilkommende beløb efter punkt 14.7 et rimeligt vederlag for den nytte, som kunden har haft af systemet og eventuelle kildetekster efter godkendelse af overtagelsesprøven.

16. Leverandørens erstatningspligt

Såfremt leverandøren skal svare bod efter punkt 14.5 eller efter punkt 15.2, påhviler der ikke leverandøren erstatningsansvar derudover for forhold, der udløser betaling af boden. Hæver kunden kontrakten efter punkt 14.6, 15.3 eller 15.4, skal leverandøren dog erstatte kunden dennes direkte tab, i den udstrækning dette overstiger erlagte bodsbeløb. I øvrigt gælder dansk rets almindelige regler om erstatning, dog at der ikke kan kræves erstatning for driftstab, tabt avance eller andet indirekte tab. Ansvar for direkte fysisk skade på andre ting end det leverede materiel er over for såvel kundens direkte krav som kundens regreskrav for erstatning udbetalt af kunden for skader på tredjemands ting begrænset til ... (beløb angives) mill. kr. pr. skadestilfælde.

17. Kundens forhold

Såfremt kunden ikke yder den fastsatte medvirken til projektet eller ikke er i stand til at overtage systemet til den aftalte overtagelsesdag, udskydes den aftalte overtagelsesdag med et til forsinkelsen svarende antal dage, og kunden svarer, så længe hindringen i kundens forhold består, rente af den ikke betalte del af den fastsatte købesum med rentelovens rentesats til enhver tid.

Kunden betaler tillige dokumenterede udgifter, som leverandøren måtte have afholdt til ekstra transport og oplagring m.v.

Såfremt kundens forhold medfører udskydelse af en i hovedtidsplanen fastsat termin med mere end 100 arbejdsdage, er leverandøren berettiget til at hæve kontrakten.

Såfremt kunden væsentligt misligholder sine betalingsforpligtelser ifølge nærværen-

de kontrakt, er leverandøren berettiget til at hæve kontrakten. Ved forsinket betaling svares endvidere rente med rentelovens rentesats til enhver tid.

Når leverandøren hæver kontrakten, skal kunden erstatte leverandøren dennes direkte tab, i den udstrækning det overstiger påløbne renter. Indirekte tab, herunder driftstab eller tabt avance, erstattes ikke. Leverandøren skal tilbagebetale den del af købesummen, der er betalt, med fradrag af påløbne renter og eventuel erstatning. Kunden skal tilbagelevere eventuelt modtagne dele af systemet.

18. Force majeure

Hverken leverandøren eller kunden skal i henhold til denne kontrakt anses for ansvarlig over for den anden part, for så vidt ansvaret skyldes forhold, der ligger udenfor partens kontrol, herunder strejke og lock-out, og som parten ikke ved kontraktens underskrift burde have taget i betragtning og ej heller burde have undgået eller overvundet. Forhold hos en underleverandør anses kun for force majeure, såfremt der for underleverandøren foreligger en hindring, der omfattes af 1. punktum, og som leverandøren ikke burde have undgået eller overvundet.

Force majeure ved forsinkelse kan højst gøres gældende med det antal arbejdsdage, som force majeure situationen varer. Såfremt en tidsfrist for leverandøren udskydes på grund af force majeure, udskydes de betalinger, der knytter sig dertil, tilsvarende.

Force majeure kan kun påberåbes, såfremt den pågældende part har givet skriftlig meddelelse herom til den anden part senest 10 arbejdsdage efter, at force majeure er indtrådt.

Den part, der ikke er ramt af force majeure situationen, er berettiget til at annullere kontrakten, såfremt den aftalte overtagesdag overskrides med 100 arbejdsdage som følge af force majeure. I tilfælde af sådan annullation tilbageleverer begge parter snarest muligt, hvad de har modtaget fra den anden part, og der består derefter ingen yderligere krav mellem parterne.

19. Ændringer i systemet

Såfremt kunden uden leverandørens sam-

tykke lader andre end leverandøren eller en af denne valgt trediemand udføre ændringer af programmel eller maskinel, der over væsentlig indflydelse på systemets rette funktioner, er leverandøren berettiget til for fremtiden at kræve sig fritaget for enhver forpligtelse i relation til det leverede, herunder afhjælpning af mangler og vedligeholdelse. Såfremt ændringerne med rimelighed kun kan begrunde en begrænsning af leverandørens forpligtelser, er leverandøren dog forpligtet til efter kundens ønske og for et isoleret set rimeligt vederlag fortsat at opfylde sine øvrige forpligtelser. Genskaber kunden den oprindelige situation, forbliver leverandørens forpligtelser bestående. Leverandøren kan dog kræve at efterprøve, at den oprindelige situation er genskabt, og kan kræve et rimeligt arbejdsvederlag herfor.

Såfremt kunden hos leverandøren bestiller ændringer eller udvidelser i systemet, der medfører, at leverandøren ikke længere kan opretholde garantier for driftseffektivitet og svartider eller andre indeståelser efter nærværende kontrakt, skal leverandøren snarest muligt efter modtagelse af kundens bestilling underrette kunden derom. Opretholder kunden derefter bestillingen, bortfalder leverandørens indeståelser i den udstrækning, det er rimeligt begrundet i den stedfundne ændring eller udvidelse.

20. Projektorganisation og samarbejde

Leverandøren har det totale ansvar for gennemførelsen af projektet. Leverandøren er kun berettiget til at anvende underleverandører i den udstrækning, det af bilagene til nærværende kontrakt fremgår, at der er tale om produkter fremstillet af andre end leverandøren, eller det senere aftales mellem parterne.

Med henblik på formidling af det fornødne samarbejde nedsættes en koordinationsgruppe med deltagelse såvel fra kunden som fra leverandøren. Efter drøftelse i denne gruppe fastlægges de endelige retningslinier og detailplaner for projektet, ligesom gruppen gennem løbende referat orienteres om arbejdets stade. Hvor det er hensigtsmæssigt, kan der nedsættes fælles arbejdsgrupper.

Kunden fører referat af koordinationsgruppens møder, hvori alle aftaler mellem parterne skal angives. Referater er bindende, medmindre der er gjort indsigelse inden 5 arbejdsdage efter modtagelsen. Fravigelse af kontraktens priser eller leveringstid kræver særskilt skriftlig tiltrædelse fra begge parter dertil bemyndigede repræsentanter.

Leverandøren har initiativpligten til alle aktiviteter i projektarbejdet.

Leverandøren skal etablere en projektorganisation som beskrevet i bilag 13.

21. Myndighedskrav

Leverandøren indestår for, at leveret maskinel og programmel og alle af leverandøren eller en af denne valgt tredjemand udførte installationer opfylder alle relevante myndighedsforskrifter, således som disse foreligger ved nærværende kontrakts underskrift, og for, at alle nødvendige godkendelser fra myndigheder tilvejebringes. Kunden sørger dog med leverandørens bistand for registertilsynets tilslutning og for opfyldelse af interne statslige myndighedsforskrifter, herunder fornøden forelæggelse for administrationsdepartementet, statens regnskabsdirektorat og rigsrevisionen.

22. Kundens ret til programmel, reeksport m.v.

Ved kundens overtagelse af standardprogrammel erhverver kunden en brugsret til programmet og til enhver senere ændring heraf i overensstemmelse med rettighedsindehaverens standardbestemmelser, der vedføjes nærværende kontrakt som bilag 14.

Kunden er uberettiget til at kopiere leverandørens standardprogrammel og dokumentation vedrørende dette i videre omfang end nødvendigt for systemets drift og sikkerhed.

Bortset fra de i punkt 25 nævnte overdragelser kan kunden kun overdrage sin ret til leverandørens standardprogrammel til tredjemand efter bestemmelserne i bilag 14.

Kunden har ejendomsret og enhver anden rettighed til alt sådant programmel, der er udviklet særligt til kunden, samt til den dertil hørende programdokumentation (herunder kildetekster). Leverandøren har dog ret til at anvende den generelle viden, der er

hverves ved udvikling af systemet, til brug ved udvikling af systemer for tredjemand.

Begrænsninger i adgangen til reeksport angives i bilag 14.

23. Trediemands rettigheder

Leverandøren indestår kunden for, at det leverede ikke krænker andres rettigheder, herunder patenter eller ophavsrettigheder.

Rejses der sag mod kunden eller nogen anden statsinstitution med påstand om retskrænkelse, giver kunden leverandøren skriftlig meddelelse herom, og leverandøren overtager herefter sagen og samtlige hermed forbundne omkostninger. Leverandøren er pligtig i enhver henseende at skadesløsholde sagsøgte for enhver omkostning i forbindelse med sagen, herunder omkostninger til advokat m.v. samt sagsomkostninger, som måtte blive tilkendt vedkommende sagsøger.

Foreligger der krænkelse af trediemands ret, er leverandøren pligtig for egen regning at skaffe kunden retten til fortsat at udnytte systemet eller at bringe krænkelsen til ophør ved at ændre eller erstatte systemet, således at det opfylder kravene efter nærværende kontrakt. I øvrigt finder dansk rets almindelige regler anvendelse, jfr. dog om erstatning punkt 16.

24. Tavshedspligt

Leverandøren og dennes personale skal iagttage ubetinget tavshed med hensyn til oplysninger vedrørende kundens eller andres forhold, som de kommer til kundskab om i forbindelse med de i denne kontrakt omhandlede leverancer, tjenesteydelser m.v. Leverandøren pålægger alle underleverandører og andre, der bistår leverandøren med projektet, tilsvarende forpligtelse.

For kundens personale gælder reglerne for ansatte i den offentlige forvaltning. Konsulenter og andre, der på kundens vegne deltager i projektet, pålægges tilsvarende forpligtelse med hensyn til oplysninger om leverandørens forhold, som gælder for leverandøren med hensyn til kundens forhold.

Leverandøren må ikke uden kundens forudgående samtykke bruge kunden som reference.

25. Flytning af systemet og overdragelse

Kunden er berettiget til at flytte systemet til andre lokaler i Danmark bortset fra Grønland og Færøerne. Efter flytning skal leverandøren godkende, at systemet er i god stand, og leverandøren kan kræve et rimeligt arbejdsvederlag herfor. Medfører flytningen ændrede vedligeholdelsesforhold, kan leverandøren kræve vedligeholdelsesvilkårene ændret i den udstrækning, det er rimeligt begrundet.

Kunden har med de nævnte forbehold ret til at overdrage sine rettigheder og forpligtelser efter denne kontrakt til en anden offentlig institution eller en institution, der ejes af det offentlige eller i det væsentlige drives for offentlige midler. Staten indestår for, at vedkommende institution, til hvem overdragelse finder sted, opfylder sine forpligtelser i henhold til kontrakten.

Leverandøren kan ikke uden kundens skriftlige samtykke overdrage sine rettigheder og forpligtelser ifølge denne kontrakt til tredieemand. Såfremt sådant samtykke gives, fraskriver kunden sig ikke hermed retten til modregning i den forfaldne købesum m.v. i tilfælde af leverandørens mangelfulde opfyldelse af kontrakten.

26. Fortolkning

Overskrifterne til bestemmelserne i nærværende kontrakt er indsat alene af praktiske grunde. Ved fortolkning af kontrakten skal der bortses fra disse overskrifter.

Henvisning til nærværende kontrakt eller til en bestemmelse deri omfatter også de til kontrakten hørende bilag henholdsvis de af disse bilag, der er relevante for den pågældende bestemmelse.

Bestemmelser i udbudsmaterialet og i leverandørens tilbud, der ikke er gentaget i denne kontrakt eller i de dertil knyttede bilag, er ikke bindende for parterne.

27. Tvistigheder

Retsforholdet ifølge nærværende kontrakt og dennes fortolkning afgøres efter dansk ret.

Såfremt der opstår en uoverensstemmelse mellem parterne i forbindelse med nærvæ-

rende kontrakt, er hver af parterne berettiget til at kræve uoverensstemmelsen afgjort endeligt ved voldgift, jfr. dog punkt 12.3.

Voldgiftsretten sammensættes af 3 medlemmer, der udpeges af præsidenten for den landsret, i hvis kreds kundens hovedkontor er beliggende. Formanden skal opfylde betingelserne for at være dommer. Parterne kan afgive indstilling om de to andre, der udpeges med passende hensyntagen til den særlige sagkundskab, der må anses for ønskelig ved bedømmelsen af den uoverensstemmelse, som er indbragt for voldgiftsretten.

Såfremt der ikke er flertal for et resultat, er formandens stemme afgørende.

Voldgiftsretten fastsætter selv sin procedure. Voldgiftsrettens kendelse, som skal være motiveret, skal afsiges snarest muligt og inden et halvt år efter voldgiftsrettens nedsættelse.

Voldgiftsretten kan ved fastsættelsen af, hvem der skal betale omkostningerne ved voldgiftssagen, herunder salær til parternes advokater, tage hensyn til, om sagen er indbragt for voldgiftsretten med rimelighed eller ej. Voldgiftsretten fastsætter afhængig af sagens konkrete omstændigheder, hvornår kendelsen skal opfyldes; normalt bør dette ske senest 14 dage efter afgørelsen.

28. Senere bestillinger

Ved bestilling hos leverandøren af yderligere enheder til systemet og udvidelser deraf kan kunden anvende den som bilag 15 vedføjede formular. Når et eksemplar heraf er underskrevet af leverandøren gælder samtlige bestemmelser i nærværende kontrakt for den pågældende ordre i relation til de deri angivne enheder, priser, leveringstider og leveringssteder m.v.

Leverandøren garanterer, at senere bestillinger vil blive accepteret på følgende vilkår med hensyn til pris og leveringstid:

29. Forbehold

Nærværende kontrakt er kun bindende for kunden under forudsætning af, at der opnås fornøden bevillingsmæssig hjemmel.

For kunden:

For leverandøren:

..., den... 19... ,

..., den... 19...

BILAG 8

Cirkulære nr. 12 C, Maj 1979

Vilkår for leje af abonnerede privatledninger og drift af tilsluttet terminaludstyr

Ved en abonneret privatledning (apl) forstås i dette cirkulære en elektrisk transmissionsvej, som er fast etableret mellem to terminalpunkter via teleadministrationernes anlæg og udlejet af en af teleadministrationerne.

Ved et terminaludstyr forstås i dette cirkulære et udstyr, som på de af teleadministrationerne fastsatte vilkår tilsluttes en apl.

Ved en abonnent forstås i dette cirkulære en fysisk eller juridisk person, som lejer en apl.

Teleadministrationerne er i dette cirkulære en sammenfattende betegnelse for.

Kjøbenhavns Telefon-Aktieselskab (KTAS) Jydske Telefon-Aktieselskab (JTAS) Fyns kommunale Telefonselskab (FkT) Post- og Telegrafvæsenet (P og T).

A. Almindelige bestemmelser

1. Abonnement på en apl er personligt og undergivet de til enhver tid gældende vilkår og takster, som fastsættes af teleadministrationerne.
2. Såfremt flere apl'er sammenkobles – enten direkte eller gennem terminaludstyr – skal de være lejet af en og samme abonnent.
3. Abonnenten må ikke fremleje en apl eller brugen af denne, medmindre der foreligger særlig aftale herom med vedkommende teleadministration.
4. En apl må ikke sammenstilles med de offentlige telefon-, telex- og datanet, medmindre der foreligger særlig aftale herom med vedkommende teleadministration.
5. Abonnenten må ikke på egen hånd lade foretage ændringer i installationer og udstyr, som tilhører teleadministrationen.
6. Abonnenten er ansvarlig for de hos ham installerede anlæg, der tilhører teleadministrationen, og er forpligtet til at yde erstatning for bortkomst og beskadigelse af disse anlæg.
7. Teleadministrationen påtager sig ikke erstatningsansvar for følgerne af overskridelse af forventet etableringsdato eller for fejl eller forstyrrelser i anlæggene. Under sådanne forhold samt i tilfælde af force majeure, hvortil f.eks. regnes strejke, lockout, brand, sneskaide, kabelfejl eller hændelige ulykker, er teleadministrationen ikke forpligtet til at yde nogen reduktion i lejeafgiften, selv om forbindelsen afbrydes i kortere eller længere tid. Tilbagebetaling af afgifter for anvendelse af offentlige tele-tjenester i en periode, hvor en apl er ude af funktion, foretages ikke.
8. Teleadministrationen forbeholder sig ret til at foretage omlægninger eller ændringer af en apl og påtager sig i disse tilfælde intet ansvar for eventuelle følger for anvendelsen af apl'en.
9. Eventuelle reparationer af bygninger og inventar foranlediget af opsætning, nedtagning eller flytning af en apl er teleadministrationen uvedkommende.
10. Fejl på en apl anmeldes til det af teleadministrationen anviste fejlkontor, hvorefter fejlretningen udføres efter sædvanlige retningslinier i tur med andre foreliggende fejlmeldinger.

B. Afgifter

1. Abonnenten er ansvarlig for betaling af alle afgifter vedrørende leje af en apl.
2. Oplysning om gældende afgifter for etablering og leje samt for flytning m.v. fås hos vedkommende teleadministration.
3. I visse tilfælde, f.eks. hvor nedlægning af særligt kabel er påkrævet, kan etablering ske efter regning.

C. Varighed og opsigelse

1. Et abonnement er bindende, indtil det fra abonnentens side opsiges med mindst 14 dages varsel til udløb af en kalendermåned. I særlige tilfælde f.eks. ved udstillinger, kan der tegnes midlertidigt abonnement.
2. Teleadministrationen forbeholder sig ret til at inddrage abonnementet på en apl, såfremt almene interesser efter teleadministrationens skøn kræver det.
3. Teleadministrationen er berettiget til uden varsel at afbryde alle abonnentens apl'er, såfremt abonnenten
 - ikke overholder de til enhver tid gældende lejevilkår,
 - ikke rettidigt betaler skyldige telefagifter.
 Sådan afbrydelse fritager ikke abonnenten for betaling af de afgifter, der påhviler ham, indtil abonnementet fra hans side kunne være bragt til ophør.

D. Flytning og overtagelse

1. Flytning og overtagelse af en apl kan kun ske med teleadministrationens mellemkomst.

E. Benævnelser

1. Udlejede apl'er bliver tildelt en benævnelse, der skal anvendes ved henvendelse til den udlejende teleadministration.

F. Bestemmelser vedrørende terminaludstyr, som ikke er leveret af teleadministrationen

1. Terminaludstyr må kun tilsluttes en apl efter forud indhentet tilladelse fra teleadministrationen i hvert enkelt tilfælde. En sådan tilladelse er betinget af, at terminaludstyret opfylder de tekniske krav i Cirkulære nr. 12A og er godkendt i henhold til betingelserne i Cirkulære nr. 12B.
2. Terminaludstyr skal tilsluttes en apl på den af teleadministrationerne anviste måde.
3. Terminaludstyr, som er tilsluttet en apl, må ikke ændres eller udskiftes med en anden type uden teleadministrationens tilladelse.
4. Terminaludstyr, som giver anledning til forstyrrelser eller ulemper for driften af teleadministrationens anlæg, skal straks afbrydes eller fjernes. Eventuelle omkostninger i den anledning eller til deraf følgende ændringer af terminaludstyrene er teleadministrationen uvedkommende. Eventuelle udgifter, der påføres teleadministrationen, kan pålægges abonnenten.
5. Teleadministrationens personale skal mod forevisning af legitimation have uhindret adgang til at undersøge og afprøve de til en apl tilsluttede terminaludstyr og har ret til at frakoble terminaludstyr, som ikke overholder vilkårene for tilslutning og anvendelse.
6. Teleadministrationen påtager sig intet erstatningsansvar for følgerne af afbrydelse eller frakobling af terminaludstyr.
7. Fejl i forbindelse med anvendelse af terminaludstyr skal meldes til det af leverandøren angivne sted og må ikke medføre fejlmelding til teleadministrationen, medmindre det med sikkerhed er konstateret, at fejlen ikke kan tilskrives terminaludstyret.
Unødige fejlmelding til teleadministrationen medfører, at abonnenten kan pålæg-

ges at afholde de udgifter, der herved påføres teleadministrationen.

8. Teleadministrationerne har ved godkendelsen af et terminaludstyr ikke påtaget sig noget ansvar for dets funktion og kvalitet, men har alene sikret sig i rimeligt omfang mod forstyrrelser og ulemper for driften af teleadministrationernes anlæg.

**G. Bestemmelser vedrørende
terminaludstyr, som er leveret af
teleadministrationen**

1. For terminaludstyr leveret af teleadministrationen gælder dennes sædvanlige abonnementsvilkår, medmindre andet aftales i det enkelte tilfælde.

Forfatterne

Jon Andersen: Cand.jur., fuldmægtig hos Folketingets Ombudsmand og ekstern lektor i Forvaltningsret ved Københavns Universitet. Adresse: Tjørnevej 33 A, 2970 Hørsholm.

Mads Bryde Andersen: Advokat, universitetsadjunkt ved Det retsvidenskabelige Institut A, Studiegården, Studiestræde 6, 1455 København K.

Strange Beck: Universitetslektor, juridisk afdelingschef ved TV2, Ruggaardsvej 55, 5100 Odense C.

Hanne Bender: Advokat, universitetsadjunkt under Retsinformatikområdet ved Institut for Privatrete, Århus Universitet, Bartholins Allé 340, 8000 Århus C.

Vagn Greve: Professor, Institut for Erhvervsret og Revision, Handelshøjskolen i København, Nansensgade 17, 1366 København K.

Eskil Nielsen: Advokat i advokatfirmaet „Advokaterne Amaliegade no. 22“ og manuduktør i statsret ved Københavns Universitet. Adresse: Amaliegade 22, 1256 København K.

Ole Bruun Nielsen: Lektor, cand.jur. under Retsinformatikområdet ved Institut for Privatrete, Århus Universitet, Bartholins Allé 340, 8000 Århus C.

Lars Teisbæk: Advokat, kontorchef i KTAS, Juridisk Sekretariat, Nørregade 21, 1199 København K.

Stikord

- Administrationsdepartementet, 26 f., 221
- adresserings- og kuverteringsbureauer, 212, 215
- advarselsregistre, 204 f., 208, 210, 218
- adækvans (erstatningsbetingelse), 88 f.
- afhjælpning,
- leverandørens pligt, 69
 - leverandørens ret, 62, 72
- afleveringsprøve, 46 ff.
- afpresning, 125
- afskrivning
- begreb, 185
 - betingelser, 185 f.
 - genvundne, 196
 - satser, 189
- aftale, se også: edb-aftale, shrink wrap
- brud på, se: *ansvar, misligholdelse, naturalopfyldelse, ophævelse*
 - formkrav, 27 f., 94
 - formål og funktion, 23 f., 32, 37
 - fortolkning af
 - vederlagsbetaling, 55
 - „uklarhedsreglen“, 33
 - rettighedsoverdragelser, 162
 - frihed til at indgå, 27 f., 93
 - gennemtvungelse, 61
 - mundtlig eller skriftlig, 27 f.
 - rimelighedscensur, 28, 32 f., 176
 - stiltiende, 164
 - tredjemandsvirkninger, 94 f.
 - udfyldning, 28 f., 30 ff.
- aktivering (skatteretlig)
- begreb, 181
 - delvis, 184
 - ret hertil, 183 f.
 - pligt hertil, 181 ff.
- algoritme, retsbeskyttelse
- som erhvervshemmelighed, 153, 174 ff.
- ophavsretsloven, 133, 149
 - patentloven, 131
- almenskadelige handlinger, 122 f.
- ansatte, se: *medarbejdere*
- ansvar, se også: *culpa, objektivt ansvar*
- begreb, 25
 - fraskrivelse af, 62 f., 93
 - ifølge aftale, 94 f.
- ansvarsfraskrivelse, se: *ansvar*
- atomanlæg, ansvar for, 92
- back-up, se også: *eksemplarfremsstilling*
- back-up aftaler, 111 ff.
 - gensidige back-up aftaler, 112 ff.
 - back-up center aftaler, 114 f.
 - ret til at foretage
 - registerlovgivningen, 203
 - ophavsretsloven, 142, 146 f.
 - markedsføringsloven, 124
 - aftale herom, 154
 - pligt til at foretage
 - som god skik, 101 ff.
 - ifølge forsikringsaftaler, 108 f.
- bearbejdninger, se: *ophavsret*
- bedrageri, se: *databledrageri*
- betalingsforpligtelse
- indholdet heraf, 54 ff.
 - ændringer, 55
- bevis
- i aftaleforhold, 27, 30
 - regler om, 91
- bruger, se: *edb-bruger*
- brugervejledning, se: *uddannelse*
- brugstyveri, 122
- bugs, se: fejl
- chips, se: *firmware*
- copyright, se: *ophavsret*

copyright mærkning, 135

CPR-nummer, registrering af 208, 213
culpareglen

- i kontrakt, 62
- udenfor kontrakt, 80 ff.
 - begreb 80 f.
 - betingelser, 81 ff.

databaser

- ophavsretlig beskyttelse, 156
- databedrageri, 125 ff.

databærerforsikring, 105

dekompilering, se: *ophavsret*

dokumentation, se også: *uddannelse*

- ophavsret til, 139 f.
- som del af kontraktsydelse, 48 f.
- driftseffektivitet, 44 f., 52

driftsmiddel, 185

driftsmiljø

- købers pligt til at etablere, 46, 56, 58
- købers pligt til at oplyse om, 56
- leverandørens rådgivningspligt, 66 f.

droit moral, se: *ophavsret (personlige rettigheder)*

edb- og svagstrømsforsikring, 104

edb-aftale, se også: *standardkontrakter, fortolkning*

- begreb, 23, 32
- særpræg, 18, 28, 34 f.

edb-bruger

- begreb, 19
- medvirken ved installation, 35
- rolle i anskaffelsesforløb, 40 f.

edb-forsikringer

- former for, 103
- tegningsbetingelser, 101, 108
- undtagelser fra, 105

edb-konsulent

- som leverandørens repræsentant, 42 f.

– rettigheder til edb-programmel, 168

edb-leverandør

- vejledningspligt, 64 ff., 66
- sammenkædning af flere, 37 ff.

edb-lovgivning

- edb-aftaler, 27 f.
- erstatningsretten, 76

- generelt, 21 f.

- registerområdet, 200 ff.

- skatteretten, 176

- telekommunikation, 226 ff.

edb-misbrugsforsikring, 111

edb-registre, se også: *registrering, advarselsregistre*, kreditoplysningsbureauer,

- antal og betydning, 199 f.

edb-ret, metodiske problemer, 13 f., 19 ff.

EDB-rådet, 26 f., 82

edb-servicebureau, 35, 212

edb-sikkerhed, 41, 100 ff. Se også: *back-up*

edb-skade

- ansvarssituationer, 78 f.
- skadesforløb, 78
- økonomiske tab, 102 ff.

edb-system

- begreb, 20 f.
- indtægter fra, 195 f.

eksemplarfremsstilling

- dekompilering, 141
- forbud mod, 124

- privat brug, 141 f., 146 f.

- udenlandsk ret

- ved almindelig programanvendelse, 141

- ved netværksanvendelse, 143

elektriske stærktømsanlæg

- objektivt ansvar for, 91

erhvervshemmelighed, se også: *hemmeligholdelse*

- edb-programmer som, 153

- markedsføringsloven, 153, 174 ff.

erstatning, se: også *erstatningsregler, ansvar, culpareglen, objektivt ansvar*

- aftalebaseret, 59, 62 ff., 72 f.

- almindelige regler, se: *Kap. 2.*

erstatningsgrundlag, 76. Se også: *erstatningsregler*

erstatningsregler, se: også *culpareglen, objektivt ansvar*

- formål, 79 ff.

- særlige, 90 ff.

escrow-aftaler, se: *kildeprogrammel (deponering)*

Europæiske Patentkonvention, 130

fejl, 34, 47, 59. Se også: *mangler*
finansiering, 35 f.

firmware

– erhvervshemmeligheder, se dette

– skade forvoldt ved, 97 f.

– funktionel anvendelse, 18 f.

– ophavsretlig beskyttelse, 155

– patentretlig beskyttelse, 130 f., 155
forbruger køb

– begreb, 28

– mangelsregler, 64

fordringshaver mora, 57 f.

forholdsmæssigt afslag, 68 f.

formularret, 31

forsikring

– betydnung for erstatningspligt, 90

– lovgivningssupplement til objektivt
ansvar, 91

– edb-forhold, se: Kap. 3.

forsinkelse, leverandørens, 60 ff.

forskningsudgifter, fradrag for, 191 ff.

forsæt (strafferetligt), 119 f.

forsøg (straf for), 124 f.

fortolkning, se også: *aftale*

– principper for 28 ff.

forudsætninger, købers, 43, 64 f.

fradrag, se også: *afskrivning*

– forskningsudgifter, 191

– generelt, 180 ff.

– lejeudgift, 181, 193 f.

fredskrænkelser, 121

funktionskrav, 42, 44

garanti

– indhold, 53

– markedsføringsretlig regulering, 54

– retsvirkning, 53 f.

gengivelse, se: *ophavsret*

god markedsføringsskik, 54

grænseflade, se *interface*

hacking, 121 f.

halvledere, se: *chips*

handelsbrug, se: *sædvane*

hardware

– begreb, 19

hemmeligholdelse, se også: *erhvervs-*
hemmelighed

– aftalt, 49 f., 115, 154, 176

– efter ansættelsesforhold, 175 f.

– under ansættelsesforhold, 174 f.

hensynsafvejning,

– erstatningsretlig, 81 ff.

– aftaleretlig, 64 ff.

– ansættelsesforhold, 158 f., 172 f., 176

– ophavsretlig, 133

– registerretlig, 211

historisk udvikling, 17

hjemmecomputer, se: *PC*

hærværk, 122 f.

ideelle rettigheder, se: *personlige rettig-*
heder

identifikation, aftalemæssig

– flere leverandører, 39

– sælger/leasingselskab, 36 f.

implementering, se også *driftsmiljø,*
uddannelse

– skader som følge af, 86 f.

– opgavefordeling, 23, 24 f., 46 ff.

Industrirådet

– forsikringsrådgivning, 101

– modelklausuler, 163

industrispionage, 124

interesseafvejning, se: *hensynsafvej-*
ning

interface

– aftalebetemmelser om, 45

– ophavsretlig beskyttelse, 143

– som mangelsårsag, 52

investeringsfonds, 187, 194 f.

katalogregel, 134 f.

kausaltet, se: *årsagssammenhæng*

kildeprogrammel

– deponering, 48 f.

– ophavsretlig beskyttelse

– som sådan, 136 f.

– oversættelser, 138

kladde, se: *ophavsret*

konflikter

– forebyggelse af, 24 f.

– løsning af, 30, 74 ff.

konkurrenceklausul, se: *hemmelighol-*

*delse*kontrakt, se: *aftale*konventioner, internationale, se: *ophavsret*

kopibeskyttelsesordninger, 129

kravsspecifikation, 30, 41 ff.

kreditkøb, 28

kreditoplysningsbureauer, 203 f., 209, 214, 218

Kulturministeriets ophavsretsudvalg, 132, 159

købelovens anvendelighed, 52

leasing, se også: *fradrag (lejeudgift)*

– som finansieringsform, 35 f.

leverandør, se: *edb-leverandør*leveringsprøve, se: *afleveringsprøve*

leveringssted, 50 ff.

leveringstid, 50 ff.

logisk bombe, 117 f.,

lokaleindretning, se: *driftsmiljø*loyalitetpligt, se også: *hemmeligholdelse*

– i aftaleforhold

– i konkurrenceforhold

luftfartøjer, objektivt ansvar for, 91

mangler, 59, 63 f. Se også: *ansvar, fejl, misligholdelse*manual, se: *dokumentation*

medarbejdere

– ansvar for, 92 f.

– ret til edb-programmel, 145, 150 samt Kap. 6

– free-lance forhold, 168

– retspolitiske overvejelser, 172

– stiltiende aftaler, 164 ff.

– sædvaner, 168 f.

– udenlandsk ret, 169 ff.

– virksomhedens interesser, 165

meromkostningsforsikring, 105

misligholdelse, se også: *aftale, forsinkelse, mangler*

– begreb, 23, 57

– købers, 73 ff.

– sælgers, 59 ff.

modem, se: *terminaludstyr*

mora, 57 f.

naturalopfyldelse, 61. Se også: *misligholdelse*

navigationssystemer, 83

navngivning (ophavsretlig), 144 f.

nedskrivning

– begreb, 184

– betingelser, 184 f.

nøglepersonforsikring, 109

objektivt ansvar

– aftale om, 93 f.

– begreb, 80

– lovregler om, 91 ff.

OEM-aftaleforhold, 38 f.

offentlige myndigheder

– afgrænsningsspørgsmål, 202 ff.

– LOR, 219 ff.

opdatering, 34 f., 41

opfinder

– skattemæssig behandling, 181 ff.

– ret til patent i ansættelsesforhold, 172 f.

ophavsret, se også: *algoritme, eksemplar fremstilling, katalogregel, værkehøjde*,

– almindeligt om, 131

– beskyttelsens genstand, 136 ff.

– dokumentation og manualer, 139 f.

– kladder og udkast, 139

– skærmbillede, 138

– udenlandske værker, 150 f.

– beskyttelsens indhold

– bearbejdninger, 137, 138

– dispositionsret, 144

– eksemplar fremstilling, se dette

– „look and feel“, 139

– personlige rettigheder, 144 f., 162

– plagiering, 140, 153

– økonomiske rettigheder, 140

– dispositionsret, ophavsmandens

– fremførelse, 143

– fremtrædelsesformer, 137

– geografisk udstrækning, 150

– indskrænkninger i

– konsumtion ved spredning, 145 f., 147 f., 151

– overgang af, 145, 151, 161 f., 162 ff.

- rettighedens indehaver, 148 ff., 160 ff.
- skattefradrag for, 192 f.
- tidsmæssig udstrækning, 150
- udgivelse, 146
- visning, 143
- ændringer i program, 152
- ophævelse
 - begreb, 61
 - betingelser, 61, 70 ff.
 - konsekvenser af, 61, 62
 - praktisk betydning, 59
- oplysningspligt, loyal, 64 ff.
- oversættelse, se: *kildeprogrammel, programmeringssprog*
- patent, 130 f.
- patientregistre, 199 f.
- PC
 - forsikring af, 103 f.
 - historisk udvikling, 18 f.
 - registerproblemer, 200, 203
- periodisering, se også: *aktivering*
 - begreb, 183 f.
 - særlige regler herom, 197
- personal computer, se: *PC*
- personlige rettigheder, se: *ophavsret*
- personnummer, se: *CPR-nummer*
- personoplysninger, 203
- piratkopiering, 140, 147, 152
- pressens informationsregistre, 204
- programdel, se også: *edb-system*
 - begreb, 21
 - ophavsret til, se: *ophavsret*
 - skattemæssig afskrivning m.v., 186 ff.
- programdokumentation, se: *dokumentation*
- programmedie, afskrivning, 186
- programudvikling, se også: *oversættelse*
 - afskrivning, 186
 - ansvar for skader forvoldt ved -, 87 f.
 - ophavsret til non-procedural -, 148 f.
- produktansvar
 - edb-systemet som „produkt“, 98
 - erstatningsbetingelser, 95 f.
 - defekt, 95
 - „sædvanlig forbrugsproces“, 96 f.
 - forsikring, 110
 - forslag til lov om, 97 f.
- proportionalitetssynspunkt, 89 f.
- rationaliseringsudgift
 - afskrivning på, 189 f.
- registerindsigt
 - private registre, 217 ff.
 - offentlige registre, 222
- registertilsynet, 201, 218
- registrering
 - brug af oplysninger, 211
 - butikstyre, 207
 - erhvervmæssig brug, 206 f.
 - oplysningernes rigtighed, 209
 - sensitive oplysninger, 208
 - „sortlister“, 214
 - underretning, 210
 - videregivelse, 212, 214
- reklamation
 - afleveringsprøve, 47 f.
 - almindelige regler om, 63, 72 f.
 - særlige regler om, 57
- reservedelslager, 49 f.
- retsbeskyttelse, se: *patentret, ophavsret, aftale*
- rettsforfølgning
 - aftaleretlig, se *aftale*
 - håndhævelse af back-up aftaler, 113
 - markedsføringsloven, 153
 - ophavsretlig, 152 f.
 - registerlovgivningen, 218 f.
- retsstridighed, se *culpareglen, strafbetingelser*
- rådgivningspligt, 66. Se også: *vejledningspligt*
- samkøring af registre, 217
- samtidighed, 60 f.
- semiconductors, se: *chips*
- shrink wrap, 154
- sikkerhedskopiering, se: *back-up*
- skadesforsikringer, 104 ff.
- skærmbillede
 - advarsler i, 85
 - ophavsret til, 138 f.
- skærmterminaler
 - stråling fra, 46, 85

- ret til programanvendelse
- software, se: *programdel*
- Software Registry, 136
- specialitetsgrundsætningen i Ophl., 162 ff.
- spredning, se: *ophavsret*
- standardkontrakter, 26 ff., 30, 37
- strafbetingelser
 - forsæt, 119 f.
 - retsstridighed, 126 f.
 - uagtsomhed, 119 f.
- styringsgruppe, 25 f., 74
- syn og skøn, 74, 82 f.
- system-begreb, 20 f.
- systemleverance, 38 f., 40 ff.
- sædvaner, 31 f., 67, 82 ff., 94, 168 f.
- særlig indkomst, 195 f.
- taushedspligt, se: *hemmeligholdelse*
- telefon
 - abonnementsvilkår
 - aflytning af, 122
- telefonnumre, registrering af, 205 f.
- telekoncessionerne, 227 ff.
- televæsenet, 226 f.
- terminaludstyr
 - abonnementsvilkår, 228
 - eneret til, 229 f.
- terminologi
 - aftaleretlig, 25
 - edb-teknisk, 19 ff.
- tilbageholdelse af ydelser, 68
- tilregnelighed
 - erstatningsretlig, 88
 - strafferetlig, 118 f.
- tilregnelse
 - begreb, 119
 - som ophævelsesbetingelse, 71
 - som betingelse for erstatningsansvar, 86 ff.
- totalleverance, se: *systemleverance*
- transmissionsnet, 230 ff.
- tredjemandsvirkninger, se: *aftale*
- tredjepartstrafik, 232 f.

tyveri, 121

uagtsomhed, se: *culpa*

uddannelse,

- købers pligt til, 41, 58
- sælgers pligt til, 45, 55, 65

udfyldning, se: *aftale*

udlejede transmissionskredsløb, 231 f.

udskydelsesret, køberetlig 39 f.

udviklingsskader, 84 f.

underforsikring, 108 f.

underslæb, 128

UNESCO, 129

urimelighed, se: *aftale*

utilregnelighed, se: *tilregnelighed*

varelager, se: *nedskrivning*

varemærkebeskyttelse, 154

vedligeholdelse

- aftaler om, 34, 45
- fradrag for udgifter til, 189

vejledningspligt, sælgers 64 ff. Se også: *rådgivningspligt*

videnskabelige og statistiske registre, 203, 204, 225

visning, se: *ophavsret*

værdiforringelse

- som afskrivningsbetingelse
- som kvalitetsproblem

værkshøjde

- fastslåelse af, 134, 135 f.
- krav hertil, 133 f.
- „selvstændig skabende indsats“, 138, 159 ff.

WIPO (World Intellectual Property Organization), 129, 155

økonomisk levetid, 181, 186

økonomisk tab, se *edb-skade*

økonomiske rettigheder, se: *ophavsret*

årsagssammenhæng som erstatningsbetingelse, 88 f.